

1st. edition

129

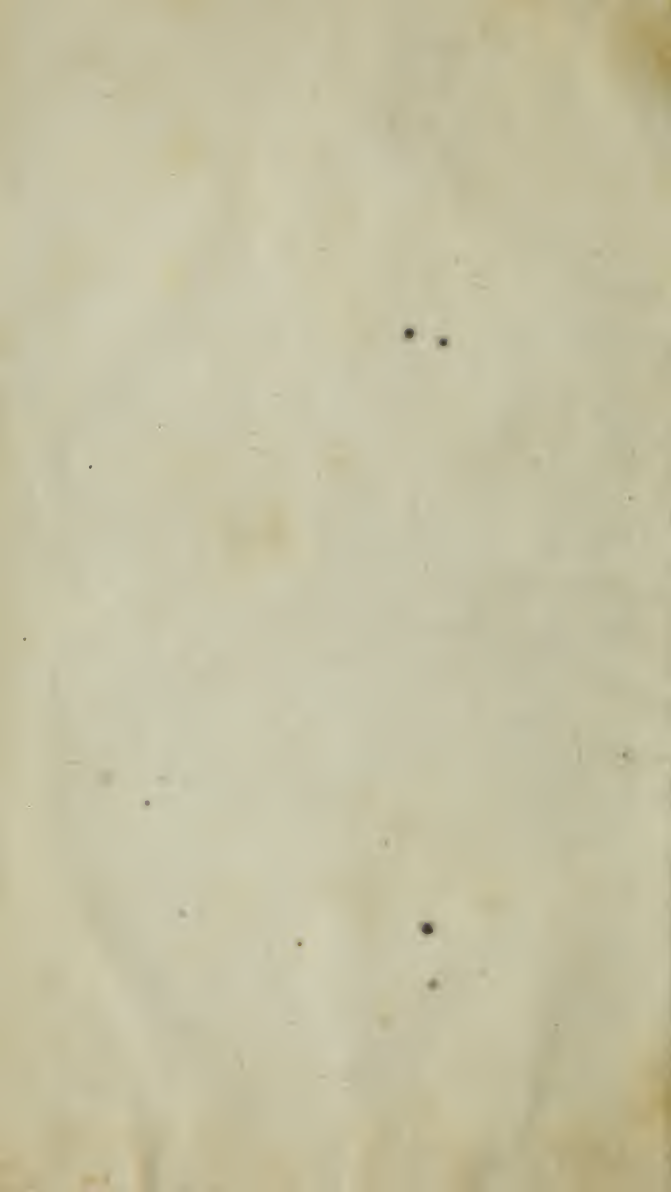

REYS - BOEK.

*Door de Vereenigde Nederlande en Derselver
aen Grensende Landtschappen en Koninckrijcken*

Amsterdam. Bij Jan ten Hoorn, Boekverkooper,

REIS-BOEK

DOOR DE

Vereenigde Nederlandsche PROVINCIEËN,

En der zelve aangrenzende Land-
schappen en Koningrijken :

BEHELZENDE,

Benevens een naauwkeurige beschryving
der Steden , een aanwyzing van de
Schuit-en Wagen-vaarten.

Mitsgaders de bekwaame Herbergen daar de
Reizigers in ieder Stad kunnen logeeren :

Gelijk ook meer andere dingen welke in het reizen
zo dienstig als waar te neemen zijn.

Met grootemoete te samen gebracht.

t'AMSTERDAM,

By JAN ten HOORN, Boekverkooper over 't Oude
Heeren Logement , in de History Schrijver, 1689.

STATION

1870

THE
OFFICE OF THE
COMMISSIONER OF THE
LAND OFFICE
WASHINGTON, D. C.

Aan den

LEEZER.

Elijk alle nieuwe dingen gemeenlijk aangenaam zijn, doch dan voornaamentlijk wanneer'er eenig nut uit getrokken kan worden, en dat deze laatste reden ons bewoogen heeft de pen op 't papier te zetten om iets diergelijks in 't licht te brengen; twyfelen wy niet, of ons Werk zal met nieuwsgierige en lustige oogen aangezien worden, als zynde een stoffe, welke, onzes weetens, noch nooit door iemand verhandeld is geweest. Maar wy zien ook wel te gemoet, dat 'er geen berispers zullen ontbreeken, te meer dewijl ze lichtelijk hier of daar iets zullen vinden daar wat op te zeggen zal vallen. En wat wonder! want gelijk dit Boek behelst een beschryving van alle de Steden der Vereenigde Nederlanden, mitsgaders van de voornaamsten der aangrenzende

Landschappen en Koningrijken , en dat wy tot gerijf der Reizigers onder de zelve hebben bygevoegd de *Vaarten op andere Plaatsen* , en de voornaamste *Logementen* ; is het niet mogelijk , dat men in zulk een Occaan van Herbergen , Schuit- en Wagen-vaarten, niet nu en dan zou dwaalen. Want dewijl wy in zeer veele dingen op de berichten van anderen te werk hebben moeten gaan , en dat zodanige berichten dikwils niet al de behoorlijke getrouwheid hebben , begaat men misflagen zonder het te weeten ; en de Leezer word misleid , niet uit kwaadaardigheid , of met een voorneemen van hem te misleiden , maar door dat men zelve met averrechtse onderrechtingen misleid is. 's Is zeker , dat 'er diergelijke feilen in ons Werk gevonden zullen worden ; en gelijk wy hier mede gaarne aan al de wereld nut wilden weezen , verzoeken wy de geenen , die onze misflagen kunnen aanwyzen , dat zy de goedheid believe te hebben van het te willen doen , en 'er ons de rechte verbeteringen af te laten toekomen ; in welk een geval

val wy niet nalaatig zullen weezen in een tweden Druk te toonen, dat wy begeerig zijn om dit Boek, waar af men de nutheid genoegzaam kan bezeffen, zo net voor den dag te doen komen als het immers mogelijk is.

Belangende het overige, wy hebben tot geryf der Reizigers, en om den zelve in alle staaten en gelegentheden te baat te komen, achter de beschryving der Steden gevoegd 1. de *Jaar- en Leermarkten*; ten 2. een *Tafel van den op- en ondergang der Zon*, mitsgaders de *Watergetyden*; ten 3. een correct *Specieboek*; ten 4. het *verschil van de Gewichten der voornaamste Steden van Europa*; ten 5. een *Eeuwigduurende Almanach*, en een *Zonnewyzer aan de hand*; ten 6. een *Medicynboekje*, behelzende eenige onkostelijke en geaprobeerde Remedien; ten 7. een *Waar-schouwing voor de Reizigers om zich op weg voor alle onheil te wachten*; ten 8. een *Wegwyzer door Duitschland, Vrankrijk, Italiën, Spanjen, en Portugaal*; ten 9. de *weg na, en het gebruik der Wateren van Spaa*; en ten 10. een *pertinente Wegwijzer van Amsterdam af langs den Rijn op- en nederwaarts.*

Wy hoopen, dat onzen arbeid den Lee-
zer aangenaam, en den Reiziger nut zal
weezen, dien wy ondertuffchen alle heil
en zegen in zijn voorneemens toewen-
fchen.

N. B. Indien'er eenige voornaame Her-
bergiers zijn, welke hun Woonplaatsen be-
lieven bekend gemaakt te hebben, die kon-
nen zich adreffereen aan den Drukker van
dit Werk.

Blad-

Bladwyzer der Steden.

A.				Brest		381
Aalst	361			Briel		147
Aardenburg	285			Brouwershaven		203
Aarnheim	238			Brugge		320
Aken	400			Brunswyk		406
Alkmaar	148			Bruffel		292
Almeloe	271			Buuren		227
Amersfoort	216				C.	
Amsterdam	68			Calais		377
Antwerpen	302			Carmerik		337
Arnhem	199			Cobelents		397
Asperen	179				D.	
Atrecht	333			Damme		277
Augsburg	392			Dantfig		412
		B.		Delden		271
Bacharach	396			Delft		56
Bellingwolde	278			Delfshaven		182
Bergen in Henegouwen, of				Delfzyl		277
Mons.	338			Denremonde		332
Bergen-op-Zoom.	280			Deventer		263
Bergen in Noorwegen				Deutekom		236
	415			Dieppe		378
Berlyn	410			Doesburg		234
Beverwyk	185			Dokkum		253
Blokzyl	272			Doornik		330
Bolswaart	249			Dordrecht		42
Bommel	225			Douay		329
Bon	398			Douvres		387
Bourdeaux	374			Dresden		409
Bourtang	278			Dronthem		416
Breda	281			Duinkerken		324
Bremen	404			Duiveland, Eil.		209
Breslaw	411					

Bladwyzer der Steden.

Lang-Akker-Schans	278	Nantes	371
Leerdam	178	Napels	426
Leeuwaarden	246	Neurenberg	391
Leiden	62	Nieumegen	221
Leipfig	409	Noord-Beveland, Eil.	210
Leuven	288	O.	
Limburg	308	Oldenburg	403
Livorno	425	Oldenzeel	269
Lochem	236	S. Omer	330
Londen	382	Ommen	271
Lubek	408	Ootmarfen	270
Lneburg	407	Orezand, Eil.	209
Lutsenburg	344	Orleans	361
M.		Oudenaarde	327
Maagdenburg	404	Oudewater	167
Maastricht	283	Overyffel, prov.	262
Madrid	426	P.	
Malmoe	415	Parys	346
S. Malo	380	Pleymuijen	389
S. Martensdijk	208	Portsmuijen	389
Marseille	375	Praag	411
Meehelen	270	Purmerend.	163
Medenblik	162	R.	
Ments	396	Rammekens of Zeeburg	200
Meppel	270	Regensburg	391
Middelburg	191	Rheneri	218
Molqueren	261	Rochel	373
Monnikendam	161	Roermond	228
Mons, of Bergen in He-		Romen	417
negouwen	338	Romerswale	205
Montfoort	219	Rostok	407
Muiden	176	Rotterdam	137
Munster	399	Rouan	365
N.		Ryffel	328
Naarden	173		
Namen	345		

Bladwyzer der Steden:

S.		Vlaardingen	181
Sas van Gent	286	Vlissingen	194
Schagen	184	Vollenhoven	268
Schenkenschans	226	Vriesland, Prov.	244
Schiedam	144	W.	
Schoonhoven	146	Wachtendonk	231
Schouwen, Eil.	201	Wageningen	242
Sloten	258	VValcheren, Eil.	191
Sluis	285	Weenen	390
Sneek	252	Wesel	402
Spier	393	Weesp	175
Staden	405	Willemstad	186
Staveren	256	Winschoten	278
Steenwyk	268	Wismar	408
Stettin	410	VVoerden	166
Straalfond	411	VVolfenbüttel	406
Straatsburg	392	VVolfersdyk, Eil.	210
Stralen	231	VVorkum	171
Swarte-Sluis	272	VVorkum in Vr.	258
Swol	266	VVorms	393
T.		VVyck te Duurstede	218
Thiel	224	Y.	
Tholen, Eil.	207	Ylst	259
Ter-Tholen	<i>ibid</i>	Yperen	323
Toulon	377	Yffelstein	164
Trier	397	Z.	
V.		Zeeburg of Rammekens	200
Valencyn	340	Zceland, Prov.	187
Venetien	422	Zell	407
Venlo	229	Zierikzee	202
Vese	196	Zuid-Beveland, Eiland	204
Vianen	178	Zutphen	231
Utrecht, Sticht	211		
Utrecht	212		

B Y V O E G S E L S.

N. B. Voegt op pag. 68. by de Vaarten van Leiden.
Op *Amsterdam*, alle dagen een Schuit, 's avonds ten
9 uuren.

Op *Schiedam*, Saturdags ten 11 uuren een Schuit.

Onder *Roermonde* pag. 229. op *Mook* en *Nimwegen*,
een Schip 's weeks.

Onder *Venlo*, pag. 230. 's Woensdags en Saturdags,
op *Mook* en *Nimwegen*.

Onder *Hinlopen* 261. 't Vlie alle dagen.

Vergeetene Herbergen.

Dordrecht	47	't Kasteel van Antwerpen.
Leiden	67	De Beurs van Amsterdam, aan 't Haarlemmer Veer.
		De Swaan, op de Haarlemmer- straat.
Gouda	121	't Land van Belofte.
's Graavenhaage	136	De Keizerin, in de Heeresstraat.
Gorkum	144	De oude Tolknecht, aan de Waal-Poort.
Briel	148	In Rotterdam.
Medenblik	163	In Hoorn.
Woerden	167	In Utrecht.
Naarden	173	't Hof van Holland.
Vianen	178	Buiten de Gorkumsche Poort.
Klundert	186	In Antwerpen: in Breda.
Willemstad	187	In de Prins: in Dort.
Vlissingen	196	De Peer, aan de Beurs.
Brouwershaven	204	De Prins: den Adm. Evertsz.
Utrecht	215	De witte Swaan, buiten de Witte Vrouwe-Poort.
Rhenen	219	De Koning van Bohemen, op de Markt.
Bommel	226	De Moorjaan: de Keizers Kroon: beiden op de Markt.
Schenkenschan	227	In Emmerik: in Aarnhem: by Anthony Sergeant.

Vergeetene Herbergen.

- Buuren 228 De drie Koningen.
 — Roermond 229 In Emmerik.
 — Venlo 230 De Swaan: de 3 Vergulde Ha-
 ringen, aan de Laar-Poort,
 't Vergulde Lam, aan de
 Maas-Poort.
 Gelder 231 De Keizers Kroon.
 Stralen *ibid.* De Keizer, op de Markt.
 Doesburg 235 In Aarhem: in Deutekom;
 't Huiste Dieren.
 Deutekom 236 De Prins.
 Lochem 237 de Roode Leeuw.
 Grol *ibid.* 't Veldhoen.
 Aarnhem 240 De Konstapel: 't Kartouw: de
 Koning van Deenmarken.
 Harderwyk 242 In Amsterdam.
 VVageningen 243 De Koning van Deenmarken.
 Hattem *ibid.* Den Engel.
 Elburg 244 In Aarnhem.
 Sneek 253 De drie Vriezen.
 Staveren 258 In Amsterdam, by 't Stadhuis.
 VVorkum 259 In Amsterdam.
 Hinloopen 260 De Leeuw.
 Deventer 264 't VVynhuis, op de Markt.
 Steenwijk 269 In Swol, op de Markt.
 Grave 284 In Nimwegen.
 Aardenburg 286 In de Prins: in Sluis.
 Kortryk 326 't Schaakbord: het Swaard.
 Spier 393 De Keizer.
 VVorms 394 De Swarten Arend: 't Koop-
 huis: den Os: de Keizer: de
 Paauw.
 Frankfoort aan
 den Main *ibid.* De Neurenburger Hof.
 Hanau 395 In Frankfoort.

Vergeetene Herbergen.

Leidelberg	395 't Hart, op de Markt: 't dubbeld Swaard, aan de Sneler-Poort.
Aentz	397 In Neurenburger Hof.
Trier	398 't Groene VVoud.
Keulen	<i>ibid.</i> De Viskaren, op de Hooymarkt: 't VVapen van Holland, in de Rijngas.
Lon	399 In Keulen, op de Markt.
Munster	<i>ibid.</i> Tot Jeuriaan Burghorst, in de Zoutstraat.
Leeff	402 In de Diergaard e; in de Lindeboom, by de Lindeboom.
Emmerik	403 In Rees.
Bremen	404 De Raadkelder: de vermaarde Steene Roeland, voor de Raadkelder

Mistellingen in den Druk.

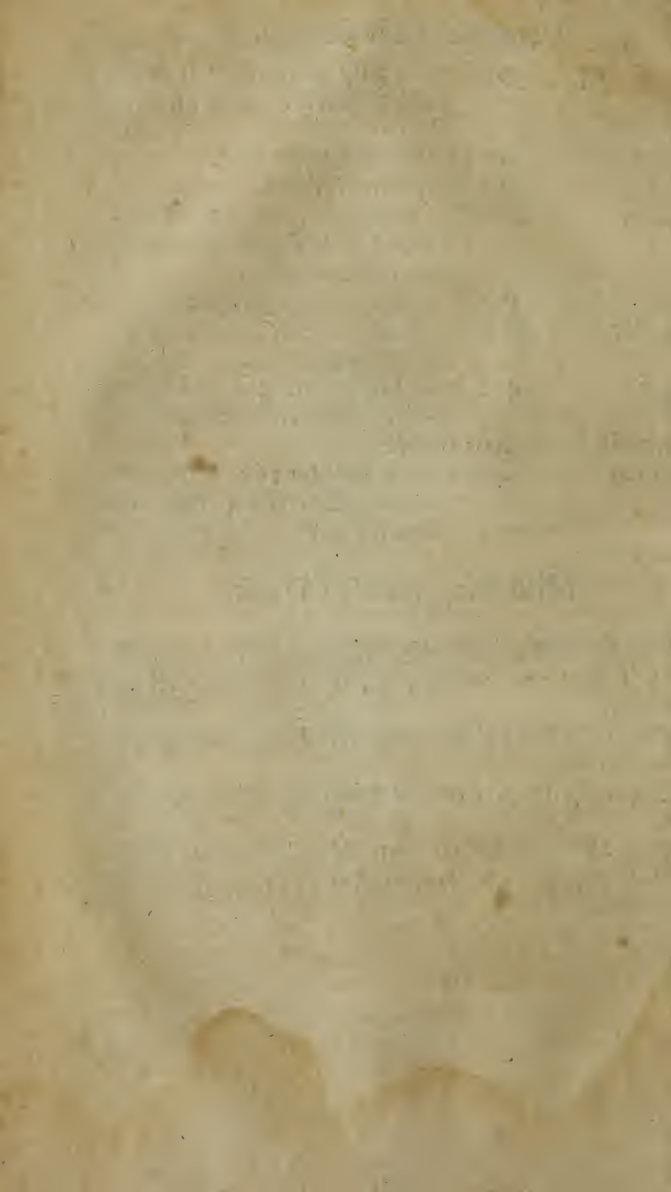
Pag. 80. staat, dat de Kaarskroonen wit geleverd zijn; 't geen een misflag is, also ze wel helder blinken.

Pag. 192. lin. 34. staat *vergaderen ook*, leest *vergaderen hier ook*.

Pag. 194. lin. 9. staat *alle Dingsdagen*, leest *alle Dagen*.

Pag. 267. lin. 2. staat *witte Man* leest *witte Wan*.

Pag. 324. lin. 16. staat *au Roy de France*, leest *in 't Swaard*.

REYS-BOEK.

G E B E D E N

V O O R

Reysfende lieden.

Gebedt eens Reysfenden.

Emelsche Vader, barmhertige, getrouwe Godt, ick danke u hertelijk dat ghy my tot nut toe, zoo genadig behodet, en my zoo veel goets aen Lichaem en Ziel bewesen hebt. Ick bidde u, ô Heer, weest my arme Sondaer genadigh, en vergeeft my alle mijne misdaden, om Jesu Christi wille. Heyligt en vernieuwt my ook hoe langer hoe meer, door de kracht uwes Heyligen Geestes, op dat ik mijn leven dagelijcx betere, in uwe wegen wandele, en u diene in heyligheydt, en gerechtigheydt, die uw behaeglijck is. Heylige Vader, geleydt, en voert my vorder op dese reyse door de bescherming uwer lieve Engelen, dat ick seecker sy voor Moordenaers, en Rovers, voor vergiftige lucht, en quade sieckte, voor strijdt, en alle ongeval, geeft my ô Heer voetsel, en kleding, voert my den rechten wech, dien ick wandelen sal, en geeft uwen zegen tot mijn voornemen, op dat alles gedyen mach tot uwer eer, gemeene beste, en oock tot mijn en der mijne tijdelijke, en eeuwige welvaert. Onderhoud, en bewaert ondertusschen oock alle het mijne en wat ghy my gegeven hebt, en geeft dat wy malkanderengesont, en met vreugde weder

der sien mogen. Insonderheyt bid ik u mijn God, bewaert my voor alle list, en boosheyt des boosen vyants, en sijne instrumenten, onderhoud en sterkt in my het ware Salichmaeckende geloove, boete, gedult, en hope, en geeft dat die Bedevaert deses ellendigen levens getroost en met een ongequeste conscientie verrichte, Salichlijck eyndige, en vrolijk ingaen mach in dat Hemelsche Vaderlandt. U ô Heere beveelik mijnen uyt gank, en ingank van nu aen tot in eeuwigheyt, door Iesum Christum: Amen.

Onse Vader, &c.

Sondags-gebedt.

EEnige, eeuwige, barmhertige Godt, dewijl het u beliest heeft my in den arbeyd mijner werkdagen by te staen, en my genadelijck tot desen tegenwoordigen rust-dag te brengen, vergunt my doch noch vorder, dat gelijk ik in de zes dagen mijnes arbeids al 't werk dat ik 'er in gedaan heb, voor my zelf heb gedaan, dat ik insgelijks op heden al wat my te doen staat voor u mach doen, 't welk evenwel 't meest van al is voor my selve doen. Laat my ook deze dag niet door een lasse ledigheyt in eenen dag van werldsche rust, verkeere; maar dat ick hem, door allerley geestelijke oeffeningen, eenen dag van geheyligde ruste make; en dat ik 'er u voor mijn rust, zoo mach in loven, dat u te loven mijn voornaamste zy, gemerkt ik geen grooter rust noch kan noch mach verwachten dan haer die d'Engels in den Hemel genieten, wier eenige rust daer in bestaet dat zy van 't loven en 't heyligen uwes naams nimmer rusten. O groote Godt maect dat ik heden de verlusting van dese mijne rust voornamelijck daar in stelle, dat gy my zulk een schoonen

tijdt

tijdt tot boetveerdigheyd vergunt, doch meer dat het u gelieft heeft my de boetveerdigheyt zelf te schenken; dat ik vreeze van wegen uwe rechtveerdigheyd, doch meer dat ick beminne van wegen uwe ontfermhertigheyd; dat ick uw woord mach hooren, doch meer dat ick het door uwe genade in 't werck kan stellen, dat ick aen ieder-een goet doe, noch meer aan de huysgenooten des geloofs. Geeft my eindelijk, vriendelijcke God, soo te rusten op desen tegenwoordigen dag, die maar een kleingedeelte des tijds is, dat ik ten lange leste mach komen tot de ruste van dien dagh, waar in de tijdt niet meer zal wezen, maar van d'eeuwigheyd zijn verflonden, gelijk d'oneindelijke rust all' onze werken zal verzwelgen: gemerkt Gy dan in alles zult wesen, dien allerley prijs en heerlijkheid van nu af tot inder eeuwigheid toekomt, Amen.

Maendags-gebedt.

GEnadige Godt, wy zijn dapper in uwe Majesteit gehouden van wegen de groote gunst die gy ons bewijst, mids vercyssende dat wy den dach uwer rust aen de eeae zijde voor eenen rustdach hielden, en dat wy de dagen uwer scheppinge aen de andere kant, in 't werck onser handen, ('t welck by ons voor een soort van scheppinge gchouden word) zouden door brengen: ten einde dat wy u in den loop des levens, na de maat onzer sterffelikheid, gelijkvormich vierden gemaakt. Maar helaas! goede God, wat arbeid kunnen wy doen, sonder sterkte? En vvat sterkte kunnen wy hebben, sonder gesontheit? Gewaerdigt daarom lieve Godt, my met de troostellicke zegeninge der lichamelijke gezontheit, te begenadigen: en niet alleen met de gesontheit, dewelke ons enkelik door uwe Goddelijcke hand word toegesonden; maar met die ook, de welke gy ons,

door een gematigde soberheid onses levens laat genieten : want alhoewel deeze 't lichaem niet en brengt, ten minste behoud sy 't in een goede gesteldheid. De lichamelijke zwakheden zijn ons eerst door 't eten toegebracht geweest, en noch halen wy ons selven door 't overgulfige eten en drinken, menigerley ongesontheiden op den hals. Wilt my daarom, genadige God, in 't midden van spijs en drank, door den geest der matigheid en nuttigheyd zoo bestieren, dat ick my, door d'aangeboren verdorventheid, niet laat vervoeren: maer dat ick my (om soo te spreken) het ooft quijt maeke, 't welk onze eerste Voorouders, t'onfen verderve, gesmaakt hebben : want wanneer wy Gods goede schepselen onmatiglik gebruyken, en ons selven in 't eten en drinken te buiten gaan : wat doen wy anders dan dat wy met hun, in 't eten van de verbode vrucht, aanspannende, hunner zwakheden met eenen oock deelachtig worden gemaakt : Geeft my dan matigheid, tot behoudenis mijner gesontheid, en gesontheid, tot bevordering mijns arbeids, ten einde dat ick de wercken mijns beroeps, met de heete lust van een onbuichlick voornemen, aenvaerdende, niet gedwongen worde mijnen tijd, in een lasse ledigheyd te versutfelen, 't welck den Godt volgende Zielen zwaarder valt dan de aldermoeyelijkste arbeit die men haar kan opleggen. Het is wel waar dat geene soo veel arbeeyden, als die op 't ziekbed leggende niet kunnen arbeiden? maar dit is den arbeid niet dien gy ons hebt bescheiden : 't is veel eer straffe over 't versuimen des arbeids, ons, van u, opgeleid. Laat het u daarom niet mishagen, om mijn God, dat ik u, om dese lichamelijke gesontheid, zoo ernstelik aanzoeke, gemerkt zy alleenlik aan u hangt : en daarom, hoewel gy uwen Soone Christus Iezus voornamelijk, tot geneesing onzer

zielen, in de Wereld hebt gezonden, nochtans waren de sichtbaarste getuichnissen die hy gaf van een Arts te wesen, dat hy lichaamlikke krankten genas: Matth. 11. 5. Want soo dee hy den blinden sien, de lammengaan, en heelde allerhande siekten, die door geenen tijd, konst, noch gesette eetregels, waren t'overwinnen. En in der waerheid, gelijk de ziele het leven onzes lichaams is, zo mach men de gesontheit, met goed recht, voor de ziel onzes levens houden; als sonder de welke wy levende dood zijn, en de poel van Bethesda niet kunnen gebruyken, Iohannes. 5. 2. Aangesien ick dan, grootmogende God, de dagen mijnes arbeids, op een nieuw moet beginnen, behoud my doch in mijne voorige sterkte en gesondheid, laat my door geen wan-order in spijs en dranck't lichaem ontstellen, ten eynde dat ik de werken van mijn beroep van den nootsaakelijken huys-plicht, sonder eenige verslacuwinge afgedaan hebbende, my selven met eenen oock noch vorder begeven mach, (vergunt my slechts, o aller genadichste Vader, dat ik het doen mach) om u voor deze uwe onschatbare vriendelikhedyt te loven en te danken. Maar helaas! goede Godt, wat deel mijnes lichaams is'er, 't welk niet veelerley siekten is onderworpen? Wat een onuytsprekelijke weldaat is het ook dat, daar'er so meenige, aan alle kanten, onder't pak van zware qualen leggen en sterven, gy my noch den zoeten troost vangezonde, en welvarende ledematen laat behouden? zoodat, indien ik mijn werk, achtervolgens uwe heilige instellinge nu niet waar neme, gy de groote gift dezer gezegende gezondheid, regtvaardichlick van my moocht wech nemen, en my, benevens ontallijke anderen, in't tranen-leger nederstorten. Maar, verre zy het van my, dat ik my soogansch ondankbaarlijk sou aanstellen: en gelijk

ik u daarom gehouden ben te bidden, goede God, dat het u gelieve my met gezondheid, tot grondwerck mijnes arbeids te begenadigen, soo moet ik mede allerley schuldigen lof en prijs, tot grontwerk mijner dankbaarheid opdragen, uwen lofrijken Naam, met alle de heylige Engelen en zalige Zielen, van eeuwigheid tot eeuwigheid loven en danken, Amen.

Dingsdags-gebedt.

BArmhertige God, alhoewel de lichamelijke gezondheid, voor zoo veelze van u afkomt, een groote zegening is: nochtans en falsy ons niet gedeyen tot zeegen, ten zy dat wijze, na den eysch der zaken, in den arbeid van eerlijk en Goddelijk beroep, besteden. Want wanneer wy den tijd van onze ongekreukte gezondheid, in een sluymerlijke achteloosheit, en druilloorige zitlust doorbrengen, het is dan zo verde van daan dat zy onstot zegen zou streken, dat wijze veel eer in eenen verkeerren, vermits wy ons zelven dien onnutten dienstknecht maar al te gelijk maken, die zijn talent niet wel wist. Gelyck gy my daarom, ô allergenadigste Vader krachten vergunt hebt, om na gelegenheid mijnes beroeps, te kunnen werken: geeft my insgelijks ook uwe genade, om het gewilliglijk te doen, ten eynde ik uwe zegening in geen en vloek verandere, en niet verlimme door 't gene gy my tot verbeteringeter hand steld. Want helaas! goede God, indien gy mijnen wil tot den arbeid niet en neigt, ik zal van mijn selven altijd na 't gemak hunkeren: zo gantich traach zijn mijne geesten tot iet goeds, ten zy datse gaande gemaakt worden. Weert daarom van my den geest van mufte lusteloosheit: ontlaad mijn hert, ô God, van allerley logge suffery, op dat
my

my den arbeyd niet meer pijnlik , maar aangenaam sy : want wy sullen 't werk altijd met een heymelike tegensparteling aanvaarden , zoo lang wy in 't werk zelver geen zmaak vinden. En waarom zoude ons dog den arbeyd zo seer tegen den borst steeken , gemerkt zy den mensche, eer hy nog gevallen was, in den Lust-hof was was opgeleit, Gen. 2. 15. zo dat den arbeid tegen de ware gelukzaligheid, in 't minste niet schijnt te strijden : oock en zouden onze eerste Voorouders misschien in de handen des Satans noit gevallen zijn, indien sy hun werk met eenen onverfettelijken ernst gevolgt hadden: want onse ledigheid is de rechten tijt, waar in ons de Satan allerley rampen en onheil weet te berockenen : oock verneemt hy zoo haast niet dat wy 't werk, 't gene gy ons bescheiden hebt, versuimen, of strax oordeelt hy ons bequaam om 't werk dat hy ons voorsteld, aan te vaarden. Verdraag dan nimmer, goedertieren Vader, dat ik des Duivels versoeckingen, door mijne ledigheid, op my brenge, maar wilt alle mijne dingen soo bestieren, dat ick den Satan door 't neerstig waarnemen mijnes beroeps generley gelegentheyten gevegeven om my te bespringen, en geen middelen ter hant stelle om my onder zijn geweld te stellen. Wijders hebt gy ons, lieve God aan den arbeid in enkele genade opgeleid, om dat ons 't gemak door 't voorige ongemak meer placht aan te zoeken, of liever, om dat 'er geen rechte rust, zonder de moeyelijkheid des voorgaanden arbeyds, gevonden word. Het heeft u gelieft, o Heere, zes dagen aan 't groote werk der scheppinge te hangen; Eccles. 7. 12. soo hebt gy my ook zes dagen toegeleid, om 't groote werk mijner zalicheid, in vrees en beven, uit te werken : 2. Corinth. 9. 2. 't moet ook nu voltrokken worden, of noit: maakt my daarom op heden, in 't werk mijnes beroeps, zoo

te arbeiden, dat ik met eenen ook iets tot het bevorderen des grooten werks verrichte, op dat my de Sabbath des doods niet en achterhale noch ver-rassche, eer dat werk voltrocken is, en ik dan verhin-dert worde in uwe ruste in te gaan, als niet hebbende my zelve wel genoeg in dit aldergeweldigste werk gequeten.

Woensdags-Gebedt.

O Godt, Heere des Hemels, ik steun alleen op uwe goetheit, om gelijke gunst te verwerven, als gy aan u getrouwe dienstknecht Abraham be-toont hebt: want ik kome tot u biddende voor een ander Sodom; ten minsten voor een, die soo son-dig is als oit Sodom was: en daarom heb ik van noo-den, dat my zoo veel versoeken ingewilligt worden als Abraham: Wat al-hoewel het u belieft heeft; **ô God!** mijn gebed te verhooren om gezondheid, dat ik bequaam, en genade, dat ik willig mogt zijn in de plichten mijner beroepinge waar te ne-men: zoo zal my nochtans, indien gy hier staande blijft, en niet meerder vergunt, beide gesontheit en arbeidt weinig baten; want gemerkt uw instel-linge is, dat ik ses dagen sal arbeiden, en alles dat my te doen staat daar in afdoen: of ik schoon noch zoo veel doe, zoo en zal ik nochtans zo ik niet doe al wat my te doen staat, uwe instellinge niet vol-doen, en die niet voldoende, van al mijn arbeyt noit verbeterd zijn. Gelieft derhalven, **ô Godt,** mijn arbeydt tot een goet einde te bestieren, en my op de weg, daar op ik wandele, zoo te geleiden, als gy Israëel in de Wildernisse gedaan hebt: Want helaas! **ô Heere!** ik heb een grooter wildernisse door te wandelen, als oit Israëel wandelde, een wil-dernis van beroerten en aanvechtingen, van onwe-
tent-

tentheit en dwalingen ; zoo dat , ten zy gy my gelijk haar ; geleidet met een Wolken colomme by daag , het Euangelium van u Soone Jezu Christo , en met een Vier-colomme by nacht , de genade uwes heiligen Geestes : zoo zal ik noit de weg na Canaan kunnen vinden , maar gedurig onzwerfen , en jammerlijk in de Woeltijne ontkomen , want hoewel al 't gene gy my in zes dagen te arbeiden geboden hebt , ingerolt is in dat *Unum necessarium* , dat eene noodige , dat Christus Martha te kennen gaf : en dat , als maar een ding zijnde , licht schijnt , om gedaan te werden , nochtans dat eene , wat ontledigt zijnde , om in 't werk gestelt te worden , zoo bevind ik dat in sich te besluiten zulk een wereldt vol plichten , dat ik in der zelve getal t'eenemaal verwert ben : plichten neven u o mijn Godt , plichten nevens mijn evennaasten , plichten nevens my zelfs : en zoo maar een eenige van deze plichten nagelaten wort , hoe kan ik zeggen , uwe wet voldaan , en al mijn werk na zes dagen voltoit te hebben ? en wat rekeninge zal ik kunnen doen na mijn zes-daagsche arbeit ? en zoo ik voor u mijn rekeninge niet en kan maaken : waar voor zal ik hoope by u gerekent te werden ? Als ik overdenk mijn plicht nevens uw : dat ik u zal liefhebben met mijn gantsche herte , met mijn krachten : kan ik dat seggen gedaan , en in geenen deele de wereld gelieft te hebben ? als ik gedenke aan mijn plichten nevens mijn even-naasten ? dat ik hem zoo lief hebbe als mijn zelfs , kan ik seggen dat ik zelfs gedaen heb , en hem nimmer gebrek laten lijden , daar ik selfs over-vloet had ? Als ik gedenke aan de plichten nevens my zelf ; dat ik meer zorg voor mijn ziele sou dragen , als voor mijn lichaam ; kan ik seggen sulx gedaan , en niet meer voor mijn lichaam als mijn ziel gesorgt te hebben ? En daarom , o aldergoedertierenste

Godt! gelievet te vervullen alle mijn gebreken: ge-
waardigt al mijn arbeit na uw wil te rechten, en
maakt my zoodanig, dat ik u alleen mach lieven, en
niet behalven uw: niet, als dat tot uwes naams eer
mach strekken. Laat ik mijn even mensche lieven
als my zelfs: en dat ik wensch, dat my geschiede,
andere doen: Laat ik ook zojvoor mijn ziel zorgen,
dat geen vermaak des werelds, of ketelinge des
vleesch my daar van aftrekke: als wetende des we-
relds vergankelijckheid, en brosheyt des vlee-
sches, dat haast tot stof keeren zal: en de besten-
digheydt van de ziele, die alleen mijn wezen is, en
by my blijft. En wanneer gy alsoo mijn arbeit ge-
stiert hebt, en my bekrachtigt om al mijn werck te
doen, dan zal ik erkennen, dat gy voor my meer,
als voor Abraham gedaan hebt: en dan zal ik bereid
wesen, om meer te doen aan uw, als oit Abraham
deed: namelijk, niet alleen mijn Izaak, al mijn
vermakelijckheid, maar my zelfs geheelijk, al mijn
begeerten: al dat ik ben, en dat ik hoop te wezen,
aan u opofferen.

Donderdags-Gebedt.

O Genadigste, en heerlijckste God, geeft my ver-
lof, dat ik u met Abraham noch zoo moeye-
lijk val: Ik kom tot u met nieuwe verzoeken: want
daar gy my d'een gegeven hebt, moet gy u gewaar-
digen 't ander daar by te doen, en noch een ander,
en meer, en noch meer daar by, tot dattet mach
gezegd worden, gy hebt al ons werk in ons gewrogt.
Want, helaas! wy zijn van ons zelfs onvermogen-
de, om yets te doen: daarom al hebt gy mijn ver-
zoeking ingewilligt om gezondheid, en om mijn
arbeit te volbrengen, en die te stieren: zoo zal my
efter dit alles weinig voordeel geven, zoo 't u niet
gelieft

gelieft mijn arbeid te zegenen: de andere dingen moge wel genoegzaam zijn, maar alleen uw zegen maakt mijn werk volkomen. Gy hebt Caingezondheid en wil om te arbeiden gegeven; en met een sijn werk gestiert: maar om dat gy sijn arbeid niet en zegende, noch 't gene hy wrocht, daarom zoo warens alle profijtelijk voor hem, en deden hem, geen goet. Derhalven, o goedertierenste Godt? gelieft uw zegen te verleen over al mijn arbeid, en aldat ik te doen heb: Want, helaas! hoe vele zijnder, die haar slaap breeken en vroeg in de weer zijn, en eten brood der kommernis, en nochtans ten baat haar niet, en dat alleen om dat gy u handt niet opent, en haar met uw zegeningen vervult? want 't en is niet des genes die loopt, maar alleen uws ô Godt die haar arbeid zegent. De geleertheid en komt niet van neerslig nachtbraaken, noch de victorie door manhaftigheid, noch de overvloedt door spaarzaamheit, maar alles moet het uw zegenende handt dank weten. Daarom dan, ô Godt! gelieft uw zegen te gebieden over mijn arbeid, en alles dat ik ter handt zal nemen: over mijn gebeden, en alles daar voor ik na u wil zal bidden: en dan zal ik my daar van verzekeren, in wat staat het u believe zal my te stellen, dattet my ten besten en tot mijn behoudenis zal strekken. Uw zegeninge behiel Ionas alzoo zeeker in de Walvisch buik, als of hy zoo lang in een schoon Kasteel gelegen hadde. Door uw zegeninge bracht beide tegen natuur en reden de afgestorvene moeder van Sara een Soon voort. Door uw zegeninge vermeerderde 't kleine getal van Jacobs Vee boven die grote menichte van sijn Schoonvader Laban. Door uwe zegen was Daniel schoner en vetter met gort en water, als de andere met lekkernyen van Nebucatnezar: want uw invloeyende zegeninge

ge maakt zelfs een rampzalige staat gelukzalig. Geliefst daarom, ô Godt! indien gy mijn armoede toezend, my genoeg en te gunnen. Want daar genoeg en armoede t'zamen gaan, daar maakt uw zegen van genoeg de armoede zelfs tot zegen. Soo gy my siekte toezend, zoo geeft my gedult: want daar siekte en gedult t'samen gaan, daar maakt u zegen van gedult de siekte zelfs tot een zegen. Zo gy aanvechtinge toezend, wapent my met het geloove; want uw zegen des geloofs maakt zelfs de aanvechtinge tot zegen. Dat gelijk ten aanzien van ons waarlijk gezegt wort; dat alle dingen te zamen werken ten besten van die gene die Godt vreezen: Soo ook ten aanzien van u, ô Godt! met recht mach gezegt worden, dat alle dingen te zamen werken, ten besten van die gene die gy zegent. Daarom ô God, geliefst my en al mijn werk te zegenen; zegent my, dat ik dy mach zegene; gy my met genade, en ik u met dankzegginge: en dat al wat in my is, uwen heerlijken naam love en zegene.

Vrydags-gebedt.

O Barmhertige Godt, 't heeft u belieft vier van mijne gebeden te verhooren, en, soo ick hope, te vergunnen: waar in ick hoewel grooten troost verkrijge, nochtans niet verzadigt ben; want soo ick naliet te bidden, of gy te vergunnen, zoud' ick misschien geen weldaad genieten van alle uwe voorgaande gunst-bewijzen: Want, helaes! mijn gelegentheid is zodanig, dat ik, zo lange myne zes werkdagen geduren, nootzakelijk moet blijven een bidder; zo ik van 't bidden ophield', zoud' ik daar mede toonen, dat ik dacht alreede genoeg van u ontfangen te hebben, en ô genadige Godt! wie kan oyt genoeg van u hebben? het is

im-

immers waar, dat gy alle dingen vervult: en wat kan eenig ding meer hebben als vol te wezen? ja gy vervult alle dingen, maar na elks begriip: en he-
laas; mijn begriip is zo kleyn, dat ten zygy 't ver-
der uit breid, ik eerder in perijkel zoude staan, van
u t'eenemaal uit te sluiten, dan in hoop van eenich
deel van u vast te houden. Gelieft derhalven, ô God!
mijn begriip uit te breiden, ende doet my volherden
in 't werk mijner beroepinge, dat ik niet mag op-
geven, tot dat mijn werk zy voltoit, endan met
my mag brengen mijn volkomen rekeninge, zonder
welke ik noit soude aangenomen worden. O hoe
vele hebben sig tegen desen steen gestooten? die hier
voor een tijd wel treffelik in gegaan hebben, en dan
op gegeven, als moede zijnde aan haren arbeid? De
Israëlieten gingen hier wel voor een tijd gewillig in,
maar zo haast als Pharao haar achter-volgde, zo
murmureerden sy tegen Moses, en waren terstont
veerdig om weder te keeren tot haar oude gevanke-
nisse. Judas ging voor een tijd lustig voort: maar
zo haast hem dertig penningen vertoont wierden,
gaf hy sijn dienst over, en verkogt sijn meester. Ver-
leen my derhalven uwe genade, ô God! dat ik dese
steenrotze mag schouwen. Laat nog 't vervolgen
van Pharao, nog de dertig silvere penningen der
Joden, nog de Wereld, nog de Satan, my van 't
volherden in de werken mijnes beroeps, in de wer-
ken uwes dienstes, afstrecken: want op wat ver-
geldinge kan ik sien, als na mijn werken? En in der
waarheid wat reden van vergelding te verwachten,
zo ik niet aanhoude tot de tijd, in de welke de ver-
geldinge sal geschieden. Geweerdigt dan, ô God!
my by te staan in mijne werken, dat ook desen dag
zijn deel mag hebben van het werk als ik mijne re-
keninge sal doen: En ô mijne ziele, laat dit exem-
pel u desen dag vertoont, u opwekken om te vol-
her-

herden en aan te houden in de werken uwer beroeping, ende in de werken der godsaligheid: Want zo Christus zijn werk, dat hy op desen dag tot onser verlossing volbragt heeft, dat hy, ten zy om onsent wille, niet van nooden hadde op sig te nemen: Maar zo volstandig was hy in zijn voornemen; en onvertsaagt in zijn werk, dat hy zyn arbeid niet over gaf, tot hy zyn leven over gaf, en tot dat hy zyn werk volbragt hadde, daar hy om gekomen was. Bedenk, ô myn ziele, dat de werken der godsaligheyt in dit leven, zyn als het roeyen tegens de stroom: zo gy maar een weinig ophoud, zo zal de stroom u terstont verder agterwaarts dryven: dan veel arbeyds u daar na zal kunnen voorwaarts brengen, en daarom, op dat uwe moeiten dies te minder mogen zyn, zo houd geduurig aan: want zonder geduurig aanhouden, sult gy noit bequaam zyn tot in uwe haven te geraken, voor het einde van uwe ses dagen; ende gy moet niet denken op een langer tyd om hier na nog in dezelve toegelaten te werden: maar dan, als buyten gesloten zynde buyten de haven, aan 't geweld der stormen, ende onweeren overgelaten te worden. Gelieft dan, ô genadigste God, my te verleenen den geest der volherdinge, dat ik in myn werken mag aanhouden, ten minsten den geest der bekeeringe van het niet aanhouden der zelve: Want helaas! 't beste deel van ons werken is de bekeeringe van ons niet vwerken: 't vvelk, om dat de Engelen sig verheugen te zien, ik hope dat gy ook sult gelieven aan te nemen, en gelieft het dog aan te nemen, ô Godt! vvant zo gy mijn bekeeringe niet aan neemt, zo kan ik vveinig hoop hebben, dat gy mijn volstandigheit zoudet aannemen: ja inder vvaarheid geen hoop met allen, dat gy my zoudet aannemen, dan in hem, en door hem alleenelyk, die volstandig bleef

in 't arbeiden tot zijn laatste snik: en liet doe de vruchten zijner vverken onder ander ook my over, om die te genieten: en vergunt my, ô Godt, de zelve te genieten om uvves heerlijken naams vville.

Saterdags-Gebedt.

O Genadigste Godt, nu ben ik, door uwe genadige bystand, gekomen tot de laatste van mijn zes werkdagen, de dag in welken Gy tot Mozes sprak, Gaat op den berg Nebo en sterft daar; dezen Berg des doods ben ik nu opklimmende, gelieft dan ô Godt, my zoo te ondersteunen in mijn gang, dat ik niet en bezwijcke op den wech; want aangesien dat my de werken van de voorgaande dagen, hoewel als op een vlak veld gedaen zo moeyelijk geweest zijn: hoe veel te meer 't werk dezès daags, 't welk moet gedaan werden op den berg! en nochtans, ô mijn ziele zijt niet flaauhertig: want hoewel 't opklimmen op dezen berg u pijnlijk is: nochtans als gy eens daar op zult geklommen zijn, zo zalder een verfrissinge voor u in zijn; gemerkt dat het een gesicht geeft in Canaan; als recht gesegt werd, de dach des doods is beter als de dach dat yemant geboren werd? want deze dag brengt ons tot 't eerste gesicht van deze elendige wereld, maar dit brengt ons tot het eerste gesicht van 't gezegende Canaan. O! God! doet my dan recht gevoelen, ende aangrijpen de troost des doodts: welke hoewelze aan de Goddeloozen is een afklimmige en nederdalinge in den kuil, zoo isse nochtans aan uwe knechten een opklimmige op den berg; gelijk 't ging met u dienst-knechten Aaron, die op u woord klom op den berg Hor, en daar sturf: en gelijk 't ging met Mozes uwendienaar, die op u ge-

bod

bod ging op den berg Nebo, ende sterf aldaar: en gelijk 't ging met u lieve Sone, onzen Salichmaker Christus, die, als hy uit de wereld scheidde, opging op een berg in Galilea, en van daar opvoer in den Hemel. Want men kan uit het dal dezer wereldsche zorgen ten Hemel niet op varen: 't moet zijn van den berch des geloofs, van waar wy alleenlik opgetrokken werden. En, ô mijn ziele, steunt niet op u gezondheid: als of gy door uwe gezondheid ende sterkte, die doch dikwils voor een ogenblik is, verder af waart van den berch des doods op te klimmen: want het Ooge van Mozes en was niet verduistert, noch sijne natuurlijke krachten verzwakt, en evenwel doe God maar tot hem sprak, *Gaat op den Berg Nebo, en sterft daar*: zo ging hy terstondt op, ende sturf. Want den mensche en leeft niet allen van den broode, maar van elk vvoord dat uit den monde Gods uitgaat. Derhalven, ô genadichste God, alzo ik t'eenemaal onvvetende ben, ter vvelker tijd het uvve ontzachelijke Majesteyt zal behagen my te gebieden den Berch des doods op te klimmen: Geeft dan dat ik altijd mach bereid zijn om nedervvaart op te gaan: en dat ik mag leven in een geduerige voorbereidingen, en ten laasten zo mijn leven eindigen, met het beloofde Canaan voor mijn ooge, vvelkers gefigte my de valeye van de vvereldsche bekommeringen nu niet toe en laat. Gevvisselijk het vverk dezès daachs is als een dak te zetten op alle mijne voorgaande werken: en dit dak niet vvel daar op geset zijnde, zo zal 't gebouw van alle mijne voorgaande vverken zeer haast vervallen: vvel dan, ô groote God gy groote bouwer van de gantsche vvereld, die gy zelfs de hoeksteen zijt, vvilt my doch bystaan in 't opzetten van dit dak, dat het een bescherminge mach zijn van mijn onder bouwen: en dat ik, hoe ook 't vorigste mij-

mijnes levens geweest zy , ten laaften een goed besluit mach maken : en gemerkt waar de boom valt daar leggen blijft : laat doch de boom mijnes levens niet nedervallen in 't dal dezer wereld, daar het Kanaan niet gezien en wert : maar ô Godt , laatsse vallen op den berg van waar ik met den Zaligmaker ten hemel opklimmen , den welken met u , ô Vader , ende Heylige Geest toekomt alle eer ende heerlijkheit van eeuwigheid tot eeuwigheid, Amen.

MORGEN-GEZANG, Voor Reizende Lieden.

Op de Voys van den 66. Psalm.

Zingt den Heer:

O Herder trouw' wiens wakker oogen ;
Rondsom die wijde Wereld gaan ,
Wiens hooft tot slaap noyt werd gebogen,
En Aardworm komt u spreken aan?
Och ! wie ben ik dat ik zoud' spreken
Met Godt ? ik ben doch aard en stof,
Ziet niet ô Heer op mijn gebreken,
Maar neemt in dank mijns herten lof.

2. Mijn hert heeft lust om u te loven,
Dies ook mijn mont sich open maakt,
Om dat gy dezen nacht van boven,
Voor my zoo trouw'lijk hebt gewaakt,
Gy hebt gewaakt ik heb geslapen,
Hoewel den Leeuw rontsom my gaat ,

Ik weet hy kan my niet betrapen ,
 Als gy voor my op Schiltwacht staat.

3. Voor siekten die in 't duister sluipen ,
 Heeft my bewaart u sterke hant,
 En voor des Jagers loos bekruipen,
 Die my veel duizent netten spant,
 Mijn lichaam waar in 't stof geleyt,
 Zoo my u hulp niet waar gezonden,
 U vleug'len over my gespreyt.

4. Ik leev' alleen door u genade,
 Die alle morgen my verblijt :
 O Godt wat is de mensch de made ?
 Dat gy hem zoo genadig zijt :
 De duister nacht die is geweeken ,
 Den ligten dag verscheenen is,
 Wilt door u magt ô Heer verbreeken ,
 De groote magt der duysternis.

5. U gulden Son is op-gerefen ,
 Waar door de wereldt wert verligt,
 Laat ook mijn ziel verlightet wesen ,
 Met stralen van u aangesicht,
 U aan-schijn is mijn Son , mijn leven ,
 Wilt dat voor my verbergen niet ,
 Mijn hert kan niet dan slaan en beven ,
 Wanneer 't maar denkt om sulck verdriet.

6. Heer wilt my met uw' oogen leyden ,
 En met uw handt my stieren voort ,
 Laat uwen Geest niet van my scheyden,
 Ontrekt my niet uw' Heylig woordt,
 Geeft dat ik ga als in den dage,
 Als staand' altijt in u gesicht,
 Op dat naar u goet welbehagen,
 Mijn doen en laten sy gericht.

7. Geleit mijn voort op al mijn wegen,
 Die ik op aarden wand'len zal,
 Verblijt my doch met uwen zegen

In dit ellendig tranen-dal :
 Heer wilt my uwen Trooster geven ,
 Bedekt my voor des Duivels schicht,
 En laat my na dit droevig leven
 Met u bewoonen 't eeuwig licht.

Amen.

AVOND-GEZANG, Voor Reizende Lieden.

Stemme van den 12. Psalm.

Doet ons bystant.

DEn avont komt mijn God, dies kom ik weder
 Ik kom' en breng mijn Avont-offer met,
 O groote Godt neycht u van boven neder,
 Ontfangt als een zoet reukwerk mijn gebedt :

Des wierooks reuk en kan u niet vermaken,
 Gy hebt geen lust aan oly-stroomen zoet,
 De kalv'ren myner lippen laat u smaken,
 Dat ik u geev' gy weet met wat gemoet.

Ik prys' u Heer mijn Godt, en bidd' by dezen,
 Geeft my een hert dat ik u prijzen mach,
 Voor die genaad' die gy my hebt bewezen,
 Mijn leven lanck en deel' voorleden dach.

Gy hebt my vroeg in u genaad' ontfangen,
 Van d'eerste uur dat ik de Wereldt sach,
 Gy hebt my met u vleug'len sacht omvangen,
 Doen ik noch aan mijn moeders borsten lach.

Gy hebt mijn door u dienstbaar geesten
 Als metter hant geleyt, en wel bewaart,

't Is u genaad' en goetheyt overvloedig,
Dat ik ô Heer tot noch toe ben gespaart.

Mijn zonden zijn lang rijp geweest tot wrake,
De maat is van mijn boosheit langh vervult,
Ick waer wel weert dat my u vyer aenstake,
ô groote Godt, hoe groot is u gedult.

Zelfs dezen dag heb ik zoo niet gesleten,
Als my betaamt, en u mijn Godt behaagt,
Want in veel zonden heb ik my vergeten,
't Welk u mijn ziel met groote droefheid klaagt.

Ik bid u Heer wilt all' mijn zonden dekken,
Gelijk de duister nacht de Werelt doet,
Uw' heylig licht en wilt my niet onttrekken,
Hoewel der Zonnen licht verdwynen moet.

O eeuwig licht, die Vader zijt der lichten,
Die met een wakker oog in 't duyfter siet,
Bedeckt mijn naakte ziel voor 's Duyvels schichten,
Bewaart my doch voor allerley verdriet.

Den slaap des doods en laat my niet genaken,
Geeft dat mijn slaap niet onordentlijk sy,
Op dat ik morgen vrolijk mach ontwaken,
O wakker Heldt waekt trouw'lijk over my.

Mijn ziel wil ik in uwen handen geven,
Of dese nacht, de nacht des levens waar,
Laat my dien blijden dach by u beleven,
Daar nimmer droeve nacht sal volgen naar. Amen.

Eer dat wy den Reyser tot eenige der andere Materien inlaaten, dunkt het ons niet ondienstig, dat wy hem aanmanen, zijn oogen en gedagten eerst eens op dese onderstaande Reyslessen te vestigen.

REIS-LESSEN.

En Vader had een rauwen quant
 Die wou gaan reizen uit het landt,
 Om eens te leeren metter daat,
 Hoe dattet in de wereld gaat.
 Hy (die wist hoe dat de jonkheid malt,
 En waarze dikmaals henen valt,
 Byzonder alsze buiten dwang
 Mag hebben haren vryen gang)
 Riep zijnen Zoon ter zyden af,
 Daar hy hem deze Lesse gaf:

Nadien (zei hy) mijn waarde Kint
 Dat gy tot reizen zyt gezint,
 Zoo hoort dog hier op mijnen raadt,
 Die ik geleert heb uit der daadt;

Eerst, wanneer gy u tot reizen zet,
 Begint den dag met u gebedt;
 „Want Haver geven aan u beeft,
 „En God te bidden in den geest,
 Schoon dattet beide tijd vereist,
 En doet geen hinder als men reift.

Dan is noch vorder mijn bevel,
 Gaat kiest voor u een Reys-gesel;
 Want reysen sonder mede-maat;
 En was nooit wyse lieden raadt;
 Maar kiest een vriendt van uwen aart,
 Die handt en herte reyn bewaart,
 En niet en heldt na vuyl bejaag,
 Dat jonge lieden schaden mag,
 „Nooyt speelder yemand met het pek
 „Die niet en hiel een vuyle vlek.

Maar gy, die u tot reysen stelt,
 Begintet nimmer sonder geldt:

„ Want die wil reysen achter landt,
 „ Die hebbe munte by der handt,
 „ Dat is een kruyt van goede kracht,
 „ Waar op de gantsche werelt acht,
 „ En als u dat geselschap faalt,
 „ Soo wordt gy selden wel onthaalt.

Dog geldt te dragen over al,
 Dat baart by wylen ongeval,
 Gy, vrijdt u van dat ongerief,
 Endient u van een Wisselbrief;
 Want dat en is geen lastig pak,
 Maar voor die reysen groot gemak.

Voorts, wilt gy reysen met verstant,
 Soo hebt een kaarte by der handt,
 Van yder Rijk dat gy betreet,
 Op dat gy daar de gronden weet,
 En kent by na de gantsche kust,
 Ook eer gy daar ooit hebt gerust.

En is 'er onder wege dan,
 Een wijs, geleert, of deftig man,
 En laat niet of besoekt den vriendt,
 Vermits het u ten nutte dient.

„ De wijsheydt is een rijke schat,
 „ Wie die genaect, ontfangh ter wat.

Wanneer gy van den paarde sit,
 En van het reysen zijt verhit,
 En eyscht terstont geen Bier of Wijn:
 Want dat en kan maar hinder zijn,
 Toont hier en elders uwe lust,
 Dat is de grond van uwe rust.

„ Niet al, niet al, dat ons behaagt,
 „ En dient de mensche na-gejaagt.

Stelt u dit voor een Vaste wet,
 Dat gy op alle dingen let,
 Dat gy gestaag u voordeel doet,
 Met al wat yewers u ontmoet,

De werelt is een wonder boek,
 „ Het maect sijn Lezer wonder kloek,
 „ Maer wie het zonder oordeel leeft,
 „ Die blijft gelijk hy is geweest,

Gy doet niet als de meeste hoop:
 Maar doet met aandacht uwen loop:
 Hoort gy een sneeg, een gecstig man,
 Daar hoorje dat u leeren kan:
 Siet gy een ongezoutengek,
 Leert noch al yet uyt sijn gebrek,
 Leert myden dat hy qualijk doet,
 En hoe men zotten vyeren moet.
 In 't korte, waar gy d'oogen keert,
 Siet datje 't een of 't ander leert.
 Al wat men hoort of wat men siet,
 Die leere wil, die leerter yet.

Wat is 'er of gy verde tijt?
 En in een goê geselschap zijt,
 En dan in eenig lustig veldt,
 Veel christalyne beeken telt,
 Of elders in een open wout
 Vindt schoone Sloten opgebouwt,
 Vindt Princen huizen neêr gerukt,
 Vindt toorens in het stof gedrukt,
 Vindt puyn, en ik en weet niet wat,
 Daar eertijds stondt een schoone stadt?
 Vindt weder dreven nieuw geplant,
 Tot ciertel van het gantsche landt,
 Vindt Hoven na de konst gemaakt,
 Daar van dat gy de vruchten smaakt,
 Vindt Roozen uytter maten hoog,
 Ook verre boven 's menschen oog,
 Vindt ander vreemt en nieuw gewas,
 Daar van men nooyt te vooren las,
 Voorwaar al dat en acht ik niet,
 't En zy dat gy wat verder siet,

't En zy u dom en grillig hert

Bezetter, en ook beter werdt ;

„ 't Is niet gereyft , 't is maar gedwaalt ,

„ Indien men daar geen wijsheyt haalt.

Waar gy ooyt gaat of henen trekt ,

Houd staag u beurs en hart bedekt :

En meldt niet door een loffen praat ,

Van waar gy komt of henen gaat :

En min noch wat u harte jaagt ,

Want dat heeft menig man beklagt.

„ Siet ! waar men gaat ; of waar men reyft ,

„ Nooyt dient gefeyt al wat men peyft ;

„ Een heufche mondt is altijdt goet ,

„ Doch meest voor een die reyzen moet.

Nu voorts, op dat gy fchouwen meugt

Veel malle grepen van de jeugt ,

Soo laat geen drank u meester zijn ,

Het zy dan Bier of heete Wijn ,

Want die gebruykt in overvloedt ,

En is ter gener plaatzen goet ;

Maar als gy uyt den lande zijt

Soo dient hy boven al gemijt :

Doch zoo gy eens werdt overlast ;

Of van een heeten damp verrast ,

Soo mijdt noch al een vorder quaat

En loopt niet mallen over straat ,

Maar houdt u stil zoo langen tijdt

Tot datje weder nuchter zijt.

Begeeft u nooyt des avonts laat,

Noch op den weg noch op de straat ;

„ Vroeg uyt te gaan , vroeg onder 't dak.

„ Dat is gezondt een groot gemak.

Des nachts te loopen hier en daar ,

Dat is niet anders als gevaar.

Gy laat den nacht en haar bejag ,

En doet u zaken by den dag :

„ Want dat men in het duyfter doet ,
 „ Wordt op den lichten dag geboet.
 Kijft niet in 't bed' ofaen den haart ,
 En twift ook niet met uwen Waart.
 Maar is hy vils , of niet te pluys ,
 Betaalt , en zoekt een ander huys ,
 En twift niet met u reys-gefcl :
 Spreekt yemant qualijk antwoord wel ;
 „ Schoon spreken is van groote kracht ,
 „ Het maakt ook harde koppen zacht ,
 Bewaart u oog , u mondt , u beurs ,
 En hoedt u voor een vrouwe keurs ,
 En mijdt u voor een mede-maat ,
 Die op de glatte wegen gaat ,
 Ook wacht u voor den dobbelsteen ,
 Want dit zijn kankers in het been.

Een dink dat gy niet sparen moet ,
 Dat is de rant van uwen hoedt ,
 Grijpt die vry dikwijls metter handt ,
 En hier en in een ander landt ,
 Want 't is een zaak die gunft verwekt ,
 En die tot geen en kost en strekt ;
 „ Ik achte voor de Ionkheyt goet
 „ Een trage beurs , een rappe hoedt ,
 „ Geen oog in yemant anders brief ,
 „ Geen handtspel met eens anders Lief ,
 „ Geen vingers in een anders tas ,
 „ Want dat geen man ooyt lief en was.
 En kiest niet licht een nieuwen vrient ,
 Of weet te vooren of het dient ,
 De werelt is te leydig boos ,
 De menschen al te byfter loos.
 Dus niemant al te licht betrouwt ,
 Want dat heeft menig man berouwt ,
 Wanneer u yemandt noodt te gast ,
 Gy doet u maag geen overlast ,

Let meer, op dat gy leeren kondt,
 Als Lust te geven aan de mondt;
 En breng misschien dan yemant voort,
 Een goet, een sneeg, een geestig woort,
 Ontfangt dat met een vrolijk hert
 Gelijk een schat ontfangen werdt,
 En als gy tot u woonplaats keert
 Seght dan, wat heb ik daar geleert?
 Wat brengt of schenkt my dezen dagh,
 Dat my ten goede dienen mag?
 En naar een naarstig onderzoek,
 Soo schrijft in uwen tafel-boek,
 Al dat u harte wel beviel,
 Dat is als voedtzal aan de ziel,
 Dat is u beter in den mondt,
 Als al dat op de tafel stondt.

Mijn kindt, houdt altijd dezen sin,
 Gelijk de By', en niet de Spin;
 Al wat gy hoort, en watje liet,
 Al watter hier of daar geschiet
 Dat weegt, dat proeft, en kipter uyt
 Dat wel, dat zoet, dat geestig luyt:
 Maar komter eenig vuyl bejaag
 Haalt dat noyt weder aan den dag;
 Maar wijstet spoedig van der handt,
 En latet uyt het Vaderlandt.

Gy treet nu uyt mijn huys alleen,
 En keert noyt weder met uw tween,
 Brengt ons doch hier geen bastaart-kint,
 Dat maakt een vader ongesint,
 Brengt ons doch hier geen dertel wijf,
 Met u gepaart uyt tijdt-verdrijf,
 Ja noyt op vryen eens en peyft
 Soo lange gy daar henen reyft;
 „ Te trouwen als men leeren moet,
 „ Dat dede noyt een Jongman goet,

„ Men quelt hierom fijn gantsche jeugt ,
 „ En dat al om zoo korte vreugt .

Gy daarom wat ik bidden mag ,
 Behoedt u voor zoo quaden slag ,
 En om een blyde nacht of twee ,
 En steekt u in geen eeuwig wee .

Maar om hier van te zijn bevrijt ,
 Soo maakt dat gy voorsichtig zijt .
 En woont , of koopt u kosten niet ;
 Alwaar gy vlugge Dochters siet ;
 Ik weet hoe licht de losse jeugt
 Wordt om-gevoert door geyle vreugt ,
 En als men dan te zamen malt ,
 Waar is 'et daar men niet en valt ?

„ Daar stroo en vyer te zamen kooft ,
 „ Wat onheyl dienter niet geschroomt ?

Nu , Soon , gaat vordert uwen reys ,
 En houdt mijn les in u gepeys ,
 En als gy dan eens wederkeert
 Gefondt , bezet en wel gelcert ,
 Soo zal men hier , van stonden aan ;
 Voor u 't gemeste Kallif slaan ,

Na de voorgaande Reis-lezzen gegeven te hebben, heeft het ons goed gedacht in den tegenwoordigen druk van dit Reisboek te voegen een korte en beknopte beschrijving der zeven Vereenigde Provinciën, mitsgaders van noch eenigen der voornaamste Steden die omtrent de zelve gelegen zijn, met byvoeging van de Logementen en Vaarten, op dat de Reizigers terstond mogen zien waar zy zich kunnen vervoegen om wel gcherbergd te weezen, en op wat uuren de Trekschuiten en Beurtschepen na andere Plaatsen afvaaren: waar toe wy al de naauwkeurigheid gebruikt hebben, die het ons mogelijk is geweest. Doch indien 'er by ongeluk iets in vergift mocht zijn, daar wy echter het tegendeel af verhoopen; de Leezer gelieve ons zulks niet te wyten: dewijl men somtijds het ongeluk heeft van niet behoorlijk onderrecht te worden. Niettemin, wy durven ons verzekeren, dat het van geen groot belang zal weezen, en dat de Reizigers zich van onzen arbeid wel gediend zullen vinden.

Generaale Beschrijving der zeven Vereenigde Pro- vincien.

Dienstig voor Reizende Lieden.

DEze Landen, bestaande in *Holland*, *Zee-land*, 't Sticht *Utrecht*, *Gelderland*, *Vriesland*, *Overijssel*, *Groeningen* en d' *Ommelanden*, worden gemeenlijk *Neder-land* genoemd, en zulks van wege hun nederige en laage gelegenheid, ten aanzien van *Duitschland*, en andere hooge Landen daar ze aan grenzen. Zy worden ook van eenige Schryvers *Neder-Duitschland* geheeten, hoewel ze nochtans, na de paalen en grenzen by d' *Ouden* gesteld, niet onder *Duitschland*, maar onder *Gallia Belgica* gerekend zijn geweest, uitgenomen alleenlijk *Vries-land*, en weinige andere stukken.

Geheel *Nederland*, te weeten de Spaansche Provincien daar onder begreepen, is bepaald met d' *Oceaan*sche *Noord-Zee*, met het Graafschap *Emden* en de Rivier *Eems*, het Lant van *Benshem* en *Westfa-*en, de Landen van *Gulik* en *Kleef*, de Bisdommen van *Keulen* en *Trier*, 't Hertogdom van *Lotharingen*, en het Koningrijk van *Vrankrijk*. Binnen de zelve paalen zijn mede begreepen het Aartsbisdom van *Kamerik*, het bisdom van *Luik*, en mogelijk eenige andere stukken die onder de Provincien niet en behooren.

De macht van dit *Nederland* is al over veele jaaren zo groot geweest, dat niet alleen Keizer *Karel* de V. (by wiens tijd alle de Nederlandsche Provincien, die zeventien in getal zijn, onder een Prins zijn gekomen) maar al lang voor hem zijn
Over-

Overgrootvader, Hertog *Karel van Bourgondien*, toegenaamd *de Stoute*, een Koningrijk daar af gezocht heeft te maaken, onder den tijtel van 't *Koningrijk van Bourgondien*: maar om dat ieder Land souverain was, en niet alleen verscheidene Elle, Maate en Gewicht, maar ook byzondere Rechten, Wetten en Privilegien had, en daar benevens zijnen Prins nooit andere dan bepaalde macht over zich had willen toeflaan, is zulks achter wege gebleeven. Evenwel zijn diergelijke staatzuchtige voorwendingen de voornaamste wortel en oorzaak geweest van den langduurigen oorlog, naderhand tusschen deze Landen en hunne Prinsen gereezen. De macht, gelijk ook de rijkdom, neering en welvaart van de *Nederlanden* bestaat meest in de Schipvaart en Viifchery, zonder welke twee onuitputtelijke Mynen de Landen zulk een ongeloofelijk getal van volk, als daar is woonende, niet zouden kunnen onderhouden. Wat de Zee aangaat, die is hen zo bekwaam en gerijfelijk gelegen, dat men uit *Holland* met een goede wind binnen twee etmaalen in *Noorwegen* kan zeilen, in vijf of zes etmaalen tot in *Deenmarken*, en van daar voorts in *Sweden*, *Pruiffen*, *Lijffland*, en andere Quartieren van d'*Oosterfche Zee*. Westwaarts kan men binnen weinige uren in *Engeland* vaaren, en wyders binnen 4, 6, 8, 10, 12, of 14 etmaalen in *Vrankrijk* en *Spanjen*, na dat de Havenen der zelve Landen naby of verre gelegen zijn. Deze goede gelegenheid wecten de *Nederlanders* zeer wel waar te neemen, en tot hun voordeel te gebruiken. 't geen oorzaak is dat de Landen, inzonderheid *Holland* en *Zeeland*, uitneemend schiprijk zijn: en 't schijnt byna ongeloofelijk, hoewel het nochtan waarachtig is, dat uit die twee Landschappen alleen bywylen zeyen of 800. groote Schepen teffens

op koopvaardy oostwaarts gezeild zijn, behalven die Westwaarts op *Engeland, Frankrijk, Spanjen, Italiën*, d'Eilanden en Kusten van de *Middellandsche Zee*, en beide de *Indiën* afgevaardigd worden, welker getal mede niet gering is. De Visschery, en inzonderheid de Haringvangst, gelijk ook de Kabbeljauw- en Zalmvangst, worden hier zo sterk gedreeven, dat'er alleen ten Haring vaaren tusschen de zeven en 800. Schepen, zo Buizen en Dogboten als anderen, doende gemeenlijk drie reizen 'sjaars, en door den band inbrengende (gelijk *Guicciardini* van zijn tijden, en voor de eerste troubelen schryft) elk omtrent 70 lasten, maakende te samen over de 50000. lasten, welke gemeenlijk verkocht worden voor tusschen de 90 en 100. guldens 't last. Hier uit staat lichtelijk af te meeten, hoe veel goudts uit deze Zeemynen getrokken word. De Kabbeljauw- en Zalmvangst bedroeg ten zelven tijde over de 700000. kroonen 's jaars, ieder tot twee guldens. By deze Zeevaart gencert zich niet alleen het Scheeps volk zelve, die ongelooflijk veel in getal zijn, en in rappigheid en behendigheit ter zee alle Natien van de gantsche wereld te boven gaan; maar ook veele Steden en Dorpen, met Wyven en Kinderen, die zich bemoeijen met Schepen te timmeren, en allerhande Scheepsgereedschap daar toe te maaken, met Netten te breyen, en diergelijke handwerken meer. Voor een derde Myn van deze Landen mag men wel stellen d'uitnemende kloekheid en naarstigheit der Inwoonderen in 't maaken van allerhande Manufactuuren, als naamentlijk wolle en linne Lakenen, Tapyten, Saayen, Bombazynen, Fusteinen, allerley Kraameryen, enz. welke zo ter zee als te land met groote menigte vervoerd en verhandeld worden, niet alleen op *Spanjen, Italiën, Duitschland*, en andere Land-

schap;

schappen in *Europa*, maar ook op *Barbaryen*, *Guinea*, en zo *West-* als *Oost-Indien* zelfs.

De lucht van deze Landen, hoewel ze doorgaans wat grof en vochtig zy, is nochtans gezond en bekwaam tot de verdouwing der spijzen; maar inzonderheid zeer dienstig tot de voortteeling van allerley Gedierten en Vruchten. De Landtsdouwe is 'er effen, plat, en met weinig heuvelen, veel min bergen, voorzien. In een goed gedeelte van *Gelderland* en *Overijssel* is het zandachtig, maar voorts meestendeel wel gebouwd, en zeer vruchtbaar van allerhande gewas. De Boomvruchten zijn 'er ook in groote menigte, en zo schoon als elders. Vee heeft men 'er overvloedig van allerhande soorten, uitgezondert Buffels; en onder anderen uitstekend swaare Offen en Paarden, voornaamentlijk in *Holland*, *Zeeland*, en *Vrieland*: mitsgaders allerhande Gevogelte, als Paauwen, Rijgers, Swaanen, Oyevaars, Ganzen, Enden, Hoenderen, enz. Wat de Visch belangt, die is 'er zo overvloedig en schoon, dat 'er geen Land by haalen mag.

Deze *Nederlanden* zijn bewaterd met veele schoone Rivieren, waar door zy destebekwaamer gelegenheid hebben om met alle de treffelijkste Landschappen van *Europa* te handelen. De voornaamsten zijn den *Rijn*, de *Maas*, de *Schelde*, en de *Eems*, die hier al te samen in Zee vallen. Deze vier groote Rivieren ontfangen meest alle d'andere Vloeden daar de *Nederlanden* mee bewaterd zijn, en leveren overvloedig veel Visch, zo wel als hun bygelegene Zee. Wy zullen nu wyders van de Regeering dezer Landen spreken; wyzende de geenen, die den aart van der zelve Volkeren en meer andere byzonderheden willen kennen, na *Guicciardini* en andere Schryvers die daar af handelen.

In de Vrye Vereenigde *Nederlanden* is het hoogste gebied en opperste macht van alle zaaken, den gemeenen welstand der zelve Landen in 't algemeen betreffende, by de *Edele Hoogmogende Heeren Staaten Generaal*, welker Vergadering bestaat uit zulke en zo veel Gecommitteerden als ieder Landschap, zo uit zijn Ridderfchap en Edelen als uit de Magiftraaten en Regeerders van de Steden, goed vind van tijd tot tijd te deputeeren, welke stemmen en opineeren, niet *capitativ*, dat's te zeggen, by zo veel Hoofden als 'er ter vergadering verschynen, maar *provincialiter*, dat is, van wege en by representatie van hun respectieve Landschappen; en strekt hun commissie niet alleen om op punten, waar op zy van tijd tot tijd beschreeven en by een geroepen worden, maar ook op alle andere voorvallende zaaken t'advizeeren en resolveeren, zulks als-zy tot 's Lands dienst, welvaaren en verzekering bevinden te strekken.

d'Orde, die zy in het stemmen houden, is deze. *Gelderland* en het Graafschap *Zutphen* gaat voor; daar na volgt *Holland* en *Westvrieland*; dan *Zeeland*, *Utrecht*, *Vrieland*, *Overyssel* en eindelijk *Groeningen* en d'Ommelanden. Het Presidentschap, of de Voorzitting, word alle weeken van Landschap tot Landschap veranderd. De President doet de propositie of voorstelling, vergadert de meeningen, en concludeert by de meeste stemmen, in zaaken daar overstemming plaats heeft. Dit is nu voor zo veel d'opperste macht of Hooge Overheid van de Vrye Vereenigde *Nederlanden* in 't algemeen betreft; maar wat aangaat die van ieder Landschap byzonder (want het een is zo hoog als het ander, en het minste heeft zo veel te zeggen als het meeste) die hebben de zelve Landen ieder aan zich zelve behouden, zo in zaaken van Politie als Justitie, met alle

hun Privilegien, Rechten, Vryheden, en Costuimen: hebbende hun ordinaire Officiers en Dienaers na oudergewoonte, alleenlijk met deze verandering dat de geenen, die op den naam van den Landsheer plachten te dienen, nu op den naam der Staaten van iegelijk Landschap dienen.

Zo wel de *Heeren Staaten Generaal*, als die van ieder Provincie in 't byzonder, committeeren tot volvoering van hun genomene resolutien, als tot bestiering van alle voorvallende zaaken, den welstand der Landen in het algemeen betreffende, eenigen uit de Edelen en Regeerders van de Steden tot Raaden, welke by eede aan hen verbonden zyn: gelijk zy ook andere hun Gecommitteerden stellen tot vordering, hooring, en sluiting van des gemeenen Landts Rekeningen, en andere particuliere zaaken, alles met gelimiteerde of bepaalde macht en instructie.

De Landen van *Holland* en *West-Vrieland*, van *Zeeland*, van *Utrecht* en van *Over-Yffel*, als ook de Steden en Leden in *Braband* en *Vlaanderen* staande onder het gebied van de voornoemde *Heeren Staaten Generaal*, hebben altyd tot hun Gouverneurs gehad de loffelijke *Prinsen van Oranje*, die ook Generaals van 't Leger of Veldoversten, en Admirals der Zee van alle de Vereenigde Landen in 't gemeen geweest zyn: gelijk ook de tegenwoordige Prins *Willem de III.* de zelve plaats en eertytelen zynner Voorouders erfelijk bezit. Over *Vrieland*, *Groeningen* met *d'Ommelanden*, en de *Drenthe*, is mede van oudtsher een Stadhouder geweest. Die tegenwoordig deze plaats bekleed, is *Hendrik Casimir*, Vorst van *Nassau &c.*

De *Raadsheren* van den Raad van Staaten der Vereenige *Nederlanden* worden by de *Heeren Staaten Generaal* op de benaaming van de respectie Land-
schap-

schappen gecommitteerd, ontfangende hun commissien en instructien van de voornoemde *Heeren Staaten Generaal*, aan de welken zy zich by eede verbinden gehouwen en getrouw te wezen, en zich na de voorschrevene instructien te zullen reguleeren. Ook behouden de gemelde *Heeren Staaten* zich de vryheid van zelve te mogen doen al't geen zy lieden den voorschreeven Raad by hun instructien belasten, wanneer zy bevinden der Landen dienst zulks te vereiffchen, veranderende mede in zodanig een geval, en verminderende of vermeerderende de zelve instructien, en die uitleggende daarze duisterlijk zouden schijnen te spreken.

De *Secreete Raad*, en die van de *Financien*, welken men in des Konings *Nederlanden* heeft, hebben in de *Vereenigde Provinciën* geen plaats; maar wel zyn'er een *Thesaurier*, en een *Ontfanger Generaal*, met eenige *Rekenmeesters*, die 't bewind en handeling van alle de penningen en middelen, de *Generaliteit* aangaande, hebben. De *Rekenkamers*, zo van *Gelderland* als van *Holland*, gaan noch op den ouden *Bourgonschen* voet; te weeten, in ieder *Rekenkamer* is gemeenlijk een *President* met een zeker getal van *Auditeurs* of *Rekenmeesters*, en meer andere *Officiëren*. Aan dezen moeten alle *Rentmeesters* en *Ontfangers*, die eenig bewind van des gemeenen Landts penningen hebben, rekening van hun ontfangst en uitgift doen, quitantie van aen neemen, en daar mede bewyzen wat zy te over of te kort komen. Benevens deze *Rekenkamers* van *Gelderland* en *Holland*, is'er in den jaare 1594. noch een nieuwe *Rekenkamer* opgericht tot *Middelburg* in *Zeeland*.

Tot de bestiering van de zaaken ter zee hebben de *Heeren Staten Generaal*, benevens den *Prins van Oranje*, als *Admiraal Generaal*, gecom-

mitteerd de *Raaden ter Admiraliteit*, bestaande uit zekere Persoonen by de respectieve Landen en Steden daar toe genomineerd, welke volgen de lijsten en instructien hen by de *Heeren Staaten Generaal* gegeven. De *Collegien of Vergaderingen* van deze *Raaden* zijn vijf in 't getal, resideerende binnen *Amsterdam, Rotterdam, Middelburg, Hoorn of Enkhuizen, en Harlingen.*

De *Canceleryen van Gelderland en Vrieland*, mitsgaders de *Hoven of Raaden Provinciaal van Holland, Utrecht, en Overijssel*, gaan al mede noch op den ouden voet: maar in plaats van den *Grooten Raad*, of 't *Parlement van Mechelen*, is 'er in *Holland* al van den Jaare 1582. af opgerecht een Opperste Raad van Justitie, genaamd den *Hoogen Raad*, voor den welken men mag appelleeren van de *Vonnissen* by den *Hove Provinciaal van Holland, Zeeland, en Westvrieland* geweest; maar van die van den voornoemden *Hoogen Raad* valt geen verder appel, dat mag van de zelve alleenlijk verzocht worden *Revisie*, en geproponeerd *Erreur*, in welken geval de *Heeren Staaten* der voorsz. Landen, nevens den zelve *Raad*, eenige *Rechtsgelerden* committeren, die het gevonnise *Proces* uit de zelve stukken en bewyzen overzien, en by hun *sententie* verklaren of 'er *misflag* in begaan is of niet, na welke verklaring een ieder zich reguleeren moet, zonde dat verder *beklag* plaats heeft, of toegelaaten word. Dezen *Hoogen Raad* word mede gemaakt by benaaming uit de voornoemde Landen van *Holland, Zeeland, en Westvrieland*, en bestaat gemeenlijk uit een *President* en negen of tien *Raadsheeren.*

In 's *Graavenhaage* is ook opgerecht een *Raad van Brabant*, en tot *Middelburg* in *Zeeland* een *Raad van Vlaanderen*, over de *Quartieren, Steden en Dorpen*, mitsgaders d'*Ingezetenen* der zelve van d

voor

voornoemde Landen van *Brabant* en *Vlaanderen*, staande onder het gebied van de *Heeren Staaten Generaal* der *Vereenigde Nederlanden*; by welke *Raaden* gehandeld word even als die van de *Canceleryen* in *Brabant* en de *Provinciaale Raad* in *Vlaanderen* van ouden tyden gewoon zijnt te doen, op dat alzo een iegelijk by zijn recht en Privilegien ordentelijk mag worden geregeerd en gediend.

De Regeering van de Steden der voorsz. Landen word na hun byzondere rechten en Privilegien bestierd. In ieder Stad is van oudts her een Officier, genaamd *Drossaart*, *Baljuw*, of *Schout*, die by de *Heeren Staaten*, van elk Landschap word gecommitteerd. Voorts zijn 'er in de meeste Steden vier-en-twintig, dertig, zes-en-dertig, of meer van d'aanzienlijkste en vermogendste Burgers, zo van d'oude geslachten, als anderen van d'eerlijkste, vreedzaamste, en bekwaamste Persoonen, welken men noemt *Vroedschappen*, of *Raaden*. Dezen representeeren het geheele Ligchaam van ieder Stad, dienende hun leven lang, of zo lang als ze Burgers en Poorters blyven. By dezen worden alle gewichtige zaaken, zo wel den staat van de Landen als dien van de Steden raakende, geconsulteerd en gelybereerd; en zy verkiezen of nomineeren jaarlyks uit hun Collegie twee, drie of vier Persoonen tot *Burgemeesters* der zelve Steden, en zeven of meer tot *Schepenen*. Het Ampt der *Burgemeesters* rekt voornaamentlijk tot der Steden regeering, en onderhoud van goede politie en eenigheid onder de Burgers en Inwoonders; en dat der *Schepenen* tot bediening van de justitie zo in 't civiel als in 't crimineel. By de voornoemde *Vroedschappen* worden mede gekoozen twee of meer *Theauriers*, *Fabrykmeesters*, *Weesheeren*, en meer andere Officieren, welker dienst gemeenlijk maar voor een jaar is.

De Quartieren en Dorpen ten platten lande worden mede geregeerd na hun byzondere Rechten en Handvesten, en hebben hun Regenten zo Generaal als Particulier; te weeten, in materie van Dykagie en 't geen daar aan kleeft, *Dijkgraaven* en *Heemraaden*; in crimineele zaaken, *Baljuwen* of *Schouten*; en in civile of burgerlijke, *Ambachtbewaarders* en *Schepenen*, welke mede acht neemen op de politike orders en bestiering van der Ambachten goederen en inkomens. Daar zijn ook veele Dorpen die hun byzondere Heeren hebben, met macht van hooge en laage jurisdictie te oeffenen; maar itaan niettemin onder de opperste macht en gebiedder voornoemde Landen.

Wat d'openbaare oeffening van den Godtsdienst aangaat, die word alomme op een eenpaarigen voet, zo in de Steden als ten platten lande, gehouden naar uitwyzen der Reformatie in de zelve Landen over veele jaaren aangenomen op de belydenis des Geloofs in druk uitgegeeven. Die van d'*Augsburgsche Confessie*, de *Mennonisten*, en d'*Arminiaanen*, houden mede wel in eenigen der voornaamste Steden hun openbaare vergaderingen, tot de welken men niemand verbied te gaan; maar hun Dienaars of Predikers worden echter niet op des gemeenen Landts kosten onderhouden. Alleen d'openbaare oeffening van de *Roomsche Religie* is hier om gewichtige redenen verboden, in diervoege nochtans dat noch de *Roomsgezinden*, noch iemand anders, gedwongen word de *Gereformeerde Religie* aante neemen; maar worden altesamen gehandhaafd onder de bescherming en regeering van de Landen, zonder in de Conscientie of over hun Geloof onderzocht, of meer als de *Gereformeerden* beswaard te worden. Hier mede zullen wy een einde maaken van de *Generaale Beschryving der zeven Verenig-*

Beschryving van 't Landschap Holland. 39
eenigde Provinciën, en tot de vordere beschryving
van ieder Landschap en Stad in 't byzonder voort-
gaan.

't L A N D S C H A P H O L L A N D.

Holland legt van drie zyden aan drie Zeën, verscheide van naam en plaatsen: strekkende zich van 't Westen aan de *Britannische Zee*, van 't Noorden aan de *Noorder Zee*, en van 't Oosten aan de *Zuider Zee*. Na het Westen heeft ook deze Provincie de Rivier de *Maas*, en *Braband*: na 't Zuiden paaltze aan het *Sticht van Utrecht*, en een gedeelte van *Gelderland*. Wat haar uitsprekking belangt, die is zeer gering; doch men heeft 'er ook geen groote woeste plaatsen, als in veele andere Landen: maar alles is 'er, om zo te spreken, met Steden en Dorpen bezaaid. Zy telt in haar omvang niet meer als omtrent zestig mylen. Haar lengte, strekkende met een rechte linie langs de Zeestrand, word uitgespreid van het Eiland der *Schelling* genaamd, aan 't Noorden gelegen, tot het Eiland van *Zee-land Schouwen*. De breedte is heel eng, zijnde in het allerwydste niet grooter als zeven of acht mylen; zulks dat men verzekert, dat een reizend Man in drie uren uit het midden van *Holland* zou kunnen gaan, aan d'ene zyde tot aan de Zee, en aan d'andere tot d'uiteerste paalen des Landts.

De Steden van *Holland*, in Rykdom en Volkeren vermaard, zijn *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, *Leiden*, *Amsterdam*, *Gouda*, *Rotterdam*: vorders *Gorkum*, *Schiedam*, *Schoonhooven*, *den Briel*, *Geert-ruidenberg*, *Heusden*, *Workum*, *Woerden*, *Oude-water*,

water, *Yselstein*, *Asperen*, *Hoekelum*, *Leerdams*, *Naarden*, *Weesp*, *Muiden*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *EnkhuiZEN*, *Edam*, *Medenblik*, *Monnikendam*, en *Purmerend*. Van deze Steden worden gemeenlijk eenigen Grooten, en andere Kleine Steden genoemd. In Oudetyden wierden 'er vier Grooten gerekend, te weeten, *Dordrecht*, *Haarlem*, *Delft*, en *Leiden*: maar tegenwoordig is dat getal vermeerderd met *Amsterdam* en *Gouda*, om de macht en grootte daar ze nu in zijn. In eerlijkheid volgen de zes voornoemden deze navolgende Steden; *Rotterdam*, *Schiedam*, *Schoonhoven*, *den Briel*, *Alkmaar*, *Hoorn*, *EnkhuiZEN*, *Edam*, *Monnikendam*, *Medenblik*, en *Purmerend*: en deze allen zenden hun Gedeputeerden tot de Generaale Vergadering der Staaten van *Holland*, welke omtrent alle drie maanden, tot het gemeene best, ontbooden worden. d'Andere Steden worden hier niet toegelaaten, om dat *Geertvuidenberg* en *Heusden* op den bodem van *Braband*, gelegen zijnde, certijds door de Graaven van *Holland* met Wapenen overweldigd en gewonnen zijn; dat *Workum* een weinig buiten de paalen des Landts, op de kant of oever van *Vrankrijk*, gelegen is; en dat *Yselstein* in twyfel en proces is gesteld tusschen de *Hollanders* en die van *Utrecht*. Maar *Woerden*, *Oudewater*, *Asperen*, *Hoekelum*, *Leerdam*, *Naarden*, *Weesp*, en *Muiden*, komen in de Vergadering der Generaale Staaten niet, zo om andere redenen, als om dat ze van geen groote importantie zijn.

De Steden van *Holland* zijn zo dicht aan malkander gelegen, dat men tusschen beiden van veelen naauwelijks twee of drie mylen heeft; 't welk de reden is, dat de geenen, die van d'eene Stad na d'andere willen reizen, zeer lichtelijk en gemakkelijk den weg overbrengen met de gewoonlijke

Veer-

Veer-en Trekschuiten, waar van de Schippers gehouden zijn opgezette dagen en uren af te steeken: want *Holland* heeft overal zeer breede en klaare Rivieren, die met groote konst en naarstigheit, over alle zyden geleid en gekromd, zonder ophouden met zeilen en riemen der vaarende Scheepslieden gehanteerd worden; door welke oorzaak de Koophandel in 't gemeen, en een ieders neering en rijkdom in 't byzonder, tot verwonderens toe gevoorderd en vermeerderd word.

Men heeft ook in *Holland* veele Vryheden en Vlekken, welke, hoewel ze niet met muuren en vesten beslooten zijn, echter Stadts Privilegien hebben, en met groote vrydommen door de *Graaven van Holland* zijn begiftigd. De voornaamsten dezer Vlekken zijn 's *Graavenhaage*, *Vlaardingen*, *Delfshaven*, 's *Graavezand*, *Beverwyk*, *Schagen*, en *Nieuport*, by de welken van eenigen *Zevenbergen* gevoegd word, op den bodem van *Braband*, maar onder het recht van *Holland* gelegen; en de *Klundert*, door den *Prins van Oranjen*, dien de Plaats ten eigendom toebehoort, bemuurd.

Daar en boven telt *Holland* noch onder zich enige schoone Eilanden, van het ander ligchaam der Zee afgescheiden; gelijk als *Texel*, vermaard wegens het aankomen en uitvaaren der Schepen; *Vlieland*, der *Sehelling*, en *Wieringen*, gelegen aan het Noorden. Ten Oosten heeft het *Urk* en *Ens*: ten Zniden, *Voorn*, *Goeree*, *Zomerdyk*, *Korendijk*, en *Piershil*.

Holland omhelst als een vruchtbaare Moeder in haar schoot omtrent vier honderd Dorpen, welke veel meer Steden als Dorpen schijnen te zijn, 't zy door hun omvang, menigte der gebouwen en inwoonders, als ook door hun rijkdom. In vermaardheid overtreffen deze navolgende alle d'anderen,

deren ; *Egmond* , *Rijnsburg* , *Valkenburg* , *Rijswyk* , *Noordwyk* , *Voorburg* , *Maaflandsluis* , *Loosduinen* , *Giërvliet* , en eenige anderen.

De geheele Provincie van *Holland* word gescheiden in haar deelen , en gemeenlijk na haar gelegenheid in *Zuid* en *Noord-Holland* , gelijk de Leezer in *Boxhornii Tooneel van Holland* breeder kan vinden , daar wy hen toe wyzen , vermits de korthed , die wy ons voorgesteld hebben , niet toelaat breeder van deze dingen te spreken.

D O R D R E C H T.

Dordrecht is de Hoofdstad van *Holland* , en word , dewijl ze voor d'eerste en d'ouste werd gehouden , by veelen de Vorstin der Steden van dit heerlik Landschap genoemd. Eenigen schrijven , dat ze van *Antoninus* , den Goedertieren Keizer , die in het jaar der verlossinge een honderd en veertig het Roomsche Keizerrijk regeerde , gesticht zou wesen. 't Is altijd zeker , dat deze Stad zeer oud is ; en word van de zelve , als mede van eenige omleggende Dorpen , gewag gemaakt in het Plakkaat van Keizer *Hendrik* , in het jaar duizend vier-en-seftig aan *Willem* , Bisschop van *Utrecht* , verleend : uit het welk klaarlijk blijkt , dat ze alstoen al een aanzienlijke Stad geweest moet zijn.

In het jaar 1230. is deze Stad omcingeld met een steene Muur.

Omtrent het jaar 1222. is het Stapelrecht der Wollen , welke met groote meenigte uit *Engeland* overgevoerd werden , door den Koning *Eduard* , op het verzoek van *Floris de Vijfde* van dien naam , Graaf van *Holland* , aan de Dortenaars gegeven : maar kort daar na wierd het hen weer afgenomen , en te *Mechelen* gesteld.

In het jaar 1284. heeft *Floris de Vijfde* aan *Dordrecht* gegeven en bevestigd eenige Tollen van Wyn en Tarw, en niet lang daarna meer andere Privilegiën.

In het jaar 1299. heeft *Jande Eerste* aan de Stad *Dordrecht* vergund het Recht van 't Stapel en Statuten van alle vreemde Koopmanschappen die langs de *Lek* en *Merwede* gevoerd worden. De volgende Graaven hebben naderhand de voorgaande vryheden verscheidene maalen bevestigd, gelijk ook Keizer *Karel de Vijfde* in het jaar 1550. gedaan heeft.

Als in 't jaar 1338. de Burgers door een schrikkelijken brand zeer groote schade geleden hadden, heeft Graaf *Willem* hen Brieven verleend, meldende dat de Koggen, en voorders alle Schepen die uit *Oostland* langs de *Maas* nederwaarts kwamen, tot *Dordrecht*, als tot d'opperste Markt, zouden aanvaaren, en hun Koopmanschappen aldaar verkoopen.

De zelve Graaf *Willem* heeft in 't jaar 1342. aan die van *Dordrecht* gegeven het Stapelrecht der Wynen die uit *Hoog-Duitschland* gevoerd worden.

Twee jaaren daar na heeft hy wederom aan *Dordrecht* bevestigd, dat de Koggen, Severen, Hulken, en ander slag van Schepen, te *Dordrecht* zouden stapelen, uitgezondert de geenen die na *Vlaanderen* wilden vaaren.

In 't jaar 1355. heeft *Willem* by openbaare Brieven betuigd, dat hy wilde, dat de Schepen der Kooplieden, die op of neer vaaren in de *Maas*, *Waal*, *Yssel*, *Lek*, en *Merwede*, allereerst tot *Dordrecht* zouden aankomen, en hun Koopmanschappen voorzetten om te verkoopen, nochtans zonder iets af te neemen van 't Recht eertijds aan die van *Middelburg* en *Zierikzee*, Hoofdsteden van *Zeeland*, gegeven. Dordrecht

Dordrecht heeft noch de Stapel der Rynsche Wy-
nen die de *Maas* en *Rijn* afkomen, als mede van
Yzer, Kalk, Marmer, en Moleſteenen, gelijk ook van
Koolen uit *Namen* en *Luik*, en Greinen en andere
Waaren die door de Gelderſche en Kleeffche
Schipperſ afgebracht worden.

Dordrecht heeft van oudts het Recht der *Munt*
gehad, waar af d'oudſte brieven vermelden van
oud Geld, als *Grooten* of *Groffen*, *Florenen*,
Plakken, en *Wilhelmus-Schilden*, alz. genoemd
om dat ze geſlagen zijn van *Willem van Beyeren*,
die in 't jaar 1351. Overſte van *Holland* was.

Belangende de gelegenheid van de Stad *Dor-*
drecht: zy heeft van oudts gelegen in d'outerſte Lan-
den van de Galliſche kant, tuſſchen de Rivieren
Waal, *Maas* en *Dubbel*. De *Waal* liep aan d'Ooſt
zyde van de Stad, en aan de Noord zyde door het
oud Kanaal van de *Waal* noch bekend met den
naam van *Waal*. De *Maas* had haar ouden loop aan
de Zuid zyde van de Stad; en aan de Weſt zyde liep
het Rivierſje de *Dubbel*.

Wanneer de Rivieren *Waal* en *Maas* verleid wa-
ren, had de Stad *Dordrecht* de zelve Rivieren in
't Ooſten, Noorden, en Weſten, gelijk deze Stad
noch legt; en door het verlaaten, verkleinen, en
verlanden; van het oud Kanaal der *Maas*, wierd
Dordrecht aan de Zuid zyde een Landſtad en lag de
grootte, vruchtbaare, rijke, en vermaakelijke
Zuid-Hollandsche Waart, daar *Dordrecht* in gecla-
veerd lei, voor haar open. Doch d'Inwoonders
hadden weer dit ongemak te verwachten; dat ze
aan die zyde te land belegerd konden worden, ge-
lijk men daar een blijk af zag onder de Regeering
van *Vrouw Jacobs* in het jaar 1418.

In het jaar 1421. op S. Elizabeths nacht; is deze
Stad door den inbreuk van den grooten *Zuid-Hol-*
land-

landschen Waart van 't vaste Land afgescheiden, en een Eiland geworden, met groote schade, en verlies van twee-en-seventig Dorpen, veele Heere Huizen, en over de honderd duizend Menschen. Thans lag de Stad als een tweede *Venetien* op de baaren te dryven, tot dat eenige landen, naast aan de zelve gelegen, wederom hebben beginnen te hoogen, en uit het water op te komen, waar na men de zelve begon te bedyken, zulks dat *Dordrecht* daar door aan die zyde zeer vermaakelyk gelegen, en te gelijk een Land-en Waterstad is; een gantich vermaakelyke en niet minder voordeelige gelegenheid beide voor d'Uitlanders en d'Inwoonders.

De Stad *Dordrecht* is zeer waterrijk; want de Rivieren *Waal*, *Maas*, en *Lingen*, loopen'er niet alleenlijk voor by, haar rondom omhelzende, maar ook met twee armen, te weeten de *Oude* en *Nieuwe Haven*, door heen, hebbende alle getyden ebbe en vloed: en zijn de zelve wateren van zoete en aangenaame smaak, en van 'een goed gebruik.

De gemeene Gebouwen van deze Stad zijn zeer treffelyk. Men heeft 'er een vast en bekwaam *Stadhuis*, een braave *Beurs* tot gerijf der Kooplieden en bevordering van de Koopmanschap, welge-regelde *Godtshuizen*, een genoegsaam getal van *Poortten*, een *Latijnsche School* en gemeene *Bibliotheek*, enz.

De *Kerken* zijn zeer schoone en oude Gebouwen, van welker grootste den Heer *Iohan van Beverwyk* schrijft, dat men ze begonnen heeft te bouwen in den jaare 1064. De Toorn, dien men met een hooge spits meende te maaken, gelijk het Model noch in de Kerk hangende uitwyft, en die uit vrees van de swakheid des grondts onvolmaakt gebleven is, wierd gebouwd in 't jaar 1339. en brandde af in het jaar 1457. gelijk zulks onder in den Toorn

met

met oude Latijnsche letteren in blaauwe steen aldus
uitgehouwen staat :

Fundata sum anno Hiesu 1339. Junii 16.

Incensa sum cum aliis 1457. Junii 28.

dat is :

*Ik ben gebouwd in het jaar onzes Heeren 1339. den 16
Juny.*

Ik ben met anderen verbrand 1457. den 28 Juny.

Deze Grootte Kerk is gesticht en gewyd ter eere
van de H. Maaget *Maria*, en van oudts geweest de
eenige Parochie-kerk dezer Stad, voerende alstoen
den naam van de *Grootte Parochie*.

d'Andere *Parochie kerk* word de *Nieuwe Kerk* ge-
heeten, en is gewyd aan *St. Niklaas*, gelijk ze
ook om die oorzaak de *St. Niklaas-Kerk* genoemd
word. Deze Kerk placht eertijds veel grooter te
wezen, als ze nu wel is; want in den jaare 1567.
verbrand zijnde, is 'er niet meer als een stuk weer
van opgebouwd.

Benevens deze twee *Parochie-kerken* hebben hier
geweest, en zijn noch in wezen, eenige *Kapellen*.

Binnen deze Stad zijn zes *Kloosters* geweest, te
weeten twee *Mannen- en vier Vrouwen-Kloosters*.

De Stad *Dordrecht* is van wegen haar gelegenheid
een zeer sterke Stad; wordende aan de Noorden
aan de West zyde beschermd door de groote en
swaare Rievieren *Waal, Maas, en Lingen*; en heb-
bende aan de Zuid zyde laag land, 't geen men
tot allen tyde onder water kan zetten, zulks dat ze
zeer beswaarlijk belegerd zou kunnen worden.

In *Dordrecht* nam den dertienden November 1618
't *Synode Nationaal* zijn begin, en eindigde 't jaar
daar aan in May. Ook is 'er tegenwoordig de *Cham-
bre mypartie* tusschen den *Koning van Spanjen* en de
Vrye Vereenigde Nederlanden.

Deze

Deze Stad heeft maar een *Burgemeester*, wiens ampt in zeer groot aanzien is. Hy gaat, gelijk de *Schout*, met *Helbaardiers*: 't welk in geen andere Steden van *Holland* meer geschied.

De *Regeering* bestaat by een *Hoofdofficier* of *Schout*, een *Burgemeester*, *negen Schepenen*, en een *Raad* van *veertig* *Perſoonen*. Noch heeft men 'er een *Ouden Raad*, en *goede Luiden van den Achten*, alzo genaamd, bestaande uit de vier deelen der Stad.

L O G E M E N T E N.

De Doelen, daar de Draay boven inden Tooren is.

De Paauw, aan het Groote Hoofd.

Enkhuizen.

De Roode Leeuw.

Den Engel, aan de Rietdijk.

't Vlies, in de Vischſtraat.

Vaarten van de Stad Dordrecht op andere Steden.

Op Rotterdam met de Marktschuit.

De Maanden May, Juny, July en Augustus.

Eerſten dag 's morgens ten 5 uuren.

Tweden dag ten zessen.

Derden dag ten zevenen.

Vierden dag ten achten.

Vijfden dag ten half negen.

Zesden dag ten negenen.

Novem.

D O R D R E C H T.

November, December, Januarij en February.

Eerften dag ten zeven uuren.

Tweden dag ten zevenen.

Darden dag ten zevenen.

Vierden dag ten achten.

Vijfden dag ten half negen.

Zesden dag ten negenen.

September, October, Maart en April.

Eerften dag ten zes uuren.

Tweden dag ten zeffen.

Darden dag ten zevenen.

Vierden dag ten achten.

Vijfden dag ten half negen.

Zesden dag ten negenen.

En word een ieder ook by dezen geadverteerd, dat de voornoemde Marktschuit altijd voor de eerste reis vaart een dag voor de Nieuwe of Volle Maan, 't en ware die op een Maandag kwam, als wanneer de zelve twee dagen voor de Nieuwe of Volle Maan afvaart.

Op Gouda.

Alle Dingsdagen en Saturdagen een Schip.

Op Bergen-op-zoom en Zevenbergen.

Alle dagen een Veerschip van de Vuilpoort, of wel meer als 'er vracht is.

Op Leiden.

Alle Zondags-en Donderdags morgens een Schip met het hoog water af.

Op Gorkum.

Alle Zondags, Maandags, Donderdags, en Vrydagse een Marktschip van 't Groot Hoofd.

Op Geertruidenberg.

Alle Dingsdags en Vrydags een Marktschip.

Op Utrecht.

Alle Woensdags en Saterdag een Schip van 't Groot Hoofd.

Op Haarlem.

Alle Woensdags en Saterdag een Schip van 't Groot Hoofd.

Op Delft en den Haag.

Alle Donderdags morgens een Schip op Delft en den Haag, maar Saterdagavondts of Zondags morgenstwee Schepen, een op Delft en een op den Haag.

Op Schoonhoven.

Vrydags of Saterdag een Marktschip.

Op Heusden.

Alle Vrydagen een Schip.

Op Breda.

Alle Dingsdagen een Schip.

Op 's Hertogenbosch.

Alle Zondagen een Marktschip.

Op Middelburg en Vlissingen.

Alle Zondags morgens een Beurtschip.

Op Antwerpen.

Alle dagen een Schip ordinaris met het hoog water van 't Groot Hoofd.

Alle Saterdag morgens vaaren Schepen als volgt: op ter Goes, Zierikzee, den Briel, Someldijk enz.

En dagelijks Ordinaris Schepen van den Rietdijk: op Rotterdam, Gorkum, Geertruidenberg, der Goude; en elders.

En vande Vuilpoort Schepen op Zevenbergen, Bergen op Zoom, Klundert, Willemstad, en elders.

Van den 1 April tot den 1 Septemb. twee Schepen daags, doch Zondags maar een. Met de Volle of Nieuwe Maan vaart het eerste Schip 's morgens ten 10 uuren, en na den middag het tweede ten vijf uuren. Daags daar aan 's morgens ten 7 uuren; en na den middag ten half 6 uuren; en dan ieder dag een half uur laater, tot daags voor de Quartieren, wanner de eerste Schuit 's morgens ten half 10 afvaart, en de tweede na den middag ten half 4. en dan ook ieder dag een half uur laater tot drie dagen voor de Volle of Nieuwe Maan, als dan vaart de eerste Schuit 's morgen ten 7 uuren, en de tweede na den middag ten 2 uuren; en dan ieder dag een uur laater, tot op de Volle of Nieuwe Maan, wanner de Schepen weder als vooren afvaaren.

Order voor de Wagens die van Dordrecht op Rotterdam ryden over en weder.

Zo 1. 2. of 3. Persoonen, met een Koffer by zich, begeeren af te rijden, zal de Voerman, wien beurt het is, zulks terstond moeten doen, zonder na iemand te wachten, en dat voor 50. stuivers.

4 Persoonen, met 1 of 2 Koffers, moeten alzoo worden gediend voor 3 guldens; en zonder Koffer voor 2 guldens en 14 stuivers.

5 a 6 Persoonen voor 3 guldens en 10 stuivers.

7 Persoonen voor 4 guldens.

8 Persoonen voor 4 guldens en 10 stuivers.

9 Persoonen voor 5 guldens.

De Kinderen op de schoot zijn vry.

Indien de Voerman zijn Wagen met vracht overwerpt, verbeurt hy 25 guldens, en mag in 4 weken niet ryden.

H A A R L E M.

Haarlem heeft de tweede stem onder de Holland-
sche Steden, en zou, volgens het beste gevoelen,
gesticht zijn omtrent het jaar acht honderd na de
geboorte van onzen Zaligmaaker, als de Noorman-
nen en d'andere gebuurige Volkeren de hunnen
overgezonden hebben om deze Landen te be-
woonen.

In 't jaar 1472. is *Haarlem*, *Alkmaar*, en 't Kloos-
ter en *Egmond* meest verbrand.

In 't jaar 1021. heeft *Floris*, toegenaamd *de Vette*,
zijn Hof en wooning alhier gesteld, en zijn doch-
ter *Hadewijdt*, uit *Petrouella* de Zuster van Kei-
zer *Lotharius* gesprooten, in de groote Kerk doen
begraaven.

In het jaar 1190. heeft de Stad *Haarlem* groote eer
verkregen door het inneemen van *Damiaten* in *Egypte*,
met een wonderlijke krijgslift. Want het is
waar, dat de Haerlemmers met het Heir der Chri-
stenen onder het beleid van *Frederik Barbarossa*,
Roomsch Keizer, na 't Heilig Land getoogen zijnde,
om *Pelussium* t'onder te brengen, gelukkiglijk
d'yzer ketenen, die over de Haven tusschen de
Kasteelen waren gespannen, met hun Schepen,
daar scherpe yzerezaagen onder aan waren, ais hen
een sterke wind diende, door gesneden, en alzo de
Stad vermeersterd hebben. Daar worden ook be-
waard twee Klokjes, gegooten van het allerbeste
Korinthisch metaal, welke een zeer helder geluid
geeven, en ter eere der Stad *de Damiaten* genoemd
werden. Ter eeuwige gedachtenis van deze zo tref-
felijke daad voert de Stad *Haarlem* in haar Wapen-
schild; een Swaard met een Kruis en vier Starren,
haar gegeven door den Keizer en den Eatriarch van
Jerusalem.

Deze Stad pronkt ook met de vinding der aller-
 edelste *Druk-konst*, de bewaarster van alle loffelijke
 Weetenschappen, uitgevonden door eenen *Laurens*
Fanffen Koster, wiens Huis, staande in het midden
 der Stad, tegenwoordig noch in wezen is, en
 met dit opschrift, door last der Overigheid gesteld,
 praalt.

Tot eeuwige Memorie.

D E

DRUCKERYE,

Konste aller Konsten,

BEWAERSTERSE,

Is hier eerst maal gevonden ontrent het jaar

C I O C C E C X L.

In het jaar 1559, wierd *Haarlem* verciert met
 een Bisschoplijken Stoel van *Paulus de Vierde*, Paus
 van *Romen*. De woorden der Bulle luiden aldus :
Paulus de Vierde, Paus, heeft S. Baefs Kerk verheven, en in
een Bisschopdom opgerecht ; en heeft haar gegeven het
Landschap van twaalf Steden, behalven de Dorpentus-
schen leggende, hebbende de lengte van de t'negentig,
andere t'sestig, de breedte van dertig duizend gelijke
schreden. Doch dese Bisschoplijke Stoel heet
 maer twee Bisschoppen gehad.

Haarlem is dan de Hoofdstad van *Kennemerland*,
 zeer overvloedig in alle dingen, welke uit d'om-
 leggende Landen dagelijks hier gebracht worden.
 Zy is toegemaakt met haar gelegenheid tot alle
 fraaiheid en verciersel, vloeiende het *Spaare*, een
 zeer

zeer klare Rivier die haar oorspronk uit den *Rijn* trekt, midden door de Stad. De Burgers zijn vernuftig, en maaken tegenwoordig d'uitstekendste Manufactuuren die ergens ter wereld te vinden zijn. Zy geneeren zich oock met groot voordeel met de Linde Webben, even als ze eertijds met de Wol deden. Hun zuiverheid en witheid is zo groot, dat ze door geheel *Europa* verzonden worden. Zy hebben eertijds gebloed en vermaard geweest, en zijn 't ook noch om 't Bier, 't welk niet alleen in *Holland*, maar ook in *Twent*, *Drent*, en geheel *Overijssel* door vertierd werd. Daar zijn ook veele Brouweryen. De Straaten zijn zeer gehanteerd en volkrijk; de Huizen, welker getal omtrent 8000. bedraagt, voor een groot gedeelte hoog, fraay en bekwaam, en de besten van timmeragie op de Markt of daar omtrent gelegen. Men heeft 'er geen onbetimmerde plaatsen, of immers ze zijn zeer klein. De gemeene Gesichten verdienen meer lofs.

Onder de zelve munt uit de prachtige *Hoofdkerk* met haar sierlijke *Toorn*, door den Hertog *Albrecht van Beyer* in 't jaar 1372. gesticht, en door Paus *Bonifacius de IX.* *St. Bavo* toegewyd. Deze *Kerk* is zo treffelijk, dat ze van veele Bouwmeesters voor d'aanzienlijkste van *Holland* en *Zeeland* gehouden word. Zy wierd van *Paulus de Vierde*, gelijk hier voor gezegt is, tot een *Bisdom* verheven, gebiedende over twaalf *Steden* met de tusschen leggende *Dorpen*.

Behalven deze *Hoofdkerk*, heeft men 'er noch de *Bakens-Kerk* met haar schoone *Tooren*, en de *St. Jans Kerk*, mitsgaders de *Fransche Kerk*, zijnde voor heen de *Bagyn-Hof-Kerk* geweest, gelijk ook een *Luthersche Huis-Kerk*, en drie *Vermaan-plaatsen der Mennonisten*.

Doch voor de *Nederlandsche Beroerten* waren

in *Haarlem* buiten de gemelde Hoofdkerk, twintig *Kloosters*, elf *Kapellen*, en tien *Gasthuizen*.

Belangende d'andere Geestelijke Gebouwen, men heeft hier een sierlijk *Oude-Mannen-Huis*, een welgeregeld *Gasthuis* voor Mannen en Vrouwen, een *Weeshuis*, een *Arme-Kinderen-Huis*, en meer andere Godtshuizen, in de welken altemaal een zeer goede orde onderhouden word.

Onder de wereldlijke Gestichten munt uit het *Raadhuis*, een zeer treffelijk Gebouw, waar in men alle de *Graaven van Holland* levens grootte in schildery afgebeeld ziet, mitsgaders in zekere daar toe verordende kassen vijf *Swaarden*, met de welken, toen de *Spanjaarden* in het jaar 1572. deze *Stad* innamen, vijf honderd *Burgers* onthoofd wierden.

't *Prinses-Hof* is ook een zeer schoon Gebouw, voorzien met een sierlijken *Tuin*, en de *Huizing*, gemeubeleerd met *Kostelijke Schilderyen*, zo van *Heemskerk*, *Cornelis van Haarlem*, als van den vermaarden *Meeſter Frans Hals*.

Noch zijn hier twee vermaakelijke *Doelens*, d'een de *S. Joris*-en d'andere de *Kluveniers Doelen* geheeten, beiden met deſtige *Schilderyen* en ruime *Hoven* voorzien; mitsgaders de *Stadts Bibliotheek*, d'*Anatomie*, en meer andere aanmerkelijke Gebouwen.

Omtrent het jaar 1670. heeft men, dewijl het getal der *Inwoonders* merkelyk vermeerderde, aangevangen met een nieuwe *Uitlegging* aan de *Noordzyde*, strekkende zich van de *Garen-kookersſluis* *Noord-West* aan tot dicht langs de *Leproozen*, *Pest*-en *Dolhuis*, welke even buiten de *Stadts Grachten* zijn gebleeven, tot *Ooftwaarts* tegen het *Spaare*. Deze *Uitlegging*, die de *Stad* byna een derde grooter

ter maakt , beslaande tegenwoordig omtrent 140 of 150 morgen , is voorzien met aarde Wallen en Bolwerken , en een nieuwe Poort , en met twee schoone Grachten doorgraaven.

Buiten de Stad , aan de Zuid-zyde , ziet men een zeer aangenaam en plaizierig *Hout of Bosch* , 't geen men met goede reden een Boomgaard en Lusthof tot vermaak en wellustigheid der Burgers mag noemen. In dit Bosch zijn d'eerste gronden der *Drukknst* gelegd door *Laurens Janssen Koster* , daar hier voor afgesproken is.

De Stad *Haarlem* is voorzien met acht Poorten. Haar *Regeering* bestaat in een *Schout* , vier *Burgemeesters* , en zeven *Schepenen* ; en de *Vroedschap* in twee-en-dartig *Persoonen*.

Wat haar *Belegeringen* , en andere rampen betreft , die zal men elders kunnen vinden , en moeten hier , ter oorzaak van ons kort bestek , achter wege gelaaten worden.

LOGEMENTEN.

d'Oyevaar by 't Haagsche Wagenveer.

't Gulde Vlies.

De Haan.

De Pellikaan.

De Leeuw , of Engelsch Ordinaris.

De Toelaft.

altemaal omtrent de Markt.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Haarlem op Amsterdam.

Alle uren en Schuit, beginnende met het opgaan van de Poort tot 's avonds ten 7 uren.

Op *Leiden*.

's Morgens ten 6. 8. 10. 11. en 12. uuren, en 's namiddags ten 1. 2. 4. en 6 uuren.

De Nacht-schuit ten 11 uuren.

Noch vaaren 'er alle dagen twee Marktschuiten voormiddags van de Steden *Haarlem* en *Leiden*.

Men kan hier ook voor een redelijke prijs met *Wagens* op verscheidene Plaatsen gerijfd worden.

D E L F T.

Delft is niet de tweede, gelijk eenigen zeggen, maar de derde Stad van *Holland*, waar voor zy in de Vergadering der *Heeren Staaten* van die Landen de plaats bekleed.

Zy is treffelijk en sterk van *Godevaart met de Bult*, omtrent het jaar 1075. (anderen zeggen 1071.) gesticht. Deze *Godevaart*, steunende op den rijkdom van *Willem*, Bisschop van *Utrecht*, heeft *Robrecht den Vries*, Voogd van *Diderik*, Zoon van *Floris den I.* verdreeven, en gantsch *Holland* ingenomen; waar na hy met zijn Leger na *Westvriesland* trok, om het zelve te dwingen, en zo met geweld als verdrag meest alle die Steden veroverde: doch de zelve nauwelijks vier jaaren geregeerd hebbende, wierd hy door list van *Robrecht*, die een onverzoenlijken haat tot hem droeg, zo als hy t' *Antwerpen* op een secreet bezig was met zijn gevoeg te doen, van onderen in zijn fondement doorsteeken.

In het jaar 1351. is de voornaamste *Kerk* binnen *Delft* gesticht, en aan *S. Hypolitus* gewijd, na dat de zelve, gelijk men zegt, dertig jaar lang in haar ontwerp in de lucht gezien had geweest. Onder andere vermaarde Ligchaamen, rusten hier de wijdberuchte Zeehelden *Pieter Pietersen Heine* en *Marten*

Har-

Harpeytsen Tromp, in kostelijke *Graffteden*, opgerecht ter gedachtenis van hun yver en dienst aan den Lande beweezen, dien zy met hun dood hebben bezegeld.

d'Andere is tegenwoordig de *Nieuwe Kerk*, eertijds aan *S. Ursel* gewijd. Deze *Kerk* mag roemen op de *Koninglijke Grafftede*, opgerecht ter gedachtenis van *Willem van Nassau*, Prins van *Oranjen*, &c. die in de Stad *Delft* in 't jaar 1584. den 10 July, in zijn Hof door een Moordenaar, *Balthazar Gerards* geheeten, verraderlijk met een pistool doorschooten wierd. Deze Vorst was d'eerste grondlegger van den gewenschten staat der *Vrye Vereenigde Nederlanden*, met den swaarde verkreegen door de dapperheid van 's Landts Regeerders, en het kloekmoedig beleid zijner loffelijke Nazaaten. By deze prachtige *Grafftee*, vercierd met kopere en marmere Beelden, staat een treffelijk Opschrift, 't geen men elders kan vinden.

't Lijk van Prins *Maurits* is mede in 't jaar 1625. in deze Vorstelijke Tombe gesteld: dat van *Frederik Hendrik* in 't jaar 1647. en dat van *Willem de II.* in 't jaar 1650.

In 't jaar 1449. wierd het *Minnebroers-Klooster* gesticht. Ook is over d'*Oude Kerk* een Klooster van *S. Agatha* gesticht, 't geen nu het *Prinses Hof* genoemd word, daar Prins *Willem* zijn Hof hield toen deze Vorst gewond wierd, en naderhand de Stapel van d'Engelsche Lakenen geweest is.

Tegen over de *Nieuwe Kerk* stond eertijds een *Raadhuis* met een schoone Toorn, 't geen in het jaar 1618. door een brand, die byna de gantsche Stad vernielde, om ver raakte; doch de Toorn met zijn konstig Uurwerk wierd door groote tegenweer behouden. Naderhand is op de zelve plaats een treffelijk *Stadhuis*, met hardsteen vercierd, op-

gerecht , 't geen weinig weergaa in deze Landen heeft.

Men heeft in *Delft* een zeer heerlijke *Markt*, gelegen tusschen het *Raadhuis* en de *Nieuwe Kerk*, die met een schoone en zeer hooge *Toornpronk*. Voorders zijn in deze *Stad* veele treffelijke *Gebouwen*, en onder anderen een deftig *School*, en een *Collegie van de Theologie*.

Zy is wel voorzien van *Muuren*, *Wallen*, *Poorten*, en *Grachten*, en heeft overvloed van alle noodzaakelijke behoefigheden , als zijnde gelegen in 't best van *Holland*.

De *Stad Delft* heeft veele roemwaardige *Mannen* voortgebracht ; doch wy zullen alleenlijk zeggen , dat het de *Geboorteplaats* is van dien grooten *Frederik Hendrik*, *Prins van Oranjen*, &c. daar den *Heer Hoofd* aldus van spreekt :

*Nooit Holland baarde een Held , zo goed , zo groot ,
Als Delft ontfing , eerst op , lest in zijn schoot.*

In 't jaar 1536. den 3 *May* , is de *Stad* t'eenmaal verbrand , en door dit ongeluk by gevolg van tijd gantsch en al vernieuwd , zulks dat ze door het vuur zuiverder en heerlijker wierd als ooit te vooren.

In 't jaar 1654. den 12 *October* , 's morgens ten elf uuren , ontsprongte *Delft* de *Wapenkamer van Holland* , de *Buspoedertoon* van die *Provincie*, tot noch toe onbekend door wat toeval. Zeer wonderlijk nam dat krachtig sulfer zijn meeste uitwerking in de lucht , en liet *Kerk* noch *dak* in de *Stad* ongeschend. De *Kruidtoorn* , omringd met een *Watergracht* , was gantsch weg , en een *Poel* geworden. Van twee *Doelens* zag men niet meer als eenige dikke stammen van *Boomen* , tot den grond toe als met een bijl afgehouden ; de naaste twee honderd *Huizen* geruineerd ; meest alle de *Glazen*,
Porz

Porcelein, enz. in de Stad aan stukken; beide de Kerken zeer beschadigd: maar, 'tgeen iets wonderlijks is, 't getal der dooden was even zo veel als men jaaren schreef, te weeten vier-en-vijftig; doch dat der gekwetsten, om de verdeeldheid, ontelbaar. De glazen in den *Haag* wierden door dien slag gebroken: Geheel *Holland* voelde als een Aardbeving: Te *Haarlem* schudden de deuren en vensters daar af: Ja men heeft tot *Wageningen* en tot *Amersfoord* op de *Veluwe* den dollen swavel-donder van dat Booze-kruid gehoord.

De Regeering der Stad *Delft* bestaat tegenwoordig by een *Schout*, vier *Burgemeesters*, zeven *Schepenen*, en een *Vroedschap* van veertig *Perloonen*.

L O G E M E N T E N.

De Doelen.

De Toelast.

De Verlooren Zoon.

De Stadts Herberg.

De Vergulde Molen.

De Prins.

Deze drie laatsten zijn by de *Rotterdamsche Poort*.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Delft op Rotterdam met de Trek-schuit.

Alle uuren een Schuit, te weeten

Den 15 February d'eerste Schuit 's morgens ten 7 uuren.

Den 1 Maart ten 6 uuren.

Den 1 April ten 5 uuren tot 's avondts ten half 9. tot den 31 September toe.

Den

Den 15 September d'eerste Schuit ten 6 uuren.

Den 1 October ten 6 uuren, tot 's avondts ten 7 uuren: tot den 28 February.

Den 15 October ten 7 uuren.

Den 1 November ten 7 uuren tot 's avondts ten 7 uuren.

Markt-schuiten van Delft op Rotterdam.

Den 15 February ten 6 uuren.

Den 1 Maart ten half 6.

Den 15 dito ten 5 uuren.

Den 1 April ten half 5. en zo de heele zomer door tot den 15 September.

Den 15 September ten 5. uuren.

Den 1 October ten half 6.

Den 15 dito ten 6 uuren.

Trek-schuiten van Delft op den Haag.

Somers van den 1 April tot den 31 September. d'Eerste 's morgens ten half 6. de tweede ten half 7. en voorders alle half uuren tot 's avondts ten half 8 toe.

's Winters van den eersten October tot den laa-
sten Maart. d'Eerste 's morgensten half 7. en voor-
ders alle half uuren tot 's avondts ten 7 uuren toe.

Van Delft op Leiden.

's Morgens ten 5. 7. 9. en ten half 11 uuren: 's na-
middags ten half 1. half 3. half 5. en ten half 7.
uuren.

De Marktschuit 's morgens ten 11. uuren.

De Nachtschuit ten 11. uuren.

Van Delft op Amsterdam.

's Namiddags ten half 4. uuren.

Van Delft op Maasfluis.

Van den 1. April tot den 1. October, 's morgens
ten half 7. half 10. en half 12, uuren: 's namiddags
ten 2. 4. en 6. uuren.

Van

Van den 1. October tot den 1 April, 's morgens ten half 8. half 10. en half 12 uuren: 's namiddags ten 1. 3. en ten half 6 uuren.

Van Maasfluis op Delft.

Van den 1. April tot den 1. October, 's morgens ten 6. (Donderdags alleen ten half 6) ten 8. en ten half 12. uuren: 's namiddags ten 2. 4. en 6. uuren.

Van den 1. October tot den 1. April, 's morgens ten 6. 8. en ten half 12 uuren: 's namiddags ten 1. 3. en 5. uuren.

Van Delft op Vlaardingen.

Alle dagen een Schuit, des somers namiddag ten 3 en des wintersten 2 uuren.

Schepen die van Delft vaaren op de dagen en Plaatsen als volgt.

Dingsdags, op *Utrecht* en *Antwerpen* 's avondts ten 6. uuren, en op *Breda* 's namiddags ten 4. uuren.

Woensdags, op *Gouda* 's morgensten 5 uuren.

Donderdags, op *Dordrecht* en *Utrecht*, ten 12. uuren.

Vrydaags, op *Haarlem* 's morgens ten 6. uuren: *Gorkum* en 's *Hertogenbosch* ten 10 uuren.

Saturdags, op *Middelburg* en *Zierikzee*, ten 9 uuren: op *Dordrecht* 's namiddagsten 4 uuren.

L E I D E N.

Leiden is een van de zes grootste en oudste Steden van *Holland*, de vierde ter Vergadering der *Edele Grootmogende Staaten van Holland en Westvrieland*, gelegen in 't Zuider deel, *Rijnland* genaamd, daar ze de Hoofdstad af is, twee duizend twee honderd en sestig roeden van de *Noord-Zee*, drie mylen van *Delft*, vijf van *Haarlem*, der *Goude en Rotterdam*, zeven van *Dordrecht, Amsterdam en Utrecht*, zulks dat men haar reket in 't midden van *Holland*, omheind met hooge allerhande vruchtdraagende *Weiden*, die doorsneedden worden van de *Rivieren den Rijn, de Does, de Zyl, de Vliet en Maare*, welken men met *Schepen* kan gebruiken.

Deze Stad istot zes maalen vergroot, of uitgelegt: d'Eerste vergrooting geschiedde in 't jaar 1294. de tweede in 't jaar 1355. de derde in 't jaar 1389. de vierde in 't jaar 1612. de vijfde in 't jaar 1644. en de zesde en laatste in 't jaar 1659. zulks datze na *Amsterdam* de grootste en voornaamste Stad van *Holland* is, bebouwd van binnen met schoone Kerken en Huizen, en met varsche Wateren en Grachten tot omtrent de vyftig Eilanden gedeeld, welke met sterke Muuren, Wallen en Poorten omringd zijn: Buiten om de schoone Grachten ziet men zo lustige Cingelen als om eenige Plaats van *Nederland*.

De Stad *Leiden* is gewisselijk zeer oud: maar de *Burg*, behalven andere dingen, betoont de wonderlijkste Antiquiteit. 't Is een treffelijk stuk werks, en buiten twijffel van de Romeinen gesticht; hoewel onze Chronijkschrijvers melden, dat ze opgericht

recht zou zijn door eenen *Engisthus*, Kapitein van d'Engel-Saxen, omtrent het jaar onzer Verlossinge 450. Dit Gebouw, 't geen omtrent in 't midden der Stad staat, en een zeer groote hoogte heeft, begrypt in zijn omgang over de 500. roeden, en is van alle kanten omvangen met een sterke muur. Men ziet hier een zeer diepen Put, waar af de gemeene meining is dat men in voorgaande tyden van daar tot *Katwijk* zou hebben kunnen gaan. De plaats is doorgaans met Boomen beplant, tot groot vermaak en wellust der Burgers, en in den ingang verciert met een zeer schoone Poort, pronkende boven aan met een treffelijk Latijnsch opschrift in vaerzen. Deze *Burg* placht eertijds zijn Kasteleinen te hebben, die na den zelve *Burggraaven* geheeten wierden; en heeft het doorluchtig Geslacht van *Wassenaar* altijd met het *Burger-Graaffchap* vereerd geweest.

Van oudts was *Leiden* in drie Parochien verdeeld, en had drie Parochie-Kerken. d'Eerste was *S. Pieters*, die in 't jaar 1121. door *Godebaldus*, den vier-en-twintigsten Bisschop van *Utrecht*, gewyd wierd. De tweede wierd in het jaar 1315. ter eere van *S. Pancras* geheiligd, en word tegenwoordig de *Hooglandsche Kerk* genoemd, om dat ze op hooger grond gesticht is. De derde is in 't jaar 1363. gebouwd, en wierd de *Maaget Maria* toegewyd, en de *Marien-Kerk* geheeten; doch als nu voertze den naam van de *Vrouwe-of Waale-Kerk*.

In het jaar 1639. is d'eerste Steen van de *Nieuwe Kerk* gelegd.

Ook waren in oude tyden binnen *Leiden* veele treffelijke Kloosters, als *St. Barbara*, 't geen nu het *Prinses-Hof* is; 't *Bagyn-Hof*, 't welk omtrent de vijftig Huizen met een Kerk had, en nu ten deele tot een *Duitsche Leesplaats* dient. Men heeft hier
ook

ook d'*Anatomie*, alwaar zo veel fraaijgheden en vreemde dingen te zien zijn, dat niemand dan een *Argus* die altemaal zou kunnen tellen; mitsgaders aldernaast de zelve de *Bibliotheek*, welke zo heerlijk van allerhande Boeken voorzien is, als 'er weinig in *Christenrijk* zijn.

't *Kloosters van Pieters Bagynen* is tot het *Tuchthuis* geschikt.

St. Ursels, ten deele tot het *Melaatshuis*.

St. Michiels is tot gemeene Huizen bebouwd.

St. Cecilien, tot *Dol-en Pesthuis*.

St. Angenieten, met noch vijf andere *Vrouwe-Kloosters*, zijn mede met Huizen betimmerd.

't *Witte-Nonne-Klooster* is nu d'*Academie*; zulks dat 'er te samen elf *Vrouwe-Kloosters* waren, en een van *Mannen*; die *Cellebroers* genaamd wierden, alwaar tegenwoordig *Theologanten* op 's *Landts* kosten in de *Weetenschappen* onderweezen worden.

Men rekent onder de voornaamste *Godtshuizen* *St. Catharinas Gasthuis*, 't geen na 't gevoelen van veelen meer als 300. jaaren oud is, en voor omtrent 200. arme menschen plaats heeft om gerak te doen. Hier by is een *Kerk*, alwaar in 't *Nederduitsch* en *Franfch* gepredikt word. Dit *Huis* word geregeerd en onderhouden uit zodanige middelen als het *Pest-en Dolhuis*.

Ook is in deze *Stad* een rijk en aanzienlijk *Weeshuis*, daar wel omtrent de 800. *Kinderen* op een tijd in zijn geweest; mitsgaders een *Huiszittend-Huis*; en verscheidene *Hoffjes*, welke uit godvruchtigheid, met byvoeging van jaarlijksche inkomsten, door byzondere *Perfoonen* op verscheidene tijden gesticht zijn, en door nooddriftige *Lieden* bewoond worden.

De *Stad Leiden* heeft een zeer heerlijk *Stadhuis*, 't geen

't geen voor een goed getal van jaaren herbouwd , en met een schoone witte hardsteene Gevel heel sierlijk vernieuwd is. In het onderste gedeelte van dit *Stadhuis* zietmen de *Vierschaaren* van d'*Universiteit*, de *Stad*, en *Rijnland*; in 't bovenste, de *Burgemeesters* -, *Curateurs* -, *Schepens* -, *Reken-en Weesmeesters-kamers*, de *Secretary*, de *Griffie*, en een lange *Zaal* van omtrent de honderd schreden. In de *Raad-kamer* hangt een *Schildery*, vertoonende het *Oordeel*, gemaakt door den vermaarden *Schilder Lucas van Leiden*, waar voor, zo men zegt, *Rudolphus de II.* van dien naam, *Roomsch Keizer*, zo veel *Hongersche Dukaaten* geboden heeft, als men van nooden zou mogen hebben om de gantsche *Schildery* te bedekken. Achter 't *Stadhuis* is een fraaye *Toorn* met een treffelijk *Uurwerk*, die in 't jaar 1577. in plaats van den afgebranden gebouwd is.

Omtrent dit *Raadhuis* is 't *Gemeen Landtshuis van Rijnland*, mede een treffelijk *Gebouw*, alwaar de *Dijkgraaf* en de *Hoog-Heemraaden* vergaderen, om de zaaken, welke hun gebied betreffen, af te handelen.

In *Leiden* zijn zo goede *Doelens* als ergens in *Holland*, om met *Roers*, *Kruis-Voet-en Handboogen* te schieten. Hier ziet men in een schoone *Kamer*, in de glazen, de *Graaven van Holland* aardig afgebeeld.

Ten dienste van de *Neering* en *Drapiery* zijn hier ter *Stede* vijf *Looy-Hallen*, daar allerley *Lakenen* en *Stoffen*, binnen de *Stad* gemaakt, gezien, gewaardeerd, en gelooid worden, om het bedrog voor te komen.

Men heeft in *Leiden*, ten dienste der *Koopmanschappen*, over eenige jaaren ook een treffelijke *Waag* gebouwd.

Deze Stad pronkt mede met een zeer vermaarde *Academie*, met de welke zy boven alle andere Steden van *Nederland* een grooten naam heeft, en geen kleine lof en verwondering by de vreemde Natien veroorzaakt. De Groote Prins *Willem van Nassau* heeft den eersten grond daar af gelegd in het jaar 1575. tot een waardige vergelding van die sware Belegering der Spanjaarden, welke de Stad zo vroom en volstandig uitgestaan had. d'Inwying der *Academie* of *Univerfiteit* geschiedde in 't gemelde jaar op den zesden February, met een zeer heerlijke staatie.

Tot d'*Academie* behooren

Den *Hof*, zijnde een Tuin zeer treffelijk getoffeerd ten dienst der Medecynen. Deze is zeer lustig, en vervuld met vreemde Boomen en Kruiden, uit verre Landen hier gebracht. De Galderyen van beide de zyden des *Hofs* zijn zeer schoon.

Gelijk ook d'*Anatomie* en *Bibliotheek*, daar hier voor af gesproken is.

Eenigen jaaren daar na is opgerecht 't *Collegie der Theologanten*, voor de geenen die de Kerk zullen bedienen, op kosten der *Hoogmogende Heeren Staaten van Holland en Zeeland*.

In het jaar 1605. achtervolgens dit exempel, hebben eenige Fransche Kooplieden een ander *Collegie* opgerecht, 't *Fransche Collegie* geheeten, in het welk eenige Studenten in de Theologie, die in de Walsche Gemeinte gebruikt zullen werden, onderhouden en geleerd worden.

Belangende de *Regeering* van *Leiden*, die bestaat in een *Schout*, vier *Burgemeesters*, acht *Schepenen*, en een *Vroedschap* van veertig Personen.

L O G E M E N T E N.

Den Burg of 't Heeren-Logement.

De voorste Doelen.

't Schild van Vrankrijk.

De Vergulde Posthoorn.

De goude Leeuw.

't Schild van Vrankrijk in 't Noord Einde.

't Witte Hart of Engelsch Ordinaris, op de Paapen-Gracht.

} op de Bree-straat, tegen
} over 't Stadhuis.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Leiden op Haarlem.

's Morgens ten half 4. ten half 7. ten 9. 10. en 11 uuren :

's Namiddags ten half 1. ten 2. 4. en 6 uuren.

De Nacht-schuit ten 11 uuren.

Ook vaaren 'er alle dagen twee Markt-schuiten voormiddags van de Steden *Leiden* en *Haarlem*.

Van Leiden op Delft en 's Graavenhaage.

's Morgens ten 4. 6. 8. en ten half 11 uuren : 's namiddagsten half 1. half 3. half 5. en half 7 uuren.

De Nacht-schuit ten 11 uuren.

De Markt-schuit op *Delft* 's morgens ten 11 uuren :

De Markt-schuit op den *Haag* 's namiddags ten 2 uuren.

Van Leiden door Woerden op Utrecht.

's Morgens ten 9 uuren, 's namiddags ten half 11 en 's avondts ten 9 uuren.

Van Leiden op Gouda.

Alle dagen een Schuit ten 11 uïren ; en Saturdags ten 2 uuren.

A M S T E R D A M.

Deze machtige Stad is de vijfde ter Vergadering van *d'Edele Grootmogende Staaten van Holland en Westvrieland*. Zy heeft aan de Westzyde, na 't Zuiden, *Zuid-Holland*; aan de Zuidzyde 't Sticht *Utrecht*; aan d'Oost en Noordzyde *Gooyland*; en is gelegen aan den uitgang van den *Amstel* in het *Y*.

Als in 't jaar 1611. 't Bestand van de *Nederlandsche Provinciën* getroffen was, schreef de Kardinaal *Guido Bentivoglio* van de *Vereenigde Provinciën van Nederland*, in zijn zevende Hoofdstuk: *Omtrent hun macht ter zee zullen insgelijks genomen kunnen worden vierderley opmerkingen. Men zal mogen aanmerken de menigte van hun Schepen, den overvloed van de noodzaakelijke dingen om dezelven uit te reeden, het getal van het zeevaarend Volk, en d'ervarendheid in de Zeevaart.*

En beginnende van de menigte der Schepen, zegt hy, dat die, na het gemeen gevoelen, zo groot geschat word, dat ze vergeleeken kan werden by de geene welke al het overige van *Europa* gezamentlijk kan uitmaaken.

De Schepen, van de welken de Armen, de Inhammen, en de Havenen van Holland, gelijk ook van Zeeland en Vrieland, vervuld worden, zijn byna ontelbaar.

Doch om van *Amsterdam* in 't byzonder te spreken, zullen wy hier de woorden van den gemelden Auteur laten volgen.

Maar

Maar in *Holland* byzonderlijk is hun getal overtollig, en in *Amsterdam* boven alle Plaatsen van de zelve Provincie. De Zee aan die zyde meest na *Noord-Holland* strekkende, na dat ze meer dan een hinderpaal van d'Aarde doorgebroken, en zich meer als een toepad geopend heeft, loopt op nieuws *Holland* bevochtigen in zijn meest beslootene zyde, en maakt in die plaats een grooten Inham, welke van d'Inwoonders in hun Taal de *Zuider Zee* genoemd word. Van dezen grooten Inham de Zee zich naderhand in andere kleiner Inhammen sluitende, die altemaal bekwaamen en gemakkelijken toegang geeven, zelfs aan het allergrootste Schip, komt ze zich eindelijk toe te sluiten, en gelijk te verbergen onder d'aarde in een diepe Waterloop, op welkers kant de Stad zich in haar langte uitstrekt. En de Zee niet vernoegd zijnde met haar Muuren alleenlijk te bespoelen, maar zich als een schoot na de zelve Stad uitstreckende, komt ze die te verdeelen, en gelijk als te klieven in veele Waterloopen, door de welken zy opening voor de middelmaatige en gemeene Schuiten maakt, om met groot gemak te kunnen voeren van de hooge en groote Schepen alle de Koopmanschappen, welke aldaar komen om gebracht te worden in de Spykers en Pakhuizen van de Stad. 't Getal der koopvaardy-Schepen, wel-

ke gemeenlijk voor de Stad ten anker leggen, is zo groot, dat het dikke bosch van de masten en sprieten het gezicht der aanschouwers breekt en verduistert. Alle deze Schepen komen zich te verzamelen en te samen wielen, om zo te spreken, in *Amsterdam*, van alle de Gewesten der Wereld, en met allerhande forteering van Koopmanschap; invoegen dat deze Plaats als nu gehouden kan worden voor de grootste Koopstad, niet alleenlijk van *Europa*, maar van de gantsche Wereld. Door toedoen van den Oorlog is deze Stad gekomen tot zodanig een grootheid en rijkdom, hoewel de Koophandel van te vooren in de zelve al heel veel bloeide. Den Oorlog heeft zeer veel benomen van de Koophandeling aan *Antwerpen*, en aan de Volkeren van *Holland* en *Zeeland* voet gegeven om zich die van *Indien* te openen, om welke twee inzichten zy voornaamentlijk in *Amsterdam* zo zeer toegenomen heeft. In vorigen tijde placht *Antwerpen* te wezen het Magazijn van de Koopmanschappen welken *Europa* leverde, en *Lisbon* de plaats van de geenen die uit *Indien* kwamen: maar nu na den Oorlog bespeurt men, dat *Amsterdam* schier tot zich getrokken heeft alle de Koophandelingen van *Europa* en van de *Indien*, en dat het *Antwerpen* en *Lisbon* daar t'eenemaal af heeft beroofd. Door de gelegentheid dan van zijn

over-

overgrootte handeling, is de toevloeiing der Schepen na deze Stad ten allen tijde zeer groot, enz.

Maar tegenwoordig zou men noch veel breeder kunnen weiden in den lof van deze heerlijke Stad, die, ten opzichte van zeer veele dingen, haars gelijk in de gantsche Wereld niet en heeft: doch dewijl de Leezer zich hier over elders kan vernoegen, zullen wy alleenlijk d'aanmerkelijkste byzonderheden van *Amsterdam* aanroeren.

De naam dezer Stad nam zijn oorspronk van de Rivier den *Amstel*; weshalven zy ook noch wel *Amsteldam* genoemd word. Haar binnengrond, en buiten haar Vesten, is broekig en marasachtig; zulks dat, als men Kerken, Toorns, of swaare Gestichten wil bouwen, men Masten of Paalen tusschen de veertig of vijftig voeten diep in d'aarde moet heyen. Zelfs worden ook de geringste Huizen altemaal op diergelijke Masten gezet.

Amsterdam is d'eerste maal bemuurd in het jaar 1482. ten tijde van *Maria van Bourgoudien*, Dochter van Hertog *Karel de Stoute*, die met den Aarts-hertog *Maximiliaan van Oostenrijk* trouwde; daar nu niets van overig is als *Schreyers-boek*, en *S. Antons-Poort*, tegenwoordig een *Waag*.

In 't jaar 1593. begon men de Stad wederom uit te leggen aan de *nieuwe zyde* (want geheel *Amsterdam* word in *d'oude en nieuwe zyde* verdeeld) van de *Haarlemmer-Sluis* af tot de helft van de *Singel*, en kort daar na tot aan de *Reguliers-Poort*. De *Wal*len wierden gelegd daar nu de *Oude Heere-Gracht* is.

Ondertusschen voer men aan *d'oude zyde* met uitleggen en timmeren ook voort, zo dat men in weinig jaaren volbouwd zag van de *Geldersche Kaay*

tot aan de *Kolveniers-Burgwal*, en van de *Schreyers-boek* tot aan de *Reguliers-Poort*.

In 't jaar 1612. wierd *Amsterdam* wederom aan de *nieuwe zyde* vergroot, welke vergrooiting als noch de *nieuwe Stad* geheeten word. Zy begrypt d'een zyde van de *Heere-en* voorts de *Keizers-en Prinse-Grachten*, met noch acht die recht tot de *Vesting* loopen, mitsgaders den gantschen omvang van *Bikkers-Eiland*, en d'andere *Eilanden*, en de *Zoutketen*; zulks dat de *Stad* in omtrent de dertig jaaren door aanbouwing in haar omkring schier een kleine *Wereld* vertoonde.

Doch de grootste uitlegging van allen, en die de heerlijkste *Paleizen* en *Gebouwen* bevat, geschiedde in het jaar 1662. strekkende zich van het *Y* om *Kattenburg* heen, buiten om de *S. Antonis-Reguliers-en Heiligewegs Poorten*, tot aan de *Vesting* achter de *Prinse-Gracht*; 't geen geoordeeld word by na de *Steden Naarden, Weesp* en *Muiden* te kunnen omvatten.

Na alvorens dit weinige van d'uitleggingen gezegt te hebben, zullen wy overtreedten tot een korte beschryving van de *Geestelike* en *Wereldlike Gebouwen*.

De *Stad*, gelijk gezegt is, is verdeeld in d'*oude* en *nieuwe zyde*. Zy heeft eertijds twee *Parochie-Kerken* gehad, welke tegenwoordig d'*Oude* en *Nieuwe Kerk* geheeten worden.

d'*Oude Kerk* is ingewyd ter ere van den *Bischof Niklaas* en *S. Jan den Dooper*. 't Jaar van des zelfs stifting is onzeker. Zy heeft een groot en heerlijk *Koor*, 42 ronde steene *Zuilen*, een schoone *Predikstoel* met een *ware kopere Leuning* langs d'opgaande trappen, twee schoone *Orgels*, mitsgaders veele zeer konstig-geschilderde *Glazen*. Ten *Noorden* van het *Koor* ziet men de *Grassede* van den

den Admiraal *Heemskerk*, met een schoon Latynsch Opschrift behelzende zijn daaden, hangende aan een Pilaar; en ten Zuiden van het zelve, aan de Hock-pilaar, ter gedachtenis van *Cornelis Fansz.* gebynaamd het *Haantje*, een marmer Tafereel, en daar in eenige Latynsche Vaarzen, kortelyk zijn Heldendaaden begrypende. Aan de rechter zyde van het Groot Orgel vertoonen zich twee prachtige wit-marmere Grafsteden, tegen over malkander, d'eene van den Vice-Admiraal *Sweers*, en d'andere van den Vice-Admiraal *van der Hulst*; en aan de linker zijde die van den Schout by Nacht *van der Zaan*. Den beroemden Oorlogsheid *Wurts* rust ook in deze Kerk. Wyders pronkt ze met een konstig-gebouwde Toorn van 240. voeten hoog, met drie Trantsen of Omgangen, en met zeer schoone Slagen Speelklokken verciert.

De tweede *Parochie-Kerk* is aan de *Nieuwe Zyde*, en word tegenwoordig de *Nieuwe Kerk* geheeten. Deze Kerk is zeer cierlijk, en, na 't oordeel der Boumeesters, een der konstigsten en netsten van *Europa*. Men begon de zelve te stichten omtrent het jaar 1408. anderen zeggen 1414. en 100. jaaren verliepen 'er eer ze voltooid was. De voornaamste Stichter was eenen *Willem Eggaarts*, welkers Grafchrift, ten Zuiden des Koors, aan een houten Balk, tusschen twee Pilaaren, noch te zien is. Zy geraakte, by ongeluk, anno 1645. in de brand, zulks dat het binnenwerk, het dak, enz. t'eene-maal vernield wierd; doch in het jaar 1648. was ze al weer zo ver gebracht, dat men 'er in begon te prediken. Men ziet hier een uitsteekend-konstige Predikstoel, zo cierlijk met beeldwerk uitgehouwen dat men 'er over verstomd staat. 't Verhemelte draagt een hoogen Toorn, insgelijks een Meesterstuk van de konst. Deze Kerk pronkt,

E s

even

even als d'Oude, met twee Orgels, waar af het grootste alle anderen van *Nederland* in konst en pracht te boven gaat; initsgaders met een Koor, 't geen langs heen met zeer dikke gevlamde en andere kopere tralien bezet is, en met swaare kopere deuren geopend word. Dit werk is gedekt met een kopere Balk, verciert met twee Leeuwen die Stadts Wapen houden. Achter in het Koor staat de prachtige marmere Grafftede van den Admiraal *de Ruijter*, die de gantsche breedte des Koors beslaat, en met een yzer Hek van het overige afgezonderd is. Ten Noorden, achter de Predikstoel, ziet men de marmere Tombe van den Zeeheld *Jan van Gaalen*, die insgelijks zeer heerlijk, en met een yzer Hek afgeschut is. Op het Kruiswelfsel staat een spits Torentje, al vry hoog, daar drie Luiklokken in hangen.

De *Nieuwe Zyds-Kapel*, die men de *Heilige Stêe* placht te noemen, ter oorzaak van een zeker gewaand Mirakel 't geen daar ter plaatse aan de heilige Hostie gebeurd zou zijn, is ook een fraaye Kerk. Maar men moet weten, dat 'er toenmaals een andere Kapel stond, die Anno 1452. verbrandde, en dat deze naam aldus van d'eerste Kapel tot de tweede overgegaan is. De tyd der stichting van deze tweede Kapel is onzeker. Zy is redelijk groot, net, en zeer luchtig gebouwd. Haar langte is van 185. en haar breedte van 230. voeten. Zy word verlicht door 30 groote Lichten, en heeft 20. nette ronde steene Zuilen, en 10 kopere Kroonen. Men ziet hier ook een kostelijke Orgel, en een zeer konstig Poortaal met geslingerde kolommen. Aangezien de Mirakelen, welke hier ter stede ten getale van tien, volgens het schryven der Roomschegezinden, geschied zouden zijn, worden noch dagelijks rondom deze Kapel, inzonderheid

by nacht en ontyde , veele devoote Bedevaarten gedaan.

d'Oude² Zyds- Kapel wierd van oudts by de Roomsgezinden *S. Olofs Kapel* genaamd, ter oorzaak dat zy in het begin aan *S. Olof* gewyd en bevoelen was. Men houd, niet zonder reden, dat deze Kapel d'oudste Kerk van *Amsterdam* is; doch op wat tyd zy eigentlich gesticht zy, kan men niet wecten. Zy heeft een sierlijk Torentje met een Trans of Omgang, Uurklok en Wyzer, en is in 't jaar 1646. een deel vergroot, en met een schoone Galdery voorzien. In deze Kapel hangen vijf groote kopere Kroonen. Zy is lang 125. voeten, breed 90. en heeft vier Ingangen waar af twee sierlijk van graauwe steen gemaakt zijn.

De *Zuider Kerk* heeft men begonnen te sichten in den jaare 1603- en is dezelve voltooid in het jaar 1614. zy heeft een redelijke ruimte. Het Middendak, 't geen boven de Zydaken uitsteekt, rust op tien, aan ieder zyde vijf, zeer sware ronde blaauwe steene Pilaaren, op de welken ook de Boogen der Zygangen, gelijk mede de stylen des Middelmurs, komen te rusten. In de 18 geschilderde Glazen ziet men verscheidene Gilden, die de zelve, tot een gedachtenis, daar in vereerd, en met hun Handwerk hebben doen uitbeelden. Zy is voorzien met een braaf Kerkhof, en een sierlijke en hooge doorluchtige Toorn met drie Omgangen, daar, behalven de Slag-en Luiklokken, een zeer schoon Klokkespel in hangt. Deze Toorn is in alles 237. voet hoog.

De *Wester Kerk* wierd begonnen gesticht te worden in het jaar 1620. en is de eerste Predikatie daar in gedaan op Pinksterdag des jaars 1631. Zy word verlicht door 38 Glazen, en is van binnen 168 voeten lang, en 97 breed. Haar steene Verwelfselen rusten

rusten met haare Boogen ter weder zyde op vijf dikke swaare Pilaaren, ieder als een drieling van drie Pilaaren aan malkander gewassen. In 't middelste gedeelte hangen vier kopere Kroonen, ieder van dartig armen, en in de twee Galderyen aan de zyden acht, doch kleinder. Men ziet hier ook een zeer kostelijk Orgel, nieuwelings gemaakt. Ten Westen is deze Kerk voorzien met een ongemeencierlijke Toorn, die alle de Toorns van de Stad in hoogte overtreft, bereikende dezelve 260. voeten. Zy heeft drie Omgangen, zeer swaare Slag- en Luiklokken, een heerlijk Speelwerk, en boven op de kruin een groote Keizerlijke Kroon, de gift van den Keizer *Maximiliaan*.

De *Noorder Kerk* is kruisvormig van gedaante, ter welke oorzaak zy ook veeltydts de *Kruis-kerk* genoemd word: doch dit Kruis is met zonderlinge konst zodanig aan malkander gevoegd, dat het van binnen achtkantig is. Drie jaaren na dat men begonnen had dit Gebouw te stichten, 't geen in het jaar 1620. aangevangen wierd, zag men het voltooid; en wierd op Paaschdag de eerste Predikatie daar in gedaan. In 't midden, boven op het Kruis, staat een sierlijk doorluchtig Toortje van 54 voeten hoog, voorzien met Slag- en Luiklokken. De Kerk rust van binnen met haar Kruiswelfen op vier swaare Kolommen, die recht in 't midden der vier tusschenplaatsen komen te staan. Vlak in 't midden hangt een groote kopere Kroon, en vier anderen daar rondom. Deze Kerk heeft oock noch een vierkantig Kerkhof.

d'*Ooster Kerk* is noch een nieuw Gebouw, zijnde eerst gesticht in het jaar 1671. Zy doet zich van buiten zeer sierlijk op, hoewel ze van geen groot begriip zy. 't Dak maakt een kruis; en midden op dit kruis staat een achtkantig Toortje, voorzien met

met Slag-en Luiklokken, en vier Uurwyzers. Zy ontfangt haar licht door een menigte van groote Glazen. 't Binnenwerk rust op vier zeer sware hartstene Pilaren, behalven de acht halve-Pilaren die in de muuren gemetseld zijn. In deze Kerk hangen negen kopere Kroonen, waar van de middelste, die zeer groot is, met haar slang in een Uurwyzer, 't geen vlak in 't midden der Kerk onder tegen het Gewelf aan staat, te hangen komt.

Behalvendeze Kerken, in de welken de Gereformeerden hun Godsdienst oeffenen, hebben zy ook noch twee Lootsen, daar des Zondags in gepredikt word, d'eene d'*Eilants-Kerk* en d'andere d'*Amstel-Kerk* geheeten.

De *Franschen* hebben hier tegenwoordig ook twee Kerken, tot welker laatste, ter oorzaak van de groote toevloeying der Vluchtelingen, men in het jaar 1687 het *Schermschool* bekwaam gemaakt heeft. De voornaamste dezer Kerken heeft twee ingangen, voor welker eene een schoone Poort staat van witte gehouwe steenen, boven op de welke, tusschen een gebroke Frontespies, zich het Stadts Wapen met de Keizerlijke Kroon 'er op vertoont. Men leeft de stichting binnen in de Kerk aan een balk, met deze woorden, in onze Taal overgebracht: *Deze Kerk is gesticht 1409. weder bekwaam gemaakt 1647. vergroot 1661.* Tot deze vergrooting wierd een gedeelte van het bygelegen *S. Joris-hof* gebruikt, zijnde een Proveniers-huis, en buiten alle twijffel met de gemelde Kerk het Klooster en de Kerk der *Paulinianaen* geweest.

d'*Engelschen* hebben hier ook een Kerk, staande op het *Bagyn Hof*, welke Kerk by den Roomschen tyd de *Bagyne-Kerk* genoemd wierd. 't Is onzeker wanneer ze gesticht zy: doch het blijkt aan d'eenvondigheid des Gebouws, een aan d'oude muuren,

ren, dat het in d'eerste honderd jaaren niet geschied is. 't Is van binnen zeer luchtig, en heeft een Toornje van een redelijke hoogte. In deze Kerk word des Zondags twee maalen, en des Woensdags voor den middag, in 't Engelsch gepredikt.

't *Bagyn-Hof*, daar deze *Engelsche Kerk* op staat, strekt zich in de rondte, en is bezet met een groote menigte van zeer oude en nieuwe Wooningen. 't Heeft omtrent in 't midden een breeden doorgang, en aan ieder zyde van den zelve een sierlijk Bleekveld, rondom met schoone Haagdoorn beplant; op welke Bleekvelden de gemelde Wooningen altemaal hun uitzicht hebben. Behalven deze Bleekvelden hebben noch de meeste kleine Hofjes en fraaye Wyngaarden voor hun Huizen; 't geen de plaats ook een byzondere aangenaamheid byzet. 't Is onzeker, wanneer dit *Bagyn-Hof* eigenlijk gesticht zy; doch men kan aan de meeste Wooningen wel bemerken, dat het al een lange reeks van jaaren gestaan heeft. Deze Dochters behouden hier hun Geestelijke Kleeding en Roomschen Godsdienst, tot welkers oeffening die van deze Gezindheid een schoone *Kerk* hebben doen stichten, hoewel ze van buiten de gedaante van een Huis heeft, ter oorzaak dat de Roomsgezinden geen openbaare Kerken mogen hebben. Zy begraven ook hun Dooden, welke door twaalf der Zusters op een Doodbaar onder de hand eerst drie maalen rondom het *Hof* gedraagen, en vervolgens in d'*Engelsche Kerk* ter aarde besteld worden.

d'*Arminiaanen* of *Remonstranten* hebben hun *Kerk* op de *Keizers Gracht*; doch ze staat niet openbaar, als d'andere Kerken, maar met Huizen betimmerd. Zy heeft twee Ingangen, en van binnen in 't vierkant twee Galderyen boven malkander; zijnde wyders een zeer wel geschikte plaats tot den Godsdienste

dienst. Men ziet hier ook eenige kopere Kroonen van een maatelijke grootte hangen.

De *Luiterschen*, of anders *die van de waare on-
veranderde Augsburgsche Confessie*, hebben hier ook
wee openbaare *Kerken*, waar van d'oudste ge-
licht is in het jaar 1633. Dit Gebouw is vry groot,
cierlijk, en luchtig, en heeft vier ruime Ingangen,
en van binnen ter wederzyde drie breede Galderyen
boven malkander, welke zeer veel volks kunnen
draagen, en door sterke Kolommen onderschraagd
worden. In deze *Kerk* is ook een Orgel, 't geen
onder het zingen der Psalmen of Geestelijke Lied-
ten, voor en na den Godtsdienst, gehoord word.

De *Luitersche Nieuwe Kerk* is een zeer vast Ge-
bouw, en zo geweldig dik van grondvesten, dat
het, buiten ongeluk, een reeks van eeuwen zal
kunnen verduuren. 't Is gantsch rond van gedaante,
en heeft een zeer groote Dom of Koepel, t'eene-
maal met gtoote kopere Platen bedekt, welke
door den *Koning van Sweden* aan deze Gezindheid
geschonken zijn. Boven op deze Koepel ver-
toont zich een sierlijke Lantaarn, en op de zelve een
sware kopere Swaan die de strecken van den wind
aanwijst. Deze *Kerk* heeft vier fraaye en ruime
Ingangen, en twee schoone Galderyen boven
malkander; doch ze loopen niet rondom de gant-
sche *Kerk*, maar beslaan slechts een gedeelte, 't geen
in de rondte aan het groot rond ligchaam vast
gehegt, en met een plat dak bedekt is. Gelijk de
buitenste gedaante, zo is 't ook van binnen alles
rond: zelfs zijn de Zarken zodanig gehouwen,
dat ze altemaal kringen maaken, die eengantsch
ronden Steen, welke vlak in 't midden onder de
Lantaarn legt, omringen. Boven dezen ronden
Steen hangt een zeer groote kopere Kroon, die
onder aan 't gewelfsel van de gedachte Lantaarn
vast is.

Onder alle Geloofsgezinden , aan de welken hier ter Stede de vrye oeffening hunnes Godtsdiensts toegelaaten word, vinden zich ook de *Doopsgezinden* of *Mennonisten*, die hun oorspronk van eenen *Thomas Munster*, en hun naam van *Menno Simons* trekken: doch zy zijn verscheelenden in Gezindheden en Geloofspunten, en hebben derhalven ieder hier en daar door de Stad hun byzondere Vergaderplaatsen, in Huizen welke door hun Geloofsgenooten bewoond worden. De voornaamsten onder hen zijn de *Vlaamingen* en de *Waterlanders*. De *Vlaamingen*, by de welken zich de *Vriezen* en *Hoogduitschers* gevoegd hebben, oeffenen hun Godtsdienst op de Westzyde van de *Singel*, tegen over de *Luitersche Oude Kerk*, alwaar zy een zeer nette en welgeïchikte *Kerk* hebben, met twee Galderyen, daar zeer veel volks op kan zitten. Dewyl ze den grootsten hoop uitmaaken, hebben ze ook de grootste *Kerk*: maar ze zijn zo vies, en in uiterlijke dingen zo geweldig naauw bezet, dat ze de kopere *Kaarskroonen*, welke in hun *Kerk* hangen, hebben doen wit verwen, om door der zelve geflicker niet geargerd te worden. Zy leggen ook dikwils om kleine beuzelingen, die naauwelijks verdienen dat men 'er den mond om opent, over hoop: ja zelfs zijn deze vodderyen wel zo hoog gercezen, dat 'er d'Overigheid meegemoeid is geworden.

De *Kerk* der *Mennonisten* die men de *Waterlanders* noemt, staat by de *Fan-Rooden-Poorts-Toorn*, op de West zyde van de *Singel*. Zy is mede heel bekwaam tot het gebruik van hun Godtsdienst, ook ruim en groot, en heeft twee Galderyen boven malkander. Men ziet 'er eenigeschoone blinkende kopere *Kroonen*.

De *Jooden* hebben hier ook een openbaare *Kerk*
of

of *Sinagoge*, zijnde een zeer sierlijk Gebouw, 'tgeen zich zo fraay in het oog opdoet, dat het een lust om te zien is. 't Is omringd met een groot Voorhof, daar men door een hooge en breede Poort in treed. Ter weder zyde van dit Voorhof ziet men een Galdery, rustende ieder op 12 Kolommen; en in d'een ne een Waterbak met kopere kraanen: want de Jooden wasschen zich eer ze ter Tempel ingaan. Hier zijn ook de *Schoolen*, in de welken hun Jeugd in de Hebreusche Taal onderweezen word. De *Tempel* is byna vierkantig, boven plat, en heeft een menigte van grooten Lichten, mitsgaders drie Ingangen; doch d'een, te weten die in de Voorgevel staat, word maar gemeenlijk gebruikt, en is zeer prachtig. 't Gebouw rust van binnen op vier ronde swaare Kolommen, zonder de vier halve die in de muuren staan. Ter weder zyde ziet men een Galdery voor de Vrouwen, afgeschut met latwerk, en steunende ieder op zes hartsteene Kolommen. Onder ieder dezer Galderyen hangen zeven kopere Kroontjes, tusschen de groote Kolommen vier grooter, en in 't midden der Kerk vier noch veel grooter. Op het Gestoelte, daar de Rabbynen of Leeraars in staan, 't welk zeer kostelijk is, ziet men vier swaare kopere Kandelaars; hoedani-ge achtien 'er noch staan op het afschutsel voor de Kas daar de Boeken *Mosis* en de *Sieraaden* der Kerk in opgeslooten zijn. Deze Kas, welke vlak tegen over den ingang staat, is van Sakerdaanen-hout, en uitsteekend kostelijk en sierlijk getnaakt.

Nevens dezen *Tempel* hebben de *Hoogduitsche Jooden* ook den hunnen, zijnde mede een fraay en aanzienlijk Gebouw; doch het komt in kosteljkheid by het ander geensins te pas: behalven dat het ook veel duisterder is.

Boven de *Gezindheden*, waar af wy hier de

Kerken kortelijk beschreeven hebben, zijn 'er noch verscheidene andere byzondere *Seëten*, die verbodene vergaderingen houden, als naamentlijk de *S. ciniaanen*, *Quaakers*, en andere *Misgeboorten*, welke wy niet altemaal kunnen opnoemen. En wonder, dat in zulk een groote Stad, onder het gedrang der honderd duizenden van menschen zich een mengelmoes van Wanschepselen verschuilt?

Maar behalven de bovenverhaalde *Kerken*, die de *Roomsgezinden* van oudts in hadden, was hier ook noch *S. Pieters Kerk* of *Kapel*, d'oudste, na 't gevoelen van sommigen, en eertijds de voornaamste dezer Stad. Want 't is waarschynlijk, zeggen ze dat, dewijl d'eerste Inwoonders *Visschers* waren zy hun *Kerk* na dien *Apostel* genoemd hebben hoewel anderen, gelijk te vooren gezegt is, *S. Olof Kapel* voor het oudste van de gewyde Gebouwen houden. Het benedenste deel van dit *S. Pieter. Kerkje* is nu een *Vleesch-hal*: 't opperste placht de *Vergaderplaats der Rethorykers*, die men d'*Oude Kamer* noemde, te zijn; maar dit bovenste deel is nu geschikt tot een *Collegie voor de Doctoren*: ook is 'er d'*Anatomie*. Noch was 'er een *S. Jakobs Kerk*, die aan de *Nieuwe zyde* in de bocht van den *Nieuwen Dijk* stond; doch deze *Kerk* is aan erven verkocht. Ook is 'er een *S. Foris Kerk* aan de zelve *zyde* geweest, tegenwoordig het *Kistmakers-Pand*.

Behalven alle de bovengemelde *Kerken* en *Toorns*, zijn 'er noch vier andere sierlijke *Toorns*, waar van 'er twee eertijds *Stads Poorten* geweest zijn, als naamentlijk de *Reguliers* en *Fan-Rooden-Poorts-Toorn*. d'Andere twee, de *Haringpakkers*-of *Kruis-Toorn*, en de *Monte-Albaans-Toorn*, die aan d'*Y-kant* staan, zijn aldaar gesticht om 'er by nacht een waakend oog te houden, en by ongeluk van brand

rand zulks met de Trompet te verkondigen.

De *Reguliers-Toorn* was eertijds, toen de Stad noch in haar oude Muuren lag, een oude laage Toorn van d'Oude *Reguliers Poort*, welke hier nevens stond. Maar in den jaare 1619. maakte men een aanvang met het bouwen van het bovenste Opstal, ter gedachtenis van dat d'oude Stadts Muuren en Poort alhier gestaan hebben. Zy is voorzien met Slagklokken, Uurwyzers, en een uitmuntend peelwerk, 't geen eertijds op de *Beurs-toorn* gevangen heeft, doch toen dezelve vergroot wierd, hier gebracht is. Nevens en aan dezen *Toorn* vast staat een groot Gebouw, wel eer een *Wachtbuis*, doch tegenwoordig een aanzienlijke Herberg, de *Munt* geheeten, ter oorzaak dat in den Franschen oorlog de *Hollandsche Munt* alhier overgebracht is geweest.

De *Fan-Rooden-Poorts-Tooren* was insgelijks, toen de Stadt noch in haar Oude Muuren beslooten lag, een oude, doch noch sterke en laage ronde Toorn aan de Stadts Poort, *Fan-Rooden-Poortje* geheeten. In den Jaare 1616. begon men 'er een vierkantigen toren om te trekken; en wierd hy zo voorts in de gedaante van een *Klok toorn* opgemaakt, en in het volgende jaar tot volkomenheid gebracht, voorzien met Slagklokken en Uurwyzers, en drie Omgangen of Transen, waar van d'onderste en de bovenste rondom met een steene Galdery bezet zijn. Onder in dezen *Toorn* heeft de Provoost der Soldaaten zijn Wooning; en in het bovenwerk zijn twee verdiepingen boven malkander tot Gevangenissen voor de Krijgsknechten bekwaam gemaakt. Ten zuiden placht eertijds een oude houtte Brug te leggen; doch deze wierd afgebroken, en in des zelfs plaats een geweldig-groote steene Brug gelegd van

120. voeten breed, die ter weder zyde rondom dezen *Toorn* loopt, en zijn weergaa in breedte en sterkte in de gantsche Stad niet en heeft.

De *Haringpakkers-Toorn*, welken naam deze *Toorn* tegenwoordig voert, ter oorzaak dat de *Haringpakkers* in den zelve hun Kamer of verblijf hebben, wierd by de Roomsgezinden van oudts de *Heilige Kruis-Toorn* geheten. 't Was eertijds een laage *Toorn* of *Stomp*; maar in den jaare 1606. wierd ze aldus met *Klokken*, *Uurwerk*, en *Spits* verciert. Op deze *Heilige Kruis-Toorn* wierden gemeenlijk, ten tyde der vermaarde *Nederlandsche Beroerten*, de geenengebracht, welke om 't belyden van den waaren *Godtsdienst*, en het afvallen van de *Roomfche Leer*, hier ter *Stede* in 'hegtenis geraakten: doch men hield z' 'er bywylen niet lang zitten, maar wierpze heimelijk by nacht, onverhoord en onverweezen, met de handen en voeten wel vast gebonden, achter uit in 't *Y*, daar ze dan noodzaakelyk verdrinken moesten. Onder in dezen *Toorn* hebben de *Gefwoorene Haringpakkers* en *Keurmeesters*, gelijk ook de *Lootsluiden* hun *Vergaderplaatsen*.

De *Monte-Albaans-Toorn* is ook een hooge en schoone *Klok-Toorn*, en word gemeenlijk de *Monkelbaans-Toorn* geheeten, mogelijk na een zekere *Lynbaan*, die daar eertijds nevens stond, en *Monkels-Baan* genoemd wierd; want wat den naam van *Monte-Albaan* belangt, de reden die men 'er af geeft, heeft gantsch geen schijn van waarheid. In den jaare 1606. wierd deze *Toorn*, te gelijk met de *Haringpakkers-Toorn*, met een zindelyk *bovenwerk* verhoogd, en met twee *Slagklokken* en vier *Uurwyzers* verciert. By desen *Toorn* worden gemeenlijk de *Soldaaten*, die na *Oost-Indien* zullen gaan, in de *Lichters* gebracht, om met

de zelve na *Texel* aan de Schepen gevoerd te worden.

Dit zy genoeg gezegt van d'openbaare Kerken, gelijk ook van de vier Klok-toorns: die 'er een wydloopiger verhaal, mitsgaders der zelve afbeeldingen, wil zien, richte zich aan de *Beschryvingen van Amsterdam*.

Hier zijn zo veel *Kloosters* geweest, dat het ten hoogsten te verwonderen is na de kleinheid der Stad in die tyden: want aan d'Oude zyde waren 'er drie voor Mannen, en dartien voor Vrouwspersonen. Het *Klooster der Minderbroeders* was, zo 't schijnt, het eerste, 't welk nu in Wooningen veranderd is. 't Twede besloegen de *Broeders van den Regel van S. Franciscus*, of de *Pauliniaanen*. De darden woonden in de *Nes*. Van de dartien *Vrouwe-Kloosters* waren 'er vijf van *Nonnender Order van S. Augustinus*. 't Eerste bewoonden de Oude, en het tweede de *Nieuwe Nonnen*, zijnde tegenwoordig de *Gasthuizen*. d'Andere drie wierden geheeten *S. Maria Magdalena*, *S. Agneta*, nu de *Doorluchtige School*, en *S. Catharina*. De *Zusters van den darden-Regel van S. Franciscus* hadden zes *Conventen* of *Kloosters*. 't Eerste wierd *S. Ursel*, of der *elfduizend Maagden* geheeten, 't geen nu het *Spinhuis* is: het tweede, nu het *Prinses-Hof*, noemde men *S. Cecilia*: het derde *S. Barbara*: het vierde *S. Clara*: 't vijfde *S. Maria*: en het zesde *S. Margareta*. Daar was ook een *Klooster* van alle soorten van *bekeerde Zondersessen*, van *S. Augustyns Order*, *Bethaniengen* genoemd, wederhand in een *Latynsch School* verkeerd, 't geen over eenige Jaaren vernietigd is. 't Laatste was het *Convent der Sororicellarum*, die men ook de *Swarte Zusters* noemde, welke de *Zicken*, en inzonderheid de *geenen die met de Pest bezocht waren*, dienden en bezorgden. Dit was op de *Zeedijk*, daar

sedert de Convoy-meester woonde, wordende nu noch d'Oude Convoy genoemd.

Aan de *nieuwe zyde* waren vier *Kloosters*: 't eerste van *Nonnen der Order van S. Augustinus*, *S. Geertruia* toegeëigend, zijnde nu *Wooningen*: het tweede van den *darden Regel van St. Franciscus*, en *Lucia* toegewyd, 't geen nu het *Weeshuis* is: het derde der *Bagynen*, in wiens Kerk d'*Engelschen* nu prediken: en het vierde der *Clarissen*, tegenwoordig het *Tuchthuis*.

Buiten placht een fraay *Karthuizers-Klooster* te staan, gebouwd, gelijk een zeker Schryver zegt, door Hertog *Albrecht van Beyeren*, omtrent het jaar 1400. daar tegenwoordig niets meer af overig is als het *Kerkhof*, zijnde de rest in erven afgedeeld.

Aan d'andere zyde buitende Stad placht een *Klooster der Regulieren* gelegen te wezen, 't geen omtrent het jaar 1506. verbrand is.

Laat ons nu komen tot de *Godtshuizen*, welke hier veel, en in zo goede ordre zijn, dat *Amsterdam* daar alle andere Steden in te boven gaat. Wy zullen een aanvang maaken met het *Gasthuis*, en vervolgens van d'anderen spreekch.

't *Gantsche Gebouw* van het *Gasthuis*, 't geen met een *Gracht* doorwaterd word, bestaat tegenwoordig in verscheidene byzondere Gebouwen; als daar is vooreerst een *Mannen-Gasthuis*, doch dit verstrekt nut tot een *Kerk*. Noch is 'er een *Soldaaten-Gasthuis*, in het welk, nevens de *Krijgsknechten*, alle *Manspersonen* gebracht worden. 't *Gasthuis*, daar de *Vrouwen* in leggen, zijnde wel het grootste, is in een *klein en groot Vrouwen huis* afgedeeld. Recht tegen over het *Soldaaten-huis* ziet men een *Verband-huis*, 't geen eertijds tot een *Pest-huis* diende. Hier in worden alle *Gekwetsten* gebracht, of die andere gebreken hebben welke de *Heelkonst* betreffen. De *Vrouwen* leggen in dit

dit Huisboven, en de Mannen beneden. Behalven deze Legerplaatsen der Zieken, is dit *Gasthuis* ook voorzien met een *Brouwery*, *Bakkerij*, *Apothekerswinkel*, en *Artfey-hof*.

In 't begrip van dit *Gasthuis* is een plaats die men de *Beyert* noemt, waar in alle *Vreemdelingen* en arme lieden, die zulks begeeren, ontfangen worden, en drie achterevolgende nachten verblijven mogen; geduurende welken tijd zy noch des morgens en des avondts kost en drank krijgen.

't *Oude Mannen- en Vrouwen-huis* is mede een aanzienlijk Gebouw, hebbende twee Ingangen, welke recht tegen over malkander staan. Ter wederzyde van beide deze Ingangen, en van den eenen Ingang tot den anderen, zijn *Galderyen*, in de welken langs heen de *Huisjes* staan daar deze oude Mannen en Vrouwen, twee en twee, in wonen. Deze *Galderyen* hebben uitzicht op een zeer schoonen *Tuin* en een groot *Bleekveld*, tusschen welke beiden een breede geplaveide *Gang* is, die recht op 't Huis aanloopt. Dit Huis is een groot en fraay stuk werks, voorzien met een ruim *Voorhuis*, twee *Eetzaalen*, en veele schoone *Kamers*. Ter slinker zyde der gemelde *Gang* heeft men in den jaare 1603. een *Put* van 232. voeten diepgeboord, die een ader van geheel zuiver en varsch water geeft.

Hier mogen geen Mannen of Vrouwen inkomen, 't en zy ze vrye personen, ongehoud, en *Burgers* en *Burgerinnen* deser *Stede*, en over de vijftig jaaren oud zijn.

't *Weduwen-hof*, alzogeheeten om dat daar in alleenlijk *Weduwen* en ongetrouwde *Vrouwspersonen* onder zekere *Ordonnantien* vrye wooning hebben, heeft oorspronk genomen uit verscheidene *Wooningen*, hier en daar door de *Stad* verspreid, van de welken de *Regenten* van beide de *Huis-armen*

men de bestiering hadden. 't Is een zeer groot aanzienlijk Gebouw, voorzien met een menigte van Huisjes en Kamertjes, een ruim Binnenplein, Bleekvelden, en alle andere gemakkelikheden. Alle deze Huisgezinnen genieten, boven het gewoonlijk winter-onderhoud, jaarlijks noch vijfen-twintig manden Turf.

Men heeft hier ter Stede ook een *Oude-Vrouwen-Huis*, staande aan den *Amstel*, en onder de bestiering der *Diakenen*. 't Is een uitstekend groot Gebouw, byna vierkantig, hebbende aan de zyde des *Amstels* twee prachtige hartsteene Ingangen, waar door men op de benedenste Verdieping der Vertrekken komt, die in een groote menigte rondom het gantsche Huis loopen. In ieder dezer Vertrekken zijn vier Bedsteden, twee en twee tegen over malkander. Boven deze Verdieping, welke ettelijke Pakkelders onder zich heeft, vind men noch een Verdieping, die d'eerste byna in alles gelijk is. Wyders ziet men 'er twee Tuinen, en een zeer groote Binnenplaats, daar de Vertrekken hun licht afscheppen.

't *Leprosos- of Lazarus-huis* is ook een zeer groot Gebouw, en opgerecht voor de geenen die met Melaatsheid besmet zijn. Men gaat 'er in door een hartsteene Poort, waar na men terstond op een groote geplaveide Plaats komt, daar eenige schoone Boomen op staan. Vervolgens ontmoet men de Vergaderplaatsen der Regenten en Regentinnen, zijnde twee heerlijke Vertrekken rijkelyk met Schilderyen gestoffeerd. Thans treed men door de Stal op een luchtig Bleekveld, met een Timmerloos en doorluchtige Muurazie van d'eerste geplaveide Plaats afgezonderd, alwaar de Vertrekken der Proveniers zijn die hier hun kost gekocht hebben. Men heeft hier ook zes of zeven Dolhuisjes.

Tegen

Tegenwoordig worden 'er niet alleenlijk de geenen ingebracht die met Melaatsheid besmet zijn, maar ook eenige slechte of malle Lieden, die 'er om Godts wil gevoed, of door hun Vrienden of Ouders in besteed worden. De Melaatschen hebben 'er hun byzondere wooning.

't *Dolhuis* is een van de jongste *Godshuizen* dezer Stad, en alzo genaamd om dat de geenen, welke hier gcherbergd worden, met Dolheid of Krankzinnigheid bezocht zijn. In de Voorgevel ziet men uitgebeeld het spijsen en laaven der Krankzinnigen. Men treed 'er in door een heerlijke steene Poort. 't Gebouw is van binnen in 't vierkant met luchtige Galderyen, rondom een groot Binnenplein, opgemaakt. Onder deze Galderyen, langs heen, staan de Dolhuisjes nevens malkander tot 28 in 't getal, altemaal overwelfd met sterke muuren. Zy hebben ieder een Krib, een Gemak, en boven de Deuren, die dubbeld zijn, de binnenste met een gat om door gespijst te worden, welke altijd gesloten blijft, een groote ronde Opening om licht door te scheppen. Het Binnenplein is in tweeën verdeeld, zijnde het een een Bleekveld en het ander een Blomtuin, in de welke men op een swaare Voetstal een steene Vrouwebeeld ziet, verbeeldende de Dolheid. Zy is gantsch naakt, en heeft d'eene hand in haar hangende hair geslagen, 't geen ze al schreyende uitrukt. In het jaar 1637. wierd dit Gebouw voor dedarde maal vergroot, en een getal van 13. Dolhuisjes onder Galderyen, om een vierkantige Plaats loopende, achter aangemaakt; invoegen dat 'er nu 41. zijn. En behalven dezen zijn 'er boven noch verscheidene andere Dolhuisjes, daarde geenen in gezet worden welken de Vrienden niet gezien willen hebben, en die hun kost betaalen.

't *Weeshuis*, een der oudste *Godshuizen*, is ook een zeer heerlijk Gebouw. Men treed terstond door de Poort van 't *Jongens-huis* (want de Meisjes zijn daar van afgescheiden om alle ontucht te schouwen) in een Galdery, rustende op 14 hartsteene Zuilen, aan welkers slinker zyde een ruime vierkantige Binnenplaats is, daar men d'Estzaal der Jongens en eenige andere Vertrekken ziet, een oud en treffelijk Gebouw. 't Achterste gedeelte, daar de Meisjes en jonge Kinderen hun verblijf hebben, is meest een nieuw Gesticht, insgelijks met een groote geplaveide Plaats voorzien, en gelijk meer een Heeren-hof als een Wooning van arme Weeskinderen. De Kinderen, zo Knechtjens als Meisjens, welker getal tegenwoordig niet minder als duizend is, worden hier in alle tucht en vreeze des Heeren ogebracht. Als de Jongens groot genoeg zijn, en wel leezen en schryven konnen, leeren ze een Ambacht, volgens hun eigene verkiezing. De Meisjens worden binnens huis op verscheidene Handwerken gehouden, en eenigen die groot en sterk genoeg zijn, tot het huiswerk gebruikt.

De *Diakens* onderhouden en voeden ook eenige honderden van arme ouderlooze Kinderen, welker Ouders Ledemaaten van de Gereformeerde Religie, doch geen Burgers geweest zijn; want andersins zouden ze in 't groot *Weeshuis* aangenomen worden. Dit *Diakens-Weeshuis* is gesticht in het jaar 1656. en drie Verdiepingen hoog. 't Gantsche Gebouw is in tweeën gedeeld, hebbende aan ieder zyde in 't midden een groote opene Plaats. In 't eene Gedeelte wonen de Jongens, en in 't ander de Meisjens; welker getal te samen tegenwoordig over de 600. beloopt.

't *Aalmoesseniers-huis* is begonnen gestigt te worden

den in den jaare 1664. Het heeft twee Frontispicen, vier Ingangen, en in de hoogte vier Verdiepingen. 't Gantsche Gesticht is in tweën gedeeld, 't een tot wooning der Jongens, en 't ander voor de Meisjens. Ieder zyde heeft een groote vierkantige Binnenplaats, op de welke alle de Binnenkamers hun licht scheppen. Deze *Aalmoesseniers* moeten zorgen voor alle ouderlooze Kinderen en Vondelingen, die in 't *Stads- of Diakens-Weeshuis* niet ontfangen kunnen worden, vermits d'Ouders onbekend, geen Burgers, noch Ledemaaten der Gereformeerde Religie geweest zijn. 't Getal dezer Kinderen is veel grooter als dat van eenig ander Godtshuis, en groeit noch dagelijks aan.

In den jaare 1631. wierd ook, ten overstaan van de Magistraat, by eenigen van de treffelijkste Burgers en Diakenen der Fransche Gemeente, een *Weeshuis* opgericht voor d'ouderlooze Kinderen der gedachte Gemeente, ter oorzaak dat 'er veele arme Ledemaaten waren, welker Kinderen na hun dood, dewijl ze geen Burgers hadden geweest, in 't groote *Weeshuis* niet konden komen. Dit *Weeshuis*, 't *Waale-Weeshuis* geheeten, was voor dezen op de *Laurier-Gracht*; doch als de Stad voor de laatste maal vergroot wierd, hebben zy in deze nieuwe uitlegging, op de *Prinses-Gracht*, een zeer groot en prachtig *Weeshuis* gebouwd, 't geen twee heerlijke Ingangen, en veele schoone Kamers en Vertrekken heeft, mitsgaders zijn eigen Schoolmeester, door wien de Jeugd in de Fransche Taal en lezen en schryven onderweezen word. Voor het overige is hier de zelve order als in d'andere *Weeshuizen*.

Dicht by dit *Weeshuis*, te weeten aan d'overzyde van de *Prinses-Gracht*, wat verder na d'*Utrechtse Poort*, hebben de *Mennonisten* ook een treffelijk

Weeshuis doen bouwen voor d'ouderlooze Kinderen van hun Gemeente, alwaar de zelve op een zeer stille en bekwaame wijs opgetrokken en onderweezen worden.

Die van d'Onveranderde *Augsburgsche Confessie*, of *Luitersken*, hebben hier ter Stede ook een *Weeshuis*, staande op de *Laurier-Gracht*, 't geen ruim, en van alle noodzaakelijke gemakkelikheden voorzien is.

Hier word ook een zonderlinge zorg gedraagen voor de *Huis-zitten-armen*, waar by verstaan worden de Lieden welke hier gehuisvest zijn, en die door de menigte van Kinderen, of toevallige ongelukken, onderdrukt worden, en niet aan de kost konnen geraaken. 't *Huis-zitten-huis* van d'oude zyde staat ten Zuiden van het *Lazarus-huis*, daar het ook een gedeelte af is. 't Is een zeer heerlijk Gebouw, voor eenige weinige jaaren gesticht, voorzien van verscheidene Vertrekken en Kamers, mitsgaders van een grooten Tuin, rondom den welken een breede Galdery loopt, daar in 't uitdeelen d'arme Lieden langs heen op een ry staan, en Boter, Brood, en Kaas, welke dingen eens ter week uitgedeeld worden, ontfangen. Nevens dit Huis, ten Zuiden, staan twee groote *Pakhuizen*, in de welken onder ook de Eetwaaren leggen, en boven op de zolders Koorn en Turf, die in de zomer opgedaan, en des winters aan de behoeftige Huisgezinnen uitgedeeld word.

't *Huis-zitten-huis* aan de *nieuwe zyde* is een immers zo kostelijk en aanzienlijk Gebouw, hebbende mede verscheidene ruime en breede Kamers. Ten zyde heeft men een ander Gebouw, 't geen kleinder is, daar aangesticht, in welkers Voorgevel men drie konstig-uitgehouwene Hartsteen ziet, waar in het werk van barmhertigheid, 't geen

in dit Huis gepleegd word , uitgebeeld is. Van binnen is een lange Galdery , in de welke de Eetwaaren aan de behoefstigen , staande op een ry , uitgedeeld worden. Dit *Huis-zitten-huis* heeft mede twee groote *Turshuizen* , gelegen op twee byzondere plaatsen aan de Schans.

Aan beide de Zyden , dat's te zeggen aan d'*oude* en aan de *nieuwe zyde* , word jaarlijks aan Brood , Boter , en Kaas , voor over de 600000. guldens uitgedeeld.

Tot besluit der *Godts huizen* zullen wy hier byvoegen de *Werkhuizen* voor Mannen en Vrouwen , welker ongeregeld leven met dwang in toom gehouden moct worden.

't Eerste is het *Rasp-of Tucht huis*. Dit Huis , 't geen certijds een *Klarissen-Klooster* geweest is , heeft voor aan de straat een groote witte Poort , in welkers voorhoofd men Leeuwen , Beeren , wilde Swynen , en Tygers voor een Wagen ziet gaan , gelaaden met Breziliaansch Hout , Raspen , en ander Werktuig. Boven op den Wagen zit een Voerman met de Sweep in de hand ; en onder staat deze Latynsche spreuk.

Virtutis est domare quæ cuncti pavent.

Dat's te zeggen.

Het is eendeygd van't kloek gemoet ,

Te temmen dat elk schrikken doet.

Boven op de Frontespies van de Binnenpoort staan twee Tuchtelingen met het halve lyf naakt te raspen. Zy zijn van witte gehouwe steen , levens grootte.

Vervolgens komt men door een Poortaal op een groote vierkantige Plaats , op de welke alle de Gevangenisfen , die met dikke yzere tralien verzorgd zijn , hun licht scheppen. Vlak in't midden staat de

de Justitie-paal. Twee dezer Tuchtelingen hebben met hen beiden ieder week met een acht-dubbele Zaag drie honderd ponden Houts te raspen. De tijd, dien ze in dit *Huis* moeten ziten, is lang of kort, na de misdaden, die ze begaan hebben, licht of swaar zijn.

't Twede van deze *Huizen* is het *Spinhuis*, een treffelijk Gebouw, en 't geen van buiten en binnen beter een Paleis als een Dwanghuisgelijkt. Men treed'er in door een groote Poort van witte gehouwe steen, boven de welke men de *Tuchting* afgebeeld ziet, door twee Tuchtelingen en een Vrouw in 't midden die een der zelve kastyd. Hier onder staan met vergulde letteren deze twee Vaerzen van den Heer P. C. Hoofst.

*Schrik niet, ik wreek geen kwaad, maar dwing toe
goed:*

Straf is myn hand, maar lieflijk mijn gemoed.

Gelijk mede in de Voorgevel, op d'Achterburgwal, den arbeid der Tuchtelingen door drie Vrouwenbeelden, welke spinnen, naayen en braayen, in witte gehouwe steen uitgebeeld word.

In dit *Spinhuis* zitten de Tuchtelingen in twee byzondere Vakken; te weten, in 't eene die'er om Hoerery, Dronkenschap, en andere ongebondendheden gezet worden; en in 't ander die geschavotteerd, of ook wel in 't heimelijk gegeesfeld zijn.

Weinig jaaren geleeden is 'er noch een darde *Tuchthuis* oppgericht, staande aan de *Y-kant*, tegen over *Kattenburg*, of 's *Landts-Zee-Magazijn*, gemeenlijk 't *Willige Rasphuis*, doch eigentlijk 't *Nieuwe Werkhuis* geheeten. Hier worden de geenen ingebracht, welken men langs de straat vind bedelen, en die zich dikwils onder dien dekman-
tel

tel met steelen behelpen: ten welken einde de *Regenten* van het *Aalmoesfeniers-huis* een byzonderen *Schout* hebben, die vericheidene *Provoosten* of *Dienaars* heeft, welke den geheelen dag langs de straat loopen om dit geboefte op te vangen, en in dit Huis te brengen. Den arbeid, dien ze hier doen, is Hennip kloppen, Netten breyen, en grof Linnen of Zeildoek weeven, waar af gemeenlijk Zakken en Baalen voor het groote *Rasphuis* gemaakt worden.

Dit zal genoeg zijn van *Kerken*, *Kloosters*, en *Godtshuizen*: laat ons nu komen tot de *Werebdlijke Gebouwen*, waar onder met recht de eerste plaats verdient

't *Stadhuis*, niet buiten reden het *Achtste Wereldts Wonder* genoemd, een Gebouw zo uitermaaten kostelijk van witte hartsteen opgehaald, dat 'er een menigte van tonnen goudts aan te kost gehangen is; en daar benevens zo regelmaatig na de Boukonst uitgevoerd, dat 'er de berispende *Momus* niets op te zeggen zou kunnen vinden.

Den ingang toont voor eerst de *Vierschaar*, geheel van Marmer, en geslooten met twee swaare doorluchtige metaale Deuren. Ten Westen van de zelve ziet men vier naakte Vrouwenbeelden, met hun kapiteelen op 't hoofd, meer als levens grootte. Tusschen deze naakte Vrouwenbeelden, boven de Rechterbank, heeft men drie breede Vakken, en in de zelve drie aloude geschiedenissen, welke alle drie te kennen willen geeven dat de Rechter onzydig moet gaan. In het middelste ziet men den Koning *Salomon* op zijn Rechterstoel zitten, en het beruchte duistere geschil tusschen de twee twistende Vrouwen over het leevendige Kind beslechten. In dat, ten Zuiden, laat zich *Seleucus* t'eene oog uitsteeken, om het halve gezicht van zijn Zoon, die

die in overspel bevonden was, te spaaren. En in het ander, ten Noorden, eischt *Brutus* halsrecht van zijn twee Zoonen, welke heimelijk met de geenen, die de Tarquynsche Koningen in hun Rijk poogden te herstellen, eedgespangemaakt hadden. Ten Noorden van de *Vierschaar* staat een wit-marmeren Rechterstoel.

Wyders heeft men op deze onderste Grond de *Sipiers Wooning*, de *Gevangenhuisen*, een *Wapenkamer*; de *Kamer der Roedraagende Booden*, de *Wachtkamers van de Burgers*, de *Wisselbank*, de *Wooning van den Concierge*, en meer anderen te veel om in deze korte beschrijving te verhaalen.

Zijnde vordersachter de *Vierschaar* langs een der breede steene Trappen, die ter wederzyde achter de zelve gelegen zijn, opgeklommen, komt men op de tweede Grond, daar men door een breed en ingang, voorzien met swaare doorluchtige kopere Deuren, ingaat. Thans vertoont zich voor eerst de *Burger-zaal* van 120. voeten lang, 57 breed, en 98 hoog. Midden op de vloer ziet men twee halve Aardklooten, en een halve Hemelskloot, een werk van een uitstekende konst. Deze *Burger-zaal* met haar *Galderyen*, welke overal met het uitmuntendste Beeldwerk der wereld voorzien zijn, scheppen hun licht op twee groote Binnenplaatsen, gelegen aan wederzyde der *Zaal*. Ten Oosten van de zelve, ter linker hand in't ingaan, heeft men *Burgemeesters-kamer* en *vertrek*; ter rechter, de *Justitie-kamer*, daar men op wit-albaste Gerechtsfwaarden treed; en ten Westen, vlak tegen over den Ingang, de *Schepens-kamer*, daar met groote goude letteren voor geschreeven staat, *Audi & alteram partem*. Wyders heeft men'er, om kort te gaan, de *Raad-zaal*, de *Wees-kamer*, de *Thesaurie Ordinaris*, de *Secretary*, de *Thesaurie Extra-*

zraordinaris, de Kamer der Commissarissen van de kleine Zaaken, Schepenen Extraordinaris, de Rekenkamer, Assurantie-kamer, Kamer van Desolate Boedels, enz. Behalven het Beeldwerk van deze tweede Grond, 't geen onverbeterlijk is, ziet men 'er ook zeer konstige Schilderyen, gedaan door de beste Meesters van 't Land.

Ter wederzyde van de Galderyen op deze tweede Grond zijn dubbelde Opgangen, waar langs men na de derde Grond klimt, alwaar men een menigte van *Wapen-kamers* heeft.

Tusschen de tweede en derde Grond, op de halve hoogte, heeft men ook noch verscheidene Kamers, als de *Kamer van de Huwelyksche Zaaken*, de *Kamer van de Zee-zaaken*, 't *Schouts-Comptoir*, de *Panders-kamer*, enz.

Dit prachtig Gesticht, 't geen buitens werks 282. voet breed, 235. voet diep, en 116 voet hoog is, pronkt met een schoonen Toorn, voorzien met swaare Slagklokken en een treffelijk Speelwerk; mitsgaders met drie swaare kopere Beelden op de Voor-, en even zo veel op d'Achtergevel, ieder van twaalf voet hoog; zijnde die van de Voorgevel, de *Vrede*, de *Voorzichtigheid*, en de *Rechtvaardigheid*; en die van d'Achtergevel, de *Wereldtorfende Atlas*, de *Maatigheid*, en de *Wakkerheid*.

In het jaar 1655. den eersten van Oogstmaand, wierd dit *Stadhuis* ingewijd, daar wy niets meer af zullen zeggen, dewijl het in zo weinig regelen geensfins na waarde beschreeven kan worden.

Na het *Stadhuis* zullen wy de *Beurs* laten volgen. 't Is een groot Gevaarte, op drie gewelfde Boogen, een groote in 't midden en aan ieder zyde een kleine, over den *Amstel* geslagen. De stichting wierd begonnen in het jaar 1608. en op den

eersten Augustus 1611. wierd 'er d'eerste Vergadering gehouden. Van binnen, boven de middelste Boog, ziet men een groote vierkantige Ruimte, zijnde de Vergaderplaats, en langs heen aan drie zyden breede Galderyen, welke op een menigte van blaauw-arduinsteene Pilaaren rusten. Ten Zuiden staat op het Gewelf, daar men onder door heen gaat, een sierlijk Toortje, voorzien met Slagklokken en Uurwyzers.

Behalven de Vergaderplaats der Kooplieden, zijn boven de Zy-galderyen even diergelijke Galderyen, alwaar men op een ry een groote menigte van Kassen en houte Winkels ziet, in de welken allerhande Kraameryen verkocht worden. Men heeft hier ook het *Schermschool* en een *Laken-vent-hal*.

Drie *Waagen* zijn hier ter Stede, waar van d'eene op den *Dam* tegen over het *Stadhuis* staat, en d'*Oude Waag* geheeten word. d'Andere staat op de *S. Antonis-Markt*, en word de *Nieuwe Waag* genaamd; doch niet om dat het Gebouw nieuwer is, maar om dat het laater tot dit gebruik verordend is geworden. De derde staat op de *Boter-markt*.

De *Waag* op den *Dam* is een treffelijk en sterk Gebouw, bestaande altemaal uit blaauwe Arduinsteenen. Zy is gesticht in het jaar 1565. en voorzien met vier Ingangen, in welker ieder een Schaal hangt. Boven op deze *Waag*, waar langs men ter wederzyde by groote steene Trappen opklimt, hebben de Soldaaten nacht en dag de wacht. Noch is hier een byzondere Kamer, wel eer de *Redenrijkers Vergaderplaats*, welke nu tot des Garnisoens *Krijgs raads-kamer* dient.

De twee andere *Waagen*, eertijds alle beiden *Poorten* geweest, zijn ook schoone en vaste Gebouwen.

't *Admiraliteits-Huis*, gemeenlijk het *Prinses-Hof*
ge-

geheeten, was certijds het Klooster van S. Cecilia, en een plaats om 's Landts Stedehouders, vreemde Prinzen, en der zelve Gezanten, te huisvesten: doch na het stichten van het *Oude Heeren Logement* is dit uit de gewoonte geraakt. Tegenwoordig hebben de *Raadenter Admiraliteit*, die de Zee-zaaken bezorgen, hun Vergadering in dit Hof. Van binnen heeft men een rüime vierkantige Plaats, en vervolgens een nieuw groot en Koninglijk Gebouw, voorzien met een menigte van Vertrekken, waar af eenigen zeer treffelijk met Schilderyen en andere sieraaden gestoffeerd zijn. De Voorkap van dit Gesicht is zeer konstig met Beeldwerk uitgehouwen. Vlak in 't midden ziet men den *Hollandschen Tuin*, welkers *Leeuw* twee Ankers in zijn pooten gevat heeft. Ter regter zyde staat de *Geregtigheid*, en achter haar *Neptunus* met een Drietand in de slinker en een Schip in de rechter hand. Rondom hem ziet men Kabels, Kardoezen, Lonten, en ander Scheeps-oorlogstuig; en by den *Leeuw* een Kompas, Graad-boog, en Passer. Aan de slinker zyde vertoont zich *Mars*, en rondom hem Zeemannen, Zeepaarden, Meerminnen en andere Zee-gedrochten, blaazende op hun Kinkhorens. Hier nevens ziet men Ropaarden, Geschut, en ander Oorlogstuig. Tusschen het Dak van dit Gebouw staan vier groote loode Waterbakken, om by ongeval water te hebben. Vlak tegen over is de *Kamer* daar de *Convoy-gelden* betaald worden.

De gemelde *Raaden ter Admiraliteit* hebben in het jaar 1655. een Koninglijk *Magazijn* doen bouwen, leggende rondom in 't water, 's Landts *Zee-Magazijn* geheten. Dit Gebouw staat aan het *Ykant* op *Kattenburg*; en is breed 228. en diep 200. voeten. Voor aan de straat heeft men een prachtige steene Poort, waar door men 'er over een steene

Brug intreed. Vlak in 't midden is een groot Pooftaal of Voorhuis, daar aan de zolder een vreemd maakfel van een Schuitje hangt, 't geen in de *Straat Davids* met een Mannetje daar in gekreegen is. Ten Noorden en Zuiden heeft men twee treffelijke Kamers. 't Gebouw is, behalven het Dak, drie Verdiepingen hoog. In d'onderfte, welkers vloer byna met het water gelijk komt, leggen alle grove Waaren, als Kogels, Bouten, enz. alles zeer ordentelijk in byzondere Bakken, ieder na zijn fwaarte. Op de tweede Verdieping, achter en ter zyde, leggen vervolgens niet anders als kleine en groote Kabeltouwen, van ieder Schip in 't byzonder; en boven tegen de Zolders aan het loopend en fttaande Want. Op de derde Verdieping, aan de Noord-zy van de Voorgevel, legt in byzondere Vakken, vervolgens op een ry, het Zeilwerk van ieder Schip by malkander. In de Voorgevel van deze Verdieping is ook een Wapenkamer, in de welke, vervolgens in Kaffen, eenige duizenden van Houwers, Musketten, Piftoolen, en meer ander diergelyk Geweer, leggen. Op de Zolders van d'Achter-en Zygevels heeft men ontelbaare andere Scheepsgeereedfchappen, als Dieplooden, Uurglazen, Kompassen, enz. Boven deze derde Verdieping komt noch een Zoldering onder 't Dak, 't geen niet enkel maar dubbeld is. Tuffchen beiden heeft men een groote ruimte van eenige voeten diep en breed, en doorgaans in de gedaante van een Bak met lood beflagen. Hier in ftaan geduurig 1600. tonnen waters, 't geen 'er van de daken in komt loopen, en door middel van eenige dikke loode Buizen aan alle hoeken na beneden kan fchieten, om 'er zich by gezegtheit van brand af te dienen.

Ten Noorden van dit Huis heeft men d'*Admiraliteits Scheeps-Timmerwerven*, en by de zelve de *Maste*.

Mastemaakeryen, Smits-winkels, en voorts all's wat tot het Scheeps-timmeren van nooden en eenigfins dienftig is. Aan de water-kant achter dit *Zee-Magazyn*, leggen de gemeene Landts groote en machtige *Oorlogfchepen* ter haven, omtrent feventig in getal, waar af het minfte tuffchen de veertig en vijftig fwaare metaale Stukken kan voeren.

Nu volgt het *Ooft-Indifch Huis*, 't geen eertijds voor een *Stadts-Wapenhuis* gediend hebbende, om die oorzaak ook met den naam van *Bos-huis* bekend is. 't Beftaat uit oude en nieuwe Gebouwen, want het is tot verfeidene maalen met nieuwe Gefichten vermeerderd. Voor aan de straat ftaat een groote Poort, door de welke men op een ruime vierkantige Plaats komt, waar op de Soldaaten, die zich in dienft van deze *Maatfchappy* begeeven, gemonfterd worden. In het Gebouw, 't geen eertijds het *Bos-huis* placht te zijn, is een menigte van Pakhuizen en Zolders om d'Indiaanfche Speceryen te bergen. De Zaal en Vertrekken van het laafte nieuwe Gebouw zijn altemaal cierlijk. In de Zaal, daar de *Bewindhebbers* twee maal ter week vergaderen, hangen Chineefche en Japanfche Schilderyen te pronk; en aan de wand uitheemsche Wapenen van veelerhande vreemde gedaanten.

Deze *Maatfchappy* heeft ook op *Witten-of Ooffenburg* een ongemeen-groot *Zee-Magazijn*, in het welk, even als in 's *Landts-Zee-Magazijn*, allerhande Scheepsbehoefte gelegd worden. Dit Gebouw is breed 636. voeten, omtrent 70. diep, en vier Verdiepingen hoog. Rondom het zelve loopt een breede en diepe Gracht, daar een Brug over legt van omtrent 130. voeten lang, voorzien met een Val-brug en een Wacht-huisje. In de Voorgevel, of in 't middelste paviljoen, ftaat een hartfteene

Toskaansche Poort, en even zodanig een ook in d'Achtergevel, alwaar men weer een Brug ontmoet van tusschen de 50. en 60. voeten lang, door middel van de welke men op het tweede *Eiland* komt, daar twee groote houtse *Pakhuizen* staan, tusschen de welken een breede doorgang na de daar achter gelegene *Scheeps Timmerwerf* is. In deze *Pakhuizen* worden *Booten*, *Schuiten*, *Masten*, *Riemen*, en ander *Houtwerk* verwaardigd. Men heeft 'er ook twee groote steene *Gebouwen*, waar in de *Smeden* en *Slotemaakers* hun arbeid verrichten. Thans ontmoet men noch een Brug, over de welke men op de *Scheeps-Timmerwerf* komt, die ten deele mede met twee *Pakhuizen* bezet is, om allerley *Scheeps-timmer-behoefigheden* en *Gereedschappen* in te bergen. 't *Gautsche Werk* heeft de langte van over de 800. voeten, en word met twee wyde *Dwarsgrachten* in drie *Eylandtjes* gescheiden, om 'er aan alle kanten te water aan te kunnen komen.

De *West-Indische-Maatschappy* heeft insgelijks een zeer schoon *Huis*, gelegen op de *Singel*, naast het *Stadts Magazijn*, en eertijds de *Voetboogs-Doelengeweeft*, welke sedert enige jaaren daar toe bekwaam gemaakt, en met alle vereischte gemakkelikheden voorzien is.

Wy zullen hier een einde maaken van de *Gemeene Gebouwen*, om tot de *Regeering* over te treden, hoewel wy noch zeer veel te zeggen zouden hebben van verscheidene uitmuntende *Gestichten*, als naamentlijk de nieuwe *Stadts Wapenhuizen*, *Admiraliteits* en *Oost-Indische Lynbaanen*, de *Doelens*, de *Heere Logementen*, de *Stadts Herbergen*, de *Vleeschhallen*, de *Vischmarkten*, 't *Schouburg*, de *Doorlugtige School* en *Bibliotheek*, de *Bank van Leening*, 't *Pesthuis* op den weg van den *Overtoom*, enz.

De Stad *Amsterdam* heeft aan de Land-zyde vijf groote en sterke *Poorten*, te wecten, de *Haarlemmer*, *Utrechtſche*, *Leidsche*, *Muider*, en *Weesper* Poort. 't Zijn altemaal treffelijke Gebouwen, en voorzien van alles 't geen tot de verdediging van een Stad kan dienen. De Waterkant is met Paalen omringd. Tot behulp zijn 'er tuffchen de *Haarlemmer* en *Leidsche Poort* noch twee *Uitgangen*, of *Poortjes*, als naamentlijk de *Raam-Poort* en de *Zaagmolens-Poort*; en een tuffchen de *Leidsche* en d'*Uitertſche Poort*, de *Weterings-Poort* geheeten.

Wat nu de Regeering van deze machtige Stad belangt, zy word beſtierd door omtrent *negentig Mannen van de treffelykſten uit de Burgery*. De meerdere kiezen de minderen. Vooreerſt word deze Stad geregeerd door een *Opper-Schout* of *Hoofd-Officier*, vier *Burgemeesters*, negen *Schepenen*, en zes-entertig *Raaden* of *Vroedschappen*. Den *Hoofd-Officier* is *Stedehouder* van de *Hooge Overigheid* en *Graaflykheid van Holland*, en bekleed de eerſte plaats in der *Schepenen Bank*. 't Getal der *Burgemeesters* beſtaat in twaalf, waar van 'er alle jaren vier regeeren. Om tot deze aanzienlijke *Waardigheid* verheven te worden, moeten ze den ouderdom van 40. jaaren bereikt hebben. Uit de acht overigen worden d'andere *Amptenaaren* verkoozen, als *Theſauriers*, *Weesmeesters*, *Commiſſariffen van de Wiſſel bank*, een der *Gevolmachtigden* in de Vergadering der *Heeren Staaten* in den *Haag*, en een in den *Raad der Admiraliteit tot Amsterdam*; en aldus heeft elk zyn Regeering.

De Stad heeft vier *Theſauriers Ordinaris*, beſtaande uit *Oud-Burgemeesters* en *Schepenen*, die zorgdraagen voor des Stadts Gebouwen, en voor 't Geld; en rekening houden van den ontfangſt en uitgift. Zy bewaaren alle des Stadts *Schriften* daar aan gelegen is.

De *Wees-meesters* zijn ook vier in getal, en of *Oud-Burgemeesters* of *Schepenen*, of *Raads-persoonen*. Hun bediening bestaat in voor d'onmondige *Weezen* te zorgen, en der zelve goederen te be-
stieren.

De *Commissarissen van Huwelijks-zaaken* zijn vijf, welke over de geschillen wegens *Trouw-beloften*, en wat daar aankleeft, ontstaan, vonnissen en recht spreken. Al die zich in den *Huwelijken Staat* begeeven, van wat *Gezindheid* zy ook mogen wezen, moeten voor hen verschy-
nen; om hun naamen en hoedanigheden te laa-
ten aantekenen. Deze *Commissarissen* effenen ook *Injurien*.

't Getal der *Thesauriers Extraordinaris* is van drie. Dezen zijn of *Oud-Schepenen*, of andere *Raads-persoonen*. Zy ontfangen d'Achtste *Penning* of *Verponding*, en d'extraordinaris *Impositien* of *Lasten*, en betaalen eenigen van des *Landts Renten*.

De *Reken-meesters*, welke drie zijn, bestaan uit *Oud-Schepenen* en andere *Raads-persoonen*. Zy over-
zien alle *Rekeningen* der *Stad* van ontfangst en uit-
gift, en ontfangen de *Verponding* van *Landen* en *Huizen* binnen de honderd gaarden buiten de *Stad* gelegen.

In d'*Assurantie-kamer* worden jaarlijks drie *Man-
nen* gesteld, of eenigen van d'ouden gecontinu-
eerd, welke alle *zaaken* en *geschillen* uit den
handel van *Assurantie*, of *verzekering* van
Schepen en *Goederen*, en *Avaryen* geree-
zen, na de voorgeschreevene *Wetten* exami-
neeren en afdoen.

Daar zijn ook drie of vier *Commissarissen van de
Wissel-bank*, zijnde *Oud-Schepenen*; een dienstige
instelling voor den *Koophandel*, voornaa-
ment

mentlijk voor de Wisselbrieven en andere diergelijke zaaken.

De *Commissarissen van kleine zaaken* bestaan in 't getal van zeven, waar af 'er drie *Oud-Schepenen* en andere *Raads-persoonen* zijn. By dezen dienen ter eerste instantie alle zaaken tot zes honderd guldens, en daar onder, behalven Arresten of die tot andere Banken behooren.

De *Bank van Leening* word beltierd door twee *Commissarissen*, zijnde veeltijds *Oud-Schepenen*. In deze *Bank* verstaan de Panden onder de honderd guldenstegen zestien ten honderd 's jaars; van honderd tot vijf honderd, zeven guldens en vier stuivers, en boven de vijf honderd niet meer als zestien honderd: 't geen minder is als in eenige *Bank van Nederland*.

De *Commissarissen van de Zee-zaaken* zijn vijf, en onder de zelven altijd twee *Oud-Schepenen* en andere *Raads-persoonen*. Zy vonnissen ook alle aetien van *Injurien*.

In de *Kamer van Desolate Boedels* worden jaarlijks ook vijf aanzienlijke Mannen verkoozen, daar onder ten minsten twee *Oud-Schepenen*, en eenigen die den Koophandel verstaan.

De Stad heeft ook noch drie *Pensionarissen*, twaalf *Secretarissen* behalven de geenen van minder Kamers, vijf *Excys-meesters*, en meer andere minder Bedienden.

Daar is ook een *Ontfanger*, die de gemeene middelen van *Holland* en *Westvriesland*, onder *Amsterdam* behoorende, ontfangt en uitgeeft, waar af hy gehouden is aan de *Heeren Staaten* rekening te doen.

Noch heeft de Stad drie *Substituut-of Onder-Schouten*, welke den Heer *Opper-Schout* of *Hoofd-Officier* ten dienste staan; mitsgaders een *Water-Schout*, en

een *Schout* die met verscheidene *Provoosten* door de Stad gaat, om alle onnutte *Lediggangers*, die van den bedelzak zoeken te leven, op te vatten, en in 't *Werkhuis* te brengen.

Daar is een *Baljum* in *Amstelland* over d'omleggen de Dorpen, die aan de *Heeren* in *Amsterdam* den eed moet doen.

Alle mindere *Amptenaaren*, als *Kerkmeesters*, *Aalmoesniers*, *Regenten van Godtshuizen*, en ontal lijke anderen meer, worden by de *Heeren Burge-meesteren* gesteld.

In *Amsterdam* is ook een *Collegie van Raaden ten Admiraliteit*, alwaar in resideeren een *Gecommitteerde uit de Ridderfchap van Holland*; een uit de *Steden Haarlem, Leiden, Gouda, en Edam*; en een uit *Gelderland, Zeeland, Utrecht, en Vriesland*. Hun *Ampt* is zorg te draagen om de *Zee*, zo veel als 't mogelijk is, van *Roovers* en *Vyanden* te zuiveren, ende de *Koopvaardyschepen* na hun gedestineerde plaatsen te doen *convoyeren*.

De *Militie* bestaat tegenwoordig in acht *Compagnien Voetknechten*, waar af 'er twee van 't *Land*, en de zes anderen van de *Stad* betaald worden.

De *Burgery* heeft ook een *Krijgs-raad*, bestaande uit twee *Colonellen*, sestig *Kapiteinen*, en zo veel *Lieutenants* en *Vaandrighs*, verdeeld in vijf *Regimenten*, en ieder *Regiment* in twaalf *Compagnien*, waar af elk, door malkander gerekend, omtrent 200. Man sterk is.

Ook zijn 'er twee *Kapiteinen* over twee *Compagnien Rattelwachten*, te samen van 300. Man, welke van 's avondts ten tien uren tot in den morgenstond met *Zyd-geweer* en halve *Pieken*, of liever *swaare Stokken*, door de *Stad* gaan, en alle halfuur-slagen roepen hoe laat het is: een zeer nutte zaak

zaak om de straaten veilig te houden, en de Dieverijen, zo veel als het immers mogelijk is, te weeren.

Tot beveiliging der straaten, en bewaaring van ongelukken door water, heeft men ook over eenige weinige jaaren hier uitgevonden, en vervolgens tot volmaaktheid gebracht, zekere Lamp-lantaarnen, welke, by duistere Maan, de gantsche nacht over lichtende, alle straaten en grachten in die naare donkerheid zo klaar beschijnen, dat men ze onbeschroomdelyk kan begaan, en de wateren, die hier zeer overvloedig door de Stad loopen, vermyden. Deze Lantaarnen, welker getal zich tot 2400. strekt, worden door daar toe gestelde lieden in alle de wyken op een zelve oogenblik ontsteeken, en gaan ook altemaal te gelijk uit zo haast als den dag aanbreekt of de Maan zich begint te vertoonen, zynde de Oly volgens de lange of korte duisterheid afgestaan.

Mitsgaders een nieuwe soort van Brandspuiten, met lange buigsaame Pypen of Slangen, door de welken, langs d'allerkromste wegen en wendeltrappen, de diepste en hoogste plaatsen, ja zelfs de top der hoogste Toorns met een groote macht van water bereikt kan worden: invoegen dat door de zelve hier ter Stede alle Branden zo vaardig werden uitgebluscht, dat 'er nooit een eenig huis onder de voet komt te vallen, met wat brandende materie, als Pek, Teer, Traan, Terpentyn, Harpuijs, Ried, Rysbossen, of diergelijke dingen, de zelve ook gevuld of gedekt mogen weezen. En word nevens de zelve, hier niet anders gebruikt als maar een klein getal van Brandemmers; doch gantschelyk geen Brandleeren, Haaken, noch Zeilen, welke eertydts plachten te dienen om de daken daar mede te beklimmen, huizen en gevels om ver te haalen, en andere voor de vliegende vonken te bedekken:

ken: maar zulks nu door het spoedig bluffchen van de Branden zelfs onnoodig weezende, zyn de gemelde dingen, gezamentlijk nevens alle d'oude oeerste soort van Brandspuiten, welke groote en sware kopere gevaarten waren die met macht van paarden voortgesleept moesten worden, verworpen, verbroken, en de materialen verkogt, en in der zelve plaats sestig van de nieuwe Slang-spuiten na het getal der Burger-wyken, door de Stad verdeeld; behalven noch eenige anderen die tot bewaaring der Schepen in de wateren geplaatst zyn.

Het groot gebruik en de byzondere nutheid dezer Slang-spuiten heeft ook veroorzaakt, dat ze reeds in meest alle de Steden hier omtrent, en ook in veele andere Gewesten der Wereld aangenomen zyn.

Deze beide inventien, uitgevonden door eenen *Fan van der Heyden*, een Man van een zeer doordringend vernuft, konnen hier openbaarlijk gezien worden; d'eerste, negen maanden 'sjaars van schemer-avond tot aanden morgen, of tot het opgaan van de Maan; en de laatste, in de maand May, dagelijks den gantschen dag, op het plein van de Beurs, alwaar dan alle de geenen, welke door de geheele Stad daar toe verordend zyn, in het vaardig gebruik dezer Slang-spuiten geoeffend worden.

Wy besluiten onze korte beschryving van deze groote en overtreffelijke Stad, daar men niet genoeg af kan zeggen, met het navolgende Vaers van den grooten Poët *Constantyn Huigens*.

AMSTERDAM.

Gemeen verwondering betaamt myn wond'ren niet,
 De Vreemdeling behoort te swymen die my ziet:
 Swymt Vreemdeling, en zegt, hoe komen al de machten,
 Van al dat machtig is beslooten in uw' grachten?
 Hoe komt gy gulde Veen aan 's Hemels overdaad?
 Pakhuis van Oost en West, heel Water en heel Straat.
 Twee maal Venetien, waar 's 't ende van uw' Wallen?
 Zegt meer, zegt Vreemdeling, zegt liever niet met allen.
 Roemt Romen, prijst Parijs, kraait Kairos heerlijkheid.
 Die 't meeste van my swijgt, heeft aldermeest gezeid.

Logementen binnen Amsterdam.

- 't Oude Heeren Logement.
 't Nieuwe Heeren Logement.
 De Doeciens.
 De Munt.
 't Rondeel, in de Doelestraat.
 De Nieuwe Stadts Herberg.
 d'Oude Stadts Herberg.
 De eerste, tweede, derde en vierde Liesveldsche Bybel. }
 e Beurs. } In de Warmoesstr.
 De Smak, of Koning van Sweden. }
 Het Huis van Jeremias, Garekeuken in de Servetsteeg.
 Noch verscheidene Logementen aan het eind van de Warmoesstraat, in d'Oude Teertuinen.
 't Witte Hart, achter d'Oude Kerk.
 Vredenburg, aan 't eind van d'Oude zyds Voorburgwal.
 't Goude Hoofd, in de Niesel. De

110 REIS-BOEK door Amsterdam.

- De groote Koning van Vrankrijk. |
 Zijn Roomsche Keizerlijke Majesteit. |
 De Brug van Londen , of d'Oude } Op de Zee-
 Prins van Oranje. } dijk.
 't Schild van Vrankrijk. }
 De Jonge Bremer Hopman. |
 't Raadhuis van Hamburg. |
 't Oud gekroond Koppen- }
 hagen. } Op de Gelderse Kaay.
 Bergen in Noorwegen. }
 De Stad Wefel. |
 't Goude Vlies. |
 't Gekroonde Vlies. |
 De Keurvorst van Brandenburg. |
 't Wapen van Hollaënd , of Groot }
 Keyzers Hof. } Op de Nieu-
 De Zon. } wen Dijk.
 De Witte Swaan. |
 De drie Moorlaanen. |
 't Vergulde Kruis. |
 't Schippers Huis. |
 De Vergulde Draak. }
 De Hollandsche Tuin. } Op de Teffelsche Kaay.
 De Brandaris. }
 De Vergulde Kop. }
 De Koning van Polen. } Op 't Water.
 De drie Vriessche Koopluy. }
 De Graauwe Valk , in de Valke Steeg , zijnde de
 eerste Steeg van den Dam , tusschen het Water
 en de Nieuwendijk.
 De drie Vriezen. }
 't Wapen van Groeningen. } In de dubbelde Worst
 Hendrik Cazimir , Graaf } steeg, zijnde de tweede.
 van Vriesland. }
 't Wapen van Embden , in de Zout Steeg.
 Het witte wambuys , achter de Nieuwe kerk.
 't Blok-

- Blokzielder Schip. }
 De Bonte Hond. } In de Baafjes Steeg.
 'Omgekeerde Pot. }
 Wapen van Groeningen en d'Ommelanden, in
 de Vrouwe steeg.
 De Jonge Koning van Spanjen. |
 De Bocht van Guinee, tweemaal. }
 De Stad Bergerak. } In de Nieuwe
 Veerschip van Amersfoort. } Straat.
 Nieuw Amersfoort. |
 Kromhout, in de Dirk van Affen steeg.
 De Staverse Veerman. }
 De Blaauwe Klok. } Op de Weetper Kolk.
 De Vriesche Schans. }
 Wapen van Alkmaar, in de S. Jakob straat.
 De Vergulde Granaadappel, in de Kapel steeg.
 De witte Roos, Soete naam Jesus steegjen.
 De Noordsvaarder. :
 Wapen van Hamburg. }
 Witte Fortuin. } In de Hasselaar Steeg.
 De Vorst van Holstein. }
 De Reizende Man. :
 Au Pomme d'Orange, } in de Nes.
 'Orange Appel. }
 Hof van Aarnem, een Gaarkeuken. |
 'Oude Gaarkeuken. |
 De Reizende Man. } Op't Rok-
 Haagse Veerhuis. } kin.
 De Maagt van Dort, een Gaarkeuken. }
 Vergulde Kalf. |
 Oude Vergulde Kalf, in de Kapel steeg.
 Gekroond Wapen van Holland. |
 Hof van Holland. |
 De Graaf van Holland. } In de Kalver-
 De Goude Leeuw. } straet.
 De Gekroonde Eendracht. |
 De Jonge Karffeboom. | 't Groot

112 REIS-BOEK door Amsterdam.

- Groot Schild van Vrankrijk, of de
laats Royaal. |
De Keizers Kroon, of de Oude be- } In de Kalver
faamde Berg. } straat.
't Beleg van Woerden, of den }
Dolfijn. |
't Jacht van Kuilenburg achter de Beurs.
't Schild van Vrankrijk, op de Nieuwe zyds Voor-
burgwal, of de Melkmarkt.
't Wapen van Leiden } Op de Cingel op 't
De drie Snoeken } Leidsche en oude
De drie Gekroonde Baarzen. } Utrechtsche Veer.
Samson } op het nieuwe Utrechtsche Veer.
Hercules }
't Wapen van Haarlem. } Op de Haarlemmer
De Lindeboom. } Dijk.

Behalven deze Logementen, zijn 'er noch om-
trent alle de Poorten bekwaame Herbergen, daar
de Passagiers voor een civile prijs huisvesting kon-
nen bekomen.

Vaarten van de Stad Amsterdam op andere Plaatsen.

Met de Veerschepen.

Van Amsterdam op Haarlem.

Van den 1 April tot den 1. October vaart van de
Paapenbrug de eerste Schuit met het opgaan van de
Boom, en dan ten 9. 11. en 1 uuren. Van den
1 October tot den 1 April, 's morgens met het op-
gaan van de Boom, en dan voorders ten 9. ten half
11. en ten 12 uuren.

Op Leiden.

Alle dagen twee Kaagen, 's morgens ten 9 en 12 uuren van den Overtoom: 's Winters maar een ten 12 uuren.

De Vrachtschuit met Stukgoederen 's avondts ten 6 uuren; 's Winters ten 4 uuren.

Op Alkmaar.

Alle dagen een Schip, 's morgens ten 9 uuren. 's Maandags drie Schepen, ten 9. 12 en 3 uuren. Ook by de Zomer Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, ten 9. en 12 uuren.

Op Hoorn en Enkhuizen.

's Morgens ten 9 uuren, en 's avondts met Boomsluit.

Op Utrecht de Vrachtschuit.

Somers van Lichtmis tot Alderheiligen 's avondts ten 4 uuren: 's Winters van Alderheiligen tot Lichtmis 's avondts ten half 4.

Op Amersfoort.

's Maandags ten 12 uuren: Dingsdags, Woensdags, Donderdags, en Saturdags, 's morgens ten 8 uuren.

Op Naarden.

Alle dagen een Schuit, tusschen 11 en 12 uuren.

Op Schiedam.

Alle Maandagen een Schuit, ten 12 uuren.

Op Medenblik, Swol, Hasselt, Kampen, Harderwijk, Swart-sluijs, Texel, Vlic, Harlingen, Stavoren, Workum, Sneek, en andere Steden meer, alle avonden na het luiden van de Boomklok een Schip.

Met de Jaagschuiten.

Van Amsterdam op Haarlem.

Alle uren een Schuit, beginnende met het opgaan van de Poort tot 's avondts ten 8 uren.

Een Schuit *extraordinaris* af te huuren kost 3 gl. 5 stuiv.

Op Leiden.

Alle avonden een Schuit ten 8 uren van buiten.]

Op Utrecht.

Tot den 25 September alle dagen drie Schuiten, 's morgens ten 7. 's namiddags ten 1 en 8 uren.

Van den 25 September tot den 25 Maart drie Schuiten, 's morgens ten 8. en 's namiddags ten 1 en 8 uren.

Nota. Zo lang als 't beslooten water is, laten de Schippers alle dagen, 's morgens ten 9 uren precies, tot gerijf der Passagiers, een Wagen van het Veer op *Utrecht* afrijden, en van *Utrecht* ook op *Amsterdam*.

Op Gouda.

Van den 1 April tot den 1 October 's morgens ten 7 uren: Octob. Novemb. en Maart, 's morgens ten 8 uren: Decemb. January, en February, geen Dag-schuit van beide de Steden; maer het heele jaar door een 's avondts ten 8 uren.

Op Rotterdam.

Alle dagen 's middags ten 1 uur.

Op Delft en 's Graavenhaage.

Alle dagen een Schuit 's namiddags ten 3 uren.

Op Weesp.

Van den 1 Maart tot den 31 Octob. 's morgens ten

REIS-BOEK door Amsterdam. 115

6. 8. en 10 uuren, 's namiddags ten 1. 3. en 6. uuren: in de Maanden May, Juny, July, en Augustus, noch een Schuit 's Maandags avondts ten 7 uuren: 's Winters van den 1 Novemb. tot den laaften February 's morgens ten 7. en 10. en 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Van Amsterdam door Muiden op Naarden.

Alle dagen zes Schuiten, te weeten des Zomers van den 1 April tot den 30 September, 's morgens ten 6. 8. en 10 uuren; en 's namiddags ten 2. 4 en 6 uuren: 's Winters van den 1 Octob. tot den 31 Maart, 's morgens ten 7. 9. en 11 uuren, en 's namiddags ten 1. 3. en 5 uuren.

Van Amsterdam op Hoorn.

Des Zomers van den 1 April tot den 30 September.

Ten 5 uuren over Monnikendam.
Ten 6 uuren over Purmerend.
Ten 7 uuren over Monnikendam.
Ten 8 uuren over Purmerend.
Ten 9 uuren over Monnikendam.
Ten 11 uuren over Purmerend.
Ten 1 uur over Monnikendam.
Ten 2 uuren over Purmerend.
Ten 3 uuren over Monnikendam.
Ten 4 uuren over Purmerend.
Ten 5 uuren tot aan Edam.
Ten 6 uuren tot aan Purmerend.
Ten 7 uuren tot aan Monnikendam.
De Nachtschuit ten 6 uuren.

's Winters van den 1 Octob. tot den 31 Maart.

Ten 7 uuren over Monnikendam.
Ten 8 uuren over Purmerend.
Ten 9 uuren over Purmerend.
Ten 11 uuren over Monnikendam.

Ten 1 uur over Purmerend.

Ten 2 uuren over Monnikendam.

Ten 3 uuren over Purmerend.

Ten 4 uuren over Monnikendam.

Ten 5 uuren over Monnikendam.

Ten 6 uuren tot Edam toe.

Met het sluiten van de Boom over Purmerend.

Beurt-schepen die alle drie dagen van Amsterdam afvaaren.

Op Leiden, Gorkum, Dort, Rotterdam, Gouda, Embden, Deventer, Groeningen, Leeuwaarden, en verscheidene Plaatsen in Vriesland, 's Hertogenbosch, Breda, Antwerpen, Gent, Brussel, Middelburg, Vlissingen, en meer andere Plaatsen.

Noch vaaren 'er verscheidene andere Beurt-schepen, als op Londen, Hamburg, Rouaan, enz. welke lichtelijk bevraagd kunnen worden.

ORDONNANTIE.

Op 't Reizen der Koopmans Booden

Vande Stad Amsterdam.

Alle Koopmans Booden zullen gehouden zijn op hare gezette dagen te reizen zoo wel des Winters als des Zomers, 't zy daar een Boode van zijne Respectieve plaatsen gekomen is of niet, en haer gezette tijdt niet laten passeren, ten zy met consent van de Overluiden.

Maandags.

Op Antwerpen en Frankrijk, savonts ten 8 uuren.

Dingsdags.

Hamburg en Groeningen, namiddag ten 4 uuren precijs.

's Her-

's Hertogenbosch, Somers ten 7, 's Winters ten 6 uuren.

Keulen en Kleef, voormiddag ten 9 uuren.

Breda 's avonts ten 6 uuren.

Zeelant 's avonts ten 7 uuren.

Wesel 's avonds ten 8 uuren.

Woensdags.

Leeuwaarden 's avonts met het sluyten van de Boom.

Donderdags.

Emden en Groeningen, 's avonts met het sluiten van de Boom.

Antwerpen en Frankrijk, 's avonts ten 8 uuren.

Vrydags.

Keulen, Kleef en Italiën, 's morgens ten 9 uuren.

Deventer en Zutphen, 's avonds met het sluiten van de Boom.

Zeelant 's avonds ten 7 uuren.

Nimwegen, ten 2 uuren.

De Post-brieven op Engeland, 's avonds ten 8 uuren.

Saturdags.

Hamburg ten 4 uuren.

De Post op Groeningen, 's middags ten 4 uuren.

Breda ten 6 uuren.

's Hartogenbosch, Wesel, Wijk-te-Duurstede, Buren, Tiel, Kuilenburg en Gorcum, ten 7 uuren.

Dort om den vierden dag.

Een enkel e Brief sal mogen wegen een Loot, met uitflag beneden een vierendeel Loots.

Twec Loot wegende zal betalen ander half Port; drie Loot wegende dubbelt Port; en soo voor elk Loot half enkel Part meer.

Ordres op de Post-wagens

Tuffchen

Amsterdam en 's Gravenhage,

's **M**Orgens van den 26 February tot den 29 September inclus, alle dagen ten 6 uuren, behalven zondags en de tweede Paasch, Pinxter, en Kersdag, wanneer noit een ordinaire Post-wagen 's morgens reid.

Van den 1. Octob. tot den 6 Novem. inclus, ten 7 uuren.

Van den 8 November tot den 19 January inclus, ten half achten.

Van den 21 January tot den 24 February inclus, wederom ten 7 uuren.

In de groote Vacantie voor den Hovè van Holland, namentlijk van den 30 July tot den 1 September inclus, zal als voor dezen 's morgens geen Wagen reiden.

's Middags zoo wel des zondags, als op andere dagen ten 1 uur, behalven d'eerste Paasch, Pinxter en Kersdag, wanneer noch 's middags, noch 's morgens gereden wort.

En dit alles ten ware ymand een Post-wagen wilde afhuuren, die dan op het uur, hem welgevallende, zal afreiden, zoo in de Vacantie als andersints.

Voor een afgehuurde Post-wagen, alffer 6 of minder Perfoonen daar mede zullen reiden, moet betaalt worden — — — — — 24-18
en zoo der meer als 6 Perfoonen zullen reiden, yder Perfoon d'ordinaire Vracht, namentlijk yder Per-

Perfoon boven de 24 en 18. — — 4-3
 En tot by *Leiden*, of uit 's *Gravenhage* tot *Haarlem*,
 (waar van mede Briefjes aan 't Post-Comptoir
 mogen gehaalt worden) yder Perfoon — 3-3
 Iemandt willende tot een Dorp of Hof-
 stede, onderwegen leggende, reiden, moet sich daar
 de Post-wagen afreid vervoegen, en te vreden sijn
 mer de plaats dieder open blijft.

Mits betalende van
 Amsterdam

Uyt 's Graven-
 hage

<p>{ 't Huy 'ster Hart, — — — 1-1 Haarlem - - - 1-2 Berkenrode - - 1-8 Hillegom - - 1-16 na { Lis . - - - 2-8 Zaffenheim - 2-14 Duivevlucht - 3-0 't Haagfche Schou, - - - 3-3 't Huis te Deil, - - - 3-12</p>	<p>{ 't Huys te Deil, - - - 1-2 Het Haagfche Schou - - - 1-8 Duivevlucht - 1-0 na { Zaffenheim - - - 1-11-8 Lis - - - - 1-16 Hillegom - - 2-8 Berkenrode - - 3-0 't Huis ter Hart, - - - 3-12</p>
--	--

Zoo ymand tot *Haarlem* of onderwegen gelieft mede te reiden, moet de Wagen waarnemen, en oock op de leeg zijnde plaats gaan fitten, zonder dat de Wagen-knecht ymand aan zijn zyde op 't Voor krat fal mogengedogen.

Ende zal in dat geval aan 't eerft onder weeg leggende Post-huis betaalt moeten worden d'onderstaande Vracht, als:

Na Amsterdam		Na 's Gravenhage	
{ 't Huis te Deil,		{ 't Huis ter Hart,	
- - -	3-12	- - -	3-11
{ 't Haagſche		{ Haarlem	3-3
Schou	3-3	{ Berkenrode	3-0
{ Duivevlucht	3-0	{ Hillegom	2-8
{ Zaffenheim	2-14	{ Lis	1-16
na { Lis	2-8	na { Zaffenheim	
{ Hillegom	1-16	- - -	1-11-8
{ Berkenrode	1-8	{ Duivevlucht	1-8
{ Haarlem	1-2	{ 't Haagſche Schou	1-0
{ 't Huis ter Hart,		{ 't Huis te Deil,	
- - -	11	- - -	12

Van, of na de Hofſteden, ſal betaalt worden de Vracht van 't Dorp, daar zy digſt by gelegen zijn. Maar als ymand van een goede Plaats wil zijn verſeekert, moet aan 't Amſterdamsche of Haagſche Poſt-Comptoir laten betalen, of per Miſſive zenden de volle Vragt, op 's Gravenhage, ofte tot by *Leiden*, of anders tot *Amſterdam* of tot *Haarlem*, en zal van *Haarlem* tot *Leiden* betaalt worden 2-2. Dit alles buiten en behalven het Paſſagie geld.

Het Poſt-Comptoir tot Amſterdam, word gehouden ten Huife van Iacob de Grijp, op de Nieuwezijds-Achterburgwal, by de Brouwery van de Hooyberg, in de Haagſche Poſt-wagen.

In 's Gravenhage ten huife van Chriſtaan van Ofſenberg, naaſt de Caſteleny van den Hove van Holland.

Advertiffement van de Post-Wagen van
 Amsterdam op Muiden, Naarden, Amers-
 foort, Barnevelt, Lunteren tot Aarn-
 hem, Van Aarnhem op de voor-
 noemde Plaatsen tot
 Amsterdam.

Werd aan alle Heeren, Passagiers en Kooplieden bekend gemaakt, als dat de aengestelde Post-wagen, reidende van de Stad *Amsterdam* door de Steden *Muiden*, *Naarden* en *Amersfoort*, op *Aarnhem*, van den eersten October tot den 20 April, zal afreiden des morgens met het opengaan van de Poort, en aankomen van de Nacht-schuiten, van voor de Herberg de *Vergulde Valk*, op de *Botermarkt*, des Maandags, Woensdags en Vrydags, gelijk mede van *Aarnhem* van de *Grooten Oort* des morgens met het openen van de Poort, Dingsdags, Donderdags en Saturdags, op dat de Passagiers die des Maandags van *Amsterdam* reiden, des Dingsdags den tien uren op de Postwagen op *Kleef*, *Meurs* en *Keulen*, tot *Nimwegen* kunnen zijn, gelijk ook die des Woensdags afreiden des Donderdags op de Postwagens van *Aarnhem* op *Dusseldorp* en *Keulen*, als ook op *Hessen-Kassel* kunnen zijn, ende de Passagiers van *Aarnhem* komende, des avonds op de Nacht-schuiten tot *Amsterdam*. By aldien een Wagen bezet is, en Persoonen overblijven, zal een tweede Wagen aan gelegd werden, behalven voor die geene die van *Amsterdam* en van *Aarnhem* op tusschen gelegen Plaatsen begeeren te reiden, de welke sich van de overblyvende plaatsen zullen moeten bedienen, derhalven alleen Billetten zullen mogen halen van *Amsterdam* op *Aarnhem*, en van

Aarnhem op *Amsterdam* reiden, en zullen de Passagiers voor de ondergestelde Vrachten gediend werden.

Van Amsterdam op	Van Aarnhem op
Muiden - - - 1 - 5	Lunteren - - - 1 - 10
Naarden - - - 1 - 10	Barnevelt - - - 2
Amersfoort - - - 3 - 6	Amersfoort - - - 3
Barnevelt - - - 3 - 10	Naarden - - - 4
Lunteren - - - 4 - 6	Muiden - - - 4 - 10
Aarnhem - - - 5 - 6	Amsterdam - - - 5 - 6

Ymand op andere dagen een Wagen willende afhuuren, zal daar van kunnen geriefst werden, en zullen voor Vracht betalen alffer 5 Persoonen of minder reiden, 26 gulden 10. stuivers, en meerder Persoonen zijnde, de ordinaire Vracht. 't Comptoir word gehouden tot Amsterdam ten Huize van *Aart Dirksen Oosbaan*, Boekverkooper op den Dam, op de hoek van de Beurssteeg; En tot *Aarnhem* by *Arent van den Bosch*, ten Huize van de Weduwe van *Jan van Himmel*, in de Weverstraat, alwaar de Passagiers Billetten kunnen bekomen.

Tot gerief van de Passagiers die van Amsterdam met het Paket Boot na Engelant willen, dient het volgende.

Ordre van de Trek-schuiten van Delft op Maas-sluis.

VAN den 1 April tot den 1 October, 's morgens ten half 7. half 10. half 12. Na de middag ten 2. ten 4 en ten 6 uren.

Van

Van den 1 October tot den 1 April, 's morgensten half 8. half 10. half 12. Na de middag ten 1. ten 3. en ten half 6. uuren.

Van Maas-fluis op Delft.

Van den 1. April tot den 1. October van Maas-fluis ten 6. uuren, alleen Donderdags ten half 6. uuren, ten 8. en ten half 12. Na de middag ten 2. ten 4. en ten 6. uuren.

Van den 1. October tot den 1. April toe, van Maas-fluis ten 6. uuren, ten half 9. en ten half 12. uuren na de middag ten 1. ten 3. en ten 5. uuren.

Van den Briel.

Alle morgens ten 8. uuren een Wagen op Hellevoet fluis, yder Persoon 7 stuivers, en zoo wederom op den Briel.

Van den Briel op Harwits in Engellant.

Alle Woensdagen en Saturdagen ten 12 uuren een Pakket Boot, zoo mede van Harwits op den Briel.

G O U D A.

Gouda is de laatste van de zes groote Hollandsche Steden. Deze Stad is in het jaar 1272. onder *Floris de V.* aan de kant van den *Yffel* gesticht: want toen den *Rijn* by *Leiden* gestopt was, zijn de Rivieren uit den zelve *Rijn* op een andere zyde gevlooden, loopende uit den *Yffel* en de *Lek* in de *Maas*. Als dan de Schipvaart niet open, en d'uitgang zo vry niet en was als wel eertijds, zo zijn de Rivieren omgeleid door Slooten en Grachten; en wierd ook ter
 plaats

plaats daer de Stad tegenwoordig is een zeer kromme Gracht gemaakt, loopende in den *Rijn* by *Alfen*, daer ze met een Sluis geslooten werd, om dat d'*Yffelstroom* de landen niet overloopen zoude. Thans nam de Haven der Schepen meer en meer toe, en men begon 'er eenige Herbergen en Huizen te bouwen, die in korten tijd zodanig aangroeyden, dat de geenen, die daar omtrent woonden, de *Marassen* verlieten, en die verspreid by den *Yffeldijk* woonden, te samen kwamen, meenende de Kerk te vervuieren of te veranderen, alzo de Plaats Vesten scheen te vereiffchen. Hier na bemerkte de *Graaf van Blois*, die dit Gewest toebehoorde, dat het getal der Inwoonderen dagelijks aanwies; weshalven deze Plaats op de manier van een Stad met Vesten en Grachten geslooten wierd, gelijk men ze nu ziet. Zy geniet een geduurig gety, op en neer vloeyende, van den *Yssel*, met zoet klaar water, zo bekwaam om Bier te brouwen, dat het in ons gantsche Land, noopende de koleur en smaak, weinig gelijk heeft; 't geen daer mee beweezen word, dat 'er in de zelve Stad meer als drie honderd Brouweryen zijn geweest, die hun Bier door *Holland*, *Zeeland*, en voornaamentlijk in *Vlaanderen* vertierden. De Stad word vermaard by Vreemdelingen wegens haar beleefdheid, en heeft een zeer aangenaame getempere lucht, tot zo ver dat wel bevonden is, wanneer andere Steden met de Pest besmet waren, dat deze alsdan 'er af vry was.

De Stad *Gouda* is Volk- en Schatrijk, en heeft schoone en aanzienlijke *Timmerazien*. De treffelijke *Parochie-Kerk*, die d'eenigste der Stad is, en eertijds twee-en-seventig Altaaren had, vertoont zich byn in 't midden, en overtreft in grootte alle Kerken van gansch *Nederland*, ja zelfs den wydvermaarden *Dom tot Keulen*, volgens het getuigenis van

veele geloofwaardige Schryvers. Wanneer men deze *Kerk* aangevangen heeft te bouwen, kan men niet te recht bevinden; maar dit volgende weet men voor waarheid, dat buiten de *Kerk*, achter het *Koor*, deze woorden op een *Hartsteen* in de muur uitgehouwen staan: HET COER IS GE-
 FOUNDEERT 1485. Wyders heeft men geen zekerheid wegens de stichting van dit groot en overtreffelijk Gebouw, 't geen met zyn hooge *Toorn* het ongeluk van veele andere diergelijke *Gestichten* niet heeft kunnen ontgaan, zijnde door het *Hemels vuur* jammerlijk verbrand geworden, 't welk geschiedde op den 12 *January* des jaars 1552. Doch kort hier nae verrees uit de vervallene *Asch- en Puinhoopen* een veel heerlijker *Kerk*, even als een tweede *Phenix*: 'k zeg veel heerlijker, ter oorzaak van haar konstige en kostelijke *Glazen*, om de welken zy de geheele wereld door vermaard is. Deze *Glazen* zyn gegêeven door veele uitmuntende *Personazien*, als *Philips de II.* Koning van *Spanjen*; *Margriete van Oostenryk*, Hertogin van *Parma*, *Gouvernante* der *Nederlanden*; *Willem de I.* Prins van *Oranje*; de *Heeren Staaten van Zuid- en Noord-Holland*; de voornaamste *Steden van Holland*, en de voortreffelijkste *Collegien*; als mede van byzondere zo *Geestelijke als Wereldlijke Heeren*. En zo aanzienlijke en groote *Personazien* als deze *Geevers* zyn geweest in mogendheid, zo uitsteekend en overvliëgend in de konst zyn geweest die ze getekend en geschilderd hebben. Voornamentlijk munten daar in uit de twee *Goudsche Gebroeders Dirk en Wouter Pietersz. Crabeth*.

Eertijds waren 'er twee *Parochie-Kerken*, zes *Kapellen* binnen en twee buiten, en elf *Kloosters* in de *Stad*.

Nu zyn 'er noch vermaarde *Godshuizen*, als het *Gast-*

Gasthuis voor arme Zieken en Krankzinnigen, een Oude Mannen en Vrouwen-Huis, en een Wees- Leproos- en Aalmoesiers-Huis. Daar is ook over eenige jaaren een *Tuchthuis* opgericht.

Ten tyde van *Vrouw Jacoba* was'er een sterk *Kasteel*, daar de gemelde *Jacoba* opgewoond heeft.

De *Stadts Markt* is zeer groot en heerlijk, en heeft omtrent in haar midden een zeer sierlijk *Raadhuis*, 't geen geloofd word eertydts door *Vrouw Jacoba* aan de Stad geschonken te zyn. Hier onder is de *Vleeschhal*, zeer konstig op Pilaaren met een aardig verwelfsel gemaakt.

Gouda is byna rond, en heeft zes *Poorten*, en diepe en wyde *Grachten*. Haar *Wapen* is zes *Starren*, welken *Vrouw Jacoba*, Graavin van *Holland*, toen zy in haar swaargheid aldaar woonde; met een *Doornekroon* omringd heeft.

Tot besluit van *Gouda*: schoon die jammerlijke Brand in den jaare 1438. byna de gantsche Stad vernielde, en dat'er maar vyf Huizen omtrent de *Haven* overbleeven, is echter de *Plaats* door *Godes* zegen weder opgebouwd, en welvaatende geworden. Veele menschen geneeren zich alhier met de *Vlas-handel*, en het zuiveren en opmaaken van het zelve, mitsgaders met het maaken van *Tabakspypen*, welke wyd en zyd vertierd worden.

Wat de *Regeering*, belangt, die is'er byna als in andere *Steden* van *Holland*, bestaande in een *Hoofdofficier* of *Schout*, vier *Burgemeesters*, zeven *Schepenen*, en een eeuwige *Raad* of *Vroedschap* van veertig *Personen*.

De *Stad Gouda* heeft om de negen jaaren haar omgaande beurt in de *Staten Generaal*, om de een-en-twintig in den *Raad van Staaten*, om de dertig in de *Generaliteits Rekenkamer*, om de vijftien in de *Rekenkamer van Holland*, en geduurig haar beurt in de *Gecom-*

mitteerde Raaden ter Admiraliteit t' Amsterdam.

LOGEMENTEN.

't Heeren-Logement.

De Doelen.

't Land van Steyn.

't Schippers-Huis.

De Herbergen om'trent het Amsterdamsche Veer.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Gouda op Amsterdam.

Van den 1 Maart tot den 1 December 'smorgens ten 11 uuren, en 'savonds ten 8 uuren. Van den 1 December tot den 1 Maart 'savonds ten 8 uuren.

Op 's Graevenhaage.

Zondags en Donderdags voor den middag een Schuit.

Op Leiden.

Van Woensdag af alle dagen een Jacht-schuit.

Op Rotterdam.

Met hoog water alle Zondag, Maandag, en Donderdag een Buiten-schip: mitsgaders alle dagen twee Schuiten, ten 9 en 12 uuren.

Op Middelburg en Vlissingen.

Alle Zondag en Vrydag een Beurtschip.

Op Antwerpen.

Alle Woensdagen een Schip.

Op 's Hertogenbosch.

Alle Saterdag en een Schip.

Op Delft en Geertruidenberg.

Alle Donderdagen een Schip.

Op Gorkum.

Alle Saturdays een Schip.

Op Oudewater.

Alle dagen een Schuit.

Op Schoonhoven.

Dingsdags, Donderdags, en Saturdags een Schuit.

Op Utrecht.

Alle Donderdagen een Schuit.

Op Breda.

Alle 14 dagen, Vrydags, een Schip.

Op Bodegrave.

's Morgens ten 9. 's middags ten 1. en 's avondts ten 9 uuren. Van den 1 November tot den eersten Maart, 's morgens ten 9. 's middags ten half 12. en 's avondts ten 9 uuren.

Deze Schuiten vaaren op de Jaagschuiten van *Leiden* door *Woerden* op *Utrecht*.

Van Bodegrave op Gouda.

't Elkens een Schuit zo als de Jaagschuiten van *Leiden* en *Utrecht* aangekomen zijn.

Orde der Wagens tusschen Gouda en Rotterdam.

Van den 15 Maart tot den 1 October ryden de Wagens van beide de Steden 's morgens ten 6. 8. 10. en 12 uuren: 's namiddags ten half 3. 4. 5. en 6 uuren.

Van den 1 October tot den 15 Maart, van *Gouda*, ten 7. 9. en 12 uuren: 's namiddags ten half 3. 4. en 5 uuren.

Dings

Dingsdag van *Gouda* apart een *Wagen*, 's Morgens ten 4 of 5 uuren.

Nu zullen wy, na dat wy alvorens van 's *Graavenhaage* gesproken zullen hebben, met de *Hollandfche Steden*, gelijk ze na de zes Grootsten ter *Vergadering* zitten, voortgaan, en d'anderen, die geen *Stem* hebben, laten volgen.

's GRAAVEN-HAAGE.

's *Graavenhaage*, alzo genaamd omdat het geweest schynt te zijn de *Luttplaats*, *Bosch* of *Haage* der oude *Graaven van Holland*, is wel eigenlijk geen bemuurde *Stad*, maar echter met *Stadts* en *Staatelijke* *vryheden* van tyd tot tyd vereerd, en van oudts by de *Prinsfen* van den *Lande* zo in lasten als in voordeelen onder de beslootene *Steden* gerekend geweest. Zy is ook met veele *gerechtigheden*, zo wel als andere *Steden*, begiftigd; zulks dat, wanneer na de beroerten de *Regeering* van den *Lande* een weinig in beter staat wierd gebracht, en dat, in plaats te vooren alleenlijk, nevens de *Ridderschap* en *Edelen*, de zes groote *Steden* ter dagvaart beschreeven geweest waren, veele andere *Steden* van *Holland* tot de *Regeering* mede ingelaaten zijn geworden, ter zelve tyd die van 's *Graavenhaage* insgelijks verscheidene reizen nevens d'andere *Steden* ter dagvaart beschreeven zijn geweest. Doch hun *Plaats* door den overlast en verdrukking der *Spanjaarden* zeer verwoest gelaa- ten, en door het vertrek van de meesten en mach- rigsten haarer *Inwoonders* ontbloot zijnde, hebben zy zich tot zulk een onvermogenheid gebracht gevonden, dat ze zich in hun voorschreevene *gerechtigheid* niet wel en konden handhaaven, noch de

kosten van de Vergaderingen, welke meesten tyd in andere Steden gehouden wierden, draagen; tot dat ze in den jaare 1585. tot een beter stant gekomen, wederom begonnen zijn gekend te worden, volgens d'expresse resolutie der Edele Groot-Mogende Heeren *Staatē van Holland en West-Vriesland*. Waar op voorts van tyd tot tyd, zo in vergrooting en voorspoed, als in zonderlinge vermeerdering van Burgers en Inwoonders, ver boven haar voorigen staat opgeklimmen zijnde, contribueert deze Plaats althans in alle lasten en contributien, tot verdediging van de gemeene zaaken, nevens de voornaamste Leden der Regeering.

De gelegenheid van 's *Graaven-haage*, 't geen ook veelt ydts maar enkelijk *den Haag* genoemd word, is zo van natuure, als door konst, en de naarstigheid der Overigheden, byna onvergelykelyk in pronk en vermaak, zijnde binnen zijn Grachten versierd met een zeer groote menigte van Huizen, waar onder eenigen te recht voor Hoven en Paleizen gerekend mogen worden, te meer also de grootsten Adel van 't Land aldaar hun woonplaats gevestigd heeft, sedert dat *Graaf Willem van Holland*, de tweede van dien naam, Roomsche Koning geworden, en uit *Duitschland* weer in *Holland* gekomen zijnde, in den jaare 1248. in den *Haag* zijn Hof doen bouwen, en de residentie der Prinzen, die te vooren tot 's *Graave-zande*, *Vlaardingen*, *Haarlem* en *Leiden* geweest was, hier ter plaatse vast gesteld had.

Deze zo vermaakelyke Plaats legt Westwaarts by de *Noord Zee*, een groote myl van *Delft*, twee van *Leiden*, en drie van *Rotterdam*.

d'Oude Inwoonders van 's *Graaven-haage* wilden, uit enkele grootmoedigheid, dit heerlyk Vlek met geen **Muuren** of **Vesten** besluiten: want het docht hen

REIS. BOEK door 's Graaven-haage. 131

hen roemwaardiger, gelijk *Julius Cæsar* en andere treffelijke Mannen eertydts zeiden, Heeren van het schoonste en machugste Dorp van *Europa* te zijn, dan van een Stad, die, schoon met Wallen en Grachten voorzien, onder de minsten geteld mocht worden. Maar deze groothertigheid is hen kwalijk bekomen, en zy hebben ze ten duursten betaald, als *Marten van Rossem*, Krygsoverste des Hertogs van *Gelder*, die wel wist hoe lichtelijk deze ongevestigde Plaats in te neemen was, en door der Inwoonderen rijkdom bewoogen, met weinig volk, en groot gevaar, in het jaar 1528. haar deerlijk uitplonderde en verwoefte; 't geen hy, indien ze bewald had geweest, nooit zou hebben durven besltaan: want zo men hem maar een weinig tydts gestut had, zou hem al het volk van *Holland* op 't lyf gevallen en vernield hebben.

Zy is voor eenige jaaren vergroot, met een genoegzaam breede Gracht omringd, en met veele nieuwe en heerlyke Huizen aan alle zyden vermeerderd, inzonderheid aan de Westzyde, daar een fraaye Gracht, de *Prinse Gracht* genaamd, gemaakt, en met veele aanzienlijke Wooningen betimmerd is. Achter het Hof, aan d'andere zyde van de Vyver, is een nieuwe Doelen, daar *Prins Willem van Oranje*, Zoon van *Frederik Hendrik*, den eersten steen afgelegd heeft, gelijk het opschrift aan de gevel te kennen geeft. Ook is het *Oude Hof*, gelijk men 't gemeenlyk noemt, door de gemelde Vorsten veel schoonder en heerlijker vernieuwd.

Men ziet hier verscheidene schoone Kerken, en onder anderen een, de *Groote Kerk* geheeten, in het jaar 1399. door Hertog *Albrecht van Beyerens* gebouwd, welke met ontelbaare Wapenen van Graaven, Ridders en Edelen vercierd is. Zijn tweede Gemalin, *Margareta van Kleef*, liet van den

132 REIS-BOEK door 's Graaven-haage.

grond af het Klooster en de Kerk, nu noch de Klooster-kerk geheeten, voor de Monniken die men Predikheeren of Dominikaanen noemt, in 't Voorhout stichten.

't *Stadhuis* is een fraay en zeer sierlijk gebouw, voorzien met een menigte van schoone vertrekken, en was eertijds, gelijk sommigen schrijven, het Hof des Heeren van Brederode.

Omtrent den nieuwen ingang van het Hof, en aan 't eind van de Vyver, heeft Graaf Maurits van Nassau, eertijds Gouverneur in Brazil, een heerlijk Gebouw doen stichten, daar alle de regelen van de Boukonst zo wel in waargenomen zijn, dat 'er niets aan schijnt t'ontbrecken. Op de zyde nevens den Vyver, in 't opperdeel van de gevel, is een gevecht der wilde Indiaanen, op een verhevene wijs gemaakt, ter gedachtenis van 't geen de Graaf in Brazil gewonnen heeft. 't Inwendig deel van dit aanzienlijk Paleis is meestendeel van Ivoor, Cederen- en Braziliën- en Ebben-hout gemaakt.

Men moet hier niet vergeeten het *Haagsche Bosch*, gelijk het in 't gemeen genoemd word, daar een ieder zich zo vrolijk in verlustigt. Het begint dicht aan de laatste huizen van den Haag, en is met schoone Eiken, Beuken, Effchen, Elzen, en andere groote Boomen verciend, waar van sommigen in goede orde op een ry geplant, en des somers altemaal met zulk een menigte van allerley kleine Vogelen beladen zijn, dat hun lieffelijk gezang niet alleen de ooren, maar ook zelfs het herte raakt, en de swaarmoedigste geesten kan verlichten. Hier mag men gerust en zonder hinder in 't gras of op de zitplaatsen slaapen, daar men in andere Bosschen nauwelijks wakker en zonder gezelschap durft weezen: want de wilde Beesten zijn hier onbekend; en men vind 'er niet als Harten, Hinden, Haazen, en

en Konynen. De Grooten en Edellieden verlustigen zich hier met de jacht: ja alle menschen trachten 'er zich van alle moeilijkheden met een eerlijk vermaak t'ontlasten en adem te scheppen, om daar na te bekwaamer hun beroep uit te voeren.

Niet minder vermaakelijk is het *Voorhout*, zo heerlijk gepreezen door den Ridder *Constantijn Huygens* in zijn *Batava Tempe*, dat het zelfs in de dorre winter schijnt te groenen en te bloeyen: mitsgaders de *Vyverberg*, aan de Noord zyde van het *Hof* gelegen, die met eenige ryen Lindeboomen beplant is; 't geen des somers, om de hette der Zon te vermijden, een vermaakelijke wandelplaats geeft.

De schoone en lange *Malie-baan*, bezet met hooge lommerrijke boomen, deelt aan deze lustige plaats ook geen kleine aangenaamheid mede.

Maar een werk, 't geen zich den onvermoeiden arbeid der Romeinen tot een zonderlinge eer gerekend zou hebben, is de *Straat-weg* van den *Haag* op *Scheveningen*, midden door de Duinen heen gegraven, en zo breed dat de Karossen gemakkelijk voorby malkander kunnen rijden, en zelfs in een daar toe gemaakte rondte wenden en keeren.

Alhier is geboren *Willem van Nassau-Oranje*, Zoon van den grooten *Frederik Hendrik*, en na zijn Vaders dood, *Prins van Oranje*, *Graaf van Nassau*, &c. en in het jaar 1650. den zesden November, overleeden. Op den veertienden der gemelde maand, acht dagen na zijn afderven, is zijn enige Zoon en Erfgenaam *Willem Hendrik*, tegenwoordig *Prins van Oranje*, &c. hier ook ter wereld gekomen.

De Regeering van 's *Graaven-haage* bestaat uit een *Baljuw* of *Schout*, drie *Burgemeesters*, zeven *Schepenen*, een *Pensionaris* en *Secretaris*.

't HOF van HOLLAND.

's Graaven-haage word met recht voor een der schoonste en vermaakelijkste Plaatsen van *Nederland* gehouden, en heeft niet alleen de gedaante, maar ook alle de cieraaden van een Stad; zijnde met veele aanzienlijke werken, gelijk wy zo even in haar beschrijving gezegt hebben, verrijkt.

Maar onder alle de heerlijke Gebouwen is 'er niets uitsteekender als het Koninglijk Paleis, 't geen men hedendaags 't Hof van *Holland* noemt, gesticht in het jaar 1249. door *Willem de II.* van dien naam, en achiende Graaf van *Holland en Zeeland*, welke om zijn ongemeene deugden en groote dapperheid, door d'eendrachtige stemmen der Keurvorsten, tot Roomsche Koning verkoozen, en den eersten November des volgenden jaars gekroond wierd. Dit Hof, 't geen in der daad Koninglijk is, legt, even als een Kasteel, rondom in 't water, en heeft drie Poorten met optrekkende Bruggen voorzien, daar geduurig eenige Soldaaten by beurten de wacht houden.

Hertog Albrecht van Beyeren, de zes-en-twintigste Graaf van *Holland en Zeeland*, heeft 'er een Kapel aan gebouwd, daar hy een Deken en vergadering van Kanonniken instelde. Degemelde *Albrecht* en zijn eerste Gemalin *Margareta*, Dochter des Hertogs van *Lotharingen*, en zijn Zoons Dochter *Vrouw Jacoba van Beyeren*, zijn, benevens noch eenige andere Graaven, in de zelve begraaven.

Dit Paleis is sedert eenige eeuwen de woonplaats der oude Graaven van *Holland* geweest, en daar na van de drie laatste Prinszen van *Oranje*, als *Maurits Frederik Hendrik*, en zijn Zoon *Willem*, welke al-

en in 't zelve overleden zijn. 't Is ook nu, doch het een aanbouwing van verscheidene Vertrekken, e woonplaats van den doorluchtigen *Willem Henrik*, tegenwoordig *Prins van Oranje, &c.*

Ook is het de plaats die aan 't heilig Recht en de Wetten geëigend is: want het *Hof van Justitie* of *Provinciaale Raad*, die de proëessen en gedingen onderzoekt en oordeelt, en in een *President* en veertien *Raadsheeren* bestaat, is van den *Roomschen Koning Willem* hier verordend.

In het jaar 1582. is hier noch een andere Vergadering, welke men den *Hoogen Raad* noemt, in de plaats van *die van Mechelen* opgericht. Deze *Raad* is als het *Opperhof* der *Justitie*, van welkers vonnissen men niet appelleeren kan; doch men mag *Revisie* verzoeken.

Hier is ook een *Raad van Braband* gesteld, voor de zaken die van de *Steden* of *Dorpen* van die *Provincie*, staande onder het gebied der *Staatén*, komen voor te vallen. Deze *Raad* verricht zijn handelingen met byzonder bevel en order der *Staatén Generaal*, op de zelve wijs als de *Kancelaryen* en *Leenhoven van Braband* gewoon zijn te doen, opdat een ieder zijn rechten en vryheden behoude, en uit kracht en na eisch der zelve bestierd worde.

In het meer gemelde *Hof* vergaderen ook de *Heeren Staatén Generaal der Vereenigde Nederlanden*, de *Raad van Staatén*, de *Staatén van Holland en West-Vriesland* en hun *Gecommitteerde Raaden*, de *Raaden van de Reken-kamer*, de *Krijgsraad* en anderen, welke ieder een byzonder *Vertrek*, om alleen te vergaderen, hebben.

De plaats van 't *Binnen-hof* is ruim en wijd, aan d'eene zyde met *Boomen* vereierd; en aan twee andere zyden ziet men *Galderyen* of wandelplaatsen. Van hier komt men langs eenige trappen op de

136 REIS-BOEK door 's Graaven-haage.

grootte *Zaal*, aan beide de zyden gemeenlijk met Winkels van Boeken, Schilderyen, en Kraamers bezet. Maar de grootste cieraaden van deze plaats zijn de Wapen-rokken, Cornetten, Vaandels en Standaarden, die in de Veldslagen van *Nieupoort* en *Turnhout*, en elders in den langduurigen Spaanschen Oorlog veroverd zijn; hangende aldaar ten toon tot zegetekenen van de heerlijke daaden en dapperheid der *Nassausche Helden*

Op deze grootte *Zaal* is in het jaar 1651. een aanzienlijke Vergadering van de Bondgenooten der *Vereenigde Nederlanden* gehouden, welke in het zelve jaar den 21 Augustus met volkomen genoegen van alle de Bondgenooten zeer gelukkiglijk haar eind genomen heeft.

LOGEMENTEN.

De Kasteleny, voor de goeden en kwaaden.

De Doelen.

't Keizers Hof.

Groot Gorkum.

De zeven Kerken van Romen. |

d'Oyevaar in de Kabel. |

De drie Snellen. |

De gezonde Broeder, alwaar
het beste Bottelbier gemaakt
word. |

} Op het Spuy.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van 's Graavenhaage op Leiden.

's Morgens ten 5. 7. 9. en ten half 11. 's namiddags
ten half 1. half 3. half 5. en half 7 uren.

De Marktschuit ten 2 uren.

Op *Delft*. Alle half uuren een Schuit.

Op *Utrecht*. Donderdags middags ten 4 uuren een Veer-
schuit.

Op *Amsterdam*. Alle dagen, 's namiddags ten 3 uuren.

Op *Breda*. Dingsdags en Vrydags.

Op *Antwerpen*. Vrydags een Beurtman.

't Reizen der Booden van 's Graavenhaage.

Op *Amsterdam*, en alle binnenlandsche Steden in Zuid-
en Noord-Holland, alle dagen, 's avonds ten 7 uuren.

Dingsdags, op *Kleef*, *Keulen*, *Duitschland*, *Westpha-*
len, en *Gulikkerland*, 's morgens ten 8 uuren.

Oost-Vriesland, 't *Land van Limburg*, *Brandenburg*,
Hamburg, *Deenmarken*, *Sweden*, *Polen*, *Pruiffen*, en alle
de Steden in 't Noorden, 's morgens ten 10 uuren.

Braband, *Vlaanderen*, *Vrankrijk*, 's namiddags ten 5
uuren.

Spanjen, *Portugaal*, *Deventer*, *Breda*, *Maastricht*, *Aken*,
Luik, *Engeland*, *Schotland*, *Yerland*, *Utrecht*, *Vriesland*, en
Groeningen, 's avonds ten 8 uuren.

Donderdags, *Vrankrijk*, *Italien*, *Vlaanderen*, 's morgens
ten 10 uuren.

Vrydags, *Vrankrijk*, *Italien*, *Braband*, *Vlaanderen*,
's avonds ten 10 uuren.

Engeland, *Yerland*, *Schotland*, *Gelderland*, *Cleef*, 't *Land*
van der Mark, *Munster*, *Ceulen*, *Duitschland*, *Switserland*,
Westphalen, en *Gulikkerland*, 's morgens ten 8 uuren.

Gorkum. *Heusden*, *Breda*, 's *Hertogenbosch*, *Maastricht*,
Luik, en *Aken*, 's morgens ten 10 uuren:

Saturdags, *Oost-Vriesland*, *Bremen*, *Hamburg*, en aan
alle *Coninglyke* en *Prinselyke Hoven*, *Utrecht*, *Overyffel*,
Vriesland. en *Groeningen*, 's morgens ten 8 uuren.

Zondags, *Zeeland*, *Utrecht*, en op alle *Zuid-Holland-*
sche Steden, 's avonds ten 7 uuren.

ROTTERDAM.

Rotterdam, gelegen aan *de Maas*, op den mond der *Ri-*
vier de Rotte, een myl van *Schiedam*, drie van *der Goude*,
2 van *Delft*, en drie van 's *Graavenhaage*, voert den naam
van *de Rivier de Rotte*, die'er door loopt. De *Hollandfche*

Jaarboeken melden niet onder wien, noch wanneer deze Stad haar oorspronk nam: 't Is wel geloofelijk, dat om de goede gelegenheid der Rivier de Schippers, Visschers, en Kooplieden, tot haar begin eenige wooningen aldaar eerst gemaakt hebben, maar zeker dat *Rotterdam* in 't jaar 1270. met Wallen omringd wierd, en Stads Privilegien verkreegen heeft.

In het jaar 1444. is hier een *Klooster van S. Dominicus Order* gesticht, en vyf jaaren daar na *de Toorn van de groote Kerk*. In het jaar 1482. is het *Klooster der Zusteren van de Karmeliter Order* te *Rotterdam* ingesteld.

Deze Stad pronkt tegenwoordig met een menigte van treffelijke Gebouwen, welke voor die van d'andere Steden niet behoeven te wyken.

De *Hoofdkerk*, een schoon en prachtig Gebouw, met een dikke onvolmaakte Toorn verciert, is *S. Laurens* toegewyd. Van d'andere gemeene Gebouwen munten uit het *Raadhuis*, 't *Admiraliteits-huis*, en de *Beurs*.

Daar is ook een groote ruime *Markt*, over het water verwulfd, wiens *Weekmarkten* veele *Jaarmarkten* van andere Steden overtreffen. Op de zelve *Markt* staat het Beeld van den grooten *Desiderius Erasmus Rotrodamus*, die *ter Goude* ontfangen, en in 't jaar 1477. alhier geboren is. Men ziet hier ook noch in de gevel van het Huis, daar hy in ter wereld kwam, deze woorden in drierley taalen. AEDIBUS HIS ORTUS MUNDUM DECORAVIT

ERASMUS

ARTIBUS INGENUIS, RELIGIONE, FIDE.

In dit Huys is geboren Ersmus vermaart,

Die Gods Woort uytverkooren, Ons wel heeft verklaart

EN-ESTA. CASA. ES NASCIDO. ERASMO

THEOLOGO, CELIBERADO

POR. DOCTRINA, SENNALADO, PURA. FEE.

NOS. A. REVELATO.

De Stad is metter tyd zo vergroot en verbeterd, dat ze nu onder de beste Steden van *Holland* gerekend word, en behoeft in *Koophandel* en macht voor geen *Hollandische* Stad, uitgezondert *Amsterdam*, te wyken. Zy heeft veele schoone Havens daar de *Schepen* laaden en lossen, en zulk een ver-

ering en vermaarden naam van 't Bier 't geen 'er
 ebrouwen word, als geen andere Stad van geheel
Nederland.

Eer ze tot haar tegenwoordigen zegen gekomen
 is, heeft ze swaare rampen en oorlogen geleeden,
 zijnde in den jaare 1303. door de *Vlaamingen* inge-
 nomen, in het jaar 1417. door list van *Johan van*
Beyeren, en in 't jaar 1488, onder 't beleid van *Frans*
van Brederode.

In 't jaar 1561. omtfond 'er door Kuipers on-
 achtzaamheid een groote brand, die door het ge-
 weld des windts zeer vermeerderde, en over
 de negen honderd Huizen en eenige Schepen ver-
 nieelde.

Omtrent dien tyd hebben *Utrecht* en *Rotterdam*
 geoorlogd, gelijk *Reynerus* in zijn negende Boek
 met deze woorden verhaakt: In mynen tyd hebbe ik,
 „ die vyf-en-dartig jaren oud ben, gezien dat wy met
 „ d'Utrechtische oorloge verwerret waren, hoe lan-
 „ ger hoe kostelijker, en niet lange daar naar, dat
 „ de Woerdenaars met de Rotterdammers gestree-
 „ den hebben. In welke oorlogen hoe veele Bor-
 „ gerlijk bloedts dat 'er is gestort en is niemand die
 „ met my niet en weet, en veels beschreyen 't ook
 „ tegenwoordig.

Belangende de *Regeering* van *Rotterdam*, zy be-
 staat in een *Hoofdofficier*, vier *Burgemeesters*, zeven
Schepenen, en de *Raad* in een getal van vier-en-twin-
 tig *Persoonen.*

LOGEMENTEN.

't Schild van Vrankrijk.

De Sleutels.

Het Swijnshoofd.

Het Goudc Laken.

St. Lucas.

De Doelen.

Ordinaris van de Weduwe H. Otten.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Rotterdam op Dordrecht.

De Rotterdamsche Marktschuit begint een dag voor de Quartieren te vaaren, omtrent op de zelve order als hier voor pag. 47. wegens de Marktschuit van *Dordrecht* op *Rotterdam* gezegt is. Doch als de Nieuwe of Volle Maan een dag laater komt, vaart de Rotterdammer zeven dagen.

Op Antwerpen.

Alle dagen een Schip.

Op Middelburg.

Van den 1 April tot den 30 September, alle dagen twee Schepen; en van den 1 October tot den 31 Maart, alle dagen een Schip.

Op Vianen.

Alle Dingsdagen een Schip.

Op Gorkum

Zondags, Woensdags, en Vrydags.

Gp Amsterdam.

Alle vier dagen een Schip.

Op's Hertogenbosch.

Zondags, Woensdags, en Vrydags.

Op Breda.

Woensdags en Saturdags.

Op Utrecht.

Dingsdags, Woensdags, Donderdags, en Saturdags.

Op Schoenhoven.

Dingsdags, Donderdags, en Saturdags.

Op Bommel.

Donderdags.

Op Nimwegen.

Alle dagen een Schip, als de wind West is.

Op Mechelen.

Alle tien dagen een Schip.

Op den Briel.

Woensdags en Zondags.

Deze bovenstaande Schepen vaaren altemaal niet wassend water.

Op Gouda.

Alle Dingsdagen met laag water drie Buitenscheppen.

Order van de Binnen-vaart.

Van Rotterdam op Amsterdam.

Alle dagen een Schuit, 's middags ten 12 uuren.

Op Haarlem.

's Woensdags en Saturdags, ten 9 uuren.

Op Leiden.

Alle dagen een Schuit, 's morgens ten 10 uuren, over en weder, doch Zondags niet.

Op 's Graaven-haage.

Alle dagen een Schuit, 's middags ten 1 uur van bui-

142 REIS-BOEK door Rotterdam.

buiten, en 's wintersten 2 uuren, maar Zondags niet.

Op Delft.

Van den 1 Maart tot den 31 September, de eerste Marktschuit ten half 5, de tweede ten 5 uuren. Van den 1 October tot den 28 February, de eerste Marktschuit ten 5 uuren, de tweede ten half 7. en de derde ten 7 uuren.

Op Schiedam.

Van den 1 April tot den laaften September, Dingsdags ten 1. 3. en 4 uuren een Schuit, en voorts alle dagen ten 4 uuren.

Op Gouda.

Alle dagen twee Schuiten, 's morgens ten half 9. en half 12 uuren, doch Zondags niet.

Op Delft met de Jaagschuit.

Van den 1. Maart tot den 31 September, de eerste Schuit ten 6. de tweede ten 7 en voorts alle uuren tot 's avondts ten half acht.

Van den 1 October tot den 28 February, de eerste Schuit ten 7. en zo voorts alle uuren tot 's avondts ten 7 uuren.

Order der Wagens tusschen Rotterdam en Gouda.

Van den 15 Maart tot den 1 October rijden de Wagens van beide de Steden 's morgens ten 6. 8. 10. en 12 uuren: 's namiddags ten half 3. 4. 5. en 6 uuren.

Van den 1 October tot den 15 Maart, van Rotterdam, ten 6. 8. en 12 uuren: 's namiddags ten half 3. 4. en 5 uuren.

Order voor de Wagens die van Rotterdam op Dordrecht rijden, over en weder.

Zo 1. 2. of 3 Personen, met een Koffer by zich, be-

begeeren af te rijden, zal de Voerman, wiens beurt het is, zulksterfoud moeten doen, zonder na iemand te wachten, en dat voor 50 stuivers.

4. Persoonen, met 1 of 2 Koffers, moeten alzo worden gediend voor 3 guldens; en zonder Koffer voor 2 guldens en 14 stuivers.

5 a 6 Persoonen voor 3 guldens en 10 stuivers.

7 Persoonen voor 4 guldens.

8 Persoonen voor 4 guldens en 10 stuivers.

9 Persoonen voor 5 guldens.

De Kinderen op de schoot zijn vry.

Indien de Voerman zijn Wagen met Vracht omwerpt, verbeurt hy 2 5 guldens, en mag in 4 weken niet rijden.

G O R K U M.

Gorkum of *Gornichemis*, gelijk *Johan van Leiden* verhaalt, in den jaare 1230. door *Johan den VIII. Heer van Arkel*, wiens eigen goed het was, gesticht.

In het jaar 1498. is de *Kerk* gebouwd, en vier jaaren daar na toe een *Parochie* gemaakt. Van de *Toorn*, die vry hoog is, ziet men in de twintig be-
muurde Steden, en ontelbaare Dorpen, Buurten, en Heeren-huizen.

In deze Stad word grooten handel in Boter, Kaas, Gevogelte, en andere Eetwaaren gedreeven; daar d'omleggende Rivieren, die ook veel Visch leveren, zeer dienstig toe zijn.

Omtrent het jaar 1303. heeft *Johan, Hertog van Brabant*, de Stad *Gorkum* met geweld ingenomen.

In het jaar 1388. is byna de geheele Stad verbrand.

In het jaar 1403. ontstond 'er een swaaren olog tusschen *Johan van Arkel* en *Albrecht van Beyere* ter oorzaak dat den *Heer van Arkel*, Ontfanger van *Holland*, hardnekkiglijk weigerde aan den Graa rekenschap van zijn bediening te geeven. In de tijd der Hoeksche en Kabeljauwsche Factien hee men hier ook zeer droevige rollen zien speele Kort om, de Stad *Gorkum* heeft zeer veel rampe van oorlog geleeden, en zo veel verscheidene Meesters gehad, dat men 'er zich niet genoeg over ka verwonderen.

Tot een noch grooter ramp had het laatste lict van het jaar 1658. even uitgescheenen, wannee het *Ys*, met een geweldige kracht gescheurd, knar fende langs den *Rijn* en *Maas* af kwam schokken, e op dammen en hoeken over en op malkander doe meer als zes plaatsfen in den Dijk by *Gornichem* hee dringende, als een onverwachte tweede Diluvie ont trent de sestig duizend morgen landts onder wate zette; doch alzo 't zelve wat traag aankwam, berg den d'Ingezetenen hun Goederen en Beesten op d' Dijken.

LOGEMENTEN.

De Doelen.

De Vos met de Kraan.

S. Joris.

Van Gorkum op Amsterdam.

Alle Vrydagen een Schuit.

SCHIEDAM.

Deze Stad, daar niet veel byzonders af te zeggen valt, heeft haar naam van de Rivier *de Shie*, daar

te aan gelegen is. Zy floreert hedendaags met de Visschery. d'Inwoonders geneeren zich veel met Garen en Visschers Netten tot den Haringvangst te braaijen. Zy word gepreezen meer om haar fraaiheid, als om haar grootte. De Sloten van *Mate-nessse, Riviere, Spierinkhoek, Hodenpijl, Spang, Steenhuizen*, en anderen, welker oude Muuren men tegenwoordig noch altemaal ziet, stonden certijds onder de Stad *Schiedam*.

Men ziet in deze Stad een schoone groote *Kerk* met een fraay *Orgel*, mitsgaders welgeregelde *Godtshuizen*, daar alles zeer ordentelijk in bestierd word.

LOGEMENTEN.

De Doelen.

Den Oyevaar.

De Hollandsche Tuin.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Schiedam op den Briel.

's Maandags morgens met de Ebbe een Schip, en komt 's avondts met de Vloed weer te *Schiedam*.

Op Leiden.

Alle Vrydagen ten 10 uuren een Schuit.

Op Rotterdam.

Van den 1 April tot den 30 September, Dingsdags een Schuit na 't luiden van de Poort-klok, mitsgaders een ten 7. een ten 8. en voorts alle dagen een ten 8 uuren.

Van den 1 October tot den 31 Maart, Dingsdags een Schuit na 't luiden van de Poort-klok, mitsgaders

gaders een ten 7. ten 8. en ten half 10 uuren: en voorts alle dagen ten 8. en ten half 10 uuren.

Op Amsterdam.

Alle Saturdays een Schuit, 's morgens ten 10 uuren.

SCHOONHOVEN.

Schoonhoven, een heel oude Stad, legt aan de Rivier *de Lek*, als een Hollandsche Grensplaats tegens *Utrecht* die men aan alle zyden in 't water kan zetten. Zy heeft haar naam gekreegen van de schoonheid en lustigheid der Hoven, en wierd ook certijds *Schoonhaven* geheeten, ter oorzaak van de goede gelegenheid des Havens, gelijk men ze also in oude geschreevene en gedrukte Chronijken genoemd vind.

Schoonhoven heeft van de *Graaven van Holland*, en anderen, verscheidene vryheden gekreegen. Haar groote *Kerk* is *S. Bartholomeus* toegewijd. Daar is mede een *Gast-*, *Pest-*, *Aalmoesseniers-*, *Wees-*, *Oude Mannen-*, *Oude Vrouwen-*, en *Leproos-huis*, mitsgaders een *Waag*.

De Stad heeft vier *Poorten*, en verscheidene *Faarmarkten*, als van magere en vette *Beesten*, *Paarden* en *Kaas*, en twee *Weekmarkt-dagen*.

Daar is overvloedig *Steur*-en *Zalmvangst*, die versh en gerookt in groote menigte verzonden word.

In het jaar 1375. is de gantsche Stad *Schoonhoven*, met het *Karmeliten Klooster*, 't geen in het jaar 1330. gesticht was, door een groot en snel vuur tot den grond toe verbrand; 't welk door dit Latijnsche *Vaers*, in dien tijd geschreeven, getuigd word.

Schoonhoven Insignis CVM CLavstro deVorat Insignis.

De Stad *Schoonhoven* heeft ook haar beurt van d'oorlogsgevallen wel gehad, gelijk de meeste Nederlandsche Steden daar by verscheidene gelegentheden niet weinig door geplaagd zijn geweest.

L O G E M E N T E N.

't Wapen van Amsterdam.

't Wapen van Dort.

't Wapen van der Goude.

De Doelen.

De Keurvorst van Brandenburg.

B R I E L.

Deze Stad word in d'oude Plakkaaten *Brillis* genoemd, en wierd eertijds onder *Zeeland* gerekend. Dit is openbaar, vermits de Heeren des *Landts van Voorn*, daar *den Briel* de Hoofdstad af is, meestendeel Burggraaven van *Zeeland* geweest zijn.

In het jaar 1350. heeft *Machielt van Voorn* verscheidene Privilegien aan die van *den Briel* gegeven, en niet lang daar na in de zelve Stad een schoon Collegie van acht Kanonniken gefondeerd.

Omtrent het jaar 1417. heeft *Johan van Beyeren* den *Briel* ingenomen, en 'er Bezetting in gelegd hebbende, geheel *Holland* leelijk doorloopen en geplonderd.

In het jaar 1572. zijn binnen *den Briel* de eerste grondvesten der Hollandche Vryheid gelegd, door de schielijke overrompeling van deze Plaats onder het beleid van *Wilhelm van Lumey*, die met een Vloot

van eenige Schepen, in de Haven van *Douvres* in *Engeland* toegerust, na *Enkhuizen* zullende vaaren, en onder wege door storm beloopē, en door het geweld der winden na *den Briel* gedreeven zijnde, uit de voorvallende zaak raad nam. en de Stad met een manlijke dapperheid vermeersterde.

Den Briel is gelegen aan het gat van de *Maas*, en gelijk wy hier voor gezegt hebben, de Hoofdstad van het *Land van Voorn*. Zy floreert aldermeest in Koophandel en Scheepvaarten, en is volkrijk. De lucht valt 'er wat hard. 't Omleggende Land is zeer vruchtbaar, en brengt veel goede Tarw voort.

LOGEMENTEN.

De Doelen.

Amsterdam.

Dort.

't Witte Hart.

Van den *Briel* ryd alle morgens ten 8 uuren een Wagen op *Hellevoetsluis*, ieder Persoon voor 7 stuivers, en van *Hellevoetsluis* weer op den *Briel*.

Van *Hellevoetsluis* vaart alle Dingsdags en Vrydags morgens een Pakket-boot op *Harwits* in *Engeland*.

A L K M A A R.

Alkmaar is gelegen in 't Graaffschap *Holland* en *Westvriessland*, in 't Gewest van *Kennemerland*, ruim een uur gaans van de *Noord-Zee*, een zeer aangename Plaats, omringd met vruchtbaare Landeryen, Plantazien, Boomgaarden, en Tuinen.

't Is eender oudste Steden van *Holland*, en word by sommigen gehouden in het jaar 550. van Akkerlic-

lieden, of Visschers, die zich daar omtrent onthielden, gesticht te zijn, op een stuk landts *de Geest* genoemd, alwaar in het jaar 1100. de eerste Kerk ter eere der Heidensche Afgoden gebouwd wierd. Anderen meenen, dat *Agildus*, Zoon van *Radbold* Koning der Vriezen, in het jaar 1360. als het Christen Geloof eerst in dat Gewest door de Predikation van *S. Willebord* begon te schijnen, de eerste Christene Kerk gebouwd, en *S. Laurens* toegewijd heeft.

Haar naam word voor 't zekerste gehouden alder eerst geweest te zijn *Al-meer*, om dat 'er eertijds zeer veel Meiren om de Stad lagen, welke nu bedijkt zijn.

't Blijkt altijd klaarlijk, uit de dappere oorlogen die *Alkmaar* eertijds tegens de Vriezen gevoerd heeft, dat de Stad zeer oud is. De Chronijken schrijven, dat *Alkmaar*, na een streng gevecht, ten tijde van *Diderik de II.* door de Vriezen verbrand is: Ook dat in het jaar 1270. als *Godevaart met den Bult* geheel *Westvriesland* met de wapenen onder zijn gebied gebracht had, hy zijn rijken buit in de Stad voerde, waar op de Vriezen met een groote Heirskracht *Alkmaar* twee maanden belegerden; maar *Godevaart* nam daar na die van *Utrecht* te hulp, leverde den Vriezen slag, en sloeg acht duizend van hen ter neder.

Naderhand hebben de Vriezen onder 't beleid van *Florentinus Niger*, of *den Swarten*, Zoon van *Diderik de VI.* de Stad met grooten hoogmoed door vuur en swaard tot de grond toe bedurven.

Kort daar na hebben de Vriezen *Alkmaar* wederom belegerd; doch zy moesten met verlies van twee duizend man afwijken.

Diergelijke aanslagen zijn 'er noch naderhand verscheidene maalen door de Vriezen geschied; maar hun geweld wierd vry wat bedwongen door

dien *Wilhelm*, *Koning der Romeinen*, een sterk Slot by de Stad deed oprichten, *Thorenburg* geheeten, 't geen hen in dwang hield.

Florus de V. deed tot meerder verzekerdheid der Burgers met groote kosten een Dijk van *Alkmaar* tot aan d' uiterste paalen van *Westvriesland* maaken, en stichte der op 't *Kasteel van Nieuburgen Middelburg*, om den inbreuk der *Vriezen* in *Holland* te wederstaan.

In 't jaar 1492. hebben de *Kaasenbroodeeters* binnen *Alkmaar* groote beroerten verwekt.

In 't jaar 1517. hebben de *Gelderschen* met de *Vriezen* samengespannen, en de Stad overvallen, plonderende der *Burgeren* goederen acht dagen lang.

In 't jaar 1573. hebben de *Spanjaarden*, na 't inneemen van *Haarlem*, *Alkmaar* sterk belegerd; maar *Frederik van Toledo*, ziende de vroomheid, standvastigheid, tegenweer, en 't geweld van die van binnen, brak de *Belegering* op, en toog voort, niet zonder groot verlies der zijnen.

Boven deze gemelde oorlogen, elenden, en andere swaarigheden, heeft de Stad evenwel toegenomen, en is na haar eerste begrip tot vier maalen uitgelegt.

Onder haar voornaamste Gebouwen vertoont zich de zeer nette en konstig-gemaakte *Kerk*, die weinig weergaa in *Nederland* heeft. In het Koor van de zelve ziet men de *Tombe* van *Graaf Florus*, die door *Gerrit van Velzen* vermoord wierd.

Van oudts was hier een *Kapel*, de *Heilige Maget* toegewijd, die nu vernieuwd, en met een *Orgel* vercierd is, tot gebruik der geener van de *Gereformeerde Religie*.

Noch een *Kapel*, den *Heiligen Geest* toegewijd, die tot een *Waag* herbouwd is.

't Oude Bagijnhof is nu geschikt tot een Arm-en Tuchtuis; 't Nieuwe Bagijnhof tot het Weeshuis, alwaar in de Kapel de Latynsche School is.

Noch was hier voor dezen een Vrouwe-Klooster van de Witte Zusters, 't geen vervallen zijnde, door d'Overigheid verkocht is, en nu bewoond word.

't Stadhuis is verciert met ongemeen-fraaye Zalen en Kamers, die, behalven dat ze tot het gebruik van de Magistraaten en andere buiten-Collegien verordend zijn, ook menigmaal dienen om'er de Grootsten des Landts in t'onthaalen.

Ook heeft de Stad een Mannen-en Vrouwen-Gasthuis, twee Schutters-Doelens, treffelyke Poorten, en diepe ruime Grachten.

Buiten de zelve heeft men een schoonen Hout, of Boffchazie, zo lustig en regelmatig beplant, dat'er in gantsch Nederland geen zo nette te vinden is.

De Regeering bestaat in 't getal van vier-en-twintig, die Raadsheeren of Vroedschappen genoemd worden, vier Burgemeesters, en zeven Schepenen.

De Stad Alkmaar heeft mede haar extraordinaris Gedeputeerde, als in de Vergadering van de Generaliteit, Raad van Staaten of Generaliteits Rekenkamer, en in de Vergadering der Heeren Staaten van Holland en Westvriesland. Zy heeft ook in de Vergadering der Heeren Gecommitteerde Raaden van Westvriesland en 't Noorder Quartier de eerste plaats, als wezende de Hoofdstad van het zelve, mitsgaders in de Rekenkamer en ter Admiraliteit in 't zelve Quartier residierende. De Stad heeft ook haar Ordinaris Gedeputeerde in de Kamers van d'Oost-en West-Indische Compagnie, welke door de Vroedschap voor den gebruikelijken tyd gekoozen worden.

LOGEMENTEN.

De Waag van Amsterdam.

't Moriaans Hoofd.

De Toelast.

De twee Doelens.

't Paardtshoofd.

't Huis van Gemak.

't Schippers Huis.

Vaarten op andere Plaatsen.

'Van Alkmaar op Amsterdam.

Alle Zondagen drie Schuiten, een 's morgens ten 9. en 's avondts twee ten 8. uuren.

Maandags, Woensdags, en Vrydags een, 's morgens ten 9. uuren.

Saturdags twee, ten 9. en ten 3. of 4. uuren, na de dagen lang zyn.

Donderdags, des Zomers als vooren; en 's Winters een, 's morgens ten 9. uuren.

Op Hoorn.

Des Zomers, 's morgens ten 5 en 8 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

's Winters, 's morgens ten 8 en 11 uuren: 's namiddags ten 3 uuren.

De Goed-schuit altyd op Dingsdag, Donderdag, en Saturdag, 's morgens ten 10 uuren.

Op Medenblik.

's Woensdags en Saturdags, 's morgens ten half 10. van buiten.

Postwagens tusschen Alkmaar en Haarlem.

Van Alkmaar op Haarlem, en van Haarlem op Alkmaar, alle dagen een, 's morgens ten 9 uuren.

Een

Een uur of anderhalf van de Stad *Alkmaar* legt een Dorp, HEILIGE LOO, of door verkorting HEILOO geheeten, 't geen zeer vermaard is door de Bedevaarten welken de Roomsgezinden derwaarts gaan doen, ter oorzaak dat'er, na der zelve verhaal, hier ter Plaatsse zeer veel Mirakelen geschied zouden wezen, waar van zy ook gelooven dat de kracht noch niet ophoud.

H O O R N.

Hoorn heeft, na de meening van *Boxhornius*, den naam gekreegen van de Haven, die het eerste begintel der Stad geweest is, hebbende met zyn keering de gedaante van een Hoorn; of om dat de Stad gelegen is aan een hoek dien d'oude Nederlanders den *Horn der Zuider-Zee* noemden. Daar zyn'er die andere redenen van de benaaming geeven, doch wy zullen die laten vaaren, om tot de beschrijving van de Stad te komen.

Omtrent het jaar 1323. is de eerste *Parochie-Kerk* van Hout getimmerd binnen *Hoorn*, en aan *S. Cyriacus* toegewyd, maar zes jaaren daar na door den bliksem geheel verbrand.

In het jaar 1369. is de *Nieuwe Kerk* ter eere van den *H. Johan den Dooper* en *S. Cyriacus* zeer heerlijk getimmerd, met groote kosten der Inwoonders.

In het jaar 1385. zyn'er twee *Kloosters* gesticht, 't een van de *Broeders van S. Hieronymus Order*, en het ander *S. Agneet* geheeten.

In het jaar 1388. is het *Klooster der Regulieren* gebouwd, dicht by de Stad, 't geen daar na zo zeer vermeerderd is, dat het onder de schoonsten en rijksten van geheel *Nederland* geacht wierd.

Omtrent het jaar 1389. heeft d'*Osse-markt*, die

uit *Deenmarken* en d'omleggende Landschappen groote toevoer kreeg, tot *Hoorn* beginnen te bloeijen.

In het jaar 1400. en de twee navolgenden, zijn binnen *Hoorn* drie *Kloosters* getimmerd, van de *H. Catharina*, *Cecilia*, en *Gcertruid*; en acht jaaren daar na is opgerecht het *Klooster van de H. Maria*.

In het jaar 1426. hebben de *Hoornaars*, als 'er oorlog tegens *Vrouw Jacoba van Beyeren* verkondigd was, hun Stad met *Vesten* versterkt; en alzo is *Hoorn* onder de *Steden van Westvriesland* de eerste geweest na *Alkmaar* die met een *Bolwerk* omcینگeld is geworden. Kort daar na wierd de Stad door die van *Kennemerland*, welke de party van *Vrouw Jacoba* volgden, belegerd; doch dit beleg had geen goeden uitslag, en de *Kennemers* wierden op de vlucht gedreeven.

Omtrent den zelven tijd is de *Kerk van de Heilige Maria* begonnen opgerecht te worden.

In het jaar 1441. hebben de *Hoornaars* en *Enkhuizers* een groote *Vloot Schepen* van d'*Oosterlingen* bekomen, en op deze manier geëindigd den swaaren oorlog die 'er tusschen de *Hollanders* en *Oosterlingen* ontstaan was.

In het jaar 1464. is het *Klooster, S. Maria Magdalena* geheeten, gesticht; en in het jaar 1468. dat van *S. Clara*.

In het jaar 1481. is de Stad *Hoorn* door een grooten brand byna geheel vernield geworden, doch wel haalt daar na met een grooter luister uit haar puinhoopen weer opgereezen.

In het jaar 1573. is het *Collegie van de Gedeputeerden der Staaten van Westvriesland*, met bewilliging der andere *Steden*, om de bekwaame gelegenheid tot *Hoorn* geschikt.

In het jaar 1586. is de *Westvriesche Munt* binnen
Hoorn

Hoorn gesteld, met getoefstemming van allen. Deze Munt gaat om de zeven jaaren na *Enkhuizen*, en keert daar na wederom hier.

De gedaante van de Stad is langwerpigh rond, en strekt zich dezelve by de Zee langs bykans Oost en West. Haar sterkte is redelijk. Aan de landzyde zijn zes *Bolwerken*, van de welken twee op de kant van de Zee leggen: maar de meeste sterkte bestaat in het Zeewater, waar mede zy in tyd van nood het gantsche rondom leggende land kan bedekken, en doen ondervloeyen. Zy heeft vyf *Poorten*, den *ingang van het Hoofd* voor een gerekend.

De Stad is van binnen zeer waterrijk; want behalven vier groote Havens, daar een menigte van kloeke Schepen gebergd kan worden, heeft zy noch verscheidene kleinder Grachten en Wateringen, daar de Schuiten en Binnen-schepen in leggen. En hoewel 'er het Zeewater met een ring midden door loopt, zo komt niettemin het varsche water op drie plaatsen in de Stad, tot geryf der Landlieden, om hun Waaren daar door te gevoegelijker na de markt te konnen brengen.

Door deze goede gelegenheid is de Stad wel bewoond, en meest altemaal dicht betimmerd. De gemeene Gebouwen zijn eenigen cierlijk genoeg, als de *Waag*, drie van de gemelde vyf *Poorten*, maar voornaamentlijk de *Hoofdkerk* en haar *Toorn*, welke Kerk zeer ruim en groot is. Behalven deze zijn 'er noch twee andere fraaye *Kerken*, zeer cierlijk van boukonst, en wel waardig bezien te worden. Eertijds waren 'er acht *Kloosters*, een van Mans- en zeven van Vrouwspersoonen, welke nu meest tot andere gebruiken verordend zijn, als een tot een *Weeshuis*, een ander tot een *Oude-Vrouwen-huis*, een derde tot de *Schoolen*, en een vierde tot het

Tucht.

Tuchthuis. Noch waren 'er, boven deze acht, twee *Kloosters* buiten, ongeveer een half uur van de Stad, de *Reguliers* en *Bethlehem*.

Behalven alle deze genoemde Kerken en Geestelijke Gebouwen, heeft men ook noch het *Proostenhuis*, daar eertijds, als in de Hoofdstad van 't Land, de *Proosten* van *Westvriesland* huis plachten te houden. Naderhand heeft het *Collegie der Gecommitteerde Raaden van Westvriesland* haar resedentie daar in gehouden, gelijk dat noch heden duurt.

Wat d' uiterlijke gelegenheid van de Stad aangaat, die is zeer bekwaam en genoegelijk, strekkende zich de zelve met haar grootste darde part langs de *Zuider-Zee* heen, en met de twee kleinste darde deelen langs een goed en vruchtbaar *Weyland*, waar van een goed gedeelte in *Tuinen* en *Lusthoven* veranderd is, tot cieraad van de Stad en vermaak der Burgers.

LOGEMENTEN.

- 't Heeren Logement.
- d'Oude en Nieuwe Doelen.
- De Goude Leeuw.
- 't Moorians-Hoofd.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Hoorn op Amsterdam.

Des Zomers van den 1 April tot den 30 September.

Ten 4 uuren over Purmerend.

Ten 5 uuren over Edam.

Ten 6 uuren over Purmerend.

Ten 7 uuren over Edam.

Ten 9 uuren over Purmerend.

Ten 10 uuren over Edam.

Ten

Ten 12 uuren over Purmerend.
 Ten 1 uur over Edam.
 Ten 2 uuren over Purmerend.
 Ten 3 uuren over Edam.
 Ten half 4 over Purmerend.
 Ten 5 uuren tot aan Monnikendam.
 De Nachtschuit ten 6 uuren.

Des Winters van den 1 October tot den 31 Maart.

Ten 4 uuren over Edam.
 Ten 5 uuren over Purmerend.
 Ten 8 uuren over Edam.
 Ten 9 uuren over Purmerend.
 Ten 11 uuren over Purmerend.
 Ten 12 uuren over Edam.
 Ten 2 uuren over Purmerend.
 Ten 3 uuren over Edam.
 Ten 4 uuren over Purmerend.
 Ten 5 uuren tot Monnikendam toe.
 De Nachtschuit ten 6 uuren, voor het openen van
 de Boom over Purmerend.

Op Alkmaar.

Des Zomers, 's morgens ten 5 en 8 uuren: 's na-
 middags ten 1. en 4 uuren.
 's Winters, 's morgens ten 8 en 11 uuren: 's na-
 middags ten 3 uuren.
 De Goed-schuit altijd op Dingsdag, Donderdag,
 en Saturdag, 's morgens ten 10 uuren.

Op Amsterdam met het Veerschip.

Alle dagen twee, 's ochtens en 's avondts.

Wagens van Hoorn op Enkhuizen.

Des Zomers van den 1 April tot den 31 September,
 's morgens ten 6 en 10 uuren: 's namiddags ten 2
 en 6 uuren.
 's Winters van den 1 October tot den 31 Maart,
 's mor-

's morgens ten 8 en 10 uuren: 's namiddagste
1 en 4 uuren.

ENKHUIZEN.

Enkhuizen heeft, na 't zeggen van sommigen, den naam van de *Enkele huizen* der Viisschers, die 'e eertydts aan den Dijk stonden, welke metter tyt zo tonamen, dat het eindelijk een Stad geworden is. Anderen meenen, dat ze haar benaaming genomen heeft van *Harenkhuizen*, met verkorting der eerste lettergreep, ter oorzaak van de groote Haringvangst die 'er placht te zijn.

Daar word van deze Stad in de Chronijken geschreeven, dat ze in den jaare 1279. door *Johan van Arkel* en *Niklaas van Putten*, gezonden om de wederspannige Vriezen tot gehoorzaamheid te brengen, verbrand is.

Enkhuizen was toenmaals niet zeer sterk, maar nu naderhand, om de bekwaame Haven, zodanig toe, dat 'er in 't jaar 1394. drie duizend Schepen in de Haven lagen, daar Hertog *Albrecht van Beyeren*, Graaf van *Holland*, zijn Leger mee tegens d'Oost-Vriezen overbracht.

In het jaar 1426. is de Stad in de macht der Kennemerlanders gekomen. In 't zelve jaar hebben de Soldaaten van *Vrouw Jacoba* heel schielijk omtrent den middag *Enkhuizen* overvallen, en honderd der voornaamste Burgers, die over tafel zaten, dood geslagen.

In het jaar 1591. is *Enkhuizen* zeer vergroot. Veertien jaaren daar na wierd d'*Offe-markt* der Deensche magere Offen, welke tot dien tyd toe te *Hoorn* geweest had, tot groot voordeel der Stad t'*Enkhuizen* verplaatst.

Enkhuizen heeft twee Parochie-Kerken, waar af d'ecne S. Pancratius, en d'andere S. Gomarus toegewyd is.

Mitsgaders een Stadhuis van een zonderlinge schoonheid, zijnde alkemaal van wit-arduin steen gebouwd, en verciert met een treffelijke Toorn; zulks dat het, uitgezondert het Stadhuis van Amsterdam, voor geen der Hollandche Gestichten van dien aart behoeft te wyken.

De Munt van Westvriesland, na alvorens tot Hoorn geweest te zijn, komt om de zeven jaar hier, en keert vervolgens weer derwaarts.

De Stad is door de natuur, konst, en goede gelegenheid zeer sterk, zijnde gelegen aan de Zee, tegens wiens geweld zy met sterke en vaste Dyken beveiligd word.

Zy is zeer welvaarende door Haringvangst, en toerusting van Oorlogs-en Koopvaardy-schepen.

Deze Stad was de eerste die het jok der Spanjaarden in Noord-Holland affmeest, en de party des Prinses van Oranje nam, kort na dat de Watergeuzen den Briel veroverd hadden.

LOGEMENTEN.

d'Oostindische Toorn.

De Doelen.

Het Stadhuis van Amsterdam.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Enkhuizen op Workum en Harlingen.

's Morgens ten 9 uuren een Schip.

By hard weer op Staveren, van waar men met de Wagen, voor een gezette prijs, na Workum gevoerd word.

Op Amsterdam.

Alle dagen, 's morgensten 9 uuren, en 's avondts met het sluiten van de Boom.

Wa-

Wagens van Enkhuizen op Hoorn.

Des Zomers van den 1 April tot den 31 Septembe
's morgens ten 6 en 10 uuren : 's namiddags te
1 en 6 uuren.

's Winters van den 1 October tot den 31 Maar
's morgens ten 8. en 9. en 12 uuren : 's namidda
ten 4 uuren.

E D A M.

Edam, of liever *Ydam*, heeft den naam van de Rivier het Y, tegens de welke hier een Dam of Dijk gelegd is.

In het jaar 1426. is *Edam* van de Kennemerlaters ingenomen.

In het jaar 1430. wierd 'er een *Zeevrouw* omtrent *Edam* gevangen, daar *Snojus* aldus van schrijft „ N
„ dat 'er een groot onweer geweest had, en eenig
„ Dijken doorgebroken waren, en de *Zuider-zee* ove
„ 't land vlocide, heeft zich een *Watervrouw*, mo
„ achtig, en vuil wezende, in een ondiepte aan ee
„ nige Meisjes van *Edam*, die met een Schuitje ove
„ de *Purmer* voeren om *Koeyen* temelken, ver
„ toond, welke door dit gezicht in 't eerst zeer ver
„ baasd waren, doch daar na weder moed neemen
„ de, de *Vrouw*, die door het afloopen van he
„ water half in het slyk stak, in hun Schuitje trok
„ ken, en t' *Edam* brachten, alwaar ze gezuiverd
„ en gekleed zijnde, onze spijs leerde gebruiken
„ en spinnen. Zy gaf een onbekend geluid, en kon
„ geen *Nederduitsch* verstaan: ook heet men haa
„ nooit kunnen leeren spreken, hoewel ze, te
„ *Haarlem* overgebracht zijnde, noch eenige jaaren
„ aldaar leefde.

Binnen *Edam* heeft men, behalven d'andere

Gee

REIS-BOEK door Monnikendam. 161

Geestelijke Gebouwen, twee Kerken, waar af de eene zeer groot en schoon, en met een treffelijk Orgel versierd is.

Deze Stad legt aan de *Zuider-Zee*, drie mylen van *Amsterdam*, en twee van *Hoorn*. Zy is vermaard door de goede Kaas, die 'er gemaakt, en in alle d'omleggende Plaatsen getrokken word; mitsgaders door het bouwen van veele groote Schepen.

LOGEMENTEN.

't Heeren Logement.
De Roskam.

MONNIKENDAM.

Monnikendam heeft den naam van de Waterloop die midden door de Stad vloeit, de *Monik* geheeten; gelijk zy ook een *Monnik* in haar Wapen voert.

De Chronyken melden, dat de Vriezen in het jaar 1297. hier aengekomen zijn, om den *Bisschop van Utrecht* bystand van wapenen te doen.

In het jaar 1426. is de Stad *Monnikendam* door de Kennemerlanders, die de party van *Vrouw Jacoba* volgden, ingenomen.

In het jaar 1499. wierd *Monnikendam* door een ongelukkigen brand zodanig vernield, dat 'er nauwelijks tachtig huizen overbleeven.

In het jaar 1515. heeft de Stad de zelve ramp geleeden, behoudende alleenlijk de Kerk en der *Karmelyten Klooster*.

Deze Stad is zo net en zindelijk, dat 'er schier geenige by vergeleeken kan worden. Zy legt niet ver van *Edam*, en is omringd met schoon *Weyland*.

De Doelen.

Den Eenhoorn.

M E D E N B L I K .

Medemlek, of *Medenblik*, is een zeer oude Stad, alwaar, na de meening van velen, *Radbod*, de vermaarde Votst der Vriezen, zijn woonplaats gehouden heeft, daar *Doufa* breeder af schrijft. Meest alle de Historien melden, dat *Medenblik* d'eerste Stad van *Westvrieland* is geweest. Zy heeft haar naam van de Rivier *Medemelacha*, daar hedendaags geen tekenen meer af te vinden zijn.

Medenblik word gemeld in den Brief van *Godebaldus*, Bisschop van *Utrecht*, in de welke de Kerk van *Medenblik* aan de Kanonniken van *S. Marten* tot *Utrecht* gegeven word.

In het jaar 1426. is *Medenblik* van de Kennemelanders ingenomen.

In het jaar 1517. hebben de Gelderschen, toenmaals *de Swarte Bende* genaamd, *Medenblik* ingenomen en verbrand, zulksdat 'er niet een huis overbleef; maar het Kasteel, daar *Justus van Buuren* over gebod, keerde de vyandlijke stormen en het vuur af.

Een-en-twintig jaar daar na heeft een schrikkelijke brand een groot deel der Stad vernield.

Naderhand is *Medenblik* zijn geleedene schade te boven gekomen, en een vermaarde Stad geworden, die zo swaare en hooge Dijken tegens de Zee heeft, dat men schrikt om 'er van na beneden te zien. Aan de zyde van de Haven legt het Kasteel Inwendig heeft de Stad een fraaije Kerk, Stadhuis, Waag, Weeshuis, Provenhuis, Ziekhuis, en Gasthuis.

Aan het Kasteel is de nieuwe vergrooting, met nieu-

nieuwe treffelijke Havens en Scheepstimmerwerven.

De Stad heeft drie Poorten, en van oudts groote Jurisdic tie gehad.

LOGEMENT.

De Roode Leeuw.

Vaart.

Van Medenblik op Alkmaar.

Dingsdags en Vrydags, 's morgensten 4 uren.

PURMEREND.

Purmerend, d'achtiende en laatste stemmende Stad van *Holland*, heeft haar naam om dat ze aan 't einde van de *Purmer* legt, 't geen eertydts een binnenwater was, doch naderhand tot land is gemaakt. Men oordeelt, datze door *Willem Eggard*, een ryk Koopman van *Amsterdam*, gesticht is. Deze heeft aan *Willem van Beyerens*, die om zijns Vaders toorn gevlucht was, en zich by de Deenen onthield, geld verstrekt; waar over hy Thresorier des Landts gemaakt zijnde, de Heerlijkheid van *Purmerend*, met de Dorpen *Nek* en *Ilpendam*, van *Willem*, die na zijn Vaders dood *Graaf van Holland* wierd, tot een gift van dankbaarheid ontving. Deze Heer van *Purmerend* liet aldaar in den jaare 1410. een sterk Slot bouwen, 't geen noch in wezen is. Zijn Zoon *Jan Eggard*, schuwende d'Inlandsche Beroerten, verkocht *Purmerend* aan *Gerard van Zijl*, en vertrok na *Vlaanderen*. Van *Zijl* verkocht het weder aan *Johan, Burggraaf van Montfoort*,

en als zijn Neef beschuldigd wierd van muitery, wierd *Purmerend* door *Maximiliaan van Oostenryk* geconfisqueerd, en in den jaare 1486. aan den Veldoverste *Balthasar van Valkenstein* gegeven, die het weder verkocht aan den eersten *Graaf van Egmond*, zulks dat deze Plaats tot den jaare 1590. aan 't Geslacht van *Egmond* bleef. Maar toen hebben haar Ed: Gr: Mog. de Heeren Staaten van *Holland en Westvriesland* de Heerlijkheid gekocht, en aan hun Provincie gehegt.

Purmerend is omtrent het jaar 1573. toen de *Hollandische Steden* zich tegens den *Hertog van Alba* stelden, met Grachten en Bolwerken versterkt.

De Stad is niet groot, maar redelijk net betimmerd, en voorzien van alles 't geen tot gemak der Inwoonders kan dienen.

LOGEMENTEN.

't Raadhuis van Antwerpen.

De Goude Hoorn.

De drie Mooriaanen.

Omtrent een uur van de Stad *Purmerend* legt het Dorp *JISP*, vermaard wegens de gelukkige cuuren welke, door de zonderlinge ervarenheid van zekere goede Meesters, aldaar gedaan zijn, en noch dagelijks worden. Men kan 'er gaan logeeren in de Herbergen *de Fuik, de Wynrank, de Groene Boggaard, de Prins*, en *Malegys*.

Y S S E L S T E I N.

Yffelstein, gelegen aan den *Yssel*, heeft haar naam van de zelve Rivier. De *Chronyken* melden van 't Slot *Yffelstein* in 't jaar 1250. Daar is altyd twist tusschen de *Hollanders* en die van *Uitrecht* over de bezitting van deze Stad geweest, waar uit verscheidene maalen oorlogen gesprooten zijn, daar

de

de Hollandsche Historien wydlustig af schryven.

In het jaar 1390. is deze Plaats onder *Arnold*, Heer van *Ysselstein* en *Egmond*, met Muuren en Poorten versterkt. De zelve Heer *Arnold* liet omtrent dien tyd op zijn kosten aldaar een *Klooster der Regulieren van S. Augustyn* oprichten.

Als *Johan van Egmond* in den jaare 1417. beschuldigd was van verraad tegens den *Graaf van Holland*, zo is hy te *Ysselstein* by zijn Broeder *Willem* gevlucht. *Graaf Willem* zulks verstaande, kwam de Stad belegeren; maar door tusschenspraak van *Egmonds* Vrienden wierden zy vereenigd, mits dat *Ysselstein* aan den *Graaf* geleverd zou worden, en dathy jaarlijks aan *Willem van Ysselstein* 200. Schilden, en aan zijn Vrouw Moeder 600. Fransche Kroonen moest uitkeeren. De *Graaf* overleeden zijnde, hebben zy alle vlyt aangewend om de Stad weder te krygen, 't geen ook geschiedde; maar zy wicden 'er terstond door die van *Utrecht* weder uitgedreeven. Thans wierden de Muuren, 't Slot en Toorns ter nedergeworpen, en de Stad verbrand, behalven de Kerk en 't Klooster.

In het jaar 1466. hebben de Gelderschen *Ysselstein* verbrand, zulks dat de Stad verwoest gelegen heeft tot ten tyde van *Frederik van Ysselstein*, die van *Karel van Bourgondien* verkreeg, dat hy de Stad weder zou mogen opbouwen en bemuuren.

Naderhand is *Ysselstein* aan het Doorluchtig Huis van *Oranje* gekomen, en erkent nu voor haar Heer Zijn Koninklijke Hoogheid den *Prins van Oranje*, wiens Voorzaaten het zeer versterkt en vercierd hebben.

LOGEMENTEN.

De Vergulde Wagen.

De Ridder St. Joris.

De Zalm.

W O E R D E N .

Woerden is van *Godefridus*, acht-en-twintigste *Bisschop van Utrecht*, in het jaar 1160. tot een Stad gemaakt, om zijn Onderzaaten in gehoorzaamheid te houden.

Deze Stad heeft dikmaals oorzaak tot swaare oorlogen tusschen de *Hollanders* en *Utrechtschen* gegeven. Maar in 't jaar 1216. als *Harmen van Woerden*, met *Gerard van Velsen* en *Gysbrecht van Amstel*, tegens *Graaf Florus de V.* opgestaan waren, is *Woerden* aan de *Graaven van Holland* gekomen.

In 't jaar 1374. hebben die van *Utrecht* de Stad belegerd; en de zelve niet konnende vermeerderen, staken ze de Voorstad met verscheidene Schansen in brand.

In 't jaar 1480. heeft *Johan*, *Burggraaf van Montfoort*, het Slot en de Stad van *Woerden* met laage en bystand van eenigen der Stadts Burgers ingenomen: maar de zaak kort daar na tusschen de *Hollanders* en den *Burggraaf* verdraagen zijnde, wierd de Stad weder overgeleverd.

Omtrent het jaar 1581. is *Woerden* door *Philips*, *Koning van Spanjen*, aan *Erik*, *Hertog van Brunswyk*, te pand gegeven.

De Stad bloeit redelijker wijze in menigte van Burgers, en heeft noch een *Kasteel*, daar eertydts de *Kastelynen Gouverneurs* af plachten te zijn.

Wanneer de Franschen in den jaare 1672. met een ontsaglijk Leger op de *Nederlanden* kwamen afzakken, en deze Stad, nevens veele anderen, in der zelve macht was gevallen, hebben d'*Inwoonders* geweldig veel van de baldaadigheid en wreedheid

heid der Soldaaten moeten lyden : doch na een wijl tydts wierd dezelve verlaaten , op zodanig een wijs als men elders in de Historien kan leezen , en kwam alzo weder onder het gebied der Heeren *Staten Generaal*.

LOGEMENT.

't Proveniers-Huis.

O U D E W A T E R.

Oudewater , indien men op haar eerste beginselen ziet , behoorde *Oude-waarder* te heeten , ter oorzaak dat 'er verscheidene *Waarden* omtrent leggen , welken men hedendaags *Nieuwe Waarden* noemt.

In 't jaar 1349. heeft *Johan van Arkel* , Bisschop van *Utrecht* , *Oudewater* met geweld ingenomen , en het meeste deel der Stad verbrand , neemende veele Burgers gevangen , en beroovende hen van hun goederen ; doch door dien de Burgers zich zo mannelijk weerden , bleeven 'er meer *Utrechtschen* als *Oudewaterschen* dood.

In 't jaar 1575. hebben de Spanjaarden *Oudewater* belegerd , en zo vreeselijk beschooten , dat de Muuren ten deele tot puin geraakten. Eindelijk wierden de Beleggers , na 't hevig stormen , schoon van binnen groote wederstand gedaan wierd , meester van de Stad ; vermoordden de meeste Burgers ; en verbrandden en verwoestten de gantsche Plaats. Naderhand wierden de Wallen weder opgebouwd , en de Stad van de *Staten* met veele vryheden begiftigd.

Oudewater legt aan den *Yffel* , en is rondom omringd

ringd met schoone Kenneplanden, en andere vruchtbaare Landtsdouwen.

Deze Stad is in het zelve jaar mede onder het gebied der Franschen gevallen, doch na een wijl tijds weder verlaaten.

LOGEMENTEN.

De Doelen.

De Toelast.

't Varken.

HEUSDEN.

Heusden is een zeer oude Stad, wiens oorspronk en beginsel men al over ettelijke honderden van jaaren stelt, en langen tijd in eigendom bezeten geweest door de voortreffelijke *Stam van Heusden*.

Omtrent het jaar 1303 heeft *Johan, Hertog van Brabant*, de Stad *Heusden* ingenomen.

In het jaar 1338. wierd hier door *Machteld*, Weduwe van *Herbarnus Riedius*, een Collegie van vijf Kanonniken gesticht.

Johan, Hertog van Brabant, heeft in het jaar 1340 het *Slot van Heusden*, met een fraaijen en sterken Toorn vercierd, doen bouwen.

Deze Stad legt aan een Water, 't geen uit de *Maas* rondom de *Hemertsehe Waare*, en weder in de zelve Rivier loopt. Zy word tegenwoordig voor een van de sterkste Plaatsen der *Vereenigde Nederlanden* vermaard, zijnde met dubbelde Grachten, veele Bolwerken, Halvemaanen en Hoornwerken omringd en verzorgd. Het *Slot* of *Kasteel* legt dicht aan de Wallen, en is een tamelijk fraay en sterk gebouw.

LOGEMENT.

S. Joris.

Vaart op Amsterdam.

Alle Zondagen een Schip.

S.

S. GEERTRUIDENBERG.

S. Geertruidenberg is een zeer oude Stad, die den naam verkreegen heeft van *Geertruid*, Dochter van *Pepijn van Landen*, Hofmeester des *Konings van Frankrijk*, gestorven in het jaar 664. Zy leefde, en was zeer vermaard in dit Gewest, ter oorzaak van haar godvruchtigen handel en wandel.

In het jaar 1321. is het *Slot van Geertruidenberg* opgerecht, 't geen altijd by de *Kasteleinen* geregeerd is.

In het jaar 1420. tentijde des oorlogs van *Johan van Beyeren* en *Vrouw Jacoba*, is de gantsche Stad met de Kerk verbrand, waar af de *Chronijken* aldus schrijven. *Diderik van Merwede*, *Baljuw van Zuid-Holland*, voerde het gebied in 't *Kasteel van Geertruidenberg*, en vermaande zijn *Burgers*, dat ze zich voor die van *Dordrecht*, welke de zyde van *Johan van Beyeren* hielden, zouden wachten, alzo ze van meening waren de Stad t'overvallen. Hier op volgde, dat de *Dordrechtenaars* met hun *Leger* aan kwamen trekken, en de Stad opeischten, daar d'onvoorzichtigheid der *Burgers* in bewilligde. *Diderik van Merwede* verweerde nochtans zijn *Kasteel* met groote dapperheid, en schoot zo geweldig met *vuurpijlen* in de Stad, dat de *Plaats* ten laatsten in brand raakte, en hy eindelijk gedwongen wierd 't *Kasteel* behoudens lijf en goed over te geeven.

In het jaar 1489. bestormde en veroverde *Johan van Naaldwijk* de Stad, door dien hy geen tegenweer vond; doch hy toog 'er kort daar na weder uit.

In het jaar 1573. wierd *Geertruidenberg* door last des *Prins van Oranje* by *Poyet* ingenomen, en de *Bezetting* nedergehouden.

170 REIS-BOEK door S. Geertruidenberg.

In het jaar 1588. heeft het Garnisoen van *Geertruidenberg* de Stad tegens dank des *Prins van Oranje*, die met Krijgsvolk tot ontzet aan kwam trekken, aan *Parma* overgegeeven.

't Verlies was den *Vereenigden Nederlanden* zeer schadelijk, welke terstond met Oorlogschepen de Stroomen deden bezetten, om de *Visscheryen* en *Passazien* te bevryden.

Vijf jaaren daar na kwam *Prins Maurits* met een groote macht *Geertruidenberg* belegeren, en overweldigde de Stad op *S. Jans* dag in 't gezicht der *Vyanden*; na welken tijd zy aan de *Staaten* gebleeven is.

Geertruidenberg is gelegen op de *Merwe*, of 't Vlak 't geen de *Rijn* en *Maas* van verdrinkene landen maaken, tegen over *Dordrecht*. Deze Stad hoort aan den *Prins van Oranje*, 'en is zeer rijk van *Steurzalm*-en *Elft-visschery*, waar van 'er op een dag wel 18000. gevangen worden.

De Stad legt op 't vaste land van *Braband*, en word onder de *Hollandische Grensplaatsen* gerekend.

De *Brabanders* hadden certijds voor een gebruik, dat, als zy hun *Hertogen* aannamen, zy hen met eede deden belooven, alle middelen aan te wenden om de Stad onder hun geweld te brengen. Van gelijken deden de *Hollanders*, op dat de *Graaven* de zelve zouden behouden.

LOGEMENTEN.

De Star.

De Goude Wagen.

De Roos.

De Paauw.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Geertruidenberg op Dordrecht.

Alle dagen, met het gety,

Op.

Op Rotterdam.

Alle dagen.

Op Bergen-op-Zoom.

Twee of drie maal ter week.

W O R K U M.

Workum is de Hoofdstad van 't Land *Altena*. Dit Land heeft zijn naam ontleend van een zeer oud Kasteel, welkers oude en vervallene Muuren noch hedendaags te zien zijn. 't Wierd eertijds *Holtena* en *Outena* genoemd, misschien om de menigte van 't hout en boomen.

In het jaar 1395. zijn de Edelen, welke *Aleida van Poelgeest*, een vermaarde Vrouw, die van *Albrecht van Beyeren* vierig bemind wierd, door de bestiering van *Willem van Oostervant*, oudste Zoon van *Albrecht*, gelijk veele schrijven, gedood hadden, in dit Slot gevlucht. Om dit schelmstuks wille heeft *Albrecht* het Slot sterk belegerd, met verdrag ingenomen, en tot teken van zijn overwinning twee Toorns van het zelve doen af breeken.

Deze Stad en 't Land van *Altena* heeft sedert het jaar 1150. den *Heeren van Hoorn*, die namaalstot Graaven zijn gemaakt, toebehoord. 't Was niettemin een Leen der *Graaven van Kleef*: maar *Willem de Goede*, *Graaf van Holland*, heeft de souverainiteit van deze Plaats in het jaar 1332. van *Diderik*, *Graaf van Kleef*, gekocht; en van dien tijd af is het een Leen der *Graaven van Holland* geworden. Zy is tot een eigendom der *Graaven van Hoorn* gebleven tot aan het jaar 1600. want alstoen heeft *Walburg* (eerst Weduwe van *Philips van Montmorency*, *Graaf van Hoorn*, die in het jaar 1568. door last des

Her.

Hertogs van Alba onthoofd is, en daar na van *Graaf Adolf van Nyenaar en Meurs*) de *Heerlijkheid van Altena*, en deze Stad, een weinig voor haar overlijden, voor 90000. guldens aan de *Heeren Staaten van Holland* verkocht; zulks dat ze nu den gemelden *Staaten* volkomentlijk toebehoort.

In het jaar 1460. is *Workum* met Wallen en Poorten omringd.

Omtrent het jaar 1511. hebben de *Gelderschen Workum*, by nacht de Vesten met ladders beklimmende, door d'onachtsaame *Wacht der Burgers*, ingenomen, krygende den *Graaf van Hoorn* aldaar gevangen, dien een groote somme geldts tot zijn en zijner *Onderzaaten* verlossing afgedwongen wierd.

De Stad *Workum* is zeer bekwaamelijk gelegen aan de *Rivier de Waal*, (welke de linker arm des *Rijns* is, die zich by *Schenken-Schans* in tweeën deelt) in een vruchtbaare landtsdouwe, schuin over *Gorkum*, en word hedendaags voor zeer sterk gehouden.

In het jaar 1574. is zy van de *Spanjaarden*, na drie aangevoerde stormen, met tamelijk verlies haarer volkeren ingenomen, doch daar na weder onder het gebied der *Heeren Staaten* gebracht.

Dicht by deze Stad, op 't eind van de *Bommelerwaart*, aan de *Westzyde*, daar de *Maas* en *Waal* in malkander vloeijen, en zich vereenigen, legt het *Huis te Loerestein*, een der oudste Sloten van *Nederland*, en vermaard door de gevangenis van verscheidene aanzienlijke *Personazien*.

LOGEMENTEN.

't Vergulde Hoofd.
Het Paradijs.

Vaar

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Workum op Bolswaert.

's Morgens ten 6. en 10 uuren : 's namiddagsten 1.
en 5 uuren.

Op Amsterdam.

's Morgens ten 9. en 11 uuren.

N A A R D E N.

Naarden is de Hoofdstad van *Goyland* of *Goeyland*, welk Baljuwschap zijn naam heeft van *Goedela*, Abdiffe van 't Klooster te *Altena*, gelijk *Boxhornius* en anderen gevoelen. Deze Stad heeft men in het jaar 1360: beginnen te bouwen, gelijk zulks genoegzaam blijkt uit de Brieven van *Willem de Goede*, daar men uitdrukkelijk in ziet, dat men spreekt van een nieuw *Naarden* te maaken, na dat het eerste, 't geen men nu het *oude* noemt, verbrand en verwoest was. Dit *oud Naarden* is gelegen geweest aan de *Zuider-Zee*, door welkers geweld en inbreuk alle de fondamente[n] nu weg gespoeld zijn, zulks dat 'er het water over heen vloeit: maar als het zelve afloopt, 't geen dikwils gebeurt, ziet men de tekenen en verscheidene oude overblijffelen der Straaten, en inzonderheid der Kerk. Doch wanneer, of van wien de Stad verwoest is, daar heeft men geen zekerheid af. Sommigen meenen, dat het *Johan van Arkel*, *Bisschop van Utrecht*, die in den jaare 1348. een sellen en swaaren oorlog tegens *Willem van Beyeren* voerde, omtrent dien tijd gedaan zou hebben. Dit is wel waarschijnlijk, maar onzeker. De *oude Naarders* hebben een grooten lof verkree-

kreegen, toen zy zich in het jaar 1296. tot bystand en verlossing van Graaf *Florus de V.* die op hun aankomst van *Gerard van Velsen* doorsteeken wierd, dapper en kloekmoedig toonden.

In het jaar 1380. heeft men de *Kerk* begonnen te bouwen; en in het jaar 1403. gaf *Albrecht van Beyeren* aan die van *nieuw Naarden* verlof om een nieuwe Haven te maaken.

In het jaar 1486. is byna de gantsche Stad door een schielijken brand in d'afsche gelegd.

In het jaar 1572. heeft deze Stad een schrikkelijken slag ontfangen door *Frederik van Toledo*: want als zy zich onlangs te vooren onder het gebied van *Prins Willem van Oranje* begeeven had, heeft hy zijn Leger na de Stad gevoerd; en alzo de Overheden hem niet te gemoet gingen, en om vergiffenis verzochten, is hy schrikkelijk verbitterd geworden. Doch als het Heir nu vastnaderde, zonden zy hun Gezanten, die hen zouden verschoonen wgens dat zy, by gebrek van Bezetting, met den *Prins* vereenigd waren. Zy gaven zich over, en onthaalden de Spanjaarden met alle beleefdheid in de Stad: maar d'Overste belaste al de Burgers in de Kerk te komen, alwaar zy altemaal jammerlijk vermoord wierden, zonder elendige Vrouwen en onnozele Kinderen te spaaren; want de Moeders wierden, gelijk de Historien verhaalen, met de Zuigelingen aan de borst doorsteeken.

Honderd jaaren daar na, te weeten toen de Fransche Wapenen als een Zundvloed ons Land, om zo te zeggen, overstroomden, gcrakte deze Stad op den 20 van de maand Juny in de macht des *Konings van Vrankrijk*, doch wierd in het volgende jaar 1673. den 13. September, na een belegering van maar vijf of zes dagen, door Zijn Hoogheid den *Prins van Oranje* glorieuzelyk weder veroverd.

Eenige jaaren daar na hebben de *Heeren Staaten*, om de Provincie van *Holland* te dekken, de Stad *Naarden* met een zeer grooten omvang van Vestingwerken tegens alle vyandlijke aanvallen doen verzorgen; zulks dat ze tegenwoordig voor een der sterkste Plaatien van *Nederland* gerekend mag worden.

LOGEMENTEN.

Het vliegend Hart.
De dubbelden Arend.

Vaart.

Van Naarden door Muiden op Amsterdam.

Van den 1 April tot den 30 September, 's morgens ten 5. 7. en 9 uuren: 's namiddags ten 2. 4. en 6 uuren.

Van den 1 October tot dan 31 Maart, 's morgens ten 6. 8. en 10. uuren: 's namiddags ten 2. 3. en 5 uuren.

Met de Marktschuit op Amsterdam.

Zondags, Dingsdags, en Donderdags.

W E E S P.

Men weet niet, wanneer deze Stad gebouwd is; maar dit is zeker, dat ze byzondere Heeren gehad heeft, gelijk blijkt uit een Brief van *Gysbrecht van Amstel*, geschreeven aan d' *Abdis des Kloosters te Rensburg*, waar in gewag gemaakt word van eenen *Heer Menso van Wesep*.

In het jaar 1356 hebben d' *Uitrechtchen Weesp* verbrand en uitgeplonderd.

Als

Als in het jaar 1505. de Gelderschen *Uitree* belegerden, bezochten zy *Weesp* door krygslift te neemen, doch te vergeefs: maar in het volgen de jaar heeft *Karel, Hertog van Gelderland*, dez Plaats onder zijn geweld gebracht, doch is kort daar na op zekere voorwaarden weer vertrokken. Naderhand is zy met een Muur versterkt geworden.

Weesp is tegenwoordig zeer vermaard door de Brouweryen, waar af het Bier, 't geen heel goed en smaakelyk is, op veele plaatsen verzonderd word.

't Is een aangenaam Stedetje, gelegen in een vermaakelyke Landtsdouwe, aan de Rivier *de Vecht* wiens water de muur bespoelt.

LOGEMENTEN.

De Doelen.

's Landts Welvaren.

Vaart.

Van Weesp op Amsterdam.

Van den 1 Maart tot den 31 October, 's morgens ten 5. 7. en 9 uuren: 's namiddags ten 1. 3. en 6 uuren.

Van den 1 November tot den laatsten February, 's morgens ten 6 en 9 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

MUIDEN.

Muiden legt een myl van *Naarden*, en ook aan de *Vecht*, die 'er midden door, en niet wyd van daar voor by het Slot in de *Zuider-Zee* vloeit.

d'Uit-

d'Uitrechtschen hebben deze Plaats in het jaar 1356. vernield, en met vuur verbrand; en allengskens een weinig weer opgerecht zijnde, heeft ze omtrent achtien jaaren daar na de zelve swaarigheid geleeden: en in het jaar 1505. ontving ze van de Gelderschen een evengelijk lot als die van *Weesp*.

Zy heet een zeer oud *Slot* of *Kasteel*, in het welk in het jaar 1296. *Floris de V.* na dat hy van *Gerard van Velsen* gevangen was, gebracht is; maar als de Naarders tot zijn ontzet kwamen, voerden zy hem af om hen tegen te trekken; doch *Velsen* bemerkende, dat hy met de zynen te swak tegen hen was, vloog toe, en doodde den *Graaf* met twee-en-twintig wonden.

Op dit *Slot*, 't geen men ook het *Huis te Muiden* noemt, woont gemeenlijk de *Drost van Muiden*, die ook *Baljuw van geheel Gooiland*, en *Hoofdofficier der Stad Weesp* is.

't Is een zeer aanzienlijk Ampt, en voor eenige jaaren bekleed geweest door den vermaarden *Historieschryver* en *Pöcet Pieter Cornelisz. Hoofst*, den *Phenix* van alle de geenen die ooit in het *Nederduitsch* pen op papier gezet hebben.

Men heeft hier veele *Zoutketen*, daar zeer goed *Zout* gemaakt word, mitsgaders een groote en sterke *Sluis*, welke het water der *Zuider Zee* van dat der *Rivier de Vecht* afschut.

Dit *Stedctje*, hoe klein en gering het zelve ook mag zijn, is voor de *Fransche Wapenen* de noodschikkelijke *Paalsteen* geweest: want *Prius Maurits van Nassau* zich'er met een redelijke *Bezetting* ingeworpen hebbende, wierden de zelve gestut, en belet verder voortgangen te doen.

LOGEMENTEN.

De Bruinvis,
De Prins van Oranje.

V I A N E N.

Vianen, of *Vianden*, als anderen schryven, is een zeer oude Stad, waar af de eerste fundamenten begonnen zijn geleid te worden omtrent het jaar 1290. door *Zwederus*, Broeder van *Johan de III.* van dien naam, *Heer van Kuilenburg*, aan wien dit Gewest, als vaderlijk erfgoed, toekwam. Men zegt, dat het Kasteel, behalven andere Gebouwen, in dien tyd gemaakt is. Naderhand zijn de *Heerlijkheden van Vianenen Ameide* door huwelijk aan het *Huis van Brederode*, gekomen.

De Stad *Vianen* legt aan de linker zyde van de *Lek*, twee mylen van *Schoonhoven*, in een aangename landstreek, verciert met zeer schoon geboomte.

LOGEMENT.

De Roos.

L E E R D A M.

Leerdam heeft den naam van de Rivier *de Linge*, wordende alzo genoemd door verkorting voor *Lingerdam*. Deze Stad was certydts een Leen der *Heeren van Arkel*, is naderhand tot een Graafschap opgerecht, en erkent sedert het jaar 1551. het door-

REIS-BOEK door **Leerdam, Asperen.** 179
doortuchtig *Huis van Oranje*, daar ze door huwelijk
van *Prins Willem de I.* met *Anna van Egmont* aan ge-
komen is.

Leerdam is een zoet en vermaakelijk Stedetje, aan
de Rivier *de Linge*, een half myl van *Asperen* en *Heu-
kelum*, en met de zelve als op een driesprong ge-
legen. Het heeft voor dezen een zeer schoon Ka-
steel gehad, 't geen nu t'eenemaal verwoest is.

LOGEMENTEN.

De Wildeman.
't Prinsen Wapen.

A S P E R E N.

Asperen heeft ook eertydts een Leen der *Heeren
van Arkel* geweest, doch is naderhand door huwe-
lijk aan het *Geslacht van Boetselaar* gekomen.

Deze Stad legt een half myl van *Heukelum*, aan
de Rivier *de Linge*, welke zachtjes voor by haar
heen loopt, en haar geen kleine aangenaamheid
mededeelt.

Chiappin Vitelli heeft haar omtrent het jaar 1579.
na *Leerdam*, voor den *Koning van Spanjen* ingenomen:
doch zy is daar na weder onder de *Staat* en haar
byzondere Heeren gekomen.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

HEUKELUM.

Deze Stad heeft ook haar begin uit het *Huis van Arkel* genomen. Haar oudheid kan men bespeuren in 't Kasteel, 't geen, als sommigen zeggen, in het jaar 1200. gebouwd, en tegenwoordig t'eenemaal verwoest en neergeworpen is.

Reginus, een goed en geloofwaardig Schryver, noemt deze Stad *Hercules*, en zegt, dat ze gebouwd is omtrent het jaar 1284.

Heukelum legt, gelijk *Leerdam* en *Asperen*, aan de *Linge*, een half myl van *Leerdam*, en drie en een half van *Schoonhoven*.

LOGEMENT.

De Swaan.

GRAVESANDE.

Gravesande is gelegen in 't *West-land*, twee mylen van *Delften* den *Haag*. Deze Plaats is over vier honderd jaaren een bewalde Stad geweest, en had een Haven die in de *Maas* liep, en sedert door den aanwas van slijk en modder gestopt is, zo dat ze nu wel drie duizend schreden van de *Maas* legt, zijnde tegenwoordig een schoon Vlek, daar meest landneering gedreeven word, en vermaard door de Kaazen die men 'er maakt, welke in smaak by de Parmezaanschen vergeleeken werden.

Men ziet hier noch een zeer hoogen Toorn, die certydts een Baak geweest is om den ingang van de Haven aan te wyzen.

Voor

Voor het jaar 1250. eer het Paleis in den Haag gebouwd was, hadden de oude *Graaven van Holland* hier een *Slot*, daar zy zich des zomers vermaakten; gelijk zy ook somtydts deden op het *Huis Vogelezang*, 't geen eertydts buiten *Haarlem* gestaan heeft.

- Niet verre van hier is d'oude *Heerlijkheid van Naaldwyk en Honfelaardyk*, hebbende een zeer groot, oud en sterk *Slot*, daar eertydts d'oude *Heeren van Naaldwyk*, welke van langen tyde *Erfmaarschalken der Graaven van Holland* waren, en als *Opperste Stalmeefters* gezag over de Paarden hadden, op plachten te woonen.

LOGEMENTEN.

Tromp, twee maal.

VLAARDINGEN.

Vlaardingen word voor een der oudste Steden of Vryheden van *Holland* gehouden, en is, volgens het gevoelen eeniger Schryvers, eertydts de sterkste Stad van geheel *Holland* geweest. *Lambrecht van Schafnaburg* spreekt 'er in het jaar 1047. aldus af: De *Keizer Hendrik* heeft een *Krygsheir* te water geleid door den *Ryn* in *Vriesland* tegens *Godefridus* en zijn hulper *Diderik*, en heeft daar twee zeer sterke Steden ingenomen, *Rinesburg* ende *Fleerdingen*. Wat wil men klaarder? En *Godefridus*, *Monnik van S. Pantaleon*, die in den zelve tyd geleefd heeft als *Graaf Willem de I.* van dien naam in het jaar 1217. uit de haven van *Vlaardingen* met een gróote *Vloot* en sterk *Leger* na het *Heilig Land* gevaaren is, zegt 'er dit af: Item *Wilhelm*, *Graave van Holland*, ende *Foris*, *Graave van*

*Wiede, met andere Kruisvaarders van Duitschland, be-
geerende te scheep te reizen naar 't Heilig Land, zijn ver-
gaderd tot Flerdinge op een van d'edelste Rivieren des
Landts, de Maas.*

*Vlaardingen is sedert zo zeer veranderd, dat het
nu maar een gering en slecht Dorp is, wozende
alleenlijk maar een zeer klein gedeelte van het ou-
de, daar wy nu af gesproken hebben; en dezen haar
droevigen ondergang heeft zy van niemand dan
van haar schadelijken gebuur, d'inswelgende *Maas*,
ontfangen.*

LOGEMENTEN:

De Goude Leeuw.
De Oude Zalm.

Vaart.

Van Vlaardingen op Delft.

Alle dagen een Schuit, 's morgens ten 6 uuren,
Zomer en Winter: Donderdags, 's morgens ten
4 uuren.

DELSHAVEN.

*Delfs-haven is eigenlijk zo veel te zeggen als Ha-
ven der Burgers van Delft. Albrecht van Beyeren heeft
omtrent het jaar 1404. aan die van Delft, om dat
ze hem vroomelijk bygestaan en geholpen hadden,
't vermogen gegeven van een Haven van *Overschie*
tot in de *Maas* te leiden: en dit is d'eerste oorspronk
en begin dezer Plaats.*

Deze Vryheid is vercierd met veele huizen, en
bloeit

bloeit meest door de Scheepvaart. Zy heeft een zeer gemakkelijke en bekwaame Haven tot in de *Maas*, en is versterkt met drie swaare Dijken aan de landzyde. Veele Haringbuizen vaaren hier van daan jaarlijks in zee, welke een byzondere Haven hebben, 't *Buize-gat* genaamd. Wyders ziet men 'er een schoon *Stadhuis* en *Kerk*, niet ver van mal-kander gebouwd.

LOGEMENTEN.

De Swaan.
De Waakende Leew.
't Melkmeisje.

G O E R E E.

Goeree, op een Eiland gelegen, is alzo genaamd om dat de Schepen, die de *Maas* ingelooopen waren, hier een *Goede Reede*, tusschen *Voorn* en dit Eiland, hadden.

Deze Stad heeft eertijds zo zeer in Scheepvaart en Koophandel gebloeid, dat ze van andere Steden benijd wierd; doch tegenwoordig veel van haar ouden welstand verlooren: want haar Haven is gestopt, en daarenboven moet zy tegens het geweld der Zee worstelen.

Zy is gelegen in 't Zuid-Wester deel van *Holland*, voor aan in de *Noord-Zee*, by de grenzen van *Zee-land*, ten Zuid-Westen van 't Eiland *Voorn*.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

S C H A G E N.

Schagen is een edele en vermaarde Hollandſche Vryheid of Vlek, gelegen in 't uiterſte Noorder gewest van *Holland*, drie mylen van *Alkmaar*, en ook zo veel van *Medenblik*.

De *Heeren van Schagen* zijn gesprooten van *Albrecht van Beyeren*, Graaf van *Henegouwen*, *Holland* en *Zeeland*, die zijn natuurlijken Zoon *Willem*, door *Paus Nicolaus* wettig verklaard, tot *Heer van Schagen* maakte, met byvoeging van vier naastgelegene Dorpen, als *Verninghorn*, *Harnikhuizen*, *Kelhorren* en *Burchoren*, tegenwoordig *Nieuwand* genoemd.

Schagen heeft in het jaar 1415. van *Willem van Henegouwen* Stadts rechten en vryheden verkreegen. Haar Heeren gebruiken en genieten hooge Heerlijkheid in hun gebied, en worden nu noch, gelijk eertijds, tot de *Vergadering der Heeren Staaten van Holland en Westvrieland* onder de Edelen en Ridderschap geroepen.

Deze Plaats word voor een der schoonſten en vermaakelijkſten van *Holland* gehouden, en heeft veele gemeene en byzondere huizen. De *Kerk*, waar in het Graf der *Heeren van Schagen* gezien word, is een sierlijk en schoon gebouw. Men heeft hier ook een groote *Markt*, en nevens de zelve een redelijk fraay *Stadhuis*. Ook is 'er een *Weeshuis*, daar d'arme ouderlooze Kinderen in opgevoed worden.

't *Slot of Huis*, 't geen der *Heeren van Schagen* woonplaats is, is zeer sterk, hier dicht by, en in een aangenaame plaats gelegen. 't Omleggende land is het vruchtbaarſte, niet alleen van *Holland*, maar bykans van geheel *Europa*; waar af tot getuigenis kan dienen, dat 'er in deze plaats een Boom

geweest is, daar den Eigenaar op een jaar zo veel vruchten af kreeg, dat hy ze voor honderd guldens kon verkoopen. Ook is hier een Schaaap geteeld en opgevoed, wiens waardy byna tot den gemelden prijs gereezen is.

LOGEMENTEN.

De Roode Leeuw.

Het Slot.

De Wildeman.

BEVERWIJK.

Beverwijk heeft eertijds den naam van *S. Agathen-Kerk* gevoerd, en den tegenwoordigen gekreegen van de menigte der Pelgrimazien, of reizen van devotie, die daar eertijds gedaan wierden, en in onze Taal gemeenlijk *beevaarten* geheeten worden.

Dit Vlek is gelegen twee mylen van *Haarlem*, en heeft een bekwaame Haven aan de *Wijker-meir*, doch die nu zeer ondiep is. 't Is een schoone en vermaakelijke Plaats, daar veele aanzienlijke Lieden, zo van *Amsterdam* als van andere Steden en Plaatsen, hun Hoffsteden hebben, om zich in de zomersche dagen te verlustigen, en den dagelijkschen last der zorgen en moeilijkheden door deze uitspanning te verlichten.

LOGEMENTEN.

't Heeren Logement.

't Hof van Holland.

De Swaan.

De Prins.

De Goude Leeuw.

De Plaats Royaal.

Vaart op Amsterdam.

Alle dagen een Schuit.

KLUNDERT.

Is een Stedetje, of, 't welk sommigen eigentlijger dunkt, een Vryheid in 't Eiland van den *Ruigenhil* gelegen. 't Heeft eertijds den naam van *Nieuwer-vaart* gevoerd, en welvaarende in Scheepvaart geweest: maar haar welvaart heeft beginnen af te neemen, en is byna tot niet gegaan door het overvloeijen van den *Zouten-waart*, 't welk geschied is in het jaar 1421. Want hier door op een andere plaats een ingang gemaakt zijnde, zo hebben de Schepen niet meer van nooden gehad door *Nieuwer-vaart* te zeilen. Omtrent dezen tijd raakten 'er een groote brand, waar door de Stad byna tot asch vernield wierd: maar den *Prins van Oranje* de Heerlijkheid dezer Plaats toegevallen zijnde, heeft hy haar in het jaar 1583. met een Wal doen besluiten, daar men namaals vaste Bolwerken en andere versterkingen bygevoegd heeft. Zy is nu met een schoone *Kerk* en *Toorn* versierd.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

WILLEMSTAD.

Gebouwd door *Prins Willem van Oranje*, om 't uitloopen der vyanden te beletten, en met zijn naam versierd, is in 't zelve Eiland daar de *Klundert*

rt legt, aan *de Roovaart*, omtrent *het Hollandsch*
ep, gelegen. De gemelde *Prins* heeft ook het ge-
 bied over deze Stad gehad, tot erkentenis der groo-
 e diensten welken hy aan den Staat der *Vereenigde*
Nederlanden had beweezen; en dit gebied is erffe-
 jk op zijn Navolgers overgegaan, zulks dat de te-
 enwoordige Prins van Oranje *Willem de III.* in
 zijn tytelen *Heer van Willemstad* genoemd word.

Zy is gesterkt met *zeven Bolwerken*, *een Ravelijn*,
 en *een Kat*, alle met geschut voorzien. Ook is hier
 en *Kerk*, *Raadhuis*, *Markt*, *Wapenhuis*, een *Huis*
voor den Prins, en een bekwaame *Haven*. De lucht
 s'er, wegens de nabyheid der Zee, swaar, en niet
 zeer gezond. Voorders is *Willemstad* in een tame-
 jk goeden staat.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

't LANDSCHAP

Z E E L A N D.

't Landschap *Zeeland*, gelijk sommigen schrij-
 ven, begrijpt de *Eilanden* die binnen de Stroomen
 der *Schelde* gelegen zijn, en heeft zijn tegenwoor-
 digen naam, na het beste gevoelen, van *Zee en Land*,
 om dat het Land is rondom met de Zee becingeld.

Het is schier onmogelijk alle de *Zeeuwsche Eilan-*
den, zo grooten als kleinen, eigentlijk en volko-
 mentlijk te beschryven; want eenigen der zelve
 zijn dikwils door onweder en overvloed der Zee
 ver-

veranderd, en nu kleiner en dan weder groot geworden, nu vergaan en dan weder opgekomen weshalven wy alleenlijk de geenen zullen beschrijven, die bedijkt zijn, naamentlijk *Schouwen, Duveland, Tolen, en Oresant* (welke ten aanzien van de *Schelde* Oostwaart gelegen zijnde, daarom *Zeeland beooster Scheld* genoemd worden) mitsgader *Walcheren, Zuid-Beveland, Noord-Beveland, en Wolfersdijk*, die onder den naam van *Zeeland beveste Scheld* gerekend en begreepen worden.

Zeeland is in 't Westen en Zuid-Westen, maar inzonderheid in 't Noord-Westen en Noorden gelegen, en word bespoeld door de wilde *Zee*; doch het is tegens de zelve wel voorzien en bewaard met bergjes en heuveltjes van wit zand, door de Natuur of de *Zee* opgeworpen, en gemeenlijk *Duinen* geheeten, welke alleen in *Walcheren* en *Schouwen*, als wezende de twee uiterste Eilanden, zijn. In 't Oosten en Noord-Oosten scheiden het zekere *Stroomen* (als het *Goerersche Gat, Flakkee* en *Volkerak*) van het Graaffschap *Holland*. Zuidwaart heeft het den linker, en Zuid Oost-waart den rechter arm der *Schelde*, die het van *Vlaardingen* en *Brabant* scheid, en voorts in twee voornaame deelen afdeelt.

Van daar de *Duinen* ophouden zyn *Walcheren* en *Schouwen*, en d'andere Eilanden rondom, met vaste en sterke *Dyken* bezet, van zodanig een hoogte dat 'er de *Zee* niet over kan vloeijen, en boven gemeenlijk zo breed dat 'er twee wagens nevens malkander kunnen ryden, en beneden meer als vijfen-twintig ellen. Deze *Dyken* worden gemaakt van goede kley of pot-aarde; loopen van buiten allengskens vlakker af; en zijn boven op, zo ver als 'er het water gemeenlijk tegen aan spoelt, meer als twee vingers dik met stroo of gluy wel dicht doorwrocht,

rocht, 't geen ze wonderlijk sterk en geduurzaam maakt. De kosten, die dagelijks aan de vermaaning, onderhouding en verzekering dezer Dyken gedaan worden, zijn zeer groot, en den arbeid en moeite niet minder.

Emanuel van Meteren verhaalt in het 16. Boek zijner *Commentarien*, uit het getuigenis der *Zeeusche Dykgraaven*, dat den omvang der landen van *Zeeland*, zo ver als ze met Dyken bezet en beschermd is, wel gemeeten wezende, veertig mylen wegs beaagt, ieder myl van 1400. roeden, en dat elke bede dyks door malkander wel tien pond vlaams gekost heeft; zulks dat alle buiten-Dyken, volgens deze rekening, te samen komen te staan by de vier- en dertig tonnen goudts. De gewoonlijke kosten tot onderhouding der zelve kunnen ten deele hier afgenomen worden, dat in 't *Land van Schouwen* der Gemeet, of halve-morgen Hollandts, alle jaren zo aan schot-als dykgeld tusschen de drie en vier guldens te betaalen heeft, welke penningen eniglijk tot de reparatie der Dyken besteed worden.

Maar alle deze overgrootte kosten worden overloediglijk vergoed door d'uitneemende vruchtbaarheid des Landts, 't geen (om andere Graanen als Gerst, Haver, enz. voor by te gaan) inzonderheid een groote menigte van zeer schoone en uitgezeene Tarw heeft, welke in d'omleggende Landen wel bekend, en grootelijks begeerd is. Daar benevens wast'er veel Kool-zaad, daar Olie afgelegen word, welke men bezigt om in de lamp te branden, Zeep af te zieden, en tot andere dingen meer. Mede of Krap, die de Verwers gebruiken, valt 'er uitneemend veel en goed. Daar wassen ook, met naame in het *Land van Schouwen*, eenige Laurierboomen met hun rype en volkomene bessen,

of Bakelaar; een zaak, zegt *Guicciardyn*, die in d
dere *Nederlanden* niet en gebeurt: gelijk mede v
scheidene foorten van Medicinaale Kruiden, die
ders niet te vinden zijn. De Zeeuwfche Weid
zijn wonderlijk goed en vet voor het Vee; en z
op de buitendyfsche fchorren, of voorlanden,
nochtans alle getyden met de zoute Zee-baa
overloopen worden, weiden ontelbaare kude
Schaapen, de vetften en fmaakelykften van alle
Nederlanden. De Duinen zijn 'er, gelijk in *En
land*, vol Konynen; en op de Koornakkers o
houden zich een groote menigte Haazen en Ve
hoenderen.

Wat aangaat de Lucht van *Zeeland*, die is op so
nige plaatfen wat strafachtig, en ongezone
dan in de naaftgelegene Landen: doch het *Eila
van Schouwen* heeft een tamelyken en wel gete
perden Hemel, en gaat in dien deele alle d'ande
Zeeuwfche Eilanden te boven.

In *Zeeland* zijn maar zes bemuurde Steden, o
hun Gedeputeerden en ftemmen ter *Vergadering v
de Staaten* des zelve Landts hebben, en zijn *Mi
delburg*, *Zierikzee*, *Goes*, *Tolen*, *Vliffingen*, en t
Veer. Daar benevens heeft men 'er noch *S. Ma
tensdijk*, *Armuiden*, en *Brouwershaven*, welke w
mede goede befloutene Vlekken zijn, en Stad
vryheden hebben, maar eigentlijk onder de Stede
niet gerekend worden. *Roemers- of Reimers-wa
legt nu meefte deel ontmanteld, hoewel het med
zijn Burgemeesters heeft. Dorpen of opene Vlek
ken telt men in *Zeeland* over de honderd, waar, or
der eenigen uitneemend groot zijn, als *Bomburg
eertydts een Stad*, en als noch *Stadts Privilegie
hebbende; Haamfede*, een oude Barony; *Scherpe
niffe*, *Kruningen*, *Baarland*, en meer anderen.*

De Staaten des Landts en Graafelykheids van Zee-
land

and bestaan uit den eersten Edeleii, die den gantschen Adel representeert, naamentlijk de *Marquis van Vlissingen en ter Veer*, Plaatsen den *Prins van Oran-* toebehoorende, en uit de zes voorgenoemde deden. Dus verre van *Zeeland* in 't gemeen: nuullen wy overtreden tot de byzondere beschryving zyner Eilanden en Steden.

't E I L A N D W A L C H E R E N.

Walcheren is het voornaamste Eiland, en als het hoofd van geheel *Zeeland*, niet zo zeer om zijn grootheid (want *Zuid-beveland* is van grooter omvang) als wegens zijn bekwaame gelegenheid, rykdommen, menigte van Inwoonders, schoonheid getal van Steden, en meer andere hoedanigheden. Het begrijpt in 't rond tien mylen, en telt vier befloatene Steden, naamentlijk *Middelburg*, *Vlissingen*, *ter Veer* en *Arnhemuiden*; behalven noch d'oude Steden *Domburg*, *Souteland*, en *West-Kappel*, welke, hoewel ze nu opene Vlekken zijn, nochtans hun voorige Privilegien en Stadtsrechten genieten. De naam van *Walcheren* brengen sommigen af van de *Waal*, anderen van de *Walvisschen*, welker meening bevestigd schynt te worden met het *Wapen* des Eilandts, 't geen een *Walvisch* is.

M I D D E L B U R G.

Middelburg is de Hoofdstad, niet alleen van *westerscheld*, maar ook van gantsch *Zeeland*, en word

word aldus genoemd om dat ze midden tusschen de oevers der Zee, daar *Vlissingen* en *ter Veer* leggen gebouwd is, gelijk of men zei *Midden-of Middelstad*, want *Burg* betekent een Slot, Kasteel, of sterke Stad.

Haar eerste beginselen zijn onbekend; doch ze 't op vaste gronden geoorlofd is iets te gissen, zou men durven stellen, dat ze of in 't jaar 836. als *Eggard Graaf van Waleheren* was, tegens de Normanen gebouwd is, of ten jongsten in het jaar 1000 tegens de Vlamingen, die alstoen *Waleheren* begonden te bestryden. Altijd dit is zeker en onwederspreekelijk, dat in 't jaar 1106. te *Middelburg* een *Klooster* stond, 't geen daar na in een *Abdy* veranderd is; en dat haar Inwoonders voor het jaar 1223. Burgeren genoemd zijn, en Stadts rechten van hun Prinlen verkreegen hadden.

Deze Stad bekleed de eerste plaats onder de Steden, als ze Staatswyze vergaderen. Zy is gelegen een myl van *Vlissingen* en *ter Veer*, en een halve myl van *Arnemuiden*, uitsteekend bekwaam tot den Koophandel, hebbende een schoone en breede Haven van de *Dampoort* af tot aan de *Zee*, die zo diep is, dat 'er met hoog water Schepen van vyf en zes honderd last bekwaamelijk kunnen leggen, Haar sterkte is redelijk, zijnde de Wallen voorzien met verscheidene Bolwerken, en de Grachten rondom de zelve zeer diep en breed, en vol van Rivier-visch.

Men ziet in de Stad *Middelburg* verscheidene heerlijke Gebouwen, onder de welken inzonderheid uitmunt de *Abdy van onze Vrouw*, als noch de Zetel der hoogste Machten van dit Landschap: want behalven de *Staaten van Zeeland*, vergaderen ook de *Gecommitteerde Raaden van Staat der Graafschap van Zeeland*; de *Gecommitteerde Raaden ter*
Ad.

miraliteit; de *Rekenmeesters van de Graafelykheids Rekenkamer*; de *Staatenvan't Eiland Walcheren*, met de *Gecommitteerden vande breede Geërfdē des zelve Eilands*; en de *Provinciaale Raad van Vlaanderen*. Ook is hier in het jaar 1580. de *Graafelykheids Munt* verordend.

't *Stadhuis* is een zeer aanzienlijk Gebouw, waar af de fundamenten in het jaar 1468. geleid zijn. De voorgevel is met eenigen der oude Graaven en Graavinnen gehoudene Beelden vercierd, en het binnenwerk zodanig geschikt, dat het alle de vereischte gemakkelikheden heeft. Nevens dit Stadhuis heeft men een zo schoon Marktplein, dat diergelijke in *Nederland* weinig te vinden is.

Noch zijn hier verscheidene gemeene Gebouwen, als de *Huizen van de Oost- en West-Indische Compagnien*, de *Latijnsche School*, drie *Schutters-hoven* of *Doelens*, het *Weeshuis*, *Gasthuis*, *Oude-mannen-huis*, *Tuchthuis* met het *Spinhuis*, en anderen.

Hier hebben eertijds drie *Parochie- of Hoofdkerken* geweest: nu word de *Godtsdienst* in 't *Nederduitsch* in vijf *Kerken* gedaan. Ook hebben de *Franschen* en *Engelschen* ieder hun byzondere *Kerk*.

De *Regeering* dezer *Stad* bestaat uit twee *Burgemeesters*, elf *Schepenen*, en twaalf *Raaden*; welke vijf-en-twintig *Perfoonen* te samen 't *Ligchaam* van de gantsche *Magistraat* uitmaaken.

LOGEMENTEN.

De *Doelen*.

De *Florentijnsche Lely*.

Het *Huis van Domburg*.

De *hooge Deur*.

Het *Wijnhuis*.

't *Hof van Bourgondiē*.

N

Vaart.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Middelburg op Rotterdam.

Van den 1 April tot den laatsten September, alle dagen twee Schepen.

Van den 1 October tot den laatsten Maart, alle dagen een Schip, met goed gety.

Op Breda, ter Goes, Heusden, en alle Zeeuwse en Brabandse Plaatzen.

Alle Dingsdagen, met het gety.

VLISSINGEN.

Vlissingen is de tweede Stad van *Walcheren*, en heeft in de Vergadering der *Staatcn van Zeeland* de vijfde plaats onder de stemmende Steden.

Wat het beginsel dezer Stad belangt, daar heeft men dit af; dat de plaats van de zelve, uitermaaten wel aan de Zee gelegen, eerst, gelijk meest alle groote dingen kleine beginselen hebben, eenige arme Visschers aangelokt heeft; en dat'er naderhand, om de bekwaame Scheepvaart welke van daar op *Vlaanderen, Engeland, Vrankrijk*, enz. gedaan kon worden, veel andere en rijker lieden, die zich met den Koophandel op de genoemde Landen geneerden, zijn komen wonen.

Tegenwoordig bloeit deze Stad door haar Koophandel, zo op *Vrankrijk, Engeland, Spanjen*, als andere Gewesten; en word *Vlaanderen* van alle de uit- en inlandsche Koopmanschappen van haar voorzien. Voor weinig jaaren heeft men hier ook de Groenlandsche Vaart, en het maaken van Traan, aangevangen; zulks dat ze wel onder de neering-
rijk-

rijksten van *Zeeland* gerekend mag worden.

Vlissingen is nu een der sterkste Steden, en heeft een der alderbekwaamste en gereedste Havens van *Zeeland*. Zy legt een goede uurgang van *Middelburg*, en twee van *ter Veer*, aan de Zuid-West zyde van *Walcheren*, en gelijk als in den mond van de Zee. Voor de Haven steekt uit een lang en geweldig swaar Hoofd, 't geen met groote kosten tegen d'aanstooten der holle en verslindende Zee bewaard moet worden.

Onder de gemeene Gesichten, anderen voorbygaande, munt inzonderheid uit het nieuwe *Stadhuis*, in 't jaar 1594. begonnen, en na de gedaante van 't Antwerpsche, doch kleiner, gebouwd by de groote Markt, ter plaatse daar eertijds twee Kloosters gestaan hebben.

d'Oude *Parochie-Kerk* is, na de gelegenheid van de Stad, een groot en schoon Gebouw, met een tamelijk hoogen *Torn* en goed *Uurwerk* versierd.

In het begin stond deze Stad onder de Heerlijkheid der *Graaven van Zeeland*, maar is namaals, 't zy by koop, geschenk, of anders aan den *Huize van Borsselen* gekomen, 't geen ze, gezamentlijk met *ter Veer*, ettelijke jaaren onder den naam van *Heeren van Vlissingen en ter Veer* bezeten heeft; tot dat eindelijk *Prins Willem de I.* de zelve twee Steden en het *Markgraafschap* van dien, (want van den *Huize van Borsselen* aan het *Huis van Bourgondien* gekomen zijnde, waren ze tot een *Markgraafschap* opgerecht) met bewilliging der *Staten van Zeeland*, voor een groote somme geldts gekocht heeft: en sedert hebben de *Prinsen van Oranje* hen bezeten onder den tytel van *Marquis van ter Veer en Vlissingen*.

De *Regeering* der Stad bestaat by een *Blijuw*, twee *Burgemeesters*, negen *Schepenen*, en dertien *Raaden*.

LOGEMENTEN.

De eerste Peer.
 De Bykorf.
 Den Engel.
 De Granaadappel.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Vlissingen op 't Sas van Gent.

Alle dagen, met het gety.

Noch vaart men van hier op *Brabant, Vlaanderen, Holland*, enz. met het gety. En alle uuren over na *Bresjens* in *Vlaanderen*, om soo spoedig na *Brabant* te kunnen koomen.

Met Wagens.

Van Vlissingen op Middelburg.

Alle uuren.

V E R E.

Vere, ter Veer, of van der Vere, is de darde be-
 muurde Stad van 't Eiland *Walcheren*, en bekleed
 de zesde plaats onder de stemmende Steden in de
 Vergadering der *Staten van Zeeland*. Zy is ge-
 legen in 't Noord-Oosten, op den oever der Zee, een
 uur gaans van *Middelburg*, en twee van *Vlissingen*.
 d'Inwoonders dezer drie Steden kunnen malkander
 langs een goede bestrate weg, strekkende van d'ee-
 ne Stad tot d'andere, bekwaamelijk bezoeken.

't Schijnt dat deze Plaats eertijds van ecnige ar-
 me Veerlieden en Visschers, tot gerijfder reizende
 lieden, bewoond is geweest, waar door ze eerste-
 lijk

lijk een Buurt of Gehugt, daar na een schoon Dorp wierd; en vervolgens Stadts rechten bekomen hebbende, is ze in het jaar 1368. bemuurd, en ten laatsten tot den naam en eer van een *Marquizaatschap* verheven.

Deze Stad legt aan d'eene zyde vlak aan de Zee, waar door zy, sedert haar begin, altijd een bekwaame diepte, om met Schepen aan te komen, gehad heeft. Naderhand is de Haven, tot bevoordering van den Koophandel, allengskens dieper en wijder gemaakt; zulks dat ze nu een der besten van *Zee-land* is, daar groote Schepen kunnen uit en in komen.

De Heeren uit den *Huize van Borsselen* hebben alhier een groote en schoone *Kerk* van witte harde Arduinsteen doen bouwen, van binnen met konstige galderyen, steene overwelfselen, pilaaren, trappen, en buiten met twee Toorns vercierd; zulks dat het wegens zijn voortreffelijkheid een aanmerkenswaardig werk is.

Doch deze *Kerk* heeft het noodlot van veele andere diergelijke Gebouwen niet kunnen ontgaan; want in den jaare 1684. opeen Saterdag, 'savonds omtrent 6 uren, door den brand aangetaft zijnde, wierd ze voor een groot gedeelte vernield, en de Toorn tot op de hoogte der *Kerk* weggebrand; maar men heeft ze sedert weder doen opbouwen, doch met houte gewelfselen, gelijk men in andere Kerken ziet; en staat ook de Toorn, dewyl ze altyd voor een Baak verstrekt heeft, weder met een spits opgetrokken te worden.

Aan de West zyde van de Markt, die ruim en luchtig is, staat een schoon en heerlijk *Stadhuis*, begonnen in het jaar 1470. uit harde witte Arduinsteen gebouwd. Hier ziet men de Heeren van deze Plaats (*de Heeren van Borsselen*) met hun Ge-

malinnen konstig in steen afgebeeld. In het jaar 1599. is by dit Raadhuis een uitnemend schoone Toorn gebouwd.

In 't jaar 1594. is hier ook een treffelijk *Huis* met een Toorn voor *arme Weezen, oude Mannen en Vrouwen, krankzinnige en andere onmachtige Menschengebouwd*; en twee jaaren daar na een nieuwe *Vleeschhal*, boven met schoone Kamers, daar sommige Gilden vergaderen. Hier zijn ook drie *Schuttershoven*. Voorders is deze Stad, zo aan de zee-als landzyde, geweldig sterk, en voorzien van alle noodwendigheden tot afkeering van vyanden. Men heeft hier ook twee bekwaame *Sluizen*, om het Zee-water, na nood en gelegenheid, uit en in te laten. Landewaart zijn drie *Poorten*, en aan de Zee-kant een, daar alle Schepen van *Dort, Zierikzee*, en meer andere Plaatsen, aankomen.

d'Oude Heeren van deze Stad plachten hun woonplaats buiten de Stad te hebben, op een zeer schoon en wel gebouwd Huis, 't *Hof van Zandenburg* genaamd, 't geen door den oorlog t'eenemaal vernield is.

Belangendé de *Regeering*, die bestaat by een *Baljuw*, twee *Burgemeesters*, negen *Schepenen*, en vier-en-twintig *Raaden*.

LOGEMENTEN.

De Trouw.
De goude Harp.
S. Joris.
Den Toorn.
d'Oranjeboom.

Vaart.

Van Ter Vere op Dordrecht.

Met de Nieuwe of Volle Maan vaart het Schip van Ter Vere 's morgens ten 6 uuren : op Zondag ten 9 uuren. Een dag daar na 's morgens ten 7 uuren. Twee dagen daar na ten 7 uuren. Drie dagen daar na ten 8 uuren. Vier dagen daar na ten 9 uuren. Vijf dagen daar na ten 10 uuren. Zes dagen daar na ten half 11. Daags na 't Quartier ten 12 uuren. Twee dagen na 't Quartier 's morgens ten 6 uuren ; en zó die dag op een Zondag komt , ten 11 uuren. Drie dagen na 't Quartier 's morgens ten half 7. Vier dagen na 't Quartier ten 7 uuren. Vijf dagen na 't Quartier ten half 8. Daags voor de Nieuwe of Volle Maan ten 8 uuren. Alle uuren een Wagen op *Middelburg*.

ARNEMUIDEN.

Het tegenwoordig of nieuw *Arnemuiden* (want van het *oude*, 't geen in het jaar 1438. ten tijde van *Gillis van Arnemuïden*, zijn laatsien waaren en natuurlijken Heer , door het geweld der waterstroomen t'eenemaal ondergeworpen is , willen wy nu niet spreken) is een Plaats , die noch voor weinig jaaren een Haven gehad heeft , welke door gantsch *Europa* vermaard was , wegens het oneindig getal der Schepen van alle Natien die daar dagelijks aankwamen en afvoeren , zo dat men 'er dikwils vier of vijf honderd groote Schepen teffens zag leggen : maar het diep allengskens verloopende , is ze tegenwoordig in zo soberen staat geraakt , dat 'er de huizen vervallen , en dat ze nauwelijks de waar-

digheid van een Dorp meer kan bekleeden.

De Kerk is een fraay Gebouw , gemaakt ten tijde toen de Stad met Wallen beslooten wierd , te weeten onder Prins *Willem den I.* omtrent het jaar 1574. Ook is 'er een aanzienlijk *Stadhuis*.

't Aanmerkens waardigste alhier is een zekere Kloot , aan den Toorn , welke den loop der Maan aanwyft , zonder ooit stil te staan , hoewel 'er nimmermeer hand aan geraakt word.

L O G E M E N T.

De Stad Antwerpen

De Pool.

Zeeburg of Rammekens.

Als *Arnemuiden* onder het gebied van *Middelburg* stond , en ook te vooren , was tusschen die Steden en *Vlissingen* hier een goede en bekwaame Reede , *Rammekens* genaamd , zeer vermaard om dat men 'er alle groote Schepen in zekerheid kon brengen.

Om deze Haven en Schepen te beter te beschermen , heeft *Maria* , *Koningin van Hongaryen* , en *Gouvernante der Nederlanden* , uit den naam van haar Broeder *Keizer Karel de V.* aan de strand van *Walcheren* , tusschen *Middelburg* en *Vlissingen* , een Sterkte of Kasteel , *Zeeburg* of *Blankershoek* genaamd , doen bouwen. Dit Kasteel heeft aan d'eene zyde de Zee , en aan d'andere de schoone Landeryen van 't gemelde *Walcheren* ; zulks dat het op een vermaakelijke plaats gelegen is. In de grootste stormen leggen hier de Schepen dicht onder de muren ; daar ze voor 't woedende onweer bevrijd zijn.

In

In het jaar 1573. is *Rammekens* door *Karel van Boisot* voor den *Prins van Oranje* met schieten tot een goed verdrag gedwongen en ingenomen. Twaalf jaaren daar na, te weten in het jaar 1585. wierd het, nevens *Vlissingen* en den *Briel*, aan *Elisabeth, Koningin van Engeland*, verpand, die'er ook haar Bezetting in lei, welke daar zo lang bleef tot dat de *Heeren Vereenigde Staaten* deze Plaatsen en de gemelde Steden in het jaar 1616. ten tyde van *Konink Jacobus*, weder losten of bevryden; en aldus wierd dit *Kasteel* weder in de macht der *Staaten* gesteld.

LOGEMENTEN.

De Prins.

't EILAND

SCHOUWEN.

Schouwen is het grootste Eiland van *Beooster Scheld*. De *Latinisten* noemen 't *Scaldia*, na de *Schelde*, die het zelve met d'andere *Oostersche Eilanden* van *Bewester Scheld* onderscheid. 't *Iseertyds* grooter geweest, en placht *Noord-Beveland* zo na te leggen, dat d'*Inwoonders* van 't een en 't ander Eiland te samen spraak konden houden, daar ze nu met een wyd water van malkander afgescheiden zijn. d'*Oorzaak* van deze afscheiding is geweest het geweld der *Zee*, en d'*onachtsaamheid*, of liever *onervarenheid* der *Inwoonders*, die niet gewoon waren hun *Dyken* zo hoog en sterk te maaken, als men naderhand uit hoogdringende nood heeft moeten doen.

Nu begrypt het in zijn omvang, behalven de aangehegte Polders van *Dreiffcher*, *Sonnemaar*, *Noordgouwen*, en meer anderen, tuffchen de zeven en acht Zeeuwfche mylen; maar die de Zeefttrand wilde volgen, en den ring der aangehoorige Polders, moest al wel ter been wezen als hy 't in een zomerlichen dag zou omgaan.

Z I E R I K Z E E.

Zierikzee, de Hoofdstad, niet alleen van 't Eiland *Schouwen*, maar ook van *Beooster Schelde*, en de tweede Stad van *Zeeland*, is van een zo onzekere ftichting, dat wy 'er niets gewis af kunnen vinden. Zy placht wel eer vermaard te wezen door den grooten handel, die 'er gefchiedde; maar het diep naderhand verloopen zijnde, is zy de Zeevaart allengskens kwyt geworden, en bestaat nu meest by de Viffchery en Landbouw. Doch daar word noch taamelyken handel van Zout gedreeven, 't geen men hier uitneemend wit en fijn maakt; mitsgaders van Meede, die in dit Eiland overvloedig en zeer goed is.

Deze Stad legt vyf mylen en een half van *Arnemuiden*, en zes van *Middelburg*, en is rondom met fleene Muuren beslooten, uitgenomen in 't aankomen van de nieuwe Haven, een heerlijk werk, 't geen de Magiftraat voor eenige jaaren met groote kosten heeft doen graaven, op hoop van den handel weder te lokken, dan tot noch toe met kleine vrucht. Deze Haven is omtrent een half myl lang, en valt op 't einde in dien arm van de *Schelde*, welke *Zeeland*, gelijk gezegt is, in tweeën deelt.

Zy is verciert met een bekwaam *Stadhuis*, redelijk

delijk fraay uit blaauwe en witte Arduinsteen opgemaakt, nevens het welk men een Toorn ziet, die met een doorluchtige spits opwaarts ryst, en een *Neptunus* op zijn top heet staan.

Men heeft hier ook een *Oude-mannen-huis*, *Wees-huis*, *Gasthuis*, *Leprooshuis*, *S. Jakobs* en *S. Anthonis* of *Oude-mannen* en *Vrouwen-huizen*, *S. Rochus-huis*, en 't *Oude-vrouwen-visschers-huis*.

Doch onder andere openbaare Gebouwen munt inzonderheid uit de *Hoofdkerk*, genaamd. *S. Lievens Monster*, ter oorzaak dat ze eerstmaal, ter eere van den zelve Apóstel gewyd is. Deze *Kerk* heeft in gantsch *Zeeiland* haars gelijk niet; en men meent, dat ze noch veel schoonder is geweest, eer ze jammerlijk door den *Bliksem* aangesteeken en verbrand wierd. Aan het *Westeinde* van de zelve ziet men een uitstekend schoone Toorn, van zonderlinge dikte, maar niet hoog na proportie, dewyl ze maar een darde deel opgemaakt is: dog indien ze voltooid was volgens het model, 't geen 'er noch af te zien is, zou ze buiten twyfel alle *Nederlandsche Toorns* overtreffen.

De *Regeering* bestaat uit twee *Burgemeesters*, twaalf *Schepenen*, en vier-en-twintig *Raaden*.

LOGEMENTEN.

De *Zoutkeeten*.

De *Faam*.

De *Swaan*.

De *Kolf*.

BR O U W E R S H A V E N .

Is in 't zelve *Eiland van Schouwen* gelegen.
't *Placht*

't Placht eertydts een open Vlek te zijn; maar gedurende den oorlog is het met aarde Wallen beschanst. Hier geneeren zich de Burgers, behalven de Landbouw, veel met den Haringvaart, en reeden jaarlijks ettelijke Buizen ter Zee. De naam dezer Plaats schynt hier van daan zijn oorspronk genomen te hebben, dat 'er de Bierschepen uit *Holland* aenk wamen, van waar dan het Bier met Schuiten gehaald, en na andere Zeeuwische Gewesten vervoerd placht te worden.

LOGEMENTEN.

Verscheide Herbergen by het inkoomen van de Haven, en op de Markt.

't EILAND.

ZUID-BEVELAND.

Is het naaste *Bewester-Scheldsche Eiland* aan *Walcheren*, hebbende ten Zuiden het *Graaffschap Vlaanderen*, daar het van afgescheiden is door den tusschen beiden loopenden linker arm der *Schelde*, gemeenlijk *de Hond* geheeten. Sommigen brengen den naam des Eilandts af van de woorden *zuid* en *beeven*, om dat het, eer het ingedykt was, beefde, gelijk of het niet vast grond of onderzet had geweest.

Dit Eiland is het grootste van alle de *Zeeusche Eilanden*, en heeft eertydts twintig mylen in 't rond gehad: maar nu, mits de groote tempeesten der Zee, als ook de geduurige woedende ebbe der *Schelde*, die tusschen *Romers-wale* en *Bergen-op-Zoom* geweldiglich en doorgaans loopt, is het byna de helft geminderd.

Het

Het heeft eertydts drie Stedengehad, waar af e voornaamste, *Borselen* geheeten, in het jaar 532. met alle de omleggende Landen, de *Heerikheid van Borselen* genaamd, verdronken is, onder dat dezelve ooit naderhand weder be-
ykt zijn.

ROMERS-WALE.

Deze Stad is door den zelve Vloed des jaars 532. van het ander land afgespoeld, en gelijk een Eiland op zich zelve geworden. Niettemin heeft ze tot *Guicciardyns* tyden toe, en noch sommige jaaren daar na, d'eerste plaats onder de *Zuid-Beve-landsche Steden* gehouden; maar geduurende de *Nederlandsche Beroerten*, te weeten in den jaare 1574. door die van *Zeeland*, om de Spanjaarden te beletten aldaar te nestelen, in brand gesteecken zijnde, is het een zeer elendige desolaate Plaats geworden, daar niet en wonen als sommige arme *Mosfelhaalders*.

't Placht voor de oudste Stad van *Zeeland* gehouden te worden; en heeft over zulks de *Koning van Spanjen Philips de II.* als *Graaf* des zelve Landts, aldaar den eed gedaan, en wederom van de *Staatens* des Landts ontfangen.

LOGEMENTEN.

By het Stadthuis een seer bequame Herberg,
als ook op het Veer.

G O E S.

Of, gelijk men gemeenlijk zegt, *ter Goes* of *van der Goes*, is alleen van de *Zuid-Bevelandsch Stedengeheel* gebleeven, zijnde de darde in de *Ver-gadering der Staaten van Zeeland*.

Op de plaats dezcr Stad stond certydts een Slot na zija gelegenheid *Ostende* genaamd, waar van noch *ter Goes* de steê en eenige overblyffselen getoond worden. Rondom dit Slot hebben zich eenige Landhieden, die zich met den Akkerbouw geneerden nedergeslagen; en uit deze verzameling is alle ngskens een aanzienlijk Dorp voortgekomen, 'tgeet men *het Dorp ter Goes* noemde, en daar het Slot midden in stond.

Na dat dit Dorp in volk en huizen toegenomen had, heeft *Vrouw Jacoba van Beyeren, Graavin van Holland en Zeeland*, in het jaar 1417. aan die van *ter Goes* de vryheid gegeeven van deze Plaats sterk en tot een vaste Stad te mogen maaken, en met Poorten en Grachten te bezorgen, om alle gevaaren swaarigheden, welken d'opene Vlekken onderworpen zijn, daar door t'ongaan.

Deze Stad heeft zes Poorten, en veele schoone Gebouwen, waar onder drie vermaakelijke *Schutters-Doelens* een *Latynsche School*, een *Weeshuis*, en een *Oude-mannen en Vrouwen-huis*. Daar zijn ook drie *Markt-velden*, en de *Koorn-markt* is de voor-naamste.

Zy heeft een groote *Kerk* gehad, die in het jaar 1618. afgebrand, maar drie jaaren daar na veel grooter en heerlyker weer opgebouwd is.

Veele der Inwoonders geneeren zich met de Landbouw, Meede-en Zout-neering, en den handel

el van Graanen; welke hier, door de grootte en vruchtbaarheid des Eilands, met menigte gebracht en verhandeld worden.

De Regeering bestaat in een Baljuw, twee Burgemeesters, en negen Schepenen.

L O G E M E N T E N.

De Goude Leeuw,
De Zoutkeet.

't E I L A N D

T H O L E N.

Dit Eiland is zo groot niet als Zuid-Beveland, noewel het nochtans vermeerderd is met dat van S. Mariens-Dijk, daar het wel eer met een tusschen beiden loopend water van afgescheiden placht te wezen. Noch zijn aan het zelve metter tijd ook aangedijkt geworden de Polders van Poortvliet, Vossemaar, en Stavenisse, ieder met een Dorp van gelijken naam bezet. Op dit Eiland Tholen legt

TER-THOLEN.

Een der groote Steden van Zeeland, hebbende de vierde Plaats in de Vergadering dezer Provincie. Aan haar oudheid is niet te twyfelen, schoon haar oorspronk nu niet te vinden zy. Haar naam, zo 't schijnt, heeft ze van den Tol, dien men aldaar aan de Graaven van Zeeland placht te betaalen. Zy is gelegen twee mylen van Bergen-op-Zoom, en voor eenige

eenige jaaren zeer sterk gemaakt ; zulks dat ze w
 onder de verzekerdste grenzen van *Zeeland* tegen
 alle vyandlijke aanslagen gerekend mag worden
 d'Ingezetenen geneeren zich meest met den Land
 bouw.

Deze Stad word gergeerd van een *Baljuw*, twee
Burgemeesters, en acht *Schepenen* : de negende is d'ee
 ne *Burgemeester*.

Hier is ook een *Rentmeester van de Domeinen over*
Tholen en Vossenaar, en daar omtrent, 't geen ge
 meenlijk aan 't *Baljuwschap* dependeert, doch is
 een byzonder *Officie*. Ook woont hier de *Superin*
tendent van de Landwachten over het geheele Eiland
 die twee *Onder-Majors*, een tot *S. Martens-dijk*
 en een tot *Poortvliet* heeft.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

S. MARTENS-DYK.

Is de tweede beuurde Stad van dit Eiland, doch
 kleinder als *ter Tholen*. 't Is een klein, maar ver
 maakelijk Stedetje, in een schoone landtsdouwe,
 en midden in 't geboomte gelegen, toebehoorende,
 met de bygelegene *Heerlijkheid van Scherpenisse*, aan
 den *Prins van Oranje*, als Erfgenaam van den *Huize*
van Buuren, die derhalven aldaar zijn *Drost* en an
 dere *Officieren* heeft, om de Stad te bezorgen, en
 in zijn naam te bestieren.

LOGEMENTEN.

In Tromp.

't E I L A N D D U I V E L A N D.

Alzo geheeten na de groote menigte der Duiven, die zich aldaar onthouden, is het derde Eiland van de *Beooster-Scheldsche*, groot vier mylen in 't rond, maar zonder eenige Stad of beslootene Plaats. De Dorpen, daar op gelegen, zijn zeven in 't getal, waar van de vier, als *Nieuwer-kerk*, *Ouwer-kerk*, *Vyanen* en *Kapelle*, welken men gemeenlijk de vier *Bannen* noemt, de Stad *Zierikzée* in eigendom toebehooren, die de zelve by koop gekreegen heeft van het sterf huis des laatsten *Heers van Beveren*, gesprooten uit den Doorluchtigen *Huize van Bourgondien*, en zonder wettelijk Oir gestorven. De gemelde Stad heeft over eenige jaaren dit Eiland met een Middeldijk aan het *Land van Schouwen* vast gemaakt.

't E I L A N D O R E Z A N D.

Of *Morezand*, gelijk anderen schryven, is het vierde en laatste van de *Beooster Scheldsche Eilanden*, en gelegen tusschen *Schouwen* en *Noord-Beveland*. Deze gorsing (want te vooren had het nooit land geweest, maar altyd met de zee gemeen gelegen) is voor weinige jaaren ten meestendeel bedykt geworden door de Burgers van *Zierikzée*. 't Was in
O 't eerst

210 REIS-BOEK door Zeeland.

't eerst over de 700. gemeten, of 350. morgen groot, maar neemt door 't geweld der stroomen allengskens weder af, en schynt tot zyn voorigen staat te willen keeren. Ondertusschen is de grond uitstekend vruchtbaar, en heeft haar Bedykers hun uitgeleide penningen overlang vergoed.

't E I L A N D

NOORD-BEVELAND.

Is het derde van de *Bewester Scheldsche Eilanden*, en certydts zo vruchtbaar en lustig geweest, dat men 't voor den Lusthof van *Zeeland* placht te houden: maar de hooge Vloed van het jaar 1532. heeft het gantschelijk verdurven, waar na het wel sestig jaaren met de zee gemeen heeft gelegen; doch metter tyd weder aangewassen wezende, zijn 'er voor eenige jaaren omtrent 4000. gemeten afbedykt, en twee nieuwe Dorpen op gebouwd, 't voornaamste geheeten *Colyns-plaat*, en het ander *Gats-boek*.

't E I L A N D

WOLFERSDYK.

Het vierde en laatste Eiland van *Bewester Scheld*, is ook het kleinste van allen, en begrypt niet meer dan drie mylen in 't rond, bezet zijnde met twee Dorpen. Het placht aan de Westzyde na *Walcheren*, tegen over *Arnemuiden*, noch wel zo veel voorlandtste hebben, als het nu groot is; en daar stond een Stedetje op met twee Dorpen, welke over lang weg gespoeld zijn.

't S T I C H T U I T R E C H T.

Oud *Batavia* eertydts onder ziju byzondere en eigene Heeren machtig geweest hebbende, is metter tyd in veele deelen gefcheiden, en onder d' *Aanwoonders van den Yffel, de Biffchoppen van Utrecht, de Graaven van Holland, en de Hertogen van Gelderland* verdeeld. Het deel, den *Biffchop van Utrecht* toegevallen, is gheeten geworden het *Sticht of Bisdrom van Utrecht*, en heeft tot zyn eerften Biffchop gehad *Willebord*, een Engelsman, die te *Romen* poor *Paus Sergius* zelveu gewyd, en *Clemens* genoemd, en in het jaar 746. gestorven is: doch *Frederik van Tautenburg*, laaste Biffchop, in den jaare 1580. overleeden zijnde, hebben de *Staatē des Landts van Utrecht* de gantsche regeering en het gebied van dien aan zich getrokken, erkennende geen Overheer meer boven zich, en staande in verbond met d'andere *Vereenigde Nederlanden*.

't *Sticht Utrecht* is in 't Zuiden, Noorden en Westen rondom becingeld met het *Graaffchap van Holland*; in 't Oosten met het *Vorstendom van Gelderland*. De landtsdouwe is zeer goed en vruchtbaar, en meer bebouwd en bezaaid, ook hooger en drooger dan die van *Holland*. Behalven de Hoofdstad *Utrecht*, telt men in dit Landschap noch vier be-muurde Steden, naamentlijk *Amersfoort, Wykte Duurstede, Rhenen en Montfoort*.

Deze gantsche Provincie geraakre in den jaare 1672. onder de Heerschappy des *Konings van Frankryk*, doch is na een wyl tydts van zyn Gouverneurs en Krijgsbenden weer verlaaten geworden.

U I T R E C H T.

De Stad *Utrecht* is gelegen aan een ouden arm van den *Ryn*, die, eer hy zijn loop in de *Lek* nam, alhier passeerde, en voorts na de Zee liep; zulks dat noch de wateren, welke den zelve weg, dien de *Ryn* placht te houden, heen vlieten, den naam van den *Ryndraagen*.

De Muuren der Stad worden van de Rivier de *Vecht* bespoeld, van de welke d'Overigheid een Gracht, die men gemeenlijk *de Vaart* noemt, tot in de *Lek* heeft doen graaven, welke door de Staa-ten van dit Landschap in den jaare 1604. dieper gemaakt is, om door het bekwaamelijk vervoeren van allerhande Waaren den Koophandel te bevoor-deren.

De Stad word van twee Wateren doorsneedden, die 'er dwars doorheen loopen, waar van d'eene ook *de Vaart*, en d'andere, welke de Geestelijkheid en Adel op hun koften hebben doen maaken, *de Nieuwe Gracht* genoemd word.

Maar 't geen de gelegenheid van deze Stad boven al recomandeert en verwonderens waardig maakt, is dat men van daar in eenen dag kan reizen tot welke men wil van vyftig beflotene Steden, rondom even ver van hier leggende.

Utrecht is een groote, schoone en machtige Stad; hebbende heerlijke Kerken, Huizen en Straaten. Voor de troublen heeft zy ook een sferk Kasteel gehad, *Vredenburg* geheeten, gessicht door *Keizer Karel de V.* doch het is naderhand afgebroken.

Onder de Kerken, die veele in getal zijn, mun-
ten

ten inzonderheid uit de vyf *Capittel-kerken*, die ook Canonizyen bennen, welker Canonniken 't eerste Lid der Staaten van dit Landschap maaken, te weeten die van *S. Marten*, *S. Salvator* eertydts *S. Bonifacius* genaamd, *S. Pieter*, *S. Joannes*, en der *H. Maaget Maria*. Deze laatste is een uitneemend welgebouwde Kerk, door *Keizer Frederik Barbarossa* gesticht, tot een boete en betering, hem van den Paus opgelegd, om dat hy de heerlijke Stad *Milanen* met alle haar Kerken en heilige Plaatsen verwoest had. In het fondeeren der zelve vernam men in de grond een zeker open gat of wel, daar men niet op bouwen, noch het zelve met steenen of iets anders stoppen kon, zo dat men 't werk zou hebben moeten staaken, indien niet een zeker *Werkmanden* raad had gegeven, dat men het met *Offenhuiden* zou beleggen, 't welk gedaan zijnde wierd de grond vast, en het begonnen gebouw allengskens voltooid, waar op de volgende *Vaersjes* gemaakt zyn.

*Accipe posteritas, quod post tua secula narres,
Taurinis cutibus fundo solidata columna est.*

Dat is :

*Nakomer, ueem het wonder aan,
De plaats, daar deze pylaars staan,
(Vertel het vry aan jong en oud)
Op Offenhuiden is gebouwd.*

Maar van alle de gemelde Kerken is den *Dom*, of *Bischoplyke Stoel van S. Marten*, de kostelijkste en uitmuntendste, alwaar *Keizer Karel de V.* in het jaar 1556. het Feest der Order van 't *Gulde Vlies* gehouden heeft. Doch deze zo heerlyke en groote Kerk, die verciert is met een schoonen hoogen *Toorn*, welken men ook den *Dom* of *Doms-toorn* noemt, heeft

heeft een groote schade geleden door het schrikkelijk onweer van den jaare 1674. zulks dat ze tegenwoordig veel kleiner van begrip is, als ze certydts geweest heeft.

Hier zijn ook twee aanzienlyke *Conventen*, 't een van de *Malthezers*, en 't ander der *Duitsche Ridders*, met fraaye Kerken en uitstekend schoone Wooningen voorzien. Ieder dezer *Conventen* heeft zijn *Overste*, den een de *Baljurw van S. Catarine*, en den ander de *Commandeur des Landts* geheeten; want zy hebben vele *Commanderyen* en andere goederen in verscheidene plaatsen van het omleggende land.

In het Jaar 1635. is in deze Stad een *Academie* of *Hooge School* opgerecht, en de zelve met verscheidene treffelyke *Professoren* in alle *Facaliteiten* en *Wetenschappen* voorzien. Ook is'er, tot vermaak van den jongen *Adel* en *Studenten*, een fraaye en lange *Pallemailje baan* gemaakt, aan ieder zyde met vier of vyf ryen *Lindeboomen* zeer plaazierig beplant.

De Stad *Utrecht* is redelyk sterk, hebbende hooge muuren met aarde wallen van binnen gestrekt, breede en diepe grachten, vier groote *Bolwerken* met steene muuren, en vyf anderen alleen van aarde. Zy heeft vier *Poorten*, en zo veel *Voorsteden*, waar af d'eene, de *Waart* genaamd, met een muur omringd en beslooten is, doch niet zeer sterk.

In deze Stad is het *Hof* of *Raad der Provincie*, daar alle d'andere *Plaatsen*, als aan d'opperste *Rechtbank*, zich op kunnen beroepen. Zy bestaat uit een *President*, negen *Raadsheeren*, een *Rentmeester*, een *Griffier*, en andere mindere *Amptenaaren*.

Wat de *Regeering* der Stad *Utrecht* belangt, die word tegenwoordig bestierd door een *Hoofdofficier* of *Schout*, twee *Burgemeesters*, twaalf *Schepenen*, en vier-en-twintig *Raadsheeren*.

De *Staaten van deze Provincie*, gelijk ten deelen aangeroord is, bestaan in drie Leden, waar af de Geestelijkheid of de vyf Canonizyen het eerste Lid is, den Adel het tweede, en de Steden het derde.

Deze Stad heeft ook geweldig veel van de Franschen geleeden; want in de maand Juny des jaars 1672. door de zelve in bezetting genomen zijnde, heeft ze al te deerlijk moeten beproeven wat de geldzucht van een Gouverneur en de baldaadigheid van den Soldaat een overheerde Plaats kunnen doen lyden. Gestadig stelde men, onder deze of geene voorwendingen, nieuwe geldasperffingen in 't werk; zulks dat veele der aanzienlijksten daar door t'eenemaal verarmd wierden. Doch eindelijk, de zaaken van gedaante zijnde veranderd, wierd zy, na dat ze haar verwoesting voor een zeer groote somme geldts afgekocht had, in de maand November des volgenden jaars 1673. door deze wreede Bloedzuigers verlaaten, en vervolgens weder aan het Ligchaam der *Geunieerde Provinciën* vereenigd.

LOGEMENTEN.

't Veerschuitje, buiten de Waert Poort.

't Wapen van Amersfoort, buiten de Witte-Vrouwepoort.

Den Arcnd, buiten de Catharyne-Poort.

Den Hulk, buiten de Tollesteeg-Poort.

Binnen de Stad.

't Kasteel van Antwerpen, by de Bakker-brugge.

De Toelast, over de Bezem-brug.

't Witte Paard, op Vreeburg.

De Plaats Royaal, in de Minnebroers-straat.

De Weduwe van Stamme, op de hoek van de Nobelstraat, tegen over S. Jans Kerkhof.

De Doms-toorn, op 't Oude Kerkhof.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Utrecht op Amsterdam, met de Vraachtschuit.

Des Zomers van Lichtmistot Alderheiligen, 's namiddags ten 4 uuren.

's Winters van Alderheiligen tot Lichtmis, 's avonds ten half 4.

Met de Jaagschuit.

Tot den 25 September, alle dagen drie Schuiten, 's morgens ten 7. en 's namiddags ten 1 en 8 uuren.

Van den 25 September tot den 25 Maart, drie Schuiten, 's morgens ten 8. en 's namiddags ten 1 en 9 uuren.

Van Utrecht door Woerden op Leiden.

's Morgens ten 8 en 12 uuren: 's avonds ten 8 uuren. Des 's Winters, te weeten, van den 22 February, des 's morgens ten 8 uuren en des 's avodtsten 8 uuren.

Op 's Graavenhaage.

Alle Saturdagen een Schuit, 's namiddags ten 4 uuren.

Met Wagens.

Alle dagen, 's morgens met het aankomen van de Schuit van *Amsterdam* op *Nieumegen*, *Aarnem*, en voort al wie na boven Reizen wil.

A M E R S F O O R T.

Is de tweede Hoofdstad van 't *Sticht*, en schynt haar naam ontleend te hebben van de *Eemsstroom*, dewyl men eertydt *Emersfoort* placht te zeg-

zeggen. Op wat tyd, en door welke Stichters deze Stad gebouwd zy, gedenken de Chronyken niet: doch dit is zeker, dat ze zeer oud is, vermits 'er in de Jaarboeken gewag af gemaakt word omtrent het jaar 1006.

De landtsdouwe rondom deze Stad is zo plai-
zierig, dat men gelooft in de *Nederlanden* naauwe-
lijks beter gevonden te kunnen worden: want in
't Oosten en Zuiden heeft ze zeer vruchtbaare lan-
den van allerley Koorn, en sedert eenige jaaren
herwaarts ook van Tabak, onderscheiden met dicht
geplante Eiken en geneugelijke Hoven; ten We-
sten, Bergen, Heide, Beemden en Hakbosschen;
ten Noorden, zeer vruchtbaare Weiden, welke
een myl of twee van de Stad door een arm der
Zuider-Zee bespoeld worden. Uit deze Zee wor-
den langs de *Eemstroom* allerley Waaren in de Stad
gevoerd.

Deze Stad is wel met een Wal en Muur om-
ringd, doch van natuure en gelegenheid der plaats
swak genoeg. De Burgers, die hier wonen, lee-
ven of van hun inkomsten, of oeffenen den Akker-
bouw, of genceren zich met Wolleweevery, of met
den Koophandel.

Hier zijn twee Kerken, behalven d'andere Ka-
pellen, mitsgaders een Oudemannen-huis, Weeshuis,
Gasthuis, en Latynsche School.

LOGEMENTEN.

De Doelen.

De Witte Swaan.

De Vergulde Swaan.

Vaart.

Van Amersfoort op Amsterdam.

Alle dagen een Schuit, behalven Vrydags. Ook
met de Wagen alle dagen op Naarden.

Wyk te Duurstede.

Deze Stad is een der Oudsten van gantsch *Bata-*
vien, en eertydts, als men zegt, zo groot en mach-
tig geweest, dat ze wel 500. Tempelen had. De
Noormannen hebben haar wel eer verwoest, waar
na zy in het herbouwen veel kleinder gemaakt is:
doch om haar goede en bekwaame gelegenheid
is ze altyd een tamelijk vermogende Stad geweest,
en nu tegenwoordig noch in een redelijken staat.

Hier is ook een maatelijk sterk *Kasteel*, daar de
Bisschoppen van Utrecht wel eertydts hun verblyf-
plaats gehad hebben; niet alleen om haar aangena-
me en liefelijke landtsdouwe, maar ook om dat het
een zeer bekwaame vertrekplaats was om zich in
eenzaamheid, en afgezonderd van 't overmatig
gewoel des volks, te verlustigen, en tot Godvruch-
tige oeffeningen of de studien te begeeven.

Deze Stad is gelegen op de *Lek*, een arm van den
Ryn, een myl van *Kuilenburg*, en drie van *Uit-*
recht.

LOGEMENT.

De Keizers Kroon.

Van Wyk te Duurstede op Amsterdam.

Alle weeken een Schuit.

R H E N E N.

Legt op den zelve arm van den *Rijn*, twee
mylen van *Wyk te Duurstede*, en vyf van *Utrecht*, en
is mede een zeer oude Stad, by *Cornelis Tacitus*, zo
't schynt, *Grinnes* geheeten.

LOGEMENT.

De Koning van Deenmarken.

Van Rhenen op Amsterdam.

Alle weeken een Schuit.

MONTFOORT.

Is gelegen aan de Rivier den *Yffel*, een myl van *Woerden*, *Oudewater*, en *Yffelstein*. 't Heeft eertyds een tamelijk sterke Stad geweest, gesticht tot een grensplaats tegens de Hollanders door *Godesfridus*, *Bisschop van Utrecht*.

Hier is een oud en groot *Kasteel*; maar het vervalt cenigfins, om dat het niet wel onderhouden word.

d'Inwoonders geneeren zich hier voor het meeste deel met de Landbouwery.

LOGEMENT.

't Vergulde Hoofd.

Van Montfoort op Amsterdam.

Alle weeken een Schuit.

't LANDSCHAP
GELDERLAND.

Dit Landschap heeft Noordwaarts op het hoofd *Vrieland*, aanschouwende met het flinker oog den *Boezem* of *Inham der Zee*, de *Zuider Zee* genaamd; Zuidwaarts voor een gedeelte de *Maas*, die het van *Braband* scheid, gelijk mede ten deele 't *Land van Gulik*; Oostwaarts den *Rijn* en 't *Hertogdom van Kleef*,

Kleef, welke Rivier deze Provincie in twee Landerscheid; Westwaarts recht uit *Holland* en *Utrecht*. Men heeft hier weinig Bergen, maar verscheidene schoone profytelijke Boffchen, en onder de zelven *Echterwald*. De gantsche landtsdouwe is meestendeel zeer vruchtbaar tot alle landwinning, inzonderheid tot Graan en fokking van Beesten, die'er met groote menigte zijn, en uit *Deenmarken* gezonden worden om vet te maaken. De schoonste en beste Weiden zijn by den *Rijn*, *Waal*, en *Maastricht*. *Gelderland* begrypt mede 't *Graaffschap Zutphen*, en andere Staaten en Heerlijkheden; en heeft twee-entwintig beslootene Steden, te weeten *Nieumegen*, *Roermond*, *Zutphen*, *Aarnem*, als de voornaamste Hoofd-steden, welke de vier deelen des Landts uitmaaken, en gelegen zijn, gelijk ter zyner plaatse verklaard zal worden, op vier verscheidene Water-vloeden, en onder vier verscheidene Bisdommen; mitsgaders *Hattum*, *Elburg*, *Harderwyk*, *Wageningen*, *Tiel*, *Bommel*, *Bronkburg*, *Deutekum*, 's *Heerenberg*, *Lochem*, *Grcl*, *Breedevoorde*, *Gelder*, *Stralen*, *Venlo*, *Wachtendonk* en *Erkelens*. Daar zijn ook meer andere Plaatsen die eertydts beslooten en bemuurd waren; maar door verscheidene ongevallen zyn de zelven nu al of meestendeel zonder muuren en vesten, doch niettemin noch in redelijken staat, genietende de Privilegien en Vryheden gelijk d'anderen, als naamentlijk, *Keppel*, *Ghent*, *Batenborgh*, *Montfort* en *Eche*, met meer andere treffelijke Vlekken en Plaatsen. Wyders telt men'er over de drie honderd Dorpen, met Kloosters en Parochie-Kerken. De Staaten des Hertogdoms zijn gesteld in drie Leden, te weeten *Banderheeren*, *Edelen*, en vier Hoofd-steden.

Deze geheele Provincie heeft ook in het jaar 1672. onder het geweld der Fransche en hunner Bondgenooten Wapenen moeten bukken, doch is, na een tyd

REIS-BOEK door Nieuwegeen. 221
yd lang door die geldzuchtige en bloeddorflige
Dwingelanden bezeten geweest te zijn, weder aan
het Ligchaam der *Geunieerde Provinciën* gehegt.

NIEUWEGEEN.

Nieuwegeen, d'eerste Stad in *Gelderland*, en de
Hoofdstad van 'e *Nieuweegsche Quartier of Vierendeel*,
is een Plaats welkers oorspronk, vermits haar oud-
heid, zeer duister is. De best gegronde meening
daar van schynt te weezen, dat de Batavieren voor
de geboorte des Zaligmaakers uit *Duitschland* afge-
komen zijn, en deze Stad op een verheven heuvel
gebouwd hebben, welke langen tyd den naam van
Oppidum Batavorum, of de Stad der Batavieren,
gevoerd heeft; dewyl ze voor een wyl, en daar na
hun eenigste en aanzienlijkste Stad en Konings-Stoel
was: doch nadat zy in d'eerste oorlogen tegens de
Romeinen door den Batavierschen Veldheer *Civi-
lis*, volgens 't zeggen van *Tacitus*, verbrand, en
naderhand by d'Ingezetenen weder opgebouwd
was, is, d'oude naam in ongebruik komende, de-
ze Stad *Neomagum* of *Nieuwegeen* geheeten, gelijk
of men zeggen wilde *Nieuwstad* of *Nieuwhuis*.

Nieuwegeen word niet alleen een *Rijk*, maar ook
een *Burggraaffschap* geheeten, ter oorzaak vandes
zelfs *Slot* of *Burgt*, om dat men in tyd van nood zich
daar op verzekeren kan; gelijk als *Leuven*, *Leiden*,
Heusden, *Wijk*, *Buuren*, en andere Steden hun *Burg-
ten* hebben. Deze *Burgt* word *Valk-Hof* genoemd.
't Is een overoud Gebouw, aan de Kleefsche zyde
op den *Hoeverberg* gelegen, gesticht, na gissing
door *Julius Caesar*, die deze Stad als een deur van
Duitschland en den *Rijnstroom* gestadig met zijn
Krygsknechten bezet hield. Anderen willen de
grondvesten van 't *Valk-Hof* toeschryven aan den
Veldheer *Drusus*, en weer anderen, aan *Karel den
Grooten*; doch altemaal zonder volkomene zeker-
heid.

heid. Op 't vlak van den gemelden Berg, by 't *Valk-Hof*, is een klein en altyd zypend Poeltje, bezet met laanen van boomen, 't *Kalverbosch* geheeten.

Men vind hier en daar zo in als om de Stad veele Graffschriften van Romeinen. Ook word 'er dagelijks noch een menigte van oude Beelden, Graven, aarde Vaten of Kruiken, en andere Romeinsche overblyffelen gevonden, voornaamentlijk aan de *Waal*kant, als d'Ooste wind het water doet zakken, mitsgaders onderaardsche Vloeren, Potscherven, Duinsteen, en verscheidene maakfels van Ringen en Gespen, ook gekartelde en rondom de kant ingezaagde Penningen, met de naamen van *Octavianus*, *Claudius*, en andere Keizers.

De Stad is een lustige, heerlijke en srydbaar Plaats, gaande in sterkte en treffelijke Gebouwen alle andere Geldersche Steden te boven. Zy legt bykans als een gespanne Boog, wienspees aan de *Waal* is, van waar ze allengskens met vyf Heuvelen opgaat als de *Hessenberg*, *Marienberg*, *Gruitberg*, *Klokkenberg*, en *Hoenerberg*,

De *Toren* op de Roomische wys aan de *Waal* word wegens zijn maakfel de *Kroonenburgs*-of *Kroonen-Toren* geheeten, zijnde in 't rond gebouwd, van wonderlijke netheid en dikte, in 't midden en boven met een overgang verciert, en draagende op den top een kopere vergulde Kroon.

De kostelijkste en konstigste van alle de *Kerken* is de *Stevens*, verciert met een fraaye Toorn. Hier ziet men de prachtige Graffstede van *Catharina van Bourbon*, Dochter van *Karel van Valois*, Hertog van *Bourbon*, in haar leven Gemalin van *Adolf de VII*. Hertog van *Gelder*, en Moeder van den *Gelderschen Hercules*, leggende uitgebeeld in 't koper met zeventien Wapens van Vaders als Moeders zijde rondom het Graf.

Niet

Niet wyd van daar, doch zonder Grafftede, rust den onverlaagden Krygsheld *Marten Schenk*.

Dicht hier by, na 't Zuiden, vertoont zich de *School*, welke mits haar nette timmerazie, en in pronk van uitgehouwene Beelden, wel een Hof of Kerk gelykt, en sedert haar oprechting zeer beroemd is geweest.

't *Stadhuis* is een deftig Gebouw, en vertoont aan zyn Gevel acht afbeeldfels van Keizers, en onder dezelveu *Karel den Grooten*, die boven anderen het gemeene best goede gunst toegedraagen heeft. In de Raadkamer staat ook een Beeltenis van den zelveu *Karel den Grooten*, in zyn volle rusting, om d'Overigheid hier mede indachtig te maaken, dat het een vrye Ryksstad is; in teken van welke waardigheid, en om te gelyk haar oppermacht uit te drukken, de Stad ook een dubbelden swarten Arend voert, hebbende op zyn borst een gulden Leeuw, en een Keizers Kroon boven 't hoofd.

Deze Keizer placht zyn vermocide zinnen veeltydts met jaagen hier omtrent weder te vergaderen, en de volgende Keizers ook daar over hun Houtvesters en Woudgraaven te hebben.

Aan d'andere zyde der Rivier de *Waal*, recht tegen over de Stad, legt de sterke Schans *Knödsenburg*.

Deze Stad wierd op den 9. July des jaar s 1672. omtrent welken tyd ook de gantsche Provincie bemachtigd wierd, na een korte doch strenge belegering door de Franschen ingenomen, doch op den 30. April van den jaare 1674. weder verlaaten. Naderhand, te weeten in het jaar 1675. wierd ze, met gemeene bewilliging der geïntereffeerde Machten, tot de Handelplaats verkoozen; gelyk'er ook in de maand September van den jaare 1678. de Vrede tusschen den *Koning van Frankryk*, en de *Heeren Staaten Generaal der Verenig-*
eenig-

eenigde Provinciën, om andere Tractaten stilswygens voorby te gaan, geslooten wierd.

L O G E M E N T E N .

De Toelast.

Het Hart.

De Swaan.

De Keizer.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Nieuwmegen op Thiel, Gorkum, Schoonhoven, Dort, Rotterdam, ter Goude, en Amsterdam, &c.

Met Wagens.

Op de Graaf.

Alle dagen; 's namiddags ten 2. uuren.

Op Meurs.

Dingsdags morgens.

Op Utrecht.

Alle dagen, 's morgens met de Trekschuit op *Aarnem*, 3 Schuiten daags.

T H I E L .

Thiel is een der oudste Steden van *Gelderland*, en gelegen op de rechter zyde van de sloopryke *Waalstroom*, vier uuren van *Nieuwmegen*, en twee van *Bommel* en *Buuren*. Men acht haar oorspronkelyken naam te wezen van het woord *Thyl* of *Tyl*, 't geen in oude Zegels, voor drie honderd jaar gebezigt, te vinden is; welke naam in 't begin aan deze Plaats gegeven schynt te zyn toen ze noch maar een Haven was, en dat'er om de bekwaame landing een tyl of tal Huizen door Visschers of anderen aan den Dyk langs de Rivier gebouwd waren: tot welke verzekering gegift word, dat een Burgt

REIS-BOEK door Thiel en Bommel. 225

of Sterkte. opgeworpen zou zijn, die door de Deenen de tweede maal in 't jaar twaalf honderd vernield, en naderhand door Hertog *Reinald den I.* weer opgemaakt, het *Tolhuis* genoemd wierd. Eindelijk is deze deze Plaats tot een Stad geworden, en met steene Muuren omvangen. Zy is van een redelijke grootte, en met fraaye gemeene en byzondere Gebouwen vercierd.

Deze Stad heeft in oude tyden, als mede in de Nederlandsche Beroerten, veele onheilen, belegeringen, en andere swaarigheden uitgestaan, en is ten laatsten, na ook in den jaare 1672. door de Fransche Wapenen bemachtigd te zijn geweest, onder de *Vrye Vereenigde Staaten* gebleeven.

L O G E M E N T E N .

Kraanenburg.

't Hof van Gelderland.

Dient ook tot naricht der Reizigers, dat alhier het *Graf van Uilenspiegel* te zien is.

B O M M E L .

Deze Stad is gelegen in't afgaan en aan de slinker boord der Rivier; twee mylen van 's *Hertogenbos*, en ook schier zo ver van *Thiel*, op een Eiland omvangen door een gedeelte van den *Rijn*, genaamd de *Waal*, te samen met de *Maas*. Zy is het hoofd van de *Bommeler-weerd*, een heerlijke en groeizaame landstreek, welke van deze Stad haar naam heeft ontleend, en zich van de Schansen *Voorn* en *S. Andries* tot aan *Workum* uitstrekt, zijnde aan de rechter zijde met de *Waal*, en aan de slinker met de

Maas, van boven tot beneden toe afgeslooten.

Hier is een *Kerk*, uitsteekende in oudheid, en noch meer in helder vensterlicht, versierd met een Toren die zijns gelijk in *Gelderland* niet en heeft, en noch hooger aan de wolken reikt dan de *Martens-Toren* tot *Utrecht*, hoewel 'er de top aan ontbreekt, welke in 't jaar 1538. door Hemelsch vuur verbrand is.

LOGEMENT.

De Koningin van Engeland.

SCHENKEN-SCHANS.

Deze berugte Vesting, welke den naam van haar eersten Bouwmeester voert, is gelegen op 's *Graafven-Weerd*, aan den uitersten hoek van 't *Betuwen-Eiland*, daar de *Rijn* zich in twee hoorns of strengen verdeelt, waar af d'eene de rechter hand kiezende zijn ouden naam behoud, en d'andere den naam van de *Waal* aanneemt. Dit heerlijk stuk werks is door *Marten Schenk*, een Geldersch Edelman, eerst begonnen en als gedoodverwd; vermits hy 'er in het jaar 1586. slechts een klein begrip af had had gemaakt, om de Spanjaarden uit de *Betuwen* te houden: doch de Staaten na zijn dood de welgelegenheid aldaar in bedenken neemende, hebben vooreerst den ouden *Waal*, die tusschen *Haalt* en *Bynen* met een kleinen arm dwars na het *Tolhuis* placht te loopen, doen stoppen en verdroogen, om een velder waterdrift aan het begin van de Schans te hebben; de *Waal* kant doorgaans met ontalijke steenwerken, ook het hoofd van de Schans met verscheidene swaare kribben tegen het swalpen van den stroom

stroom bezorgd; en daar nevens van de Vesting een halve Stad gemaakt, welke tegenwoordig binnen haar wallen drie duizend roeden, en, behalven een Marktveld en School, omtrent acht honderd Burgers Huizen bevat.

Deze Vesting, hoe sterk de zelve mag wezen, heeft door de snoodheid van den Gouverneur ook het lot der andere Steden en Vestingen van *Gelderland* moeten beproeven, wordende door de Franschen in het noodschikkelijk jaer 1672. veroverd; en weinig minder als twee jaaren daar na weder verlaaten.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

B U U R E N.

Deze Stad legt als op een driesprong tusschen *Thiel*, *Wyk*, en *Kuilenberg*, aan een Watertje de *Meulen-graft* gheeten, niet wyd van den *Lingestroom*; en praalt met een overschoone *Burgt*, groot duizend drie honderd en sestig treden in 't rond; en voorzien met vier torens, driedubbelde grachten, en honderd seventig binnenvtrekken. En wat zou men kragtiger bewys van zijn sterkte begeeren, als dat *Adolf van Gelder* wel eer geen beter plaats op den Gelderschen Bodem heeft weeten uit te pikken om zijn gevangen Vader *Arnald* daar op te betrouwen en weg te sluiten, als de muuren van dit machtig Slot. Het heeft een goeden byvang landts, en gezag over veele Dorpen.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

KUILENBURG.

Het hoofd van zijn Graaffchap, is gelegen aan de flinker zyde van den *Lek*-stroom, die tusschen *Wyk* en deze Stad beginsel neemt, bykans in 't midden van *Bommel*, *Vianen*, *Wyk* en *Buuren*, en als in drie blokken verdeeld, waar af ieder deel met byzondere muuren en grachten afgeheind is, gelijk mede de *Burgt*, der Graaven woonstad. Deze Stad heeft haar naam gekreegen van haar laage gelegenheid, hoedanige plaatsen doorgaans gezegt worden in een kuil, gat of kelder te leggen.

Dit Landfchap is in 't jaar 1555. ten tyde van *Floris van Pallant*, den eerften van dien naam, door *Keizer Karel den V.* tot een Graaffchap verhoogd.

LOGEMENTEN.

't Vergulde Hoofd.

De Vier Heemskinderen.

De Leeuw.

ROERMOND.

Deze Stad is onder de vier Geldersche Hoofdsteden de tweede in waardigheid, en van omvang wel d'allergrootste, leggende op den Franschen Bodem aan de *Maas*, die alhier de *Swalm*, als mede de

Roer, uit het *Land van Gulik* afdaalende, nazich neemt, waar af de Stad ook haar doopsel heeft ontfangen, even gelijk *Angermond*, *Dortmond*, *Tenermond*, *Rupelmond*, en meer anderen hun naamen van de door of langsheen loopende Stroomen ontleenen. De Stad beslaat schier d'uiteerste paalen van *Gelderland*, openende alseen deur na de *Landen van Luik*, *Namen*, en geheel *Vrankryk*; en is Oostwaarts van *Keulen*, Zuidwaarts van *Luik*, Westwaarts van 's *Hertogenbosch*, en Noordwaarts van *Nieumegen* vyftien of zestien uren gaans afgelegen.

De *Voorstad* word eensdeels van de Stad afgesneden door de *Roer*, daar een kostelijke Brug van blaauwe Naamsche Steen over legt; waar van de *Werk* aan de zyde der Stad mede opgemaakt is, om alzo de *Maas*, die dikwils heftig kan opbulderen, een ring in den neuste leggen.

Wyders is *Roermond* een ryke, lustige, en luchtige Stad, praelende zo in Geestelijke als *Wereldsche* Gebouwen, en in menigte van Burgerlijke Huizen.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten,

V E N L O.

Is naast *Roermond* de grootste en beste van de Steden, en drie mylen daar van daan mede aan de *Maas*-kant binnen 't gebied van *Kriekenbeek* gelegen. Alhier is groote neering van Koorn-koopmanschap, en goede aantocht van Schippers, die dagelijks met hun Schepen den Stroom leevendig maaken, en aan

deze Stad van allen tyde tol hebben moeten betalen: behalven dat de Brabanders, Hollanders, en andere overbuurige Volkeren daar mede te samen vloeijen over den handel van Steenwerken, Koper-aart en Smec-koolen, die in de Luiksche gewesten, en daar omtrent, door een zeldsaame eigenschap des Landts, uit de diepe kelders der Bergen gehaald en uitgegraaven worden.

L O G E M E N T E N .

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

G E L D E R .

Deze Stad is in 't begrip van muuren kleinder als *Venlo*, en heeft een overoud Slot, de verblijfplaats der *Heeren van Pont*, Voogden van *Gelderland*, staande eertydts buiten, en nu binnen de Wallen, op een hollen en gebroken grond, daar niet wel is by te komen, of geschut voor te brengen dan op horden en planken. De Stad word, behalven van de rondom verspreide Paalen, ook, ten minsten tegens een kleinen aanstoot, versterkt door de Watering de *Mariengrift* geheeten, in 't Jaar 1626. door de zorgvuldigheid der Spanjaarden met grooter kosten als voordeel opgemaakt, die ze van hier af langs het oude *Klooster van ter Kamp* tot aan *Rijnberk*, en aan d'overzyde door het Veen vervolgens tot aan *Venlo* geleid, en met steenwerken doorgaans aan de kant bezet hebben.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de
Poorten.

S T R A L E N.

Is, zo wegens zijn gelegenheid als waarde, de tweede Plaats naast *Gelder*, en die met *Gelder* mede gemeen heeft den naam van Voogdy; zijnde andersins een doodsche Stad, en zonderling geene Dorpen onder zich hebbende. Zy kent den *Abt van Sigburg* in *Bergsland* voor de helft tot een Pandheer, die daar ook een byzonderen Schout in zijn ced heeft; hoewel zy in d'andere hooge of halszaaken den Droffaart van 't Ampt *Stralen* onderworpen is.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de
Poorten.

W A C H T E N D O N K.

Anderhalve myl van *Stralen*, en twee van *Gelder*, legt het Stedetje en Droft-ampt van *Wachtendonk* aan de *Niers*, aldus genaamt na een Ridderlijk Gestacht, 't geen van oudts de helft van de Stad en 't Slot in eigendom bezeten heeft.

Deze Plaats, hoe klein zy ook mag wezen, heeft ten tyde van den Spaanschen Oorlog geheel *Gelderland* meer als een maal in rep en roer gesteld, en vrcemde omkeeringen veroorzaakt.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de
Poorten.

ZUTPHEN.

Het darde op dery, en 't welk met *Aarnhem* en de *Veluw* den Duitschen Bodem bestaat, is het *Quartier* of *vierdedeel* en de *Hoofdstad* van 't *Graafschap Zutphen* of *Zutveen*, door huwelyk van *Graaf Otho van Nassau* met de *Erfdochter* des *Graaven van Zutphen* naderhand aan 't *Vorstendom* vast gehegt, waar af het niet alleen een lid is, maar ook onder de *zeventien Landschappen van Nederland* een *Landschap* op zijn eigen hand, en wordende door den *Ouden en Nieuwen Yffel* van de *Veluw*, en door de *Schip-beek* van *Over-Yffel* afgezonderd.

Deze *Stad* is wel voorzien van volk en rykdom, en zo door haar plaatselijke als aangemaakte sterkte en verscheidene omleggende *Hoornwerken*, welke echter in tyd van nood veel bezetting zouden behoeven, na 't uiterlijk oog schier onwinnelyk. Zy is van *Aarnhem* afgelegen vier kleine mylen, anderhalf van *Doesburg*, en zes van *Nieumegen*; hebbende buiten en binnen een onbenaauwde en heldere lucht, en rondom zo wel koorndraagende *Velden*, als grasryke *Klaverweiden* om allerley *Vee* te mesten.

Van haar *ouden trek* tot den *Godtsdienst* getuigen zo veel *Geestelijke Gestichten*, welke tot behoef zo van *Vrouwen* als *Mannen* hebben opengestaan; met naamen in d'*Oude Stad* het *Broedcren-Klooster* voor d'*Augustynen*, *Adams-Klooster*, als mede

mede het *Spitaal* en *Rondeel* voor de Bagynen; en in de *Nieuwe Stad*, behalven den *Yzendooren*, *Heer Hendriks Huis*, van het welk daar na het *Oude* en *Nieuwe Gasthuis*, gelijk ook het *Pesthuis* zijn gemaakt: behalven een *Ziekhuis*, *Wees- en Oude-Mannen-Huizen*, welke noch in wezen zijn.

Men ziet hier ook als te pronk een vierkantigen en steilen *Toorn*, die van zijn ouden *Bewoonder* den naam van den *Droogenaps-Toorn* bewaart, van welkers opperste men de overbuurige landen wyd en zyd kan ontdekken. Deze *Toorn* heeft in voorleedene tyden een doorgang verstrekt na het *Blokhuis*, 't geen *Hertog Karel van Gelder* had doen opwerpen, wanneer hy, uit wanhoop van wettige geboorte achter te laten, den *Franschen Koning* zijn *Erfgenaam* en *Meester* van deze *Landen* zocht te maaken, en daar toe een weg te baanen door het muilbanden van de *Hoofdsteden*.

d'*Oude Kerk* is een staatelijk gebouw, kruiswyze toegemaakt, en verciert met een schoonen *Toorn*. In 'r heit van deze *Kerk*, onder een yzer-vergulde *Kroon* hangende aan het gewelf, alwaar in oude tyden de *Domheeren* het *Lof* van de *Lieve Vrouw* plachten te zingen, ziet men twee verheevene *Graffteden*, waar in men oordeelt dat *Otho van Nassau*, met zijn *Gemalin*, of iemand der ouder *Graaven van Zutphen*, zoude rusten.

Dicht hier by verthoont zich het *Stadhuis*, 't geen ruim en aanzienlijk is, en met drie gevels opklimt, even of het drie verscheidene gebouwen waren, in het uiterst van de welken, na de *Kerk* toe, d'*Afgezanten* van 't *Graaffschap* gewoon zijn te vergaderen; gelijk die van het gantsche *Landschap* boven op de *Ridder-kamer*. Ieder *Quartier* of *Vierdedeel* heeft hier ook zijn byzonder *Vertrek*.

Men ziet hier ook noch het *Huis van zijn Genade*

van *Bronkhorst*, voor ettelijke jaaren tot gebruik van dit doorluchtig Huis gesticht; het weits en prachtig *Gebouw van den Landdrost Hekeren* daar naast aan; het oude *Hof van Wisch*; het *Wynhuis* aan de Markt, 't geen in oudheid, en cieraad van een konstige Toorn, niet weinig uitsteekt; mitsgaders veel meer andere schoone Gestichten, welken wy kortheids halven voorby gaan.

LOGEMENTEN.

't Wynhuis.
 De Wildeman,
 De Roode Toorn.
 't Groote en kleine Veldhoen.
 't Wapen van Overijssel.
 De Keizers Kroon.
 De Stad Messina.
 De Druif.

D O E S B U R G.

't Word by niemand in twyfel getrokken, of *Doesburg* heeft zijn naam beërfd van *Drusus Nero*, Roomsche Landvoogd en Veldheer, en Stiefzoon van Keizer *Augustus*, die deze Stad omtrent dertien jaaren voor de geboorte van onzen Heiland heeft gebouwd, of ten minsten vernieuwd, en met een Burgt verzekerd; zijnde allengskens de R. vergeeten, en in plaats van *Druesburg*, *Does*-of *Duesburg* gezegt, om dat deze letter in het uitspreken moeilijker valt als een van alle d'anderen.

Deze Stad is gelegen tusschen den Ouden en Nieuwen *Yssel*, waar af deze, door de beschikking van *Drusus* en den arbeid zijner Krijgsknechten, van *Yssel-*

Yffel-oort af tot aan *Doesburg* geleid is in den *Ouden Yffel*, welke zich aldaar met malkander vermengen, en voort onder eenen naam te samen voorby *Zutphen* heen, en langs het gebied van *Overyffel* in den boezem der *Zuider Zee* loopen.

Wyders legt *Doesburg* in een sterke vesting, zo ten opzichte van zijn hooge wallen en doorgaande bolwerken, als van zijn nederige landtsdouwe, en de samenvloeiing van twee Stroomen, die den meesten tyd van 't jaar de Stad rondom of voor een groot gedeelte in 't water zetten.

Wat belangt de *Burgt*, door den Romeinschen *Droes* opgeworpen, die is in het jaar 1522. door Hertog *Karel van Gelder*, die toen meer nieuwigheden als oudheden in 't hoofd had, jammerlijk ter aarde geslecht, en in des zelfs plaats Oostwaarts een ander *Slot* tegen over het *Gasthuis* gesticht, 't welk in het jaar 1537. (wanneer de gedachte Vorst, met onminne van de Staaten des Landts, den Franischen Koning door kromme wegen tot de heerschappy van geheel *Gelderland* zocht in de kruijen) in een oloop der Burgers, die dezen bril niet op de neus konden lyden, nedergesmeeten wierd, behalven den *Rooden Toorn*, die noch in wezen is, en tegenwoordig dient tot een gevangenis van 't Rechter-ampt van *Doesburg*, en eensdeels van het Landdrost-ampt.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

Doetechem of Deutekom.

Deze Stad is een goede myl van *Doesburg* op den *Ouden Yffel* gelegen , en met geen Bolwerken , maar slechts met een steene Muur omringd , nochtans niet bestendig om groot geweld van swaar geschut te verdraagen. Hier omtrent wil men zeggen in de voorleedene jaaren eenige goude Penningen van oud stof uitgegraaven te zijn ; waar uit men half zoude oordeelen , dat de Romeinen deze plaats met hun hutten beslagen , of immers gekend moeten hebben.

De Stadt *Deutekom* is na haar grootte redelijk wel van Huizen en andere gemakkelikheden voorzien.

LOGEMENTEN.

Op de Markt , en omtrent
de Poorten.

L O C H E M

Ontdekt zich ongeveer twee mylen van *Zutphen* , aan den *Berkel-stroom* , dicht by een Berg die niet alleen tamelijk goede Gladbekken uitlevert , maar ook gezegt word Zilver in zijn ingewand te verbergen , doch 't geen zo veel van louteren en toerusten kost , dat men 'er geen voordeel by zou kunnen vinden.

Deze Stad is eerst bemuurd door *Reinald den II.* om haar goede gelegenheid , en in korte jaaren tot twee maalen deerlijk van den brand geschonden. Zy heeft ook in den Spaanschen Oorlog vcele rampen

pen geleeden, zijnde verscheidene reizen belegerd en veroverd geworden.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

G R O L.

Deze Stad is bykans zo ver van *Lochem* afgelegen, als *Zutphen*; en om dat ze zich vertoont aan een bekwaame plaats, en met een oog na de Grens-steden van *Westfalen* ziet, in het jaar 1550. door *Keizer Karel*, toenmaals *Hertog van Gelder*, met nieuwe Grachten en Wallen opgepronkt, welke naderhand door de *Koningen van Spanjen*, en na 't beswyken van hun macht, door de *Hoog-Mogende Staaten* dezer Landen met *Halvemaanen* en verscheidene *Hoorn-en Buiten-werken* vergroot en verbeterd zijn; zulks dat de Stad nu als een vaste heining en sleutel van 't gantsche Graafschap is.

Zy wierd voor de laatste maal onder het gebied der *Staaten* gebracht in het jaar 1627. door den dapperen Veldheer *Frederik Hendrik*, *Prins van Oranje*, die van deze Stad een gelukkig begintel zijner menigvoudige overwinningen heeft gemaakt.]

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

A A R N H E M.

Is de Hoofdstad van het vierde en laatste Quartie van *Gelderland*, de *Veluw*, en ook te gelyk de Stoe van 't opperste Hof, als mede van de Reken-kame en Leen-kamer des Vorstendoms. Zy legt als it 't hert van *Gelderland*, en bykans in 't midden van de twee andere Hoofd-steden *Nymegen* en *Zutphen* en maar een half uur van *Yffel-Oord*, daar de *Rij* aan de rechter hand de *Drusfaansche Gracht* van hen geeft.

Deze Stad vertoont zich van buiten zeer cierlijk in 't oog, is vol van Burgers, en heeft een zeer gezonde en lieffelyke lucht; des te meer, om dat aan 't Noorder eind de *Bergen* als een bolwerk om haar hebben geslagen, en 'er zo dicht over hangen, dat de Noorde Wind over de laage Stad heen waait, en zijn meeste hevigheid op de nabuurige *Betuw* en *Nymegen* afstuit.

Aan 't Noorder eind van de Stad ziet men, benevens het *Vertrek der Ridders van Rhodos*, nu *Malta*, de *Fans Kerk*, een Gesticht 't geen in oudheid wonderlyk uitmunt, en, ten aanzien van zijn vreemd maaksel en inwendige gestaltenis, zelfs ook voor het verschynen van de zaligmakende Leer door Heijdensche handen gebouwd schijnt te wezen.

Aan 't Zuiden van de Stad itaat de *Broederen-Kerk*, alwaar het hert van *Hertog Karel* van ongemeene grootte in een koffertje, gebalsemd, bewaard word.

De *Hoofdkerk*, eerst na *Marten*, maar sedert het jaar 1453. na den vermeinden Heilig *Sebis* genaamd, wiens overblyfselen alstoen uit het *Klooster van Prummen* hier zijn heen gebracht en opgeslooten,

is een vast en hoog Gebouw, pronkende met een dikken en sierlyken Toorn. In deze Kerk rust het Ligchaam van den eertydts onrustigen *Hertog Karel van Gelder*, onder een kostelyken wit-Albasteren steen, waar op hy na 't leven uitgehouwen legt; gelijk hy daar omtrent noch eensover eind staat, en na 't Noorder deel van de Kerk, gezamentlijk met zijn Gemalin *Elizabeth*, in een Glas afgetekend is.

Onder de Godtshuizen die voor de gebrekelijken openstaan, is als Koningin het *Catharynen-Gasthuis*, van oudts beroemd onder den naam van *Godtsweerd*; 't zy dat men aanschouw wil neemen op zijn ruimte en menigte van vertrekken; of op den overvloed van middelen, alwaar de de oude behoefte Burgers, of die onverhoedts door tegenspoed in armoede zijn vervallen, als mede die met krankzinnigheid geslagen zijn, en gekwetst of verminkt Krijgsvolk, rykelijk verzorgd en onderhouden worden, en ook veele lieden, om alle leed van het ongelukkig noodlot bytydts voor te komen, d'onbezorgde kost voor een zeker stuk geldts gaan koopen.

Behalven het *Oude*, is 'er noch een ander *Weeshuis*, daar de Vaderlooze Kinderen en Weduwen van Krijgslieden, die in 's Landts dienst gebleeven zijn, en meer Kinderen als goed achterlaten, eerlijk gespijsd en opgetrokken worden.

Aan de Oude Markt ziet men het Hof der wylen Vorsten, tegenwoordig het *Prinses-Hof* geheeten, een wakker gevaart voorzien met veele gemakken, en een groote Stal voor des Stadhouders Paarden.

Jonger, maar netter en kostelyker is het nabuurige *Hof van Nassau*, door *Graaf Ernest Casimir* alereerst gebouwd, 't geen naderhand de Vorstelijke Raaden en Rekenmeesters tot hun behoef aangekocht

kocht hebben: waar voor een vlakte is, het *Zand* genaamd, bezet met een laan Lindeboomen, dienende in de zomersche avondtyden tot een vermaakelijke wandelplaats.

Daar omtrent is mede te vinden het *Huis* van den Maarschalk *Marten van Rossem*, 't geen op zijn uiterste gevel eenige affchouwelyke Beelden, als Veldduivels en andere snaakeryen, vertoont; gelyk ook zijn Meester in zijn leven bekwaamer was om schrik en verderf, als vrede en liefde in de wereld te verwekken.

De Stad *Aarnhem* heeft vijf Poorten, waar af de *Fans-en Rijn-Poorten* na de *Veluw*, de *Wester-Poort* na 't *Graaffschap Zutphen*, de *Sebis-Poort* na 't *Land van Kleef*, en de *Nieuwe of Water-Poort* naden *Rijn* en de *Betuw* uitzien; zynde altemaal van steen gemetseld, en tegens uitheemsch geweld wel be waard.

LOGEMENTEN.

De Toelast.

De Roode Leeuw.

De Paauw.

De Goude Wagen.

HARDERWYK.

Is niet alleen onder de vier kleine Steden van de *Veluw* d'eerste en grootste, maar ook de voornaamste onder de twee Geldersche Zee-steden. Zy beslaat Oostwaarts den Veluwschen Bodem, en Westwaarts den oever der *Zuider-Zee*, die uit de Kreeken en opwellingen van 't oude *Vlie* allengskens tot een baare en middelmaatige Zee opgeswollen is.

Be-

Behalven den geduurigen aantocht van vreemde en wegvaardige lieden, en een dagelijksch Veer te sloop op *Amsterdam*, en met Vracht-karren op *Aarnhem*, *Zurphen*, en *Deventer*, is hier ook de hoogste Munt van 't Vorstendom, en den afflag van alle Visschen die tusschen *Muiden* en *Kampen* na *Gelderland* vervoerd worden; welk aanzienlijk en voor de Burgers zeer profytelyk voorrecht Vorst *Arnald* in het jaar 1443. aan de Stad geschonken heeft.

Harderwyk heeft van tyd tot tyd sterken Handel en Zeevaart gepleegd, zo by de Nabuuren als in verre Landen, en voornaamentlyk omtrent het jaar 1280. op de *Elbe*; gelijk het ook een vrye en eigene plaats te *Schanor* bedongen, en ontallijke andere vrydommen van d'oude *Koningen van Deenmarken* verkreegen heeft.

De *Marien-moeder-of Vrouwen-Kerk* pronkt met een zeer hoogen Toorn, die aan het zeevaardend volk als voor een baaken dient, van zulk een dikte en breedte, dat men op zijn kruin, die vlak en effen is, een wagen zou kunnen omwenden.

Behalven de *Gast-, Wees- en Oude-Mannen Huizen*, waren hier eertydts zes Geestelijke Gestichten, drie voor de Mans- en drie voor de Vrouwspersonen, welke nu zo tot Schoolen als andere gebruiken verordend zijn.

De Stad heeft, zelfs ook ten tyde van de *Vorstin Fleonora*, gehad een gemeene doch by de Nabuuren zeer vermaarde School, die voor omtrent tachtig jaaren door de Ridderfchap en Steden van het *Veluwfche Quartier* op een beter voet vernieuwd is, en die *Prins Maurits*, om dat ze onder zijn Stadhouderschap opgerecht was, zijne of de *Nassausche School* placht te noemen: gelijk mede een andere *Doorluchige School*, welke in den jaare 1648.

tot een Vorstelijke en algemeene *Academie* verhoogd is.

De Poorten van deze Stad zijn vyf in 't getal, te weeten twee *Zee-poorten*, die met een langwerpige Brug van paalen een stuk weegs in zee loopen, en drie *Land-poorten*.

LOGEMENTEN.

De Vrede.

Den Os.

De Mug.

De Swaan.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Harderwyk op Amsterdam.

Alle dagen een Schip: mitsgaders op *Deventer*, *Loo*, *Aarnhem*, *Zutphen*, *Elburg*, *Kampen*, *Doesburg*, *Wezel*, enz. zo alle dagen als om den anderen dag. Wyders heeft men hier Vracht-karren op *Aarnhem*, *Zutphen* en *Deventer*.

WAGENINGEN.

Is de derde Stad in de *Veluw*, welke, naast *Aarnhem* en *Harderwyk*, gemeenschap van stem en zitplaats heeft zo op *Land- en Vierdeels-dagen*, alsoop de *Landgerechten* van *Veluwe* en *Veluwenzoom*, en ook by beurten in de hooge *Vergadering der Algemeene Staaten van 't Vrye Nederland*.

Deze Stad legt drie groote uren van *Aarnhem*, en ook zo veel van *Nymegen*, op d' uiterste einden van *Veluwenzoom*, en is zeer oud, 't geen men daar uit af kan merken, dat 'er *Tacitus* onder den naam van *Vada* gewag af maakt.

Zy is redelijk wel bebouwd, en van Stadts gemakkelikheden voorzien.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de
Poorten.

H A T T E M.

De vierde onder de *Veluwsche Steden*, is een uur gaans van *Swol*, niet wyd van den linker boord des *Yffels* gelegen, daar vier verscheidene Waterstrengen, van *Appeltoorn* en elders uit de *Veluw* afkomende, naamentlijk de *Grift*, de *Nieuwe*, *Oude* en *Terwoldsche Weteringen*, te samenvloeyen, geryfelijk om alle Waaren met schuiten af en aan te voeren.

Deze Stad heeft mede haar deel wel gehad in den Spaanschen Oorlog; en haar Burgers hebben zich doorgaans met zulk een dapperheid gedraagen, dat ze door de vermaardste Historieschryvers van dien tyd daar overgeroemd worden.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

E L B U R G.

De laatste der *Veluwsche Steden* is *Elburg*, vier uren van *Harderwyk* en *Kampen*, en in 't midden van beiden gelegen.

Deze Stad is van allerley leefstocht, en met naame van *Viich* en *wilde Endvogels*, die met menig-

te in de kooijen daar omtrent verlokt en gevangen worden, wel gestoffeerd; leggende op een vetten grond aan de strand van de *Zuider-Zee*, in 't vierkant, en bewaard met *drie Poorten*, waar af de twee tegen over malkander staan, en de derde na de Zee en het over ettelijke jaaren gegraven Verlaat uitziet.

Dwars door de Stad loopt een Beek, die ten wederzyde met een Burgwal afgeheind, en met vyf steene Bruggen overslagen is.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

Vaart.

Van Elburg op Amsterdam.

Zondags en Donderdags een Schip.

't LANDSCHAP

VRIESLAND.

Is in 't Noorden en Westen bepaald met de *grootte Zee*; in 't Zuider deel met de *Zuider-Zee*, en voorts met het Land van *Overyssel*; in 't Oosten met de Rivier *Zems* en het *Graaffschap Embden*. Voor *Vriesland*, als een beschut tegens de *grootte Zee*, leggen de Eilanden *Vlieland*, *Schelling*, en *Ameland*, waar van de twee eersten onder het *Graaffschap Holland* staan: *Ameland* heeft zijn eigen vryen en Erf-heer.

't Land-

't Landschap *Vriesland* (dewyl *Groeningen* en d' *Ommelanden* een Landschap byzonder is) word gedeeld in drie Staaten, naamentlijk *Oostergoe*, *Westergoe*. en de *zeven Wolden*; welke elk onder zich hebben verscheidene Steden, Dorpen en Landgebieden: zulks dat in geheel *Vriesland* geteld worden elf befloutene Steden, als *Leeuwaarden*, *Dokkum*, *Franeker*, *Bolswaart*, *Sneek*, *Ylst*, *Sloten*, *Harlingen*, *Workum*, *Hindelopen* en *Staveren*, met omtrent vyf honderd Dorpen (doch die van *Groeningerland* mede daar onder gerekend) eenigen van de welken zeer volkryk, groot en machtig, en derhalven met verscheidene goede Privilegien en Vryheden verciert zijn.

Het *Collegie der Staaten van Vriesland* bestaat uit *negen Persoonen*, waar af'er twee gekooren worden uit *Oostergoe*, twee uit *Westergoe*, twee uit de *zeven Wolden*, en drie uit de *Steden*: ende verschijnt in dit *Collegie* mede een byzondere *Gouverneur van Vriesland en Groeningen*, welke tegenwoordig is *Hendrik Kazimir*.

Men heeft hier te lande geen andere leevende *Watervloeden*, als de *Eems* en *Laauwers*: maar uit de zelve, en uit andere *Binnenwateren*, zijn overal zeer groote *Grachten* en *Slooten* afgeleid, zo om de *Koopmanschappen* van d' eene plaats tot d' andere te brengen, als ook om het overtollige water van het land te doen afloopen; want het zelve is doorgaans poelachtig en zeer broekig, en derhalven op veele plaatsen onbekwaam om bezaaid te worden, vermits d' overvloedige wateren, die gemeenlijk vroeg beginnen aan te komen, en spade vertrekken, het bezaaide meest overal zouden bederven. Maar daarentegen is het bovenmaaten grasryk, en vol schoone *Beemden* om *Beeften* te weiden, zijnde het zelve een neering waar in de meeste ryk-

dom van dit Land bestaat. Want de Vrieffche Ossen zijn niet alleenlijk de grootsten, maar ook de besten van deze *Nederlanden*. De Koeijen geeven 'er niet alleen overvloedig veel melks, maar zijn 'er ook uitsteekend vruchtbaar, zulks dat ze dikwils twee Kalveren t'eender dracht werpen; en de Schaapen twee, ja dikwils drie of vier Lammeren. De Paarden zijn hier ook byzonder goed en schoon; en benevens dit alles heet *Vriesland* een menigte van Veenen, of gronden om Turf uit te graaven, welke redelijk goed valt, doch echter by de *Hollandfche* niet te vergelyken is. Het land is 'er zo laag, voornaamentlijk omtrent de zee kant, dat men van 't beginsel des herffts af tot de lente of voor-zomer toe het zelve niet als te water kan bereizen; waarom ook de Steden en Dorpen, door een zonderlinge behendigheit der Inwoonders, zo wat hoog en verheven leggen: invoegen dat men wel zeggen mag, dat men het eene deel van 't jaar het land alhier bouwt, en het ander met schepen daar over vaart.

LEE U W A A R D E N,

In het Landschap *Vriesland* gelegen, is een groote, vermaarde en volkryke Stad, zulks dat ze boven alle d'anderen van deze Provincie uitsteekt, en met reden het Hoofd der zelve genoemd word. Zy is tamelijk oud, want men geloofst, dat ze in 't jaar 1190. tot een Stad geworden is.

Als men deze Stad eerst begon te bouwen, waren de twee Dorpen, *Oldehoven* en *Hoek*, dicht by haer in't Westen en't Oosten gelegen, welke naderhand binnen de Muuren beslooten zijn, doch behielden hun voorige naamen, en de Kerken hun recht

recht en gebied. Aan de Zuidzyde is ze zeer vermeerderd, zulks dat ze nu omtrent 1600. treden in haar omring groot is.

Leeuwarden is certydts in drie onderscheidene *Parochien* verdeeld geweest, die ieder hun Kerk en Priesters hadden, welke wel onderhouden wierden.

Behalven de *Parochien*, waren hier noch vier *Kloosters*, te weten twee van Mannen, en twee van Vrouwen.

Hier zijn ook ryke *Gasthuizen*, als klaarblykende tekenen van de Godvruchtigheid der Voorouderen, die ze met groote kosten hebben doen bouwen, en met goede inkomsten voorzien. Alle deze bewyzen van Godtsdienstigheid waren oorzaak dat *Philips de II. Koning van Spanjen*, als hy verscheidene nieuwe Bisschoppen in de *Nederlanden* stelde, deze Stad ook tot een Bisschoplijke Stoel maakte.

Wat haar tegenwoordigen staat belangt, 't is zeker dat ze nooit heerlijker geweest is: want het is een bloeiende Stad, met aanzienlijke zo gemeene als byzondere Gebouwen verciert, waar van d'uitsteekendsten zijn het *Hof van Vriesland*, en van den Gouverneur. Ook zijn hier veele Huizen der Heeren en Edelen, welke hier hun gewoonlijke verblyfsplaats houden.

De Kerken zijn schoon, en wel gebouwd; de Straaten net en zuiver, en doorsneeden met veele Grachten, waar door men, tot groot gemak der Inwoonders, met kleine Schepen kan vaaren, en alle Waaren af en aanbrengen. Wyders is de Stad met een hooge en breede aarde Wal, en met een diepe Gracht omringd, en met vyf aarde Bolwerken, waar af'er vier zeer groot zijn, gesterkt. Haar gedaante is by na vierkantig, maar ongelijk

de zijden. Zy heeft vier Poorten, ieder met een Bolwerk voorzien.

Hier zijn vier byzondere Wateren, die in en uit de Stad loopen, en zeer dienstig zijn tot den koophandel welken d'Inwoonders met de Vreemden doen. Daar is maar een Voorstad aan d'Ooltzyde, die vele fraaije Huizen en Tuinen heeft, en *Vliet* genoemd word, na een Gracht van den zelve naam die daar door loopt, en als een haven voor de schepen is. De *Markt*, waar op de *Waag*, en een byzondere plaats voor de Kooplieden is, strekt zich uit nevens een Gracht, doch meer in de lengte als in de breedte.

Leeuwarden is gelegen in een zeer aangename en vruchtbaare landtsdouwe, voornaamentlijk in 't Noorden, alwaar het met vele kleine Rivieren besproeid word; gelyk ook in 't Westen, daar zo schoone Bouwlanden zijn als men wenschen kan, welke allerley gewas voortbrengen.

LOGEMENTEN.

't Hof van Vriesland, over de Kasteleny, voorzien met vele groote kamers, en civil tractement.

Benthem.

Den Oyevaar

't Vergulde Hoofd.

De Toorn van Babel.

Gustavus Adolphus, by de Vischmarkt.

't Graauwe Paard.

De Zon.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Leeuwarden op Harlingen.

's Morgens ten 4 en 9 uuren; 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op *Bolswaart*.

's Morgens ten 4 en 9 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op *Dokkum*.

's Morgens ten 5. 9. en 12 uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

Op *Sneek*.

's Morgens ten 4 en 9 uuren; 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op *Amsterdam*.

Zondags en Donderdags.

B O L S W A A R T.

Is een der oudste Steden van *Vrieland*, gelegen in 't Land van *Westergoe*, ongeveer een groote myl van de Zee, op een verhevene plaats, en rondom van vlakke velden en vruchtbaare akkers omringd.

Deze Stad legt een myl van *Sneek*, drie van *Leeuwaarden*, twee van *Harlingen* en *Franeker*, en twee en een half van *Staveren*. Zy staat in verbond met de *Hanze-Steden*; welke eer in gantsch *Vrieland* geenige Steden genieten, als deze en *Staveren*.

Zy heeft omtrent 2000. treden in haar omring, en is eertydts met een Muur beslooten geweest, doch tegenwoordig met aarde Wallen en een diepe Gracht omringd. Zy is ryk van volk na haar grootte, en met schoone Huizen, nette Straaten, en veele Grachten verciert.

Haar *Stadhuis* is aanmerkelijker om zijn ouderdom, als om zijn grootte. De *Kerk*, daar een fraay *Kerkhof* by gelegen is, steekt ook niet zeer uit.

Hier is mede een *Armbuis*, daar alle bejaarde Burgers

gers, zo Mannen als Vrouwen, voor een redelijken prys eerlijk onderhouden kunnen worden. In dit zelve Huis worden ook alle Stedelingen, die arm, oud, zinneloos, of met eenig ander gebrek bezet zijn, van woonplaats, spys en drank, klederen, en allerley nooddriftigheden verzorgd.

Ook is 'er een *Weeshuis*, in 't jaar 1542. gebouwd en rykelijk begiftigd door den Burgemeester *Nannon Reyns* en zijn Huisvrouw *Hidde Heeren*.

d'Inwoonders van deze Stad geneeren zich met den Koophandel, met Handwerken, of met Beesten te weiden.

LOGEMENTEN.

De Doelen.

De drie Kroonen.

't Fortuin.

De Valk.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Bolswaart op Leeuwaarden.

's Morgens ten 4 en 9. en 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op Werkum.

's Morgens ten 6 en 9. en 's namiddags ten 2 en 6 uuren.

FRANEKER.

Deze Stad is van middelbaare grootte, en strekt zich in 't lang. Zy is met een hooge en breede Wal beslooten, en met een diepe en breede Gracht omvangen; hebbende drie Poorten waar door men in en uit kangaan, en verscheidene andere Water-Poorten.

Dicht by de Poort, door de welke men na *Harlingen* reist, die de *Westerpoort* genoemd word, legt een *Kasteel*, met een gracht omvangen, *Siaerdema Slot* geneeten. Het heeft steene toorns aan de hoeken, die zo sterk zijn, dat ze door de Vriezen, alszy *Hendrik van Saxen*, Zoon van *Albrecht*, daar in belegerden, met geen grof geschut ter neder geworpen konden worden.

Franeker is gelegen in *Westergoe*, twee mylen van *Leeuwaarden*, en een van *Harlingen*, en placht eertydts wel van den Adel en de voornaamste Lieden bewoond te worden, gelijk zulks de Huizen, die zy gebouwd hebben, genoegzaam uitwyzen.

Men meent, dat deze Stad in 'tjaar 1191. gebouwd is, als *Keizer Hendrik de VI.* Zoon van *Frederik de I.* in *Duitschland* en *Italien* heerlichte.

Hier is maar een *Parochie-Kerk*, van redelijke grootte, met een hoogen en dikken Toorn verciend. Zy is eertydts aan *S. Marten* gewyd, en word nu door de Gereformeerden tot hun Godtsdienst gebruikt.

Ook is hier een fraay *Weeshuis*, door verscheidene giften en geschenken der Edelen opgerecht; mitsgaders een treffelijke *Latynsche School*, en daar en boven ook noch een *Academie* of *Hooge School*, in het jaar 1585. opgerecht, en met verscheidene
ge-

geleerde Mannen voorzien, waar door deze Stad in de geheele wereld vermaard is.

Zy heeft het vermogen van zelve haar Magistraaten, als Burgemeesters en gesworen Raad, te kiezen; 't welk geenige Steden in *Vriesland*, als haar en *Leeuwaarden*, toegelaaten is.

De *Magistraat* van *Franeker* bestaat uit zes *Burgemeesters*, die een *Secretaris* tot hun dienst hebben. Dezen maaken den geheelen Raad, bestieren 't gemeene best, en bedienen 't recht aen 't volk.

L O G E M E N T E N .

De Valk.
Den Oijevaar.
De Zon.

Vaart.

Van Franeker op Amsterdam.

Alle Vrydagen een Schip.

S N E E K .

Legt drie mylen van *Leeuwaarden*, een van *Bols* waart, en een halve myl van *Ylst*, in 't *Land van Westergoe*, en in marasachtige landeryen, bekwaamer tot Weiden als tot Koorn-akkers, want hier omtrent is een gebroken land, vol Poelen en Maraffen, zulks dat men genoodzaakt is deze Stad met Dyken aan beide de zyden te beschermen.

Sneek is een volkryke Stad, verciert met schoone Huizen en sterke Wallen, en heeft sedert eenige

ige jaaren herwaarts zo toegenomen, dat ze nu oor geen Steden van geheel *Vrieland* en wykr. Teele Inwoonders geneeren zich met de Viffchery, nderen met den Koophandel, en eenigen met Hand- verken.

Hier is mede een fchoone *Kerk*, en *Latynfche fchool*, daar verfcheidene geleerde Mannen uit voort gefprooten zijn.

LOGEMENTEN.

't Hooge Huis.

De gekroonde witten Arend.

De Stadts Waag.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Sneek op Leeuwaarden.

's Morgens ten 4.9. en 12. uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

Op Amsterdam.

Alle dagen een Schip, behalven Zondags en Maandags.

D O K K U M.

Is een der oudfte Steden van *Vrieland*, gelegen in 't *Land van Ooftergoe*, vyf groote mylen van *Groeningen*, eh acht van *Francker*, en rondom met gras- ryke weiden omringd.

Den omring der Stad is niet zeer groot; doch zy is daarentegen zo bekwaamelijk gelegen als

men

men wenschen kan. De Rivier *Ee*, die dwars door de Stad loopt, en haer met een breede en diepe Gracht doorsnyt, en groote schepen draagt, vermeerdert haar goede gelegenheid; en vermits de zelve Rivier haar loop in de groote *Noord-Zee* neemt, hebben d'Inwoonders gelegenheid tot de Schipvaart en Koophandel met *Holland*, *Zeeland*, *Engeland*, *Deenmarken*, en andere plaatsen meer.

Hoewel deze Stad klein zy, is ze echter niet, met fraaije Straaten en Huizen, doch niet kostelijk maar zindelijk, zo binnen als buiten, voorzien. 't *Stadhuis* is geen van de slechtste werken. De *Kerk* is een redelijk fraay gebouw, aan *S. Marten* gewyd. Hier is ook een *Admiraliteits-huis*, *Waag*, en meer andere Gebouwen die haar aanzienlijk maaken.

Dokkum heeft vier *Land-en* eenige *Water-Poorten*; en is ook verdeeld in vier Wyken, welke ieder een Vaandel Burgers tot bescherming van de Stad uitleveren.

Hier zijn ook drie *Godtshuizen*, om de Zieken, oude Lieden, en Weeskinderen van alle nooddrift te bezorgen.

Eertydts is hier ook geweest de *Woonplaats* van de *Zee-Raad*, die men d'*Admiraliteit* noemt; doch sedert eenige jaaren is de zelve, om dat de Haven zo goed niet meer en is als ze wel placht te zijn, te *Harlingen* verplaatst.

LOGEMENTEN.

Den Oijevaar.

Benthem.

't Groeninger Trekschip.

- Vaarten op andere Plaatsen.

Van Dokkum op Leeuwaarden.

Morgens ten 5, 9. en 12 uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

Op Groeningen.

Morgens ten 5 en 9 uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

H A R L I N G E N.

Is nu na *Leeuwaarden* de grootste, machtigste en volkrykste Stad van *Vriesland*. Haar gedaante is bykans vierkantig, en haar omring een weinig minder dan die van *Leeuwaarden*. De Wallen zijn met acht groote Bolwerken versterkt, die zo konstig gelegd zyn, dat ze zo wel malkander als de Stad kunnen beschermen.

Haar gelegenheid is te sterker, om dat ze rondom laage landen heeft, welken men door middel der Sluizen onder water kan zetten; zulks dat ze niet wel te belegeren is.

Binnen en buiten de Stad zijn veele kleine Wateren, die zeer dienstig zijn om alle Koopmanschappen na alle omleggende Steden en Dorpen, welke tusschen het *Vlie* en de *Lauwers* leggen, te vervoeren.

L O G E M E N T E N.

De nieuwe Pinas.

't Hof van *Vriesland*.

De Paauw.

Vaat-

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Harlingen op Dokkum.

's Morgens ten 9 uuren.

Op Franeker.

's Morgens ten 9 en 12 uuren: 's namiddags ten 4 uuren.

Op Leeuwaarden.

's Morgensten 4 en 9 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.

Op Amsterdam en Enkhuizen.

's Morgens ten 9 uuren.

S T A V E R E N .

Of, gelijk sommigen zeggen, *Stavoren*, word gehouden voor d'alleroudste Stad van *Vriesland*; zynde, na de meening van ettelyken, gesticht een jaar na de geboorte onzes Heeren *Jesu Christi*.

Zy is allengskens zeer machtig en volkrijk geworden, en tot een groot aanzien en heerlykheid geklommen; zulks dat alle gemeene zaaken, die men met de Romeinen, Franschen, Deenen, en Batavien te verhandelen had, alhier afgedaan wierden. In 't kort, zy wierd een Koninglyke Stoel, daar negen Vriesche Koningen hun Hof in gehouden hebben. Hier hebben ook de zeven Prinsen en Hertogen, welke voor de Koningen *Vriesland* regeerden, hun Hof gehouden; zo dat ze in alle eer en hoogheid verheven was.

Zy heeft een schoone, vermaarde en wydbezochte

te Koopstad geweest tot den jaare 1200. toe , of daar omtrent , en leefden haar Inwoonders in alle weelde en dartelheid : maar als zy nu tot den oppersten graad gekomen waren , zijn zy ook haast gevallen ; 't geen aan de brooddronkenheid van een ryke Weduwe toegeschreven word , waar af de historie , 't zy dat ze waar of onwaar is , aldus verhaald word.

De gemelde Weduwe had een Schip op Dantsik bevracht , met bevel dat de Schipper tot zijn last aldaar zoude inneemen de beste Waaren die hy konde bekomen. Als nu de Schipper geen beter en wist mede te brengen dan Tarw , heeft zulks deze Weduwe geweldig mishraagd , die derhalven tot hem gezeid heeft ; had hy 't Koorn te bakboord ingeworpen , hy zou het straks voor haar oogen weder te stuurboord uitwerpen : 't welk geschied zynde , is 'er terstond mirakuleuzelyk een hoog Zand voor het diep der Stad opgeweld , zulks dat 'er in dien tyd geen geladene Schepen met volle vracht meer konden aankomen. 't Gemelde Zand voert noch op den huidigen dag den naam van 't *Vrouwenzand*.

De Stad *Staveren* is gelegen op den ingang van den Boezem der *Zuider-Zee* , een half mijl van *Hindeloopen* , en omtrent drie mylen van *EnkhuiZEN* in *Noord-Holland* ; en tegenwoordig veel kleiner als ze eertydts wel placht te zijn. Zy strekt zich meer uit in de lengte als in de breedte , langs een wyde Gracht , de *Delft* genoemd , die 'er door loopt , wiens beide zyden met schoone Huizen vercierd , en met verscheide Bruggen aan malkander gevoegd zijn. Aan de einden der gemelde Gracht zyn sterke Sluizen , die het water uit en in laten.

LOGEMENTEN.

De Stadts Herberg , buiten.

De Stadts Herberg , binnen.

Vaart.

Van Staveren op Amsterdams.

Alle dagen een Schip.

S L O T E N .

Is een kleine Stad, en de eenigste in de *Zeven Wol-*
den. Zy legt anderhalf myl van *Staveren*, niet wyd
van de *Zuider-Zee*, in een waterig land; en is,
hoewel ze klein zy, redelijk volkryk.

Hier is een *Raadhuis*, 't geen tamelijk fraay is,
mitsgaders maar een *Kerken* en een *Predikant*. *Wy-*
ders heeft deze Stad maar *twee Poorten*, en weinig
Straaten, doch net en wel geschikt.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

W O R K U M .

Legt aan de *Zuider-Zee*, een myl van *Bolswaart*,
Hindeloopen en *Makkum*, en twee van *Harlingen*.
Het land hier rondom is zo vruchtbaar in alle din-
gen, als men wenschen mag : doch dit geluk is
met

met een ongemak verzeld, naamentlijk het hooge overvloeijen van 't zee-water, inzonderheid als de Zuid-Weste en Noord-Weste winden hun geweld en krachten uitblaazen.

Hier is maar een *Kerk*, daer twee Predikanten hun dienst verrichten.

LOGEMENTEN.

Het Parady's.
De Veerschuyt.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Workum op Bolsvaart.

's Morgens ten 6 en 10 uuren: 's namiddag ten 1 en 5 uuren.

Op Amsterdam en Enkhuizen.

's Morgensten 9 en 11 uuren.

Y L S T.

Is een kleine Stad, in 't midden van *Westergoe*, ongeveer een half myl van *Sneek*, en een myl van *Sloten*. Zy is zeer smal, strekkende zich uit in de lengte, en bestaat in een lange Gracht, aan ieder zyde met een ry Huizen en Boomen van 't Oosten tot het Westen bezet, welkers water van *Sneek* komt, en haar in 't midden doorsnyd.

Ylst heeft, gelijk *Workum* en *Hindelopen*, geen Wallen noch Muuren, maar alleen een Gracht, die haar omringt en beschermt.

d'Inwoonders geneeren zich meest met de Land-

bouwery en het Scheepstimmeren; want hier worden zo veel Schepen gemaakt, als in eenige andere Stad van *Vriesland*.

LOGEMENTEN.

De Pinas.
De Rozenobel.

HINDELOOPEN.

Of *Hinlopen*, is ook aan de *Zuider-Zee*, een half myl beneden *Workum*, en wat minder als een myl boven *Staveren*, gelegen.

Deze Stad heeft haar naam van 't *lopen der Hinden*, die hier uit het *Bosch van Kreil*, daar de Zee nu over heen vlocit, kwamen; ter welke oorzaak de *Vriesche Koningen* hier omtrent ter jagt gingen.

Naderhand, te weeten in het jaar 910. zijn hier d'eerste huizen gebouwd; doch in het jaar 1254. is zy tot een Stad geworden.

Haar Haven is klein, en word weinig bezocht. Haar geluk is ook niet zeer groot, alzo haar meeste Inwoonders van geringen staat zijn, onderhoudende zich met de Landbouw, de Visschery, en het timmeren: weinige van hen dryven Koophandel.

LOGEMENTEN.

De Prins.
En omtrent de Poorten.

Vaarten op andere Plaatsen.

Op *Amsterdam*, *Enkhuizen* en *Harlingen*.

Meest alle dagen.

Omtrent een halfuur van *Hinlopen*, en tusschen deze Stad en *Staveren*, legt aan een Zee-dyk het Vlek **MOLQUEREN**, bestaande uit zeven Eilandtjes, welke door het middel van Bruggen gemeentchap met malkander hebben, en de volgende naamen voeren: *Swaanepoell*, *Grimspoell*, *Kerkepoell*, *Honnepoell*, *Kattepoell*, *Rattepoell*, *Muizepoell*, of *Ooftrygspoell* en *Westrygspoell*. Dit Vlek is van een zeer wonderlijke gedaante, als zijnde noch gesticht op de wyze der oude Hoogduitsche Dorpen, by *Tacitus* beschreeven, zonder eens in orde of op de rooijing te staan, maargelijk of ieder op het vlakke land, in en uit, daar het best gelegen kwam, getimmerd had; zulks dat een Vreemdeling daar binnen komende, een Leidsman moet hebben om'er hem weder uit te helpen. d'Inwoonders gebruiken ook een gantsch byzondere en zeer oude Vriesche Taal, welke van hun naaste Gebuuren niet verstaan en word; en niettemin doet de Predikant zijn Vertoogen aan het Volk in de zuivere Hollandische Spraak, welke zy lieden heel wel verstaan konden.

Men vint 'er goed Logement in de Herberg de *Swaan*.

't LANDSCHAP OVERYSSEL.

Den *Yffel*, een arm van den *Rijn*, en de darde uitgang daar hy zijn water placht te loffen, heeft den naam gegeven aan den Staat en het Landschap van *Overysfel*, dewyl het zelve daar overgelegen is, en daarom ook by de *Latinisten* *Transisulania* genoemd word.

Dit Landschap is in 't Noorden beslooten met *Vrieland*, in 't Zuiden met het *Hertogdom Gelderland* en het *Graafschap Zuiphen*, in 't Oosten met *Westfalen*, en in 't Westen met de *Zuider-Zee* en den gemelden *Yffel*.

Het word gedeeld in drie goede Staaten, naamtlijk *Yseland* of *Zalland*, *Drente* en *Twente*. 't Geheele land is zeer effen, goed en vruchtbaar, geevende onder anderen veele goede Graanen.

Het begrypt acht beslootene Steden, als *Deventer*, *Kampen*, *Swol*, *Vollenhoven*, *Steenwyk*, *Hasselt*, *Ootmarsen* en *Oldenzeel*; mitsgaders tien treffelijke Plaatsen, welke zeer groote vrydommen en Privilegien hebben, als *Meppel*, *Geelmuiden*, *Koeverden*, *Hardenberg*, *Omme*, *Almeloo*, *Goor*, *Diepenheim*, *Delden* en *Enschede*. Daarenboven zijn 'er meer als 200. Dorpen, en onder de zelve sommigen zeer groot en schoon. De Staaten des Landts bestaan uit twee Leden: het eene maaken d'Officieren en den Adel, en het twede de drie Hoofdsteden *Deventer*, *Kampen* en *Swol*.

Dit gantsche Landschap is ook in den jaare 1672. door der Franschen en hunner Bondgenooten Wapenen veroverd, doch naderhand, even gelyk d'andere overheerde Provincien, weer verlaaten geworden.

D E V E N T E R .

Is gelegen op de rechter zyde van den *Yffel*, vier mylen van *Swol*, en is een goede, redelyk groote, maar vooral sterke en wel bezette Stad, vol van schoone huizen, en ook wel bewoond en machtig van volk. Ten Noord-Westen legt zy aan een Zandbergsche plaats, en is voorts omringd met laage Beemden en Weiden, die met hooge oppervateren overvloeijen. Den *Yffel* loopt nevens de Werf van de Stad heen, en verstrekt haar aan die zyde voor een Gracht. d'Andere zyden zyn ten deele met diepe Water-grachten, en ten deele met een breede Haven bezet. De Muuren zyn allesins hoog, en met goede Toorns wel dicht bestreeken, hebbende dikke Wallen daar achter aan: en behalven den uitersten Muur en Wal is'er binnen allenthalven een Ringmuur, die ook met Toorns bestreeken is, doch zonder Gracht. Kort om, *Deventer* is in alle manieren een sterke Stad, in de welke ook groote Koophandel gedreeven word; weshalven zy al van oudtsher, benevens de twee andere Hoofdsteden dezès Landschaps, met de *Hanse-Steeden* in verbond staat.

Zy heeft een zeer groote *Markt*, en op dezelve een Burger-Wachthuis. 't *Raadhuis* staat dicht by de Groote Kerk, en heeft, behalven zyn grootte, niets aanmerkelyks als zyn oudheid.

De Stad *Deventer* heeft het recht van goude en zilvere Munt te slaan, en die met haar *Wapen* te verciereu.

Sedert eenige jaaren hebben de Heeren *Staten van Overyssel* hier een *Hooge School* opgerecht, om

de Jeugd in alle Faculteiten en Weetenschappen t'onderwyzen.

Hier waren eertydts vyf Kloosters, vyf Gasthuizen, en een byzonder Huys voor de arme Weezen.

De Stad heeft tegenwoordig vier Kerken, en zes Poorten, waar af eenigen zeer fraay gebouwd zyn.

Haar gedaante is rond, behalven datze zich van de Brink-poort tot aan de Berg-poort een weinig in de lengte uitstrekt.

L O G E M E N T E N.

De grootc Kroon.

De kleine Kroon.

De Wildeman.

Op 't Trapje.

Den Olden St. Olof.

De Halvemaan, of het Wapen van Overijssel.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Deventer op Amsterdam.

Alle dagen, 's morgensten 10 uuren.

K A M P E N.

Gelijk wy hier voor gezegt hebben, word mede onder het Landschap *Overijssel* begreepen, maar legt nochtans op deze zyde van den *Yffel*, recht by den ingang der zelve Rivier, vyf mylen van *Deventer*. Het is een zeer treffelijke, groote en schoone Stad, noch tegenwoordig welvaarende: maar in voortyden,

den, eer het diep verloop en was, is zy veel beter en neeringryker geweest.

De Stad is beslooten met een hooge dikke Muur, daar verscheidene kleine Toorns, na d'oude wyze, op staan. Zy heeft zes Poorten en breede Grachten, doch niet zeer diep.

De Stad *Kampen* heeft ook het recht van Geld te munten; en d'Inwoonders genieten verscheidene andere treffelyke Privilegien. Zy legt, gelijk gezegt is, aanden oever van den *Yssel*, in de gedaante van een Handboog, daar de Rivier de pees af is, zijnde daar ter plaats zeer breed, en tegen het midden der Stad met een schoone Brug overleid, aan welkers einde, op d'andere zyde der Rivier, een Fort met vier Bolwerken legt, om de zelve te beschermen.

Kampen is met veele fraaije, zo gemeene als byzondere Gebouwen, voorzien. Onder alle de Kerken steekt in ruinite en heerlijkheid uit de zogenaamde *Boven Kerk*. Het *Raadhuis* is niet wyd van de groote Brug; en hier omtrent, op den oever der gemelde Rivier, is het *Tolhuis* daar men de grootste Heeren herbergt, 't geen zo wel gebouwd is, dat 'er de Vreemdelingen over verwonderd zijn.

LOGEMENTEN.

Het Tolhuis.

De Halvemaan.

Het Blaauwe Kruis.

Den Arend.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Kampen op Amsterdam.

Alle dagen, 's morgens ten 9 uuren.

S W O L.

Is gelegen twee mylen van *Kampen*, en drie van *Deventer*. Door deze Stad vloeit een zeer aangenaam Riviertje, de *Aagenaamd*, 't geen, na dat het 'er door heen geloopt heeft, het *Swarte Water* geheeten word, en zeer bekwaam is om alle noodwendigheden te scheep in de Stad te voeren.

Hier zijn ook veele treffelijke zo geestelijke als wereldlijke Gebouwen, onder welker eersten met recht de eerste plaats verdient de *S. Michiels Kerk*, dicht aan de Markt gelegen, en zo van binnen als van buiten zeer konstig gebouwd, en met een treffelijke Toorn verciert. De tweede Kerk word genoemd *Onze L. Vrouwen Kerk*, die met een hooge doch stompe Toorn uitmunt. Daar benevens zijn 'er noch andere voortreffelijke *Klooster-Kerken*, genaamd *Bethlehem* en der *Broeren-Kerk*, in 't jaar 1468. gebouwd.

Het *Raadhuis* is nu zo schoon niet, als 't wel eertydts geweest heeft, doch echter noch aanmerkenwaardig; gelijk ook mede zijn het *Weeshuis*, *Oude-Mannen-huis*, *H. Geests Gasthuis*, *Pesthuis*, *Soldaaten-Gasthuis*, en *Ammunitie-en Koornhuis*.

Deze Stad heeft drie groote *Voorsteden* buitende drie Land-poorten, welke Poorten uitneemend hooge en treffelijke gebouwen zijn; en is gesterkt met elf swaare Bolwerken, en met een breede en diepe Gracht omvangen.

LOGEMENTEN.

De witte Man.

De Wannen, op de Markt.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Swol op Amsterdam.

Alle dagen, 's Morgens ten 9 uuren.

H A S S E L T.

Is gelegen aan de Rivier, het *Swarte-Water* genoemd, die haar oorspronk uit het *Graafschap Bentheim* neemt, en door *Twente* en *Zalland* in de *Zuider-Zee* vloeit. Deze Stad legt rondom in groene en grasryke Weiden, zeer plaizant en vermaakelijk, omtrent twee mylen van *Vollenhoven*.

Behalven de *Kerk*, die aan *S. Stephanus* gewyd is, heeft men hier ook een *Wees-Pest- en Zieken-huis*, na proportie en vereisch der Inwoonders.

LOGEMENTEN.

Schoonhoven.

't Wapen van Hasselt.

De Groeninger Toorn.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Hasselt op Amsterdam.

Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, 's Morgens ten 11 uuren.

VOLLENHOVEN.

Leggende op den boezem van de *Zuider-Zee*, twee mylen van *Steenwyk*, is zulk een lustige en vermaakelyke Stad, dat een groot deel van den Adel des Landts aldaar haar woning heeft.

Als zy noch onder het gebied des *Konings van Spanjen* stond, was hier de *Raad Provinciaal* van dit geheele Landschap, van wiens vonnissen geen verder appel en viel.

In 't jaar 1581. is deze Stad en 't Kasteel door *Sonoy* voor de Staaten ingenomen.

LOGEMENTEN.

De Wereld op 't End,
De Prins.
't Wapen van Overijssel.
De Vos.

Vaart op Amsterdam.

Alle Saterdag en een Schip.

STEENWYK.

Deze Stad is klein van begrip, en heeft omtrent 1600. treden in den omring. d'Omleggende Landtsdouwe is zeer Koornryk, en levert ook veel Turf uit, waar door de Stad tamelyke neering heeft.

Men ziet'er drie *Kerken*, waar af d'eerste *S. Clemens*, of de groote *Kerk*, die met een hooge vierkantige Toorn verciert is, genoemd word; de
twede

twede *S. Marië-Kerk*, en de daarde de *Gasthuis-Kerk*.

Hier is ook wel eer een *Kasteel* geweest, 't geen *Foris Schenk* gebouwd had, en in 't Jaar 1523. afgebroken is.

De Reizigers moeten niet vergeeten hier buiten de Stad te gaan beziën de *Graffleden* of groote *Steenhopen* der oude *Hunnen* of *Reuzen*.

LOGEMENT.

't Vergulde Hoofd.

OLDENZEEL.

Is een van de kleine Steden in 't Landschap *Overyffel*. Haar gedaante is byna geheel rond. Zy legt omtrent een myl van *Ootmarsen*, vijf kleine mylen van *Koeverden*, en zes van *Deventer*.

't Heeft eertyds een sterk Stedetje geweest, met *Vestingwerken* op d'oude wijs voorzien; doch na dat *Prins Frederik Hendrik* het in het Jaar 1626. voor de *Staat* ingenomen had, hebben dezelve het van wallen en alle sterkte ontbloot, op dat het den *Soldaaten* niet meer tot een schuilplaats zou dienen, om'er d'omleggende landen met rooveryen uit te kwellen, noch ook zo veel verandering van *Heeren* voortaan onderworpen zijn.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

Vaar-

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Oldenzeel op Amsterdams.

Met de Veerman van Hasselt.

O O T M A R S E N.

Legt drie mylen van *Almeloe*, en is een kleine maar oude Stad, eertydts met een wal en dubbelde grachten voorzien, die door den tyd gevuld en vernield zijn.

Eenigen meenen, dat deze Plaats haar naam heeft van de Volkeren *Martii*, die de zelve eertydts zouden bewoond hebben, en dat daar na die naam in *Ootmarsen* veranderd is.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

Wat d'*Overyffelse Vryheden*, daar wy hier voor in de beschryving van dit Landschap eenig gewag af gemaakt hebben, belangt, daar zullen wy kortelyk dit volgende af zeggen.

MEPPEL is d'eerste Plaats onder de zelve, en legt op een klein Watertje, vier mylen van *Koeverden*.

GEELMUIDEN, een goed en sterk Slot of Kasteel, legt op den mond van 't Riviertje *de Vecht*, en omtrent een uur gaans van *Hasselt* en *Volleshoven*, in 't midden tusschen deze twee Steden.

KOE-

KOEVERDEN is een zeer sterke en vermaarde Plaats, leggende een myl van *Hardenberg*. Zy heeft in 't Noord-Oosten een geduurig Maras tot *Wedden* toe; in 't Westen een staande Water tot voorby *Hasselt* en *Swarte-sluis*; in 't Noorden het Dorp *Daelhem*, en een harde Heide na de kant van *Groeningen*; in 't Oosten het *Graaffschap van Lingen*; in 't Zuiden het *Graaffschap van Benthem*, en in 't Zuid-Westen *Hardenberg*. Zy legt vyf mylen van 't Stedetje *Lingen*, vyf van *Oldenzeel*, negen van *Deventer*, vyf van *Swol*, zes van *Steenwijk*, en zeven van *Groeningen*.

Zy is in het jaar 1592. na de verovering van *Steenwijk*, onder der Staaten gebied gekomen, en daar sedert altyd onder gebleeven tot in het jaar 1672. wanneer ze, nevens d'andere *Overijsselsche Steden* en *Vryheden*, door den *Bischof van Munster* veroverd wierd: doch de dappere *Rabenhaupt* heeft hem op het eind van het zelve jaar deze gewichtige Plaats stormenderhand weder ontweldigd.

HARDENBERG is door den *Bischof Johan van Arkel* in het jaar 1355. met muuren omringd; en in 't jaar 1385. heeft de *Bischof Florentius van Wevelinkhoven* hier een Kasteel, en een Stal voor twee honderd Paarden, doen bouwen. Deze Plaats legt ongeveer een myl van *Koeverden*, en vier van *Swol*, op de *Vecht*.

OMMEN is omtrent twee kleine mylen van *Hardenberg*, en ook aan de gemelde Rivier de *Vecht* gelegen, en in 't jaar 1382. met muuren beflooten.

ALMELOE legt op een klein Watertje, 't geen in de *Vecht* loopt, en twee mylen van *Goor*.

GOOR is mede aan de *Vecht* gelegen, omtrent een myl van *Diepenheim*.

DELLEN legt omtrent anderhalve myl van *Eschede*. EN

ENSCHUDE, het laatste van de tien *Overyffelsche Vlekken*, legt maar een myl van *Oldenzeel*.

Behalven alle deze Plaatsen, zyn 'er noch drie uitsteekend sterke *Forten*, waar af het eerste genaamd word de

KUINDER-SCHANS, zynde een der sterkste Forten van dit gantsche Gewest, en met vyf vaste Bolwerken voorzien. Het is gelegen aan de *Zuider-Zee*, en aan de Rivier *de Kuinder*, daar het den naam af heeft, omtrent de grenzen daar *Vriesland* en *Overyffel* zich van een scheiden.

BLOKZYL is geen van de minste Forten, welke in de Nederlandsche Oorlogen door de *Vereenigde Staaten*; om het groot vermogen des *Konings van Spanjen* te wederstaan, gemaakt zyn, en zeer bekwaamelyk gelegen aan den grooten arm der *Noord-Zee*, dien wy de *Zuider-Zee* noemen.

SWARTE-SLUIS is een kleine Plaats, heel bekwaamelyk gelegen: want men moet dien weg neemen om, als men uit *Holland* komt, na *Groeningen*, *Emden*, en andere nabuurige Plaatsen te reizen. De gelegenheid en de werken maaken het tot een sterk Fort, 't geen zeer dienstig is om dit Landschap tegens alle geweld te bevryden.

't LANDSCHAP

Groeningen en d'Ommelanden.

Groeningen heeft dien naam, of van de groene *Weiden* die rondom deze Stad gelegen zyn, of van de vermaakelijke situatie of gelegenheid. Hoewel deze Stad met haar omleggende Dorpen en Landen een deel van *Vriesland* schijnt te wezen, maakt ze echter

ter op zich zelve een van de zeventien Provinciën der *Nederlanden*. Zy heeft langen tyd haar vryheid na haar eigene statuten en wetten beschermd; dan aan den *Bisschop van Utrecht*, en dan aan den *Graaf van Holland*, als haar Beschermheeren, een jaarlijksch pensioen of vereering geevende. Doch naderhand heeft ze verscheidene wedervaaringen gehad, te lang om hier te verhaalen, tot dat ze eindelijk in het jaar 1594. door *Prins Maurits* tot overgeeving gedwongen, en in d'*Unie der Vereenigde Nederlanden* gevoegd is.

GROENINGEN, 't Hoofd deszelvigen Landschaps, is een zeer oude Stad, en, gelijk *Munsterus* (chrijft, 378. jaaren voor *Christus* geboorte van een *Trojaan Grunnio* gehouwd. Zy legt zes goede mylen van *Leeuwaarden*, in een uitsteekend schoone landtsdouwe, zijnde omcingeld met vyf kleine Landschappen, als 't *Westerquartier*, *Hunsegoo*, *Fivelegoo*, *Oldampien*, en *Reiderland*, welke gemeenlijk d'*Ommelanden* genoemd worden, die insgelijks hun Edelen hebben, maakende het tweede Lid van 't Landschap *Groeningen*; want de Stad zelve met de Magistraat aldaar worden voor 't eerst Lid gerekend.

Van binnen heeft ze veele vloeiende en staande Wateren, eensdeels van natuure, eensdeels met menschen handen gemaakt, mits het leiden van zeer groote Grachten. Haar omvang beslaat een wakker gedeelte landts, en is na haar laatste vergrooting versterkt met zeventien Bolwerken, en een wyde en zeer diepe Gracht; zulks dat deze Stad nu onder de voornaamste Vestingen van *Europa* gerekend mag worden.

Zy heeft tegenwoordig *zeven Poorten*, en is gedeeld in twee *Kerspelen*, van *S. Marten* en van der

A. en vier *Klusten*, als *Ebbinga-klust*, *Gaddinga-klust*, *A-klust*, en *Bottinga-klust*. Hier benevens zijn 'er drie groote *Markten*, te weten de *Bree-markt*, de *Visch-markt*, en d'*Offse-markt*, behalven noch eenige mindere, en andere ruime plaatsen en straaten.

Binnen de Stad zijn *elf Kerken*, en daar onder twee *Hoofdkerken*, d'Eerste is gewyd ter eere van *S. Marten*, na wien zy genoemd word. Zy heeft certydts onder den *Bisschop van Munster* gestaan, maar is in 't jaar 1566. door *Philips de II. Koning van Spanjen*, tot een *Bisdom* verheven. Haar eerste *Bisschop* was *Johannes Knijf*, een van de twaalf nieuwe *Bisschoppen* welken de gemelde *Koning* voor zijn *Nederlanden* gekoozen, en de *Paus* bevestigd had. In de zelve *Kerk* is noch een schoon *Orgel*, gemaakt met d'eigene handen van den zeer gelcerden *Rudolphus Agricola*, een *Burger* van *Groeningen*. Zy is ook verciert met een graauwe steene *Toorn* van drie transen, hoog 327. voeten, en daar in een grof *Klokspel*. De tweede *Kerk* noemt men *vander A.* insgelijks met een *Toorn* van 288. voeten hoog, en een *Klokspel* verciert. Hierenboven zijn 'er vyf *Klooster* en vier *Gasthuis-kerken*, maakende te samen het getal van elf. De grootste onder de *Klooster-kerken* zijn de *Franciseaner*, nu d'*Academie* of *Fransche kerk*; de *Jacobyner*, nu *Arme-Kinder-huis*; *Geestelyke Maagden*, nu 't *Weeshuis*; en de *Frater-huis-Kerk*, nu *Stadhouders-hof*: en onder de *Gasthuis-kerken*, de *H. Geest* en *S. Geertruid*, nu beiden zeer aardig opgemaakt, en tot den *Godtsdienst* gebruikt. Behalven alle dezen zijn 'er noch wel negentien groote en kleine *Armen-of Gasthuizen* van *Mannen* en *Vrouwen* alom door de Stad.

Groeningen word volkryk gemaakt, behalven de gewoonlijke hanteering van alle Steden, inzonder-

derheid door de Regeering, de Brouweryen, de Boter-en Paarde-handel, en het Offen weiden; waar by noch gekomen is d'Academie, in't jaar 1614. opgerecht, en de Schipvaart van groote Schepen.

Deze Stad wierd in het jaar 1672. door den *Keurvorst van Keulen* en den *Bischof van Munster* met een macht van 24000. man belegerd, en onder anderen geweldig met gloeiende Kogels en Bomben beschooten: doch deze Vorsten zagen zich genoodzaakt na een wyl tydts, en het verlies van byna de helft van hun volk, het beleg op te breeken.

LOGEMENTEN.

De Toelaft.

De Zeven Provinciën:

De Vonk.

't Wynhuis.

De Jagtwagen.

De Blaauwen Engel.

Winschoten.

't Raadhuis van Embden.

't Blaauw Huis, buiten de Dra-Poort.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Groeningen op Dokkum, en Strobosch.

Van den 15 April tot den 31 Augustus, 's morgens ten 4 en 8 uuren: 's namiddags ten 1 en 3 uuren.

Van den 1 September tot den 14 April, 's morgens ten 6 en 8 uuren: 's namiddags ten 1 en 3 uuren.

Van 't Strobosch na Groeningen.

Van den 1 February tot den 31 October, 's morgens ten 4 en 8 uuren: en vanden 1 November tot den 31 January, 's morgens ten 8 uuren; des middags en namiddags 't geheele jaar door ten 12 en 4 uuren.

Van Groeningen na Hunsingo.

Quartier.

Van Groeningen na Uithuisen.

Van den 1 February tot den laaften February, 's morgens ten 6 uuren: van den 1 Maart tot den 30 September, 's morgens ten 5 uuren: vanden 1 October tot den 31 October, 's morgens ten 6 uuren: vanden 1 November tot den 31 January, 's morgens ten 7 uuren.

Van Uithuisen na Groeningen.

't Geheele jaar door 's morgens ten 4. en 's namiddags ten 3 uuren.

Van Groeningen na Mensinga, heen en weder.

Van den 15 Maart tot den 15 September, 's namiddags ten 3 uuren; en vanden 15 September tot den 15 Maart, 's middags ten 11 uuren.

En van *Mensinga* weer na *Groeningen*, 't geheele jaar door, 's morgens ten 4 uuren.

Van Groeningen na Uldrum, en wederom.

't Geheele jaar door 's namiddags ten 1 uur; en van daar na *Groeningen*, voormiddags ten 11 uuren.

Van Groeningen na Warffum, en wederom.

't Geheele jaar door 's namiddags ten 3 uuren; en van *Warffum* na *Groeningen*, 's morgens ten 4 uuren.

Van Groeningen na Fivilingo.

Quartier.

*Van Groeningen na Delfzyl een quartier na Martini
Kerke klokslag.*Van den 1 April tot den 31 Augustus, 's morgens
ten 5 en 8 uuren: 's namiddags ten 1 en 4 uuren.Van den 1 September tot den 31 Maart, 's morgens
ten 6 en 9 uuren, 's namiddags ten 1 en 3 uuren.*Van Groeningen na Amsterdam.*

Woendags en Saturdags een Schip.

WY zullen nu wyders zo kort als het mogelijk is van de *Steden* en *Vestingen* der *Ommelanden* gaan spreken, dewyl het niet van nooden is daar veel af te berde te brengen, en derhalven een aanvang maaken met

DAMME. Deze Plaats legt omtrent twee mylen van *Groeningen*, en was eertydts een goed *Stedetje*, maar haar muuren en vestingwerken zijn afgeworpen in het jaar 1536. als zy van de *Gelderschen* beschermd, en van des Keizers volk met geweld ingenomen was; op welken tyd beslooten wierd, dat ze niet meer bemurd mocht worden, zulks dat ze tot een zeer soberen staat gebracht is.

DE LF ZYL legt aan de Rivier *Eems*, een myl boven *Damme*, en byna even ver van *Groeningen* en *Emden*, te weeten drie mylen, en heeft een Haven die noch beter is als die van *Emden*. Deze Plaats is van groot belang, en als een bolwerk voor *Oost-Vriesland*, *Groeningen* en d'*Ommelanden*; waarom de *Prinsen* en *Heeren* altyd gepoogd hebben dezelve, tot verzekering der gemelde Landen, te versterken en wel te bewaaren. Men vind hier goed *Logement* in de *Kroon*, en in *Emden*.

De **BOURTANG** is een Grensplaats van het Landschap *Groeningen* en de *Drente* in 't Oosten. 't Is een marassig en waterig land, waar door het byna aan alle zyden ongenaakelyk is.

BELLINGWOLDE is niet wyd van den *Dullaart*, en bekwaamelyk gelegen om aan die zyde den weg na *Groeningen* onvry te maaken. Als het water hoog is, kan men de sluizen openen, en al het omleggende land onder zetten; en met de zelve te sluiten, houd men het water, 't geen van de *Bourtang* afkomt, tegen.

WINSCHOTEN is eertydts een open Dorp geweest, en naderhand door bevel der *Heeren Staaten*, om den Spaanschen het stroopen in *Vriesland*, *Groeningen*, en de *Drent* te beletten, gesterkt en tot een bekwaam Fort gemaakt.

LANG-AKKER-SCHANS is een Sterkte, gelegen op de kant van den *Dullaart*, tusschen de *Westervolt* en *Oost-Viesland*; zulks dat ze tot een Grensplaats en scheidung van deze Landschappen verstrekt.

WY zullen nu voorts gaan spreken van de Steden, welke op den Brabandschen en Vlaamschen bodem gelegen zijn, en de *Steden der Generaliteit* genoemd worden, dewyl ze eigentlijk onder geen der *Zeven Vereenigde Provinciën* behooren, en een aanvang maaken met

's HERTOGENBOSCH.

Deze Stad word alzogheeten om dat 'er voor dezen een schoon Bosch was, den *Hertog van Brabant* toebehoorende.

Godefried, *Hertog van Lotharingen*, heeft haar in den

den jaare 1184. begonnen te bouwen, en zijn Zoon *Hendrik* twaalf jaaren daar na met een Gracht doen versterken. Zy lag in den beginne rondwerpig, met drie Poorten, genaamd na de drie Hoofdsteden, waar af zy de vierde was, te weteen *Leuven, Brussel* en *Antwerpen*, door ieder der welken men na een der gemelde Stedenging: doch door de vergrootingen van de jaaren 1388. en 1453. is ze driekantig geworden, en met zeven Bolwerken, vier Poorten, en sterke Muuren van Kareelsteen, in 't begrip van een half uur gaans aangegroeid; maar twee van de zeven Poorten zijn naderhand toegemetseld.

Door de Stad loopèn veele Grachten; en in de buiten-Gracht, die van groote breedte en diepte is, *de Dommelen de Aa*. Men telt binnen haar Muuren in de vyftig steene, en omtrent veertig gemeene houtte Bruggen, behalven de byzonderen die ook ongevaar dat getal uitmaaken; mitsgaders over de twee duizend schoone Huizen, zonder de gemeenen te rekenen. Men ziet 'er ook een ruime Markt in 't midden van acht der voornaamste Straaten.

Zy is zo sterk door d'omleggende laage landen en marassen, dat ze 's winters byna ongenaakbaar is; behalven dat ze door de *Spanjaarden*, voor der Staaten beleg, met Buitenwerken, en na d'overwinning door de *Staten der Vereenigde Nederlanden* met een sterk Kasteel, en veele Buitenwerken, Forten en Schansen voorzien is.

De Stad is in den jaare 1629. door den *Prins van Oranje* onder het gebied der *Heeren Staaten* gebracht, en 'er ook sedert altyd onder gebleeven.

L O G E M E N T E N.

De Nieuwe Doelen.	De Gans, op de Pensm.
De Keizer, op de Vischm.	De Gans, op de Schapem
De Swaan, op de Markt.	In Maastricht.

Vaarsen op andere Plaatsen.

op <i>Rotterdam</i> , Zondags Dingsd. en Donderd.	op <i>Gouda</i> , Vrydags, om de 14 dagen.
op <i>Dort</i> , Woensdags.	op <i>Gorkum</i> , Zondags en Vrydags.
op <i>Amsterd.</i> Saturd. dik- wils tweemaal ter week	op <i>Tiel</i> , Donderdags.
op <i>Leiden</i> , Woensdags.	op <i>Middelburg</i> , Vrydags.
op <i>den Haag</i> , Maandags en Vrydags.	op <i>Antwerpen</i> , Dingsdags, om de 14 dagen.
op <i>Haarlem</i> , Vrydags.	Altemaal 's morgens ten 9 uuren.
op <i>Delft</i> , Dingsdags.	<i>Met Wagens.</i>
op <i>Nimwegen</i> , Dingsdags.	
De Postwagen op <i>Maastricht</i> alle dagen, des Zomers, 's morgens ten 4. en 's Wintersten 7 uuren.	
op de <i>Graaf</i> alle dagen , 's middagss	noch op <i>Luik</i> , <i>Maastricht</i> , <i>Keulen</i> , <i>Aken</i> , enz.
op <i>Utrecht</i> , alle dagen.	

BERGEN-OP-ZOOM.

Bergen is een oude Baronny , gelegen op een klein Bergje , zes mylen van *Antwerpen* te land , en acht van *Middelburg* te water , aan de *Watervloed Zoom* , en is door *Keizer Karel den V.* in het jaar 1533. tot een Graafschap verheerlijkt. Zy word , om het onderscheid van andere Steden insgelijks *Bergen* geheeten , *Bergen op-zoom* genoemd , en legt Westwaarts op het uiterste van *Brabant* , romdom in verdronkene landen , niet ver van de Zee , met een Haven die , na de laatste vergrooting der Stad , met twee Sterkten bezet is , zulks dat ze met recht voor een Zee stad gerekend mag worden. Zy is van allerhande Vestingwerken , welken een Grensplaats vereischt, uitsteekend wel voorzien, en in 't gemeen van inlegend Paarde-en Voetvolk verzorgd.

In de Stad zijn schoone Huizen, breede Straaten, drie Markten, en een konstige overwelfde en vercierde Kerk.

LOGEMENTEN.

De drie Hoefyzers.

Den Helm.

Het Nachtegaalken.

De Swaan, by de Wouwsche Poort.

B R E D A.

Deze Stad is gelegen op de Rivier *Merke*, drie mylen van 's *Hertogenbosch* en acht van *Antwerpen*. Zy is een zeer lustige en vermaakelijke Plaats, daar in de midden een Toorn staat van 357. voeten hoog, van de welke men de naastgelegene Steden en Landen bescheidentlijk zien kan. De Stad is ten deele driehoekig; maar 't Kasteel, 't geen in de Wallen beslooten is, breekt de kantigheid met een dubbelde Gracht, daar Bolwerken, Wallen, Plaats, Wapenhuis, Wandelplaatsen, Galderyen, en trefelijke Tuin, over de duizend schreden in den omvang begrypen.

De Wallen van deze vermaarde Frontierplaats zijn vast van aarde soodent te samen gevoegd, en met twee ryen Eikeboomen beplant. Aan de drie hoeken der Stad zijn drie steene Poorten, zonder die van 't Kasteel, en vyftien Bolwerken met grof geschut voorzien, waar op eenige Molens staan. Binnen de Stad zijn twee Heuvelen, of Katten, van waar het geschut verder reikt als van de Bolwerken; en onder de Katten aan de Muur, by de Gracht, twee Kafematten, of Moordkuilen, daar men door poorten en onder d'aarde in kan komen. Voorders is de Stad met groote breede Grachten, Ravelynen, Sluizen, Contrescarpen; en een af-

gryfelijken omvang van nieuwe Buitenwerken , zodanig voorzien en omringd , dat 'er de Krijgskunde in uitgeput schijnt te wezen.

Breda heeft Baronnys waardigheid , met groot inkomen , daar de *Prinsfen van Oranje* , als *Graaven van Nassau* , Baronnen van zijn ; en certydts hielden zy 'er ook hun Hof.

In deze Stad wierd in den jaare 1667. geslooten de Vrede tusschen den *Koning van Engeland* en de *Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden*.

LOGEMENTEN.

De Prins Kardinaal. } Op de Markt.
 d'Oranje-appel. }
 d'Oude Prins , achter de Kerk.
 De drie Moorlaanen , in de Brugstraat.
 De Swaan , op de Havermarkt.
 't Hof van Gelderland , in de Nieuwe Straat.
 Dieft , in d'Antwerpsche Straat.
 De Swaan , by d'Antwerpsche Poort.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Breda op Dordrecht.

Twee maal ter week.

Op Rotterdam.

Insgelijks.

Op den Haag.

Dingsdags en Vrydags.

Op Amsterdam.

Eenster week,

p *Middelburg*. Dingsdags en Vrydags.

Met *Wagens*. Op *Bergen-op-zoom*:

Dingsdags en Vrydags, 's morgens.

Op *Rosendaal*. VVoensdags middags.

Op 's *Hertogenbosch*. Alle dagen, 's morgensten 7 uren.

Op *Antwerpen*. VVoensdags namiddagsten 2 uren.

MAASTRICHT.

Deze Stad, omtrent vier mylen van *Luik*, behoud haar ouden naam na de plaats daar ze gelegen is, die eigenlijk beduit *passagie* of *vaart over de Maas*. Zy is gelegen op de voornoemde Rivier, die 'er onder een treffelyke steene Brug, tusschen de Stad en *Wyk*, doorloopt.

't Is een groote, oude, en zeer sterke Stad, met twee *Hoofdkerken*; d'eene daar de *Koning*, als *Hertog van Brabant*, Kanonnik is, gewyd ter eere van *S. Servaas*, die het volk daar eerst tot het Christen Geloof btacht, en d'eerste Bisschop wierd; en d'andere gewyd ter eere van de *Maaget Maria*.

Hier is ook een edel en heerlyk Convent, *Die Bissengenaamd*, van de *Duitsche Ridders* der Order van de *Heilige Maaget Maria van Jerusaleem*, groot en ruim genoeg om een *Landvorst* en *Hofgezinte* herbergen.

Deze Stad, hoe sterk zy ook van *Binnen- en Buitenwerken* mag wezen, wierd in den jaare 1673. door den *Koning van Frankrijk* veroverd, doch na het maaken van de *Vrede* aan de *Heeren Staaten* weder ingeruimd.

LOGEMENTEN.

De *Wintmolen*.

De *Halve Maan*.

Het *Postpaard*.

En by de *Poorten*.

Vaarten op andere Plaatsen.

Op *Luik*, alle twee dagen: en vorders op *Hoey en Namen*.

Op *Roermonde* en *Venlo*, alle weeken.

Met de Kar of Wagen.

Op *Dalem*, *Meset*, *Bilsen*, *Tongeren*, *Brey*, *Sitert*, *Stochem*, *Maseik*, *Hamont*, *Werd*, *Hasselt*, &c. alle dagen.

P O S T E R Y E.

Van *Maastricht* op den *Haagh*, en alle omleggende *Plaatsen*, des *Maandags*, *Woensdags*, en *Saturdags*, en in tyden van *Vrede* alle dagen *Postwagens* op den *Bos*, en van den *Bos* na *Maastricht*.

G R A V E.

Gelegen op de linker-kant van de *Maas*, twee kleine mylen van *Ravestein*, en vler grooten van 's *Hertogenbosch*, is de *Hoofdstad* van 't *Land van Kuik*, en zo sterk van gelegenheid als eenige *Plaats* in *Nederland*.

Zy geraakte mede in den laatsten oorlog onder de heerschappy des *Konings van Vrankryk*, doch wierd in de maand *October* des jaars 1674. door *Zyn Hoogheid* den *Prins van Oranje* weder veroverd.

L O G E M E N T E N.

De *Kabeljauw*.
In *Nimwegen*.

Vaarten op andere Plaatsen met *VVagens*.

Van de Graaf op *Nieumegen*.

Alle dagen, 's morgens ten 7 uuren.

Op 's *Hertogenbosch*. Alle dagen.

S L U I S.

Sluis is een Zee-stad, gelegen drie mylen van *Brugge*, en vyf van *Middelburg* in *Zeeland*. 't Was eertydts een goede en ryke Stad; maar door d'oorlogen en tweedracht tegens de *Bruggelingen* haar nacht en sterkte verlooren hebbende, wierd zy door den koop, met den Landtsheer gedaan, onderdaanig aan *Brugge*.

Deze Stad heeft een zeer treffelyke Haven, het *Swin* geheeten, die in gantsch *Europa* weinig haars gelyken heeft, en wel vyf honderd Schepen bekwaamelyk in haar boezem kan houden; mitsgaders tot haar bescherming een sterk *Kasteel*, daar den *Hertog van Bouillon* en den *Admiraal Gaspar de Coligny*, in den *Slag van S. Quintyn* overwonnen, gevangen zaten.

De *Prins Maurits van Oranje* heeft deze Stad in het jaar 1604. onder het gebied van de *Staatē der Vereenigde Nederlanden* gebracht.

LOGEMENTEN.

De Goude Poort.
De Goude Kroon.
De Roode Leeuw.
De Stad Vliifingen.

AARDENBURG.

Eertydts geheeten *Rodemsberg*, legt een myl van *Sluis*, en omtrent drie van *Brugge*. 't Is een klein Stedetje, en wederstond echter op het eind van de maand

maand Juny des Jaars 1672. alleenlijk met 50. Krygsknechten, en omtrent 200. Burgers, een verwoeden aanval van over de 4000. Fransche Ruiters, en met een secours van omtrent 150. man versterkt zijnde, een tweeden storm van meer als 8000. man, met zulk een kloekmoedigheid, doende ook zelfs de Vrouwen en Kinderen het hunne daar toe, dat'er de Franschen, de gevangenen en gekwetsten 'er onder gerekend, over de duizend man voor lieten zitten. Tegenwoordig zijn'er de Vessingwerken af geslecht.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

't SAS van GENT.

't *Sas van Gent* voert dien naam om dat het de nieuwe Vaart voor een Sluis of Schutting verstrekt. 't Is een machtige sterkte voor *Gent*, een vastigheid voor 't *Land van Waas*, en een Slot voor *Vlaanderen*.

De *Heeren Staaten der Vereenigde Nederlanden*, en zyn Hoogheid de *Prins van Oranje*, raadzaam gevonden hebbende deze Sterkte te belegeren, om, gewonnen zynde, daar langs een ingang tot *Vlaanderen* te krygen, begaf zich zyn Hoogheid in het Jaar 1644. derwaarts, belegerde de Plaats, en dwong die van binnen de zelve met verdrag aan hem over te geeven.

LOGEMENT.

De gouden Appel.

Vaar-

Vaarten op andere Plaatsen.

Van 't Sas op Vlissingen.

Alle dagen, met het gety.

Op Gent.

Alle dagen, na het aankomen van het Schip van Vlissingen.

H U L S T.

Hulst, vier mylen van *Rupelmonde*, is een der oudste Steden van *Vlaanderen*. Zy is de Hoofdstad van *Hulster-Ambacht*, daar dartig Dorpen onder zijn, waar af'er *Hulst* zeven heeft. De Stad is verscheidene maalen verbeterd, versterkt, en taa- melijk van volk en huizing verrykt, en in den tyd van *Alba* een Frontierplaats geworden, die veel elende en vyandyke aanstooten geleeden heeft.

Deze Stad is in het jaar 1645. na dat ze den *Staa- ten* in het jaar 1595. door de Spanjaarden ontwel- digd was, door den *Prins van Oranje*, na een bele- gering van omtrent een maand, weder onder der zelve gehoorzaamheid gebracht.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent
de Poorten.

Befchryving van eenige
voornaame Steden , buiten het
gebied van de Staaten der Ver-
eenigde Provinciën in de
Spaanfche Nederlanden
gelegen.

L E U V E N.

DEze Stad is onder de Brabandsche Steden ver-
de oudste ; meende sommigen , dat ze ge-
weeft zy de Hoofdstad von de *Levaci* , anderen van
de *Grudii* , Volkeren by d'oude Schryvers , en voor-
naamentlijk by *Julius Cæsar* , zeer wel bekend. Zy
is zeer bekwaam gelegen , in 't hert van een schoone
landtsdouwe , onder een aangenaame getemper-
de lucht , die in de Stad , en rondom de Wallen ,
mildelijk Wynen , Aard - en Boomvruchten
teelt.

Wat haar grootte belangt , zy bereikt aan de bin-
nenste omgang der Muuren zes Italiaanfche my-
len , en van buiten meer als acht ; hebbende binnen
de zelve ruime Velden , lustige Wyngaarden ,
vruchtbaare Hoven , Heuvelen , Boffchen , en
Wateren , waar af de Beck , genaamd *de Dete* ,
de voornaamste is ; zulks dat de wyze zorg der
Voorouderen deze Stad met voorzichtig oordeel
tot een zetel van geleerde oeffening verkoozen
heeft.

Haar

Haar Buiten-grachten zijn diep en breed, en de Muuren, van gehouwen en gebakken ſteen, welke zich byna twee maal dieper onder als boven d'aarde ſtrekken, met verſcheidene Toorns, Kelders en Holen verſterkt, tot krijgſgebruik, en bewaaring van 't geen men verbergen wil. Onder anderen munt uit de Toorn, *Verlooren-kof* genaamd, om dat de voortgang van 't beſtek, tot voltrekking van meer diergelijken, door tegenspoed achter bleef. Van des zelfs ſteile hoogte kan een ſcherp gezicht met helder weer de Stad *Antwerpen*, acht mylen van daar gelegen, zien. Daar en boven heeft deze Stad op haar Wallen drie-en-vyftig treffelijke Toorns, daar over ettelijke jaaren dartien Rondeelen en Bolwerken en zefien houte Bruggen, op verſcheidene plaats en bygekomen zijn. De *Poorten* zyn *elf* in 't getal, meeflendeel genoemd met de naamen der Plaats en daar den uitgang zich heen ſtrekt. De Stadts Geeftelijke en Wereldſche Gebouwen beſtaan in *Kerken, Klooflers, Raadhuis, Burgt, en Academie.*

S. Pieters Kerk, waar af de Toorn, zonder de verwoeflingen, een der voornaamſten van *Nederland* was, heeft in weinig plaats en haars gelijk. *S. Michiels* is op de muur van de d'oude Poort gebouwd, waar van de Toorn in den jaare 1225. ter neder ſtorte. *S. Jakobs* is door den donder om vergefſlagen, en naderhand weer opgemaakt, alwaar tegenwoordig de vergadering der Kanonniken is. *S. Geertruidts* word van de Reguliers-Kanonniken bewoond. *S. Quintyns* overtreft, hoewel ze de grootſte niet en zy, in ſchoonheid alle d'anderen.

Wat de voornaamſte *Klooflers* belangt: de *Dominikaanen* pralen met de Kerkelijke Glazen, door den Vorſt *Hendrik* tot een gift aan hen geſchonken,

en roemen op het Lyk van *Justus Lipsius*, 't geen aldaar begraaven is. De *Karthusiaanen* woonen zo eenzaam in de Stad, dat ze na geen Wildernissen trachten, en hebben een zo schoone en groote wandeling, dat hier omtrent naauwelijks een diergelijke te vinden is. De *Jesuiten* waren hier eerst maar twee in 't getal; doch dagelijks toeneemende, en verrykt zijnde door de criffenis van *Torrentius*, *Bisschop van Antwerpen*, stichtten zy een *Klooster*, en hebben nu groote inkomsten. Van d'andere *Mannen*-en noch *negen Vrouwen Kloosters* heeft *Lipsius* wydloopig geschreeven, welshalven wy die voorby zullen gaan, en den Leczer derwaarts wyzende, ons na 't *Raadhuis* keeren.

Het *Stadhuis*, zeer net van gehouwen steen, met *Afbeeldsels* vercierd, verstrekt een gedenkteken van oude pracht en uitsteekendheid. Binnen in het zelve ziet men onder andere *Wetten* deze volgende: *Wie de handen aan Hoerery of Roofing houden, zullen gebannen worden; maar die 't zelve bedreeven heeft, zal met een houtte zaag het hoofd afgezaagd worden, enz.*

Daar is ook in deze Stad een hooge *Burgt*, alwaar, om de zuivere en gezonde lucht, de *Graaven* eertydts hun woonplaats hielden, en in hun afwezen een *Burg-graaf* stelden. *Keizer Karel* noch jong zijnde, en zijn *Zuster*, wierden 'er opgevoed. *Eduard*, *Koning van Engeland*, die in het jaar 1338. oorlog voerde tegens *Philips*, *Koning van Frankryk*, bracht 'er met zijn *Gemalin* een gantsche winter over. In deze *Burgt* ziet men een *Put* van honderd dertig vademmen diep, daar een *Echo* uit wedergalmt.

De Stad heeft negen *Markten*, veertien *Watermolens*, honderd zes-en-twintig *Straaten*, zeshen
steene

L E U V E N.

steene Bruggen, en by de Vorstelijke Hoven van Croy, Schoonvorst, Nassau, en Bergen, vier gemeene Fonteynen.

Doch 't geen *Leuven* boven alle d'andere Steden doet uitmunten, is d'*Academie* of *Hooge School*, alwaar door in de twintig geleerde Mannen, in zo veel verscheidene Collegien, alle Faculteiten en Weetenschappen geleerd worden. Zy was langen tyd d'eenigste in deze Landen; doch naderhand wierd 'er op langwylig verzoek, door d'achtbaarheid des Konings, ook een te *Douay* opgerecht: en veele jaaren daar na zijn 'er noch vier diergelijken in de *Nederlanden* ingevoerd, te weeten te *Leiden*, *Fräneker*, *Groeningen* en *Utrecht*.

Behalven deze *Hooge School*, heeft men 'er noch vier *Leer-Schoolen*, van strenger tucht, alwaar de Kinderen en Jongelingen in d'eerste Konsten en de Philosophie onderweezen worden, de *Lely*, de *Burgt*, de *Valk*, en 't *Varkengeheeten*; mitsgaders een darde plaats tot de kennis der Taalen, de *Vergadering der drie Taalen* genaamd, daar men de Hebreuwsche, Grieksche, en Latysche Taal leert; gelijk ook noch een ander soort van Collegie, alwaar de Jeugd eenige jaaren onderhoud tot de Studie heeft, en meer opgevoed als onderweezen word; en eindelijk het *Pauselyk Collegie*, mede, gelijk het ander, aan de Godtsgeleerdheid gewyd. Alle deze Schoolen en Collegien worden gestadig met groote zorgvuldigheid van geleerde Mannen voorzien gehouden.

L O G E M E N T E N.

De Zon.

Den Arend.

T 2

Brussel

BRUSSEL.

Deze Stad legt vier mylen Noordwaarts van *Leuven*, op een zeer wonderlijke manier, vlak, heuvel- en bergagtig, en is wel waardig dat 'er de Landvoogd Hof houd, ter oorzaak dat d'omleggende landtsdouwe het zelve in leeftocht en voerazie van Beesten nooit verlegen laat, zelfs niet toen *Bruffeleens* zeven gekroonde Hoofden te gelyk binnen zyn Wallen zag, naamentlyk *Keizer Karel de V.* Koning *Philips*, zyn Zoon; *Maximiliaan*, Koning van *Bohemen*, en zyn Koningin; *Maria*, Koningin van *Hongaryen*, *Regente der Nederlanden*; *Eleonora*, Koningin van *Vrankryk*, de Koning van *Beles* uit *Africa*; den Hertog van *Savoyen*, en de Hertogin van *Longueville*; met meer andere Hertogen, Markgraaven, Prinsen, en Vorsten van verscheidene Natien, die tusschen de acht en negen duizend Paarden in hun gevolg hadden.

Zy heeft dubbelde omloopende Muuren en Vesten, daar Oostwaarts het Hof met de *Warande*, en veele treffelyke Huizen, Landen, Lusthoven, en Boongaarden, onder heilzame lucht, met heerlyke uitzicht tusschen leggen: mitsgaders zeven Poorten, en zeven *Parochie-Kerken*, waar af de *S. Goedele* de voornaamste is.

De *Godshuizen* en heilige *Gestichten* in *Brussel* zyn ook zeer kostelyk.

't *Kapucynen-Klooster* is van d'Aalmoessen der Spanjaarden en Italiaanen gesticht.

De *Jesuiten*, die van een klein begin waren, zyn nu in groot getal; en boven de Mannen- en Vrouwen-Kloosters, is 'er een na 't voorbeeld van *Maria Magdalena*, 't *Klooster der bekeerde Zondaarissen* genaamd,

BRUSSEL.

naamd, daar der veele inkomen die zich verloopē hebben, om zich te beteren.

Daar zyn ook verſcheidene *Gaſt- en Ziekhuizen*, welke alle met goede voorzorg, ten behoeve der krankē, verzorgd worden.

Van de Wereldſche Gebouwen, welke boven d'anderen uitmunten, is het *Koninglyk Paleis* zeer heerlyk, hoewel niet na 't bewerp voltrokken, zynde voorzien met een groot Voor-hof, en twee Galderyen, in welker eene d' Afbeeldſels der voor-naamſte Koningen en Vorſten gezien worden. In een ander deel van 't Hof is de *Kapel van Albertus en Iſabella*, met acht Vertrekken en Altaaren, daar de koſtelyke ſchat van Juweelen door de overal-brandende lichten den aanschouwers d'oogen doet ſchemeren. Ter zyde van 't Hof is een groote be-
muurde *Warande* met wilde Dieren, een Plaats, Kaatsbaan, Boſch en Doolhof. Viſch- en Swaan-ryke Vyvers, Vogelkooijen, Blom- en Fruithoven, en al wat Vorſtelyk is.

Men ziet hier ook een Koninglyke *Paardeſtad*, voor omtrent de twee honderd Paarden, met een Oeffen plaats, en Wapen kamer, daar onder anderen van oude tyden de gebruik-wapenen der *Herſogen van Bourgondien* beruſten.

't *Stadhuis*, 't Hof der Raadsheeren, is een zeer treffelyk Gebouw, daar het water tot aan het dak geleid word, met een Toorn waar op een kope-
re Aartsengel *Michaël*, beſchermer van *Bruffel*, kan draaijen. Inwendig is het met heerlyke Kamers, Wapenzolders, en konſtige Schilderyen geſtoffeerd.

Hier aan volgen de *Vorſtelyke Hoven van Aarſchot, Oranje, Aumale, Kleef, Hoogſtraten, Barlamont*

Aremberg Mansveld, Egmond, Sorane, Furstenberg, en Spinola; en meest alle d'Abdyen van *Nederland* hebben tot *Brussel* hun Hoven. Voorders heeft men in deze Stad den *Berg van Godvruchtigheid*, zeven treffelyke Gebouwen rondom de Markt, mitsgaders het *Koorn-huis, de Hal, de Spijs- en Visch-markt*, en veel groote schoone burgerlyke Huizen, blomryke Tuinen, Springbronnen en Fonteynen, twaalf steene Bruggen over de Beek *Senra*, die door de Stad heen vlocit, en den heerlyken *Toorn van S. Niklaas*, voorzien met een zeer konstig Uur- en Speelwerk.

Brussel heeft onder d'Inwoonders twee-en-vyftig *Ambachten*, in negen *Leden* gedeeld, die de negen *Natten* genoemd worden.

De *Cancelary* van *Brussel* heeft veertien ordinaire en drie extraordinaire Raadsheeren; een *Advocaat-Fiscaal*, die, volgens zyn ampt, mede Raadsheer is; een *Procureur Generaal*, twee *Griffiers*, een *Audiencier*, vier ordinaire en negen extraordinaire *Secretarissen*, en andere *Bedienden*. De *Cancelier* is in groote achtbaarheid, en zit als *Gouverneur* van *Braband*, en *Stadhouder* der *Hertogen*. Geheel *Braband* beroept zich tot deze *Cancelary*, uitgezondert een deeltje 't geen het *Roomsche Land* genoemd word, en zich op *Genape* beroept; maar het *Graafschap van Dalem* en de *Heerlykheden van Over-Maas* beroepen zich, ten opzichte der hoogst *Recht-spraak*, alhier.

Noch heeft men tot *Brussel* het *Opper-Leen-hof* van gantsch *Braband* (uitgezondert *Genape*) mitsgaders een *Geestelyk Hof* van den *Bischop van Kamerik*, daar alle *Brabandsche* zaaken komen die onder *Kamerik* staan, gelyk die van *Luik* tot *Leuven*. Dit *Geestelyk Hof* is in groote achtting, en neemt kennis van

van Huwelyken, Testamenten, Goederen in doo-
 de hand, en misbruiken van Priesters.

Omtrent een vierendeel myls buiten de Stad is
 het groot *Sonien-bosch*, zeer houtryk, en bekwaam tot
 de Koninglyke Jagt, omringd met schoone Fontei-
 nen, Abdyen, Kloosters, heldere Rivieren, en al-
 lerhande Vruchtboomen.

L O G E M E N T E N.

Alwaar men aan de Waardts tafelen
 anderstracteert.

Op 't Koorn-huis. stuiiv.

In den Hart.	•	•	•	Waardts tafel	12.
In den Wolf.	•	•	•		12.
In den Keizer.	•	•	•		16.

Alwaar ook zijn de Wagens en Karren op *Keulen*
 en *Namen*; en in 't *Rood Huis*, recht tegen over,
 de Karren op *Namen*: alle vertrekkende zo ze
 vracht hebben.

In de Katte-straat, by 't Koorn-huis.

In de Spaansche Kroon.	•	•	•		9.
------------------------	---	---	---	--	----

Alwaar 's Maandags, Donderdags, en Satur-
 dags, 's morgens ten 5 uuren, Karossen op *Namen*
 vertrekken.

Recht tegen over de Katte-straat.

In den Gulden Arend.	•	•	•		12.
				<i>Op de Savel.</i>	

In den Graave van Egmond.	•	•	•		8.
In den <i>Grand Ducq</i> verhaurt men Karossen en Wa- gens op alle Landen en Steden.					

296 R E I S - B O E K door de
In Ruisbroek, boven 't Spreekhuis der Jesuiten.

In den Wyngaard.	12.
<i>In de Rollebeek-straat.</i>	
Au Petit Ducq.	12.
In de Gulde Fontein.	16.
<i>In S. Huibrechts-straat, ofte Foode-trappen.</i>	
In S. Laurens.	15.
<i>Op de Foode-trappen.</i>	
In den Graave van Nassau.	14.
<i>Beneden het Kante-steen.</i>	
In de Keizerin, met den Wyn.	36.
<i>In de Discalce-straat.</i>	
In den Swarten Arend.	24.
In den Rooden Arend.	24.
<i>In de Berg-straat.</i>	
In de vier Eemers 21. en 36 met Wyn.	
In de Princes van Nieuburg.	15.
In S. Laurens.	15.
In S. Jacob.	18.
In den Gulden Leeuw.	13.
In den Spiegel 20. en 36 met den Wyn.	
<i>In de Lange-wagen-straat.</i>	
In het Haasken.	12.
<i>In 't Simme-straatken.</i>	
In den Witten-Leeuw.	12.
<i>By de Cancelary.</i>	
In Thienen 12. en 18 met den Wyn.	
<i>Tegen over de Storm-straat.</i>	
In de Konningin van Sweden.	10.

B R U S S E L.

By de Hoedemakers-ſtraat.

In S. Antonius de Padua, met den W yn. 18.

In 't Swart Paard, tuſſchen *de twee Bruggen van Onze L. Vrouwen Byſtand*, eet men voor 3 ſtuivers, zonder den drank.

In alle welke Herbergen men ook daarenboven een ieder tracteert tot andere civile prys, als zy particuliertlyk willen eeten, gelijk in alle andere Herbergen.

Vaarten met Wagens van Bruffel op andere Plaatsen.

Op 't *Leuvenſche Pleyn*, in 't *Woud en Leuven*, zijn dagelyks *Leuvenſche Wagens*, welke Zondags en Donderdags op *Maaſtricht* reyd.

In de *Gulde Poort*, by de *Stadts-Waag*, zijn de *Wagens* op *Geertsberg*, Dingsdags en Donderdags, 's morgens ten 10 uuren.

In de zelve Herbergen logeeren de *Wagens* van *Oudenaarde*, maar hebben geen zekere dagen.

In *den Ram*, by de *Viſchmarkt*, de *Wagens* op *Dendermonde*, 's Woendags en Vrydags 's mid dags, en alle dagen *Wagens* op *Gent*.

In *Duinkerken*, by de *Viſchmarkt*, zijn de dagelykſche *Karoffen* en *Wagens* op *Gent*. Men verhuurt 'er ook *Karoffen* en *Wagens* op alle Landen en Steden.

In *Limburg*, in de *Marquis-ſtraat*, by *S. Goedele*, verhuurt men *Karoffen* en *Wagens* op alle Landen en Steden.

Op 't *Koorn-huis*, in *den Sleutel*, de *Wagens* van *Valencyn* en *Bergen*.

In de *Swaan*, daar benevens, de *Wagens* van *Kortryk*, *Doornik*, en *Ryffel*.

298 R E I S . B O E K door de
In de *Sterre*, ook daar nevens, de *Wagens* van *Nivelle*
en *Kamerik*.

Boven het *Manneken-pis*, in *Klein Parys*, heeft
men Dingsdags en Saturdags *Karossen* op *Parys*.

In de *Ketel*, op de *Gracht*, de dagelyksche *Wagens*
op *Mechelen*.

In den *Bonten Os*, by d'*Oude Vischmarkt*, de *Karren*
op *Waver*, Maandags en Vrydags.

O R D O N N A N T I E

*Van alle Ordinaris Boden, reizende van Brussel na
d'ondergeschreevene Steden.*

Antwerpen, alle dagen in de *Puttery*, in den
Hertog van Savoyen, of op de *Vaart* in 't *Zee-paard*,
's avondts en 's morgens ten 7 uuren.

Aalst, alle dagen 's morgens ten 8 uuren met den
Bode van Gent, en Vrydags op de *Kieken-markt*,
in de *Pellikaan*.

Aarschot, Woensdags, ten 10 uuren 's morgens,
in de *Lange-wagen-straat*, in de *Pers*, passeerende
door *Scherpenheuvel*, *Sichen*, en *Tienen*.

Aath, Vrydags in de *Kelder* van den *Smit* op
't *Koornhuis*, Saturdags in de *Sleutel*, en Zondags
in de *Beurs van Ryffel*.

Oudenaarde, Saturdags ten 10 uuren 's morgens,
in de *Gulde Poort*, by de *Waag*, met de
Wagens.

Bergen-op-Zoom, met den *Bode van Antwerpen*.

Breda en 's Hertogenbosch; Maandags en Vrydags,
's avondts ten 7 uuren, onder de *Spiegel* op de *Gerse-*
markt; en alle dagen met den *Bode van Ant-*
werpen, in de *Puttery* in den *Hertog van Sa-*
voyen.

Brugge

Brugge, Oostende, *Nieupoort*, en *Dixmuiden*, Maandags ten 9 uuren 's morgens, in de Valk in de Bergstraat, Woensdags en Vrydags in de Beenhouwers-straat in Luik, of met den Bode van Gent.

Bergen in Henegouw, Zondags in de Koornblom, 's Woensdags in de drie Patryzen ten 10 uuren 's morgens, en Vrydags in de Swaan op het Koornhuis, en ook Dingsdags in de Sterre.

Charleroy, Zondags en Donderdags, 's middags, in den Draak op de Kaas-markt.

Kortryk en *Kassel*, Woensdags en Saturdags, 's morgens ten 10 uuren, Woensdags in de Kroon, en Saturdags in de Wildeman in de Bergstraat, gaande door *Ninove* en *Oudenaarde*; op andere dagen met den Bode van Gent en Brugge.

Dendermonde, Zondags met den Blaauwen Bode; Donderdags en Vrydags recht over Duinkerken op de Kieken-markt.

Dinant, met den Bode van Namen.

Diest, Zondags en Donderdags, ten 11 uuren, in de Kroon in de Bergstraat.

Enguien, Dingsdags en Vrydags, 's morgens ten 11 uuren, in de Groote Swaan op 't Koornhuis; ook met den Post.

Gent, alle dagen in de Lange-wagen-straat, 's morgens ten 8 uuren.

Hannuyt, 's Woensdags, in de hooge Schoen op de Houtmarkt, 's morgens ten 9 uuren, passeerende door *Indoigne*.

Geertsbergen, 's woensdags, in den Bonten Os, 's morgens ten 8 uuren.

Halle, 's Maandags, Woensdags, en Vrydags, in S. Job by de Minderbroeders, ten 12 uuren: Somers ten 2 uuren, in Klein Nivelles op het Koornhuis.

Hasselt,

Hasselt, Vrydags, in de Kroon in de Bergstraat, 's morgens ten 11 uuren.

Luik én Huy, Woensdags en Saturdags, 's namiddags ten 1 uur, in het Hart op de Houtmarkt.

Lier, Woensdags en Saturdags, in de Wildeman in de Bergstraat, ten 8 uuren.

Leuven, Maandags, Woensdags, en Vrydags, ten 11 uuren, in 's Myers-straat, en Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, in 't Haasken in de Lange-wagen-straat.

Mechelen, 's Maandags, Dingsdags, Donderdags, en Saturdags, in de Bergstraat in het Schild van Leuven; en Woensdags, Vrydags, en Zondags, in de Beenhouwers-straat, boven 't Groene Schild.

Mol, Baal, en andere Plaatsen in de Kempen, alle Vrydagen, in Duinkerken op de Kieken-markt, en in 't Groene Schild in de Beenhouwers-straat met de Karren.

Namen, Maandags en Vrydags, in de Wolf op 't Koornhuis ten 11 uuren; Woensdags by 't Collegie der Jesuiten tegen over den Moorlaan; en Saturdags beneden de Steenpoort; en met den zelve op *Dinant*. Men bestelt ook de Brieven op dezelve dagen in 't Groene Paard buiten d'oude Naamsche Poort.

Nivelle Woensdags en Saturdags, in Klein Bergen op 't Koornhuis, ten 11 uuren.

Nienhoven, Maandags en Vrydags, by de Paters Minderbroeders, in Vrankryk, 's morgens ten 11 uuren.

St. Truyen en St. Leeuw, Donderdags, in de Swaan in de Bergstraat, 's morgens ten 11 uuren.

Thienen, Vrydags, in de Lange-wagen-straat in de Pers: Maandags en Donderdags met den Post van Keulen.

B R U S S E L.

Vilvoorden, alle dagen, in de Blaauwe Kuip tegen over S. Nicolaas-Kerk, 's namiddags ten 2 uuren.

Waver, Maandags en Saturdays, by het Vleeschhuis in de Roode Roos, 's morgens ten 11 uuren.

De Bode van *Groeningen* op *Brussel* reist alle maanden, is gelogeed in de Bergstraat in de Wildeman: passeert door *Rotterdam*, *Amsterdam*, *Franker*, *Leuwaarden*, *Dokkum*, en *Groeningen*.

Dagelijksche Order

Der Posten welke van Brussel na andere Plaatsen reizen.

Zondags en Woensdags, 's avondts ten 10 uuren, op *Holland*, *Hamburg*, *Dantsik*, *Polen*, *Sweden*, *Deenmarken*, en *Courland*.

's Maandags en Donderdags, 's avondts ten 8 uuren, op *Keulen* en geheel *Duitschland*, *Gelderland*, en *Luik*.

Dingsdags en Vrydags, 's avondts ten 9 uuren op *Ostende*, *Duinkerken*, en *Engeland*.

Woensdags, van veertien tot veertien dagen, 's middernachts, op *Spanjen*.

Donderdags, 's avondts ten 8 uuren op *Luxenburg* met den gewoonlyken Post op *Keulen* tot *Frankfoort*; gelijk ook ten zelve uure op *Namen*.

Vrydags, op geheel *Italien* en *Duitschland*, over *Keulen*, 's namiddags ten 4 uuren.

Alle dagen, ten 10 uuren 's avondts, op *Parys*, *Lotharingen*, *Valencyn*, *Kamerik*, *Ryffel*, *S. Omer*, *Yperen*, en de veroverde Steden van *Nederland*.

A N T W E R P E N .

Deze Stad is van oudts niet alleenlijk een *Rijksstad*, maar ook een *Hoofdstad van het Markgraafschap des Heiligen Ryks*, en heeft byna een waardigheid als *Brussel*, in 't *Nederduitsch Burg-Graafschap* geheeten. Deze tytel wierd van oudts te *Antwerpen* aan den Kapitein van de Burgt gegeven, met byvoeging van Landen binnen en buiten, welken hy namaals aan anderen ten leen gaf, waar af een *Leen-hof* geflicht is, daar noch alle veertien dagen door den Stadhouder der Leenen open Bank gehouden word.

Antwerpen legt omtrent zeventien mylen van de Zee na 't loopen van 't water, doch landwaarts vier mylen nader; en heeft vier mylen Zuid-Westwaarts van zich *Mechelen*, acht Zuid-Oostwaarts *Leuven*, en omtrent zo veel Zuidwaarts *Brussel*; *Gent* Zuid-Westwaarts tusschen 't Zuiden en 't Westen tien mylen; *Brugge* Westwaarts vyftien; *Calis* drie-entwintig; *Londen* ongevaar sestig; *Keulen* negen-entwintig; *Frankfoort* sestig; en eindelijk *Parys* en *Rouan* omtrent seventig mylen.

De *Wallen* dezer Stad, meestendeel van gehouwen steen opgetrokken, behoeven voor geen anderen in geheel *Europa* te wyken; zijnde de bovenvlakte over de honderd voet breed, met doorgaande ryen Boomen beplant, en wyders voorzien met tien treffelyke *Bolwerken*, en zeven zeer sterke en heerlyke *Poorten*. Rondom deze *Wallen* heeft men wyde en diepe *Grachten*, met twee bekwaame *Molens*, om het water, na 't vereitch des tydts, in te laaten.

Laat ons nu het sterk en heerlyk *Kasteel*, 't geen de
Chri-

Christene wereld voor een wonder acht, eens overloopen, en zijn begin en voltooiing beschryven.

Toen den *Hertog van Alba* in het jaar 1567. als Gouverneur in de *Nederlanden* kwam, had de *Koning van Spanjen* goed gevonden in deze Stad een Kasteel te doen maaken, 't geen door *Margriete van Parma*, Regente dezer Landen, ontworpen, en door den *Hertog* na zijn zin bevettigd wierd om in *S. Michiels Abdy* te slichten, zeggende dat *Keizer Karel de V.* het van het jaar 1540. alzo geschikt had. Doch eindelijk wierd door den raad van den *Marquis Vitelli*, de *Groot-Prioor van Hongaryen*, en *Pacioco*, Fortificatie-meester, beslooten, dat men 't aan de Zuid-zyde, bykans buiten de Stad, zou maaken, alwaar het zonder afbreken van huizen kon geschieden; 't geen anders meer als het vyfde deel der Stad bedurven zou hebben. 't Wakker verstand van *Paciotti*, met den raad van *Gabriel Serbelloni*, en den arbeid van twee duizend mannen, hebben in korten tyd dit roemwaardig werk te voorschijn gebracht. Het legt vyfhoekig, tusschen vyf groote en sterke Bolwerken, waar af de vier na den Gouverneur *Ferdinandus*, *Toledo*, *Hertog* en *Alba*, en de vyfde na *Paciotti*, den Bouwmeester, genoemd zijn. 't Is uitstekend sterk, en altijd voorzien met een goede Bezetting van Spaansche Krygsknechten, die'er zo vlytig waaken, dat het zeer beswaarlijk overrompeld zou kunnen worden.

Laat ons tegenwoordig van d'uitwendige heerlijke grootheid, langs de *Schelde*, na d'innerlyke trotse Gebouwen, en den ouden Handel en Rykdom het oog wenden.

De Schelde, die met een geweldige tocht in Zee loopt,

loopt, word door een onstuimige vloed wel sestig duizend schreden te rug gekeerd. Haar breedte vloeit wel zestien honderd voeten wyd voorby de Stad, en haar diepte is op 't minsten sestig voet; zulks dat'er alle Schepen, hoe swaar ook gelaaden, aan de wal met de handen kunnen lossen. Ook word *Antwerpen* met deze vloed door acht monden en inhammen zo veel waters toegebracht, dat'er honderd van de swaarste Schepen in de Stad gebergd kunnen worden.

Van des Stadts gewyde Gebouwen is het voor naamste de *Hoofd-Dom-of Vrouwe-Kerk*, de *H. Maaget* toegewyd, met allerhande uitmuntende Kerke lyke cieraaden van binnen voorzien, en van buiten van gehouwen steen; pralende wyders met een zeer schoone doorluchtige Toorn, 420. Antwerp-sche voeten hoog, van waar men *Braband, Vlaanderen, Zeeland*, en de *Zee* kan zien. Deze *Kerk* was eertydts een *Collegiale*, maar is op 't verzoek van *Philips den II. Koning van Spanjen*, en met toestemming van *Paus Paulus de IV.* tot een *Cathedrale* gemaakt, en haar toegewezen het gebied van zeven Steden en honderd vier-en-veertig Dorpen. In deze *Kerk* hield *Koning Philips* in het jaar 1551. zijn eerste Kapittel en Raad der Ridders van het *Gulde Vlies*, en maakte der negentien, meestendeel Vorsten en treffelijke Heeren van verscheidene Naticn.

Onder deze *Kerk*, alwaar de vlam in het jaar 1533. zeven-en-vyftig Altaaren, 't heele dak, en 't meeste cieraad vernielde, behooren zes *Gilden* of *Broederschappen van Godvruchtigheden*; zijnde het eerste het *Gild der Besnydenis*: 't tweede dat van 't *Heilig Kruis*; 't derde van *Onzer Vrouwen Kapel*; 't vierde van 't *Heilig Sacrament*; 't vyfde van

S. An-

S. Anthonis; en 't zesde en laatste, van *S. Rochus*. Noch heeft deze Kerk, buiten het gemeen gebruik, zes *Gilden van Wapenen*, en drie van *Rethoryke*, en zeven-en-twintig *Ambachten* van de Stad; welke *Gilden* en *Ambachten* hier altemaal hun *Kapellen* of *Altaaren* hebben.

Noch zijn'er vier andere *Parochie-Kerken*; naamentlijk *S. Jacobs*, *S. Joris*, *S. Andries*, en *S. Walburgs*, die d'oudste van allen is, en een Tempel van den Afgod *Mars* geweest schijnt te zijn: anderen zeggen van *Priapus*, dien d'Inwoonders zo hoog geacht en geëerd hebben, dat ze hem, in steen gehouwen, op de Poort van de Burgt zetteden.

Men telt in *Antwerpen* zeer veel *Kloosters*, zo van Mans-als *Vrouwspersonen*, welken wy, kortheidshalven, genoodzaakt zijn voorby te gaan, om ons tot de voornaamste *Wereldsche Gebouwen* te keeren, waar af de eerste plaats verdient het

Stadhuis of *Raadhuis*, 't geen in treffelykheid van bouwing meest alle aardische *Hoven* en *Gestichten* overtreft: zo wel zijn'er de regelen der *Toskaansche Bouwkonst* in waargenomen. Het vertoont uitwendig van vooren een gevel van geestig gevlamde *Marmer*, en heeft van binnen veele ruime *Vertrekken*, daar byna de bestiering, welke *Romen* groot gemaakt heeft, gevolgd word.

De *Beurs* dezer Stad, daar de *Kooplieden*'s middags en 's avondts vergaderen, gesticht in het jaar 1531. is ook een zeer heerlijk en uitmuntend *Gebouw*, pralende met twee fraaije *Toorns*, en rustende op drie-en-veertig *marmere Pilaaren*. Het beslaat in de langte honderd tachtig, en in de breedte honderd veertig voet, en heeft vier *Poorten*, welke na de vier deelen der *Wereld*, langs zo veel *Straa-*ten, in-en uitgang hebben, met dit opschrift:

S. P. Q. A.

IN. USUM. NEGOTIATORUM.
 CUJUSCUNQUE. NATIONIS. A CLAVÆ.
 URBISQUE. ADEO. SUÆ. ORNAMENTUM.
 ANNO. M. D. XXXI.

A. SOLO. EXTRUI. CUR.

Boven op deze Beurs heeft men Winkels van allerhande Waaren.

't *Oostersch-Huis* is in den jaare 1557. op gemeene kosten van honderd vyf-en-seventig Steden, met groote pracht en kostelykheid, in 't begrip van over de twee honderd voeten lang, doch kwalyk zo breed, met drie honderd Kamers, altemaal zeer gediensfig tot de Koopmanschappen van hun Volk, voltrokken.

Tot besluit: geheel *Europa* placht niets te hebben 't geen met deze Stad gelijk was, 't zy in rechte en breede Straaten, heerlyke Huizen tot Vorsten wooningengebouwd, en drie-en-dartig duizend vyfhonderd altemaal bekwaam om koophandel te doen, meer als twee honderd Straaten, en negenen-twintig Markten die door verscheide Koopmanschappen vermaard zyn. In het jaar 1568. telde men hier over de 100000. Inwoonders, en veele Gezinnen, volk van buiten hier binnen gekomen, welke 104985. hoofden uitmaakten, behalven de Schippers en Bootsgezellen die in de groote Schepen bleeven. Daarenboven vond men noch 50000. menschen in de Voorsteden, die zo wel het recht van de Stad genooten als d'Inboorlingen. Maar wie kan 't getal der geener, die van buiten kwamen,

ANTWERPEN.

men, tellen? Men leeft, dat'er in de jaaren 1549-55. 59 en 61. twee honderd duizend zielen, van buiten komende, geteld zyn; en dat'er op eenen tyd uit Spanjen 1300. Huisgezinnen, meestendeel machtig en ryk, in deze Stad gewoond hebben; mitsgaders dat men twee maal daags over de 5000. menschen op de Plaats, die tot de Koopmanschap geschikt is, by een zag. Men heeft ook menigmaal 2500. Schepen op de Rivier gezien; en naauwelyks ging'er een dag voorby of men zag'er ten minsten 500. met allerhande Koopmanschappen gelaaden, aankomen en afzeilen, en menigmaal met een gety 500. uit der Zee ten anker komen. Ook zag men ongeloofelyk veel Wagens met allerhande Waaren, waar van'er dagelyks over de 200. ingevoerd wierden; zonder de geenen die uit *Duitschland*, *Vrye Zee-Steden*, *Vrankryk*, en *Loeharingen* kwamen, en de Karren der Boeren die allerhande leeftocht brachten, en over de 500. Karossen van de Stad te rekenen. Noch zyn op eenen tyd in *Antwerpen* geteld 300. Schilders, 600. Kleermaakers, 124. Goudsmeden, 110. Barbiers, 169. Bakkers, 150. Schoolen van goede Konsten, en eigene Huizen van alle Konsten en Taalen.

Wat den Rykdom belangt, 't is ondervonden, dat'er ieder jaar 500. Millioenen Zilvers, dat is 133. Millioenen Goudts, in de koopling en verkoopling der Waaren uitgeteld zyn.

Doch deze Stad is sedert zodanig van haar bloeienden staat vervalten, voor een groot gedeelte door den aanwas van het machtig *Amsterdam*, dat de Beurs byna lediggelaaten, en de Koophandel naauwelyks meer gekend word.

L O G E M E N T E N .

De Vette Gans
 De Tinne Pot.
 De Roozekrans.
 De Bykorf.

Vaarten op andere Plaatsen.

Van Antwerpen op Brussel.

Alle dagen twee maal.

Wyders alle dagen met het gety op *Bergen-op-Zoom*,
Denremonde, *Middelburg*, *Vlissingen*, *ter Veer*,
Sluis in Vlaanderen, *Dordrecht*, *Rotterdam*, enz.

En alle weeken een Beurtman op *Gouda*, *Delft*,
's Graavenhaage, *Leiden*, *Amsterdam*, *Uitrecht*, enz.

Met Wagens.

Alle dagen op *Brussel*, *Gent* *Mechelen*, *Breda*,
Lier, *Mordyk*, enz.

L I M B U R G .

De Hoofdstad van het Landchap des zelven
 naams, gelegen op de Watervloed *Wexer*, drie
 mylen van *Aken*, en vier van *Luik*, is een oude
 Stad, op een hooge Rots, met een afgebroken Bol-
 werk, meer door de natuur als menschen vernuft

LIMBURG.

zo sterk, dat 'er beswaarlijk aan te komen is. Aan de Stad legt een schoon *Kasteel*, steil afgaande, van louter Marmersteen gebouwd.

't Schynt, dat deze Plaats eertydts grooter geweest is als nu, toen de *Graaf van Bruaco* Gouverneur over het Hertogdom was, die 'er twee schoone Poorten liet maaken, om vyandlijke aanslagen af te weeren. Binnen is een Kerk, *S. Joris* toegewyd. d'Inwoonders geneeren zich meest met Weeveryen, en vervoeren hun Lakenen en Stoffen met menigte by hun Nagebuuren om ze aldaar te venten. De Kaas, die hier omtrent gemaakt word, vind haar koopers ook wyd en zyd, ter oorzaak dat ze in veeler monden van een byzonder goede smaak is.

Niet ver van de Stad legt een groot Bosch, *le Bois de Faigne* geheeten, vol laage Boomen en Struiken, zeer bekwaam om te jaagen. Een half myl van de Stad, tusschen *Wolf-bornen* en *Montuis*, word de *Kalamyn-steen* gegraven, door welkers behulp het Koper omtrent een derde deel vermeerderd word.

LOGEMENTEN.

Op de Markt, en omtrent de Poorten.

M E C H E L E N.

d'Eenige Stad staande onder het gebied van het Landschap *Mechelen*, is een oude en vermaarde Stad, van gezonde lucht, en vol overvloed tot 'smenschen onherhoud. De Rivier, *de Dete* loopt 'er midden door heen, welke van zich zelve breed

zijnde, en door het vloeijen der Zee meer als een myl boven *Mechelen* strekkende, zich op een wonderlijke wys vergroot, ja zodanig dat ze zich in veele Vlieten verdeelt, en in de Stad over haar Grachten verscheidene Bruggen op den rug draagt, tot geryf der Stedelingen, die door dit middel grooten dienst van haar water genieten.

De Stad *Mechelen* is bykans in 't hert van *Braband* gelegen, tusschen *Leuven*, *Brussel*, en *Antwerpen*, van elk omtrent even ver, als een driehoek, vier mylen wyd. Zy heeft een byzondere Wet en Heerschappy, van die van *Braband* afgescheiden, 't geen d'oorzaak is dat de Vrouwen van deze Stad, op 't uiterst swanger zijnde, uit *Mechelen* in een Stad van *Braband* trekken om te verlossen, op dat hun Kinderen daar door ook deel aan de vryheid van *Braband* zouden hebben.

Mechelen is een lustige en sterke Stad, inzonderheid om dat ze zich meestendeel kan bewateren, en het land rondom onderzetten: hebbende daar en boven treffelijke Vestingen, breede Grachten, en vaste Krygswerken.

Deze Stad heeft zeven *Parochien*, vermaard door kostelijke Kerken, waar af d'uitmuntendste de *S. Rombouts* is, den voornoemden Heilig toegewyd, welke over ettelijke jaaren tot een Aartsbisdom verheven wierd. Zy heeft een zeer hoogen en wonderlijken, doch niet heel volmaakten Toorn, van waar men alle d'omleggende Steden en schoone landtsdouwven zien kan. Van binnen is de Kerk zeer verciert met konstige Schilderijen, Altaaren, en Glazen. Op 't hooge Koor ziet men een uitsteekende groote en swaare zilvere Kas, daar het Gebeente van *S. Rombout* in bewaard word, en van buiten zijn leevensbedryf in geschreevene historien uitgebeeld staat. De zelve word jaarlijks met groote

MECHELEN.

statie in Proceffie van Geestelijke Personen de Stad omgedraagen. d'Andere Parochien, als *Ons Lievroutwe*, *S. Jans*, *S. Pieters*, *S. Cathalyne*, *Hanswyks*, en *Ekkerspoel*, zyn insgelijks van alle cieraad voorzien.

Daar worden ook in *Mechelen* Kloosters en Geestelijken van meest alle d'Orders gevonden; te weeten van de *Mannen*, *Kapucynen*, *Vrouwebroers*, *Minnebroers*, *Jesuiten*, *Oratores*, *Augustynen*, *Karmelyten*, *Preekheeren* en *Cellebroers*: en van de *Vrouwen*, *Augustynareffen*, *Bethanessen*, *Norbar-tesfen*, *Taboreffen*, *Karmeliterfen*, *ryke* en *arme Klarissen*, *Swarte Zusters*, *Gasthuis-*, *Leliendaal-*, *Muse-*, en *Rozendaalsche Nonnen*.

Noch heeft men hier het *Groot* en *Klein Bagyn-Hof*, waar af het groot een Stedetje op zich zelve gelykt, leggende rondom in zyn muuren en poorten, die het als van de Stad afsluiten, en zynde van binnen voorzien met ruime straaten en faaije huizen, bewoond door omtrent de duizend Bagynen. Doch 't geen dit alles te boven gaat, is hun Kerk, in 't midden van dit Hof, zo heerlijk, konstig, sierlijk, net en licht, dat veele gelooven geen diergelijke in Christenryk te vinden te zyn.

Buiten de gemelde Kerken en Kloosters, zyn 'er noch deze volgende Kapellen, *S. Iob*, *S. Jakob*, *S. Rombout*, *S. Marten*, *S. Gelein*, *S. Anna*, *S. Barber*, en *Ons Lievroutwe*.

Men ziet 'er ook veele voortreffelijke *Wereldsche Gestichten*, als 't *Paleis van den Hoogen Raad*, daar *Keizer Karel* zelve te recht gezeten heeft; 't *Raadhuis der Stad*; 't *Gevangenhuis*; 't *Oud Paleis* daar de *Chambre mypartie* d'eerste maal haar zitplaats hield: mitgaders de *Commandery van Pitsenburg*, daar de *Ridders van de Duitsche Order* hun woning hebben;

't Hof

't Hof van den Graaf van Grimbergen, Hoogstraten Tongerlo, en Severen.

In deze heerlijke Stad *Mechelen* is een groot en wyd *Tuighuis*, daar de Landvoogdts Ammunitie van Oorlog in bewaard word, 't geen waardig is om te zien. Noch zijn 'er vyf *Doelens*, de *Berg van Barmhertigheid* of *Lombert*, en veele Edele en schoone Burgerlijke Huizen; mitsgaders zeven *Markten*, te weeten de *grootte Markt*, *Vee-markt*, *Boter-markt*, *Koren-markt*, *Wol-markt*, *Visch-markt*, en d'*Yzere Leen*, daar dagelijks van alles te koop komt; gelijk ook een schoone *Vleesch-hal*.

LOGEMENTEN.

De Swaan.

De Kraan.

Den Emmer.

Den Duits.

Het Goude Hoofd.

Den Helm.

G E N T.

Deze heerlijke Stad legt in *Vlaamsch Vlaanderen*, op een gewenschte plaats, niet meer als vier mylen van de Zee, op drie Rivieren, de *Schelde*, de *Leye*, en *Lieven*; en word ook van noch verscheidene anderen bespoeld, welke niet ver van daar hun oorspronk neemen, en door deze plaats een gestadige loop hebben, 't zy door de natuur of menschen handen alzo beschikt, vlietende door de nieuwe Vaart in zee, tot groot geryf der Schippers.

Zy heeft ten Noorden *Antwerpen*, ten Oosten *Mechelen*, ten Zuiden *Brussel*, en ten Westen

Mid-

G E N T.

Middelburg in Zeeland, entrent ieder ter verte van 10 mylen, en is, vermits haar sterkte en schoonheid, een der treffelijksten van *Europa*, en van alle kanten met Voorsteden verzien. d'Omvang der laatste Stadts Muuren, van binnen te meeten, begrypt vyf-en-veertig duizend zes honderd en veertig Roomsche of Antwerpliche voeten; 't geen meer als drie Nederlandsche mylen uitmaakt. Men heeft 'er van binnen veele ledige en onbetimmerde plaatsen, die beploegd en bezaaid worden: doch indien men haar van buiten meet, zal men bevindou, dat ze meer als negen groote mylen uitbrengt.

De Stad heeft een groot en sterk *Kasteel*, 'tgeen *Keizer Karel* heeft doen bouwen, ter plaatse daar d'Abdy van den Heiligen *Bavo* placht te staan. Dit *Kasteel*, met vyf Bolwerken, Rondeelen, Punten, en diepe Grachten versterkt, word de *Breidel der Stad* genoemd, om dat het in oproer der Inwoonderen meester is. De bouwing van Kerken, byzondere en gemeenc Huizen in deze Stad, is zeer hoflijk en heerlijk na een ieders staat; en vind men onder de zelve veele oude Geestelijke Gestichten, voorzien van veele goederen, rykdommen, en Dienaaren.

De *Toorn Belfors* is vyf honderd trappen hoog, en gekroond met een koperen Draak, die zijn vleugelen zeer wyd uitspreid, en ten tyde van *Baldewyn, Graaf van Vlaanderen*, uit *Konstantinopolen* derwaarts gezonden is. In dezen *Toorn* hangt een *Klok, Roeland* geheeten, die elf duizend pond weegt.

Men telt binnen *Gent* over de vyf-en-vyftig Kerken, Kloosters, Gast-en Godtsbuizen, onder de welken de vier *Biddende Orders* gerekend zyn. De voor-naamste Kerk is *S. Jan Babtist*, of eigentlyk *S. Bavo* geheeten. In deze Kerk wierd *Keizer Karel* gedoopt

in het jaar 1500. en *Koning Philips* heeft 'er ook in het jaar 1559. d'Order van 't *Gulde Vlies* gehouden. 't geen toen de tweede maal was dat het daar in de Kerk geschiedde.

Te *Gent* zyn vyf ryke en machtige *Abdyen*, onder de welken *S. Pieters*, op *Blandyns-Berg* gelegen, zeer oud en groot is, en geweldig veel jaarlyksche inkomsten, en Recht-gebied over veele Dorpen en Vlekken heeft. Dit vermaard Convent is in 't jaar 640. door *Dagobert*, *Koning van Frankrijk*, gesticht, en na de verwoesting der Noormannen door *Karel den Kaalen* weder opgebouwd.

Voorts is deze overgrootte Stad gedeeld in zeven *Parochie-Kerken*, waar af *S. Bavo* en *S. Michiel* de voornaamsten zyn. Zy heeft ook den naam van *Burggraafschap*, en is d'eerste der vier Leden en de Hoofdstad van *Vlaanderen*. Zy was wel eer de machtigste en volkrykste van *Nederland*; maar door dien zy menigmaal haar grootheid misbruikte, is ze eenige reizen van 't ongeluk en haar eigene Vorsten geplaagd geworden, voornaamentlyk toen *Karel de Vyfde*, om haar in bedwang te houden, 't Kasteel liet stichten.

Binnen de Muuren van *Gent* zyn zes-en-twintig bewoonde *Eilandjes*, door middel van *Watervloeden* en *Grachten* gemaakt; gelyk ook, behalven de kleine, *acht-en-negentig* groote *Bruggen*, daar de *Koopvaardyschepen* gemakkelyk onder door vaaren; zes voornaamste *Water-* en over de *honderd Windmolens*, zonder de *Molentjes* en anderen die van menschen en paarden gedraaid worden; mitsgaders *dartien Markten* om allerhande *Waaren* te verkoopen, en onder allen de *Vrydags-* of *Week-Markt*, daar *Isabelle*, *Infante van Spanjen*, het Beeld van *Keizer Karel*, haar Vader, ter gedachtenis opgerecht heeft; en aan d'andere zyde ziet men *Alber-*

G E N T.

van Oostenryk, Zoon van Keizer Maximiliaanden en de gemelde *Isabella Clara Eugenia*, met groote eugde der Burgers in deze Stad hun intrede doen. *Gent* heeft ook een bezienswaardig *Stadhuis*, verouwd in het jaar 1618. uitwendig zeer sierlyk van maaksel, en van binnen verrykt met konstige Beelden, Schilderyen, en Vaanen, ter eere van *Artus* opgehangen.

De *Provinciaale* of *Landschaplyke Raad van Vlaanderen*, ingesteld in het jaar 1409 door *Johan*, *Heer van Bourgondien* en dit Land, en bestaande uit een President, twaalf Raaden, een Procureur Generaal, een Advocaat van de Vorstelyke Schat, en andere Amptlieden, heeft zyn zitplaats alhier. Alle rechten van *Vlaanderen* worden voor dezen Raad gebracht, doch men kan 'er af appelleeren aan den *Hoogen Raad van Mechelen*.

Noch heett men alhier *de Wettige Kamer*, wiens rechters, zonder appel of hooger beroep, over de eengoederen van het Landschap vonnissen: maar s't de nood vereischt, te weeten als'er swaare zaaen te slijfen vallen, neemen zy tot bystand de *Heccken* van den *Provinciaalen Raad*.

LOGEMENTEN.

Het goude Hoofd.

De gouden Appel.

De Swaan.

Het Hart.

Het Schild van Vrankryk.

Den Olifant.

De Windhond. } Op de Koornmarkt.

't Raadhuis van Brussel.

De Zevenstar, in de Veldstraat.

Vaar-

Vaarten van Gent op andere Plaatsen.

Op't Sas van Gent.

Alle dagen, 's middagsten I uur.

Op Brugge.

Alle dagen met de Barge, Somers ten II. en
Wintersten 8 uren.

Met Wagens.

Op Antwerpen.

Alle dagen, 's morgens ten 7 uren.

Op Brussel.

Insgelyks.

Op Kortryk.

Insgelyks.

O R D I N A N T I E.

Van d'ordinaris Boden, reizende van Gent
op de navolgende Steden en Plaatsen.

Antwerpen, alle dagen, in het Hart op de Koorn-
markt, 's Winters ten 10. en Somers ten 11 uren.

Aalst, Maandags en Donderdags, in de Kelder
onder de Leeuw te Putte; Dingsdags en Vrydags,
in de Kam in de Donkersteeg.

Oudenaarde, Maandags, Woensdags, en Vry-
dags, in Klein Oudenaarde by S. Niklaas-Kerk;
d'andere dagen by de Slomme Poort.

Aath,

G E N T.

Aath, Woensdags, te Putte onder de Leeuw.

Affenede, Maandags en Vrydags, tot de Schaarlypers by de groote Kraan.

Bergen in Henegouw, Donderdags in de Roode poort by S. Niklaas-Kerk; Saturdags in de vier Eeners by het Belfort.

Brugge, alle dagen, in het Vosje by de Hoogbrugge.

Brussel, alle dagen, by S. Niklaas-Kerk, ten 9 uuren.

Kortryk, alle dagen, in de kleine Sterre op de Koornmarkt.

Dendermonde, vier maal ter week, in den Hoyaart tot den Spadiers.

Dixmuide, Sondags, in de Veldstraat by 't Huis met de twee Toorns.

Engelmunster, Sondags, in Picardyen.

Eekelo, Dingsdags en Vrydags, tot de Bakkers in den Hoyaart.

Enguien, in de Leeuw te Putte.

Geersberge, Woensdags en Vrydags, onder de Leeuw te Putte, ten 4 uuren.

Hulst, Zondags, op de Slypstraat by de Brouwery van 't Peerdeken.

Inghene, in de Peperstraat by de drie Passagiers.

Issegem, Saturdags, in Picardyen.

Leuven, Vrydags te Putte tot den Ledekantmakers, Dingsdags in Picardyen.

Mechelen, Woensdags in klein Oudenaarde by S. Niklaas-Kerk, Saturdags op de Hoog-poort nevens het Swaard.

't Land van *Waas*, alle dagen met de Boden van Antwerpen, of in de platte Beurs; Vrydags tot den Bakkers op de Hoog-poort.

Ninove, Vrydags, in de Kam in de Donkersteeg.

318 R E I S - B O E K door de
Nivelle, en d'omleggende *Parochien*, Maandags
Vrydags, in de Maagd van Gent op de Koornmar-
ten 1 uur.

Nieupoort, met de Boden van Brugge.

Ostende, Dingsdags en Vrydags, in klein Oud
naarde by *S. Niklaas-Kerk*.

Rouffelaar, Saturdags, in *Picardyen*.

Ronse, Woensdags morgens, op de Reep acht
S. Jans Kerk.

Rumbeke, in *Picardyen*.

Tiel, Saturdags, in *Picardyen*.

Temst, Saturdags, in de Bruinvitch op de Hoo-
poort.

Sas van Gent, Maandags en Donderdags, tot
Schaarflypers op de Kraan-Leye, of in 't Sas aan de
Platte-leegeer.

Sottegem, Vrydags, te Putte.

Wakken, in de Peperstraat in de drie Passagiers

Zeeland, in de Swaan op de Koornmarkt, of op
de Kraan-Leye.

Ordinaris Boden.

Welke alle Weeken afgevaardigd worden
in het Post-Officie tot Gent.

Sondags en Woensdags, 's namiddags, op *Am-
sterdam*, *Rotterdam*, 's *Graavenhaage*, *Delft*, *Haar-
lem*, *Dort*, *Breda*, en alle andere Steden van Noord-en
Zuid-Holland.

Sondags en Woensdags, 's namiddags, op
Hamburg, *Rceermond*, *Venlo*, *Nimwegen*, *Kleef*,
Bremen, *Osnabrugge*, *Nieuburg*, *Berlyn*, *Lipstad*;
op alle de Steden in de *Koningryken Sweden*, *Deenmar-
ken*, en *Polen*; gelijk ook *Brandenburg* en *Pomeren*;
op

op Keulen, Frankfoort, Neuburg, Wirzburg, Ments, geheel Westfalen, Munster, Aken, 't Land van Gu-
lik, Limburg en Luxemburg, Rekkem, Maastricht,
Lnik, Spa, S. Truyen, Tongeren, en alle andere aan-
grenzende Plaatsen.

Sondags namiddag, en Donderdags voormid-
dag, op Middelburg, Vlissingen, Zierikzee, 't Sas
van Gent, en geheel Zeeland.

Woensdags en Saturdags, 's namiddags, op ge-
heel Engeland, Schotland en Ierland, langs Nicupoort
en Ostende.

Woensdags van 14 dagen tot 14 dagen, op ge-
heel Spanjen en Portugaal. Op den zelve dag, 's na-
middags ten 3 uuren precis, stuurt men een Ex-
pressen Bode met de voorzeide Brieven op Brussel,
om de zelve aanden gewoonlyken Post op Spanjen
mee te geeven.

Sondags en Vrydags, 's namiddags, op Opper-
en Neder-Oostenryk, Opper-en Neder-Hongaryen,
Croatien, Silesien, Moravien, Bohemen, Beyeren,
Tirol, Opper-en Neder-Palts, en de Landen van
Trier.

Vrydags, 's namiddags, op geheel Italiën, als
Venetiën, Rome, Milanen, 't Rijk van Napels, Sici-
liën, Sardanje, Genua, Mantua, Toskane, den
Kerkelyken Staat, Piëmont, Savoyen, alle de Steden
van het Venetiaansche Gebied, mitsgaders de geheele
Levant, Smirna, en Constantinopolen.

Alle dagen, 's namiddags, reist een Post op
Frankryk, Parys, enz. en op alle de geconquesteerde
Steden van Nederland, als Rijssel, Doornik, Douay,
Atrecht, Arien, S. Omer, Bethune, Valencyn,
Kamerik, Condé, Yperen, Meenen, langs Kortryk:
behalven dat die van Duinkerke 's Maandags,
Woensdags, en Saturdags vertrekt.

BRUGGE.

Deze Stad is gelegen op een zeer schoonen en effenen grond, drie mylen van de Zee, en heeft geen natuurlyke Watervloed, maar een zeer grooten Vaart of Gracht met konst en arbeid gemaakt, *d. Reye* genaamd, welke door verscheidene armen die daar uit spruiten en bevaarlijk zijn, de Stad in verscheidene deelen verdeelt. Maar dewyl deze Gracht niet bekwaamelyk zo diep gehouden kan worden, als de gelaadene Schepen vereiffchen; hebben de Bruggelingen over eenige jaaren, met onuitspreekelyke kosten en arbeid, dicht by d'eerste Gracht, op een bekwaame plaats, een andere gemaakt, zo diep en breed dat grooten Schepen van vier honderd vat met hun volle laading zeer gemakelyk uit de Zee tot aan *Brugge* kunnen komen. Aan den in- en uitgang van deze Gracht hebben zy, na 't voorbeeld 't geen tot *Damme* is, een wonderlyk en swaar werk doen bouwen, waar mede zy 't zoet water vande Gracht met een Schotdeur of houten Sluis, gelyk een Poort die in malkander sluit, ophouden dat het zich met het Zeewater niet en kome te vermengen. De zelve Sluis schut ook het Zeewater, dat 'er niet meer by het zoet invloeit als men begeert.

De Stad *Brugge* heeft ten Zuid-Oosten *Gent*, ten Zuiden *Kortryk*, ten Westen *Veurne*, en ten Noorden *Middelburg* in *Zeeland*.

't Is een grooten, machtigen en schoonen Stad, welkers omvang binnen de Muuren omtrent vier, en van buiten omtrent zes Italiaansche mylen begrypt, komende bykans overeen met *Leuven* en *Brussel*, doch zynde veel beter behuisd en bewoond.

B R U G G E.

Eerste die de Stad bevest en bemuurd heeft, was raaf *Boudewyn de Kaale*, omtrent het jaar 1490.

De Gebouwen tot den Godtsdienst en der menschen gebruik zijn hier meestendeel veel heerlyker en kostelyker als in eenige andere Steden van Land, met breede en rechte Straaten, groote en choone Plaatsen en Markten, waar af de gemeene, naar alles verkocht word, de grootste en schoonste, en de zes voornaamste Straaten, na zo veel hoofd-Poorten strekkende, een heerlyk gezicht geeven.

In deze Stad zijn over de *seftig Kerken en gewyde Vestichten*, onder de welken de *S. Donaets* de Hoofd-erk is, verciert met een heerlyke Vergadering van Kanonniken, die een Proost tot Opperhoofd hebben. Men ziet in de zelve het Graf van den oogvermaarden *Joannes Ludovicus Vives*, geboren te *Valencyn*, die de vermaarde Stad *Brugge* tot zyn woonplaats verkoozen had.

De Stad *Brugge* is gedeeld in zes deelen, en negen Parochien, daar het *Heilig Kruis* en *S. Catharina*, buiten de Poorten in de Voorstedengelegen, mede onder begreepen zijn. De voornaamsten van deze negen zijn, *S. Donaets*, *Onze Lievrouw*, en *S. Salvators*: voorders d'*Abdy van S. Clara*, een Maagden-Klooster; d'*Abdy van Eekhout*; en een *Mannen-Klooster voor de Reguliers Kanonniken*. In het *Eikenbosch* steekt ook uit dat van de *Jesuiten*, met een prachtig en Koninglyk Huis, 't geen op de kosten der Stedelingen gebouwd is.

Brugge maakt het tweede Lid van *Vlaanderen*, en heeft, na *Gent*, de voorzitting van alle de *Vlaamsche Steden*. Deze Stad bloeide langen tyd in voorspoed; maar toen de vreemde Kooplieden, door den aanwas van andere Steden, allengskens meer en

meer begonden te vertrekken, gevoelde zy groote vermindering in den Handel. Niettemin bleef 'er de Spaansche Natie, die zich met de Spaansche Wolhandel geneert, welke aldaar haar stapel heeft. Behalven deze Koopmanschap doet men te Brugge ook veele Handwerken; en zijn alle de Handwerkslieden begrepen onder *acht-en-seftig Ambachten*, waar af de Vleeschhouwers, Viskoopers, Makelaars, en Schippers de voornaamsten zyn.

LOGEMENTEN.

Het Hemelryk.

De Koning van Spanjen.

't Goude Hoofd, daar de Barge afvaart.

De vier Heemskinderen, by 't Minné-water.

De Halvemaan.

De 3 Koornbloemen, by de Kraan.

De Goude Poort, in de Vlamingstraat.

Het Hart.

De drie Monniken. } In de Steenstraat.

De Roode Leeuw. }

De Roode Poort, by de Hal.

't Mandetje, op de Markt.

't Goude Tonnetje, op d'Eyermarkt.

Vaarten op andere Plaatsen.

Op Gent.

Alle dagen de Berry, Somers ten 11. en 's Winters ten 8 uuren.

Op Sluis.

's Morgensten 8 uuren: 's namiddags ten 1 uur.

YPEREN.

Op Oostende.

Alle dagen.

Op Nieupoort.

Alle dagen.

YPEREN.

Deze Stad legt negen mylen van *Brugge* en dertien van *Gent*, en is sterker van gelegenheid als vesting, door dien men 'er niet wel aan kan komen. De Plaats is redelijk ryk, welbehuïsd en betimmerd, toewel niet kostelijk in 't oog: maar de Kerken en Kloosters zijn schoon en heerlijk. De *Hoofdkerk* is aan den Heiligen *Martinus* gewyd, en wierd naderhand een Bisschoplyke Kerk, toen de Stad tot lie heerlijkheid rees.

Hier is zo groote en ruime *Markt*, de *Heere-plaats* genaamd, als in eenige andere Steden van *Nederland*; en pronkt de zelve met een treffelijk *Stadhuis*, vier honderd twee-en-seventig voeten langen vyfzig breed, van oudts *de Hal* geheeten, voorzien met een binnenplaats en schoone vertrekken.

Men ziet hier ook verscheidene *Kloosters*, als 't *Abdy van S. Clara* voor Dochters, d' *Abdy van Reguliers Monniken*, vier *Kloosters der Biddende Orders*, en ettelijke *Gasthuizen*.

Deze Stad wierd na meeting bevonden duizend en honderd drie en-seventig roeden in 't rond grote weezen, beslooten met *negen Poorten*.

De *Kasteleny van Yperen* heeft onder zich *drie-en-lartig Dorpen*, met de ryke en machtige *Abdy van Reguliers Monniken*, *Zonnebeek* genaamd, en verscheidene anderen meer.

Boven de gewoonlijke Overigheid, heeft deze Stad haar Wet, de *Zaal van Yperen* genaamd, die onder haar bewind heeft zeven Kaffeleryen, waar af een alleen, te weeten *Kassel*, wel vier-en-twintig Vierfchaaren of Rechtbanken heeft. Voorts is *Yperen* het darde Lid van *Vlaanderen*, voorzien met een Burggraaffschap, en voert groot gebied. Haar omleggende landen zyn de vruchtbaarften van *Duitsch-Vlaanderen*.

De Stad *Yperen* wierd in de maand Maart des jaars 1678. terwyl men te *Nimwegen* met de Vredehandel bezig was, door den *Koning van Frankryk* ingenomen, die haar ook sedert in bezitting gehouden heeft.

LOGEMENT.

Au Roy de France.

Met de Wagen op *Menene*, *Dixmuiden*, *Belle* en *Ronselaar*.

DUINKERKEN.

Deze Stad, gelegen drie mylen van *Grevelingen*, zes van *Calis*, vyf van *Nipoort*, en twaalf van *Brugge*, is in het jaar 966. geligt door *Graaf Boudewyn*. Zy voert den naam van *Duinkerken*, om dat de Kerk zich zo hoog boven de Duinen aan de Schippers verthoont, dat ze hen voor een baak verstrekt. De Stad legt op een zeer bekwaame gelegenheid om Koophandel te dryven, en heeft van binnen veel treffelijke Gebouwen, en van buiten een groote Haven, die veële Schepen kan bergen.

De *Paroehie-Kerk* van deze Stad heeft een zeer hoogen Toorn, van waar men met helder weer te *Doevres* in *Engeland* kan zien. In deze Kerk is een
groot

DUINKERKEN.

groot en kostelijk Altaar van Marmersteen, 't geen over de 25000. guldens gekost heeft. *Keizer Karel* bouwde in het jaar 1535. aan de Noord zyde, een Kasteel, daar de Haven door beschermd kan worden. Ook heeft de Raad hier doen herstichten drie Huizen voor Melaatschen, en twee Baak-touens, tot wegwyzers der Zeelieden.

De voornaamste Geestelijke Gestichten zyn de Huizen der Jesuiten, Recollecten, en Kapucynen.

De Stad *Duinkerken* behoort tegenwoordig den *Koning van Frankryk* toe, en dient hem by gelegentheid van oorlog, gelijk ze voor heen haar Meesters altyd gedaan heeft, tot een roofoest.

LOGEMENTEN.

't Hof van Holland.

Ryffel.

's Landts Welvaaren.

S. George.

Vaarten van *Duinkerken* na *Wynoxbergen*, *Veurne*, en *Niepoort*.

GREVELINGEN.

Grevelingen, by de Zee op de Vliet *Aa*, legt tusschen *Calis* en *Duinkerken*; drie mylen van ieder. 't Is eertydts een treffelijke vermaarde Stad geweest, met een groote Zee-haven, maar naderhand bedurven, en dikwils bezocht van de Noormannen. 't Was lang daar na een doel en aanstoot in den Oorlog tusschen de Franschen, Engelschen, en Bourgondiers; zulks dat ze tot een eerlijken staat gebracht wierd.

Keizer Karel heeft hier een sterk Kasteel doen bouwen; en uit vrees van meer overvallen te worden,

326 R E I S - B O E K door de
den, wierd de Stad met vyf Bolwerken voorzien.

In het jaar 1644. wierd *Grevelingen* met belegering door de Franschen gewonnen; eenigen tyd daar na weder door de Spaanschen; en in het jaar 1648. geraakte het op den 28 Augustus in handen van de Franfchen, daar het sedert dien tyd aangebleeven is.

L O G E M E N T.

Aux Armes de France.

Vaarten op andere Plaatsen.

Op Boxborg, en St. Philips.

K O R T R Y K.

Deze Stad, zijnde een Hoofdstad van *Vlaanderen*, is zeer wel gelegen tusschen de Rivieren de *Seye* en *Mandere*, even ver van *Rijsel*, *Doornik*, *Yperen*, en *Oudenaarde*, te weten vyf mylen. 't Is een der oudste Steden van *Vlaanderen*, en tegenwoordig een fraaije Stad, met een oud Kasteel, redelijk sterk, en wel betimmerd met schoone huizen. 't *Kasteel* is ten naasten by vierkantig, met dubbelde diepe Grachten, met een steene muur over al opgehaald. De Stad heeft vier *Poorten*, met zo veel breede Straaten, welke als een ster van de Markt na ieder Poort strekken.

Buiten de Stadts Vesten zyn twee *Voorsteden*, voorzien met *Poorten*, *Grachten*, en *Vestingwerken*.

L O G E M E N T.

Aux trois Rois.

Vaart

OUDENAARDE.

Vaart.

Van Kortrijk op Rijffel met Wagens.

Alle dagen, 's morgens.

OUDENAARDE.

Legt op de Vloed de *Schelde*, vyf mylen van *Gent* en zeven van *Doornik*. Men vind, dat deze Stad van overlang een Graaffchap geweest is. 't Blykt ook, dat de Graaven alhier, als een Koninglijke Stad, veeltydts hun woonplaats hielden, en groote naarstigheit tot bevoordering van *Oudenaarde* aangewend hebben, zo in milde giften, opbouwning van heerlijke Kerken en Geestelijke Gestichten voor Mans- en Vrouwsperfoonen, als mede om de Bùrgers van dienstbaarheid t'ontlasten, hen vryheden en privilegien te vergunnen, en de Stad met goede Regeering te verzorgen.

't Is een groote sterke Stad, daar onder anderen een menigte Tapifferyen van allerhande soorte, en voornaamentlijk veel Lywaat gemaakt word. Hier is geboren *Vrouw Margriete van Oostenryk*, Zuster des *Konings van Spanjen*, en *Regente van wegen Zyn Majesteit in de Nederlanden*.

LOGEMENT.

De *Koning van Spanjen*.

Alle dagen een *Wagen op Geersbergen en Ninoue*.

R Y S S E L.

Ryffel word in 't Fransch gheeten *Liste*, in 't Latyn *Insula*, dat 's te zeggen Eiland: want het is, gelijk eenigen schryven, eertydts een Eiland geweest, gelegen in 't midden van veele Broeken en staande Wateren, die door tyd en menschen behendigheit uitgedroogd, en met aarde gevuld zyn. Anderen zeggen, dat het den naam hier voormaals gekreegen heeft van veele Eilandtjes, die hier omtrent in 't water lagen.

De Stad legt drie mylen van *Mecnen*, vyf van *Doornik*, en wat verder van *Yperen*. Zy is gesticht in het jaar 1007. door *Boudewyn met de Baard*, Graaf van *Vlaanderen*; en daar na heeft zyn Zoon, *Boudewyn de Goedertierene*, of *Boudewyn van Rijsfel*, die deze Stadt als zyn eigen Vaderland beminde, haar onder andere weldaden met vesten en muuren doen besluiten, en in het jaar 1066. de heerlijke *Kerk* en 't overschoon *Convent van S. Pieter* doen bouwen, 't geen hy met groote inkomsten, tot onderhoud der Monniken die hy daar stelde, begiftigde. Noch heeft men in deze Stad een *Klooster van Franciskaanen*, en twee van *Dominikanen*, mitsgaders d' *Abdy van Loba* of *Laudis* van *Bernardynen Monniken*. In het jaar 1152. wierd 'er door *Johanna van Konstantinopelen* een voor de *Vrouwen* van de zelve Order gesticht.

Binnen *Rijsfel* is een fraay *Kasteel*, daar men noch het oude overblyffel des *Kasteels van Buk* ziet, 't geen de eerste woonplaats is geweest van den Heer, tot bewaaring van *Vlaanderen* door den *Koning van Frankryk* gesteld, welke aldereerst *Forestier* of *Woud-Vorst* gheeten wierd, vermits hy Opziender van de *Wouden* en *Bosschen* was. In

D O U A Y.

In deze Stad, welke met de *Reken-kamer van Vlaan-
deren* vereerd is, word groote handel gedreeven,
waar door ze met recht voor een der treffelijkste
Koopsteden van *Nederland* gehouden word. Zy
heeft ook een groot en heerlijk gebied van Kasselery-
en en schoone Heerlijkheden: kort om, 't is de
voornaamste Hoofdstad van *Walsch-Vlaanderen*.

De Jesuiten hebben alhier aan de Vest een schoon
groot Collegie.

L O G E M E N T.

Aux trois Rois.

Met de Wagen op *Doornik*, en *Armentiers*.

D O U A Y.

Douay is gelegen op de *Watervloed Scrape*, vyf
mylen van *Lens* en *Kameryk*. 't Is een sterke Stad;
met veele Fonteynen, en schoone maar oude Hui-
zen. Daar zyn veele *Kerken*, onder de welken
Onze Vrouwe d'alderoudste is, zynde gesticht in 't
jaar onzes Heeren 500. ten tyde van *Clovis*, *Koning*
van *Vrankryk*, door *Axcanaldus*, Konnestabel van
dat *Koninkryk*. Noch heeft men'er verscheidene
Parochie-Kerken, als *S. Jakobs*, *S. Niklaas*, en de
H. Maagets; mitsgaders d'*Abdy der Cisternensen*,
S. Augustyns Order, *S. Benedictus*, d'*arme Clarissen*,
d'*Annonciaaten*, de *Dominikaanen*, de *Karmeliten*, de
Brigittynen, de *Zusters van S. Franciscus Order*, *S. Tho-
mas*, en *S. Juljanus*.

Ten tyde van *Philips de II. Koning van Vrankryk*,
iste te *Douay* gesticht een *Academie* of *Hooge School*,
die van *PAUL PAULUS* met groote vryheden begiftigd
wield,

330 REIS-BOEK door de
wierd, welke zodanig aanwies, dat 'er duizend
Toehoorders in de Philosophië waren.

LOGEMENT.

A la Place Royale.

Met de Wagen op *Valenciën, Arien en Aras.*

DOORNIK.

Doornik, by de Franschen *Tournay*, paalt aan *Henegouwe*, op de zyde van *Walsch-Vlaanderen*. De Stad is zo oud, dat men den oorspronk van haar naam niet en weet, waar over de Schryvers dan ook zeer verscheelenden van meening zijn, beweerende d'eenen deze end'anderen die giffing.

Zy is zeer wel gelegen op de *Schelde*, die'er midden door loopt, vier mylen van *Orchiers* en acht van *Douay*. 's Is een machtige sterke Stad, met een braaf Slot, welgebouwde Huizen, Kerken, Kloosters, en, Godshuizen. De *Hoofdkerk* is gesticht door *Koning Chilperik van Frankryk*, aan de *Maagzet Maria* gewyd, en met een ryke jaarlyksche gift beschonken. Deze Kerk is hoogelyk vermaard door 't *Kapittel van 's Gulde Vlies*, 't geen *Keizer Karel de V.* daar in het jaar 1531. gehouden heeft.

Wyders is *Doornik* een treffelyke Koopstad, hebbende ontallyk veel Handwerkslieden van allerhande soorten, welke twee-en-seventig Handwerken of Ambachten uitmaaken.

Deze Stad is een oud Bisdome. d'Eerste Bisschop *Eleutherius* is door *Paus Felix* in het jaar 494. ingesteld. Naderhand is deze Kerk meer als zes honderd jaar aan het Bisdome van *Noyon* in *Picardyen* onderdaanig geweest; tot dat, op de bede van *S. Bernard*, *Paus*
En-

A A L S T.

Eugenius de III. het Bifdom in het jaar 1146. in deze Kerk herftelde.

LOGEMENT:

De Failant.

Met de Wagen op *Arien*, *S. Amand*,
Condé en *Valenciyn*.

A A L S T.

Aalst is een Stad geflicht op de Watervloed de *Denre*, twee mylen van *Denremonde*, vyf van *Gent*, vier van *Bruffel*, en zes van *Mechelen*. Haar oorfpronk word geoordeeld van de Romeinen gekomen te zyn.

De *Parochie-kerk*, welke eens door den brand meeftendeel verdelgd, doch naderhand herfteld wierd, is gewyd aan de *Maaget Maria*, en aan den Heiligen *Martinus*, Biffchop van *Tours*.

Daar zyn metter tyd ook gekomen *Jefuiten*, *Kapucynen*, *Karmeliten*, en verfcheidene andere *Kloofsters*; mitsgaders een *Gafhuf* en *Munt*. 't Omleggende quartier van de Stad was eertydts genoemd *Brakant in Lotryk*, na dat de Stad *Lotryk* door die van *Gent* vernield was. Des Stadts Zegel en Metaalen *Arend* zyn noch in *S. Niklaas Kerk*.

In het jaar 1483. wierd tot *Aalst* een Landdag gehouden, alwaar door den Gezant van *Maximiliaan*, Roomsche Koning, zyn Dochter *Margareta* aan *Karel den VIII.* Koning van *Vrankryk*, toegezeid wierd.

Onder de Stad en Heerlykheid van *Aalst* behooren honderd en feventig Dorpen; en ftrekt zich de de zelve met haar paalen tot aan de Muuren van *Gent*

Gent en de Poorten van *Oudenaarde*. Noch is by de Stad *Aalst* gevoegd het *Land van Waas* en andere Dorpen, mitsgaders de vier *Ambachten*, zynde vier Steden, gelegen Noordwaarts na de Zee, daar de Stad *Hulst* de eerste af is. De drie anderen zyn *Axele*, *Bouchoute*, en *Affenede*.

LOGEMENT.

't Wapen van Holland.

Met de Wagen op *Gent*, op *Denremonde*, op *Ninove*, en op *Brussel*.

DENREMONDE.

Denremonde, by de Latynen *Teneramunda*, na de Vloed *Tenera*, in 't Duitsch *Deme*, alzo genaamd, om dat ze de mond van de *Deme* is, legt van *Gent*, *Brussel*, en *Meehelen* vyf mylen, en van *Antwerpen* zes. De Plaats is sterk van maaksel en gelegenheid; en eertydts, tot dankbaarheid, door die van *Brabant* gegeven aan *Diederik*, *Graaf van Vlaanderen*, als hy haar tegens die van *Grimbergen* bystand gedaan had. Daar word alle weeken een *Vleesmarkt* gehouden, met grootetoe-loop van volk.

Denremonde heeft verscheidene Oorlogsrampen en Belegeringen uitgestaan; en als *Parma* in 't jaar 1585. zyn beleg voor *Lillo* moest opbreken, sloeg hy het zelve voor deze Stad, welke, niet heel wel van volk voorzien, gedwongen wierd zich over te geeven.

LOGEMENTEN.

De Koning van Spanjen.

De Koning van Vrankryk.

Alle dagen met de Barg op *Antwerpen*, en *Gent*, en alle dagen met de Wagen op *Aalst*.

A T R E C H T.

Atrecht, by de Latynen *Atrebatum* genoemd, is gelegen omtrent een boogchoot van de Rivier *Scarpe*, zes mylen van *Douay*, acht van *Dourlens*, vyf van *Kameryk*, en veertiën kleine van *Atrecht*.

't Is een groote Stad, in tweën verdeeld, met byzondere Muuren; heetende het eerste gedeelte *la Cité* (de Burgt) en het ander *la Ville* (de Stad). De Burgt is klein, maar sterk van Schanffen en Bolwerken, en heeft d'overschoone *Domkerk van Onze Vrouw*, met een treffelyke Bibliotheek van geschreevene Theologische Boeken.

In het jaar 531. wierd *S. Vedastus* d'eerste Bisschop van deze Kerk, door *S. Remens* ingesteld: maar het Bisdóm van *Atrecht* is daar na met dat van *Kameryk* vereenigd; en van deze twee wierd een gemaakt. Hier door is deze Stad langen tyd zonder Bisdómsche Hoogheid geweest: doch dewyl sedert die van *Kameryk* zich onder de Heerschappy van Keizer *Hendrik de IV.* die een afvallige van de Roomsche Kerk was, hadden begeeven, zo heeft *Urbanus de II.* om hen te straffen, in het jaar 1095. de Stad *Atrecht* weder in haar voorige waardigheid gesteld.

De Bisschop van *Atrecht* is Geestelyk en Wereldlyk Heer van de Stad, stellende Wetten en Wethouders, Rechten en Rechters, maar kent alleenlyk den Graaf van *Artois* boven hem; want hy word van den Graaf genoemd, en van den Paus in zyn Staat bevestigd. 't Zelve Bisdóm heeft jaarlyks, na dat de jaaren vruchtbaar zyn, vier, vyf of zes duizend kroonen inkomen.

In de *Kerk van Onze Vrouw* word met groote eerbiedigheid, in een wonderlyke schat van *Gesteenten*, bewaard zekere soort van *Manna*, hebbende de gelykenis van *Wolle*, 't geen ten tyde van *S. Hieronymus*, gelyk hy zelve in zyn *Brieven* getuigt, uit den *Hemel* gedaald is. Dit *Manna* of *Hemelsch Brood* word somwylen, ten tyde van groote droogte, getoond, om *Regen* te verwerven.

Ook word hier in een *schoone Kapel*, staande op de *kleine Markt*, met de zelve eerbiedigheid, bewaard zekere *Kaars*, welke d'*Inwoonders* zeggen dat tot hun *welvaart* en *zaligheid* uit den *Hemel* gedaald is.

't *Ander gedeelte* van de *Stad*, *la Ville* geheeten, is zeer groot en sterk, zynde omringd met goede en vaste *Muuren*, *Vesten*, *Bolwerken*, en wyde en diepe *Grachten*, doch zonder water.

Hier is d'*Abdy van S. Vedastus*, die geoordeeld word de *rykste* van geheel *Nederland* te zyn, hebbende alle jaaren over de *twintig duizend dukaaten* inkommen.

Noch zyn in deze *Stad* verscheidene heerlyke *Kerken*, *Kapellen*, *Godtshuizen*, en andere treffelyke *Gebouwen*, zeer bekwaam voor d'*Inwoonders*, met konstige geplaveide en overwelfde *Kelders*, om in tyd van oorlog, gelyk wel gebeurd is, met hun *Huisgezin* en *Huisraad* hun vertrek in te nemen, en van 't *geschut* der *vyanden* bevryd te weezen.

In de *Stad Atrecht* zit de *Provinciaale Raad*, genaamd de *Raadkamer van Artois*, waar van d'*appellatiën* aan het *Parlement van Mechelen* gedaan worden.

De *Stad* is volkryk, en zeer wel bewoond, onder anderen van veele treffelyke *Kooplieden*.

Atrecht was ten tyde van *Cæsar* de *Hoofdstad* van een groote *Provincie*; ja ook ten tyde van *Karel de Kaale*,

A T R E C H T. j

Kaale, *Koning van Vrankryk*, en lang daar na, de *Hoofdstad van Vlaanderen*: maar *Artois* een Graatschap op zich zelve gemaakt zijnde, bleef deze Stad, gelijk zy ook noch is, de *Hoofdstad van Artois*. onder zich hebbende verscheidene Leenen en Heerlijkheden.

In het jaar 1596. den 26 Maart, incende de *Koning van Vrankryk* de Stad *Atrecht* te verrassen, daar hy by nacht met een Petard een Poort openkreeg; maar also een diergelijk instrument aan de tweede Poort niet wel wilde werken, alwaar de Meester kwam te sneuvelen, konden de Franschen niet in de Stad komen. Zy waren ook ter zelve tyd bezig met aan d'andere kant de Vesten te beklimmen; doch de ladders te kort zijnde, geraakten 'er alarm, en de Burgers in de wapenen, welke met hulp van weinige Spanjaarden den Vyand keerden, zulks dat de Koning met verlies van vyftig man en veele gekwetsten moest afwyken.

Doch omtrent een halve eeuw daar na, te weeten in het jaar 1640. wierd de Stad *Atrecht*, na een belegering van ongeveer een maand, niettegenstaande dat de *Kardinaal-Infant* haar trachtet ontzetten, aan de Franschen overgegeeven.

LOGEMENT.

't Wapen van Holland.

Met de Wagen op *Douay*, *Cameryk*, en *Dourlens*.

S. O M E R.

Deze Stad heeft haar naam gekreegen van een heilig Man, *Andomaris* of *Omer* geheeten, geboren te

Com

Constants, en Bisschop van *Terouane*, die alhier een Klooster met een kostelijke Kerk deed stichten, welke na hem *S. Omer* genoemd wierd. Zyn deugdzaam en voorbeeldelijk leven trok zulk een menigte van volk herwaarts, dat 'er een Stad gebouwd, en de zelve *S. Omer* geheeten wierd, tot gedachtenis van dezen heiligen Bisschop, die alhier in het jaar 695. kwam te overlyden.

S. Omer is een Frontier-Stad tegens *Vrankryk*, gelegen op de Rivier *Aa*, vier mylen van *Arien* en *Ardres*. Zy is zeer sterk, wel betimmerd, en versierd met allerley Huizen, onder dewelken ook het heerlyk *Palcis* van den *Abt* is.

Ook is de Stad redelyk bewoond van Volk, en heeft recht van *Kasselry*, en gebied over d'omleggende Landen en Dorpen.

By *S. Omer* is een zeer schoone en groote *Lak* of *Poel*, die uit geduurig leevende wateren ontstaat, en haar toeloop in de *Aa* of *Ha* neemt. In dit *Lak* of deze *Poel* leggen veel *Eilandtjes* en *Beemden*, met gras en klein geboomte, welke herwaarts en derwaarts op het water vloten en sweeven; en indien men een touw aan een van de boomtjes vast maakt, kan men het *Eilandtje* trekken waar men wil. Deze stukken Landts zyn zo groot, dat 'er ontallick veel *Koeijen* en *Schaapen* op kunnen weiden; 't geen waar en wonderlyk is. Onder de gemelde sweevende *Eilandtjes* onthoud zich een menigte van *Visch*, *Somers* en 's *Winters*, om van de hette en koude bevryd te weezen. Aan dit *Lak* of deze *Poel* staan veele *Huizen*, en onder anderen een groote en uitnemend schoone *Abdy*, *Clerarets* geheeten, van *S. Bernards Order*, welke hy zelve, zo men zegt, gesticht heeft.

Deze Stad wierd in de maand *April* des jaars 1677. door den *Hertog van Orleans*, des *Ko-*

C A M E R Y K.

Konings Broeder, na een korte belegering ingenomen.

L O G E M E N T.

l'Ecu de France.

Met de Wagen op *Cassel*, *Arien* en *Teroane*.

C A M E R Y K.

Cameryk, na 't schryven van *le Maire* en anderen, is gesticht en genoemd van *Cambre*, Koning der Cimbren en Tongren; en na de meening van *Paulus Amilius*, en anderen, is dit de zelve Stad welke *Cæsar Samarobrina* noemt, daar veeltydts van zijn Krygsvolk winterlegerde, en daar het Parlement en Generaale Raad van *Gallia* gehouden wierd; hoewel eenigen willen zeggen, dat *Samarobrina* de Stad *S. Quintyn* in *Vrankryk* is, certyd is in 't Latyn *Augusta Veromanduorum* geheeten, om dat ze gelegen is in 't Land van *Vermendois* in *Picardyen*.

Deze Stad legt op de Rivier de *Schelde*, die 'er door loopt, en zeven mylen van *Valencyn*.

Cameryk is schoon, groot, en sterk, en heeft een zeer vast Kasteel, gesticht door Keizer *Karel de V.* De timmering van de byzondere Huizen is schoon: de Kerken en Kloosters zijn heerlijk; maar in wonder en kostelykheid munt uit onze *L. Vrouw de Domkerk*, wiens Bisdome en gebied zich zeer wyd uitstrekt.

De Stad is ryk, en wel bewoond van Koop- en Ambachtslieden, die veelderhande sijn Lywaat maaken, ja jaarlijks boven de sestig duizend stukken. Dit Lywaat is zo sijn, dat men stukken vind van

538 REIS-BOEK door de
twee-en-twintig ellen lang, die in stof niet meer als
zes, zeven, of acht oncen weegen.

Hier is de heerlyke *Casselry Cambresis* genaamd
welke veele Dorpen en Vlekken onder zich heeft ;
ook het Kasteel *Cambresis*, zes mylen van de Stad,
daar in den jaare 1559. de Vrede tusschen de Chri-
stene Vorsten geslooten wierd.

't *Bisdom van Cameryk* word bevonden zeer oud
te zijn ; want d'eerste Bisschop is geweest *Dro-
gines*, een deugdelijk Man, die ten tyde der Wenden
als Martelaar gehandeld wierd.

De Stad *Cameryk* heeft veele rampen door oorlo-
gen en anders geleeden, en is eindelijk in de maand
April des jaars 1677. na een korte belegering,
door den *Koning van Frankryk* in persoon ver-
overd.

LOGEMENTEN.

Au Grand Roy de France.

Au Dauphin.

Met de Wagen op *Crevecœur*, *Arleux*, en met de
Barge op *Bouchain*.

MONS of BERGEN in Henegouwe.

Bergen, de Hoofdstad van het Graaffschap *Hene-
gouwe*, is, gelijk men by d'oude Schryvers bevind,
zo genaamd om dat ze op Heuvelen of Bergachtige
hoogtens legt, vyf mylen van *Enguien* en tien van
Brussel. Zy is sterk door konst en uit de natuur,
dewyl ze rondom in 't water gezet kan worden :
en boven deze voordeelige gelegenheid, heeft ze niet
alleenlijk swaare Muuren en Vesten, maar is met
drie zeer wyde en diepe Grachten en een oud Ka-
steel

steel versterkt. Wyders is de Stad groot en ruim, verciert met treffelijke byzondere Huizen en lustige Fonteynen: kort om, 't is een ryke Koopstad, daar veele Ambachten van verscheidene Handwerkers gedaan worden, doch inzonderheid van Saijette te maaken.

Door deze Stad loopt een vlietend Water, *Truelle* geheeten, 't geen zijn oorspronk neemt van verscheidene Fonteynen aan het Dorp *Marpen*. Deze Beek stroomt omtrent drie mylen ver na 't Westen in de Beek *Heine*.

In de Stad *Bergen* is de *Koninglyke Raad*, daar d'Appellen van het gantsche Land zich op beroepen, uitgezondert *Valencijn*; en hier worden de definitive Sententien of Eind-vonnissen gegeeuen, zonder te *Mechelen* of elders over te brengen.

Hier is ook het edel *Kapittel* en d'*Order der hoogvermaarde Kanonnikeffen*, gesticht en ingesteld door *S. Waltruda*, Hertogin van *Lotharingen*, ten tyde als 't *Hertogdom van Lotharingen* onder zich begreep *Henegouwe*, *Braband*, *Cameryk*, *Haspengouw*, *Ardenne*, en voorts al het land tot den *Rijn* toe.

De Stad *Bergen* is van Keizer *Karel den Grooten* niet alleenlyk begiftigd als de Hoofdstad van 't *Graaffschap Henegouwe*, maar ook byzonderlyk tot lof en eer van zo veel heilige Mannen en Vrouwen die daar omtrent den jaare 600. met een uitsteekende Godvrugtigheid hebben geleefd, en heiliglyk gestorven zijn, (als naamentlyk *S. Vaubert*, *S. Bertilda*, *S. Waltruda*, die de Kerken 't *Kapittel der Kanonnikeffen tot Bergen* gesticht heeft, gelyk hier boven gezegt is, *S. Vincent*, *S. Amand*, en meer andere Heiligen) tot een byzonder *Graaffschap* opgerecht, en heeft langen tyd verscheidene *Graaven van Bergen* gehad; maar zy dezen naam achterlaa-

tende, hebben eindelijk dien van *Henegouwen* weer aangenomen: welke Graaven, volgens de Schryvers van dat Land, uit het doorluchtig bloed van *Karel den Grooten*, doch van de vrouwelyke Stam, gesprooten zijn.

By deze Stad geschiedde de vermaarde Veldslag tusschen den *Prins van Oranje* en den *Hertog van Lutzenburg*, op den 11 September des jaars 1678. daags na de tekening der Vrede; in welke Slag de Franschen dapper gehavend wierden, en zeer veel volks verlooren.

LOGEMENT.

S. Anthonis.

Met de Barge op *S. Gillain*, en met de Wagen op *Binch* en *Roeles*.

V A L E N C Y N.

Deze Stad is gelegen in een lustige dellinge op de *Schelde*, die 'er door heen loopt, gelyk ook van binnen aan de zyde van de *Cardon-Poort* het Riviertje *Rouelle*; welke beiden zo overvloedig water bybrengen, dat 'er d'Inwoonders tot hun volkomene vernoeging af verzorgd zijn. Zy kan aan d'eene zyde door het middel van zekere daar toe gemaakte Sluizen meestendeel blank gezet worden, en heeft aan d'andere, behalven het Gebergte 't geen haar beschermt, sterke Bolwerken en Vesten, met zeer wyde Grachten; zulks datze eertyds byna voor onwinnelyk gehouden wierd.

Valencyn legt even ver van *Bergen* en *Ryffel*, te weten zeven mylen, en is een groote en schoone Stad, met veele heerlyke en kostelyke Huizen, waar

VALENCYN.

waar onder verscheidene van zeer oud maaktel gezien worden, mitsgaders een byzonder *Huis voor d' Artillery*. Haar voornaamste *Kerk* is gesticht door de Graavin *Richilde*, de *Maaget Maria* toegewyd, en van d'Inwoonders *Nôtre Dame la Grande* genaamd. Dit werk heeft niets vande nieuwe Bouwkonst, maar is op d'oude wys heel kostelyk gebouwd, en verciert met veele schoone Pilaaren, ten deele van Marmer en ten deele van Porfyrsteen, welke in een driedubbelde ordening onderscheiden worden, wonderlijke Boogen maaken, en boven en beneden groote ruimte aan de wandelaars geeven, 't geen aangenaam en vermaakelyk t'aanschouwen is.

De tweede *Hoofdkerk* is aan den Heiligen *Johannes* gewyd, een werk veel nieuwer als het voorgaande, en gesticht door *Pepijn*, Vader van *Karel den Grooten*, Koning van *Vrankrijk*, of, gelyk anderen zeggen, door den Koning *Thierry*.

Daar zyn noch andere *Kerken*, en drie *Kloosters der Biddende Order*, en in een der zelve de groote en schoone *Kerk* van den Heiligen *Franciscus*, verciert met de heerlyke Graven eeniger Vorsten van *Henegouwe* en *Valencijn*, pronkende met geleerde Gratschriften; mitsgaders verscheidene andere *Kloosters*, *Gasthuizen*, en *Godtsdienstige Gestichten*, gelyk ook een *Collegie* daar de jeugd door veele geleerde Mannen in 't Latyn en Grieksch onderweezen word.

Aan d'eene zyde der Stad, na de *Schelde*, ziet men een oud groot Hof, 't geen eertydts 's Graaven-Hof genoemd wierd, ter oorzaak dat de Graaven van *Henegouwe* en de Heeren van *Valencyn*, om d'aangenaame Lucht, zich dikwils aldaar onthielden. Dit Hof is gebouwd door Graaf *Baldewyn*,

die, om dat hy veel Gebouwen slichtte, den bynaam van *Bouwer* verkreeg. Al 't geen dit Paleis in zyn omkring besluit, is aan de *Parochie van den Heiligen Joannes* onderworpen, die onder 't gebied van *Henegouwe* gerekend word, welke Heerschappy zich ook over dit deel van de *Schelde*, 't geen aan het Hof spoelt, en over de tien Bruggen die over de *Schelde* leggen, uitstrekt.

Noch munt onder veele heerlyke Gebouwen uit het Hof, gemeenlyk de *Halle* genaamd, staande op de Markt, wiens Gevel van gehouwen steen opgehaald, en met veele vensters en groote deuren versierd is. Daar benevens vertoont zich, van een zelve hand gemaakt, *S. Pieters Kerk*, en ter andere zyde het uitmuntend schoon *Uurwerk*, 't geen niet alleenlyk de uren aanwyft, maar ook den loop van de Maan en alle de Planeeten. By dit *Uurwerk* is de *Koornmarkt*, groot en ruim, daar men voor het kwaad weder onder schuilen gaat. Boven het gemelde Gebouw, de *Halle*, word de *Wolle* verkocht, en achter is het *Sehermschool*, 't geen tot de verkooping der *Lakenen* geschikt is. Hier zyn ook de *Kamers voor d'Overigheid van de Stad*, welke ruim en groot bennen, mitsgaders een gemeen *Gevangenhuis*; invoegen dat dit Gebouw van een wydluftigen omvang zynde, de Stad grooten dienst doet. 't Is eerstelyk gesticht door *Willem den Goeden*, Graaf van *Henegouwe*, *Holland*, en *Zeeland*.

In de Stad *Valencyn* is onder andere Heeren geboren Keizer *Hendrik de VII.* van dien naam, die ook *Graaf* of *Hertog van Lutsenburg* was; mitsgaders *Maria*, d'eenige Dogter van *Karel den Stouten*, Hertog van *Bourgondien*: hoewel eenigen zeggen, dat zy te *Brussel* geboren zou weezen.

Deze Stad strekt haar Heerschappy over d'omleggende Landen, onder den tytel van *Ambachten*,

VALENCYN.

ten, wyd en breed; en bestaat de zelve uit drie Standen. te wecten uit Prelaaten, Edelen, en Overigheid.

Niettegenstaande de groote sterkte van *Valencyn*, daar wy hier voor afgesproken hebben, geraakte deze gewichtige Stad byna zonder moeite in het geweld der Franschen. De belegering was 'er voor geslagen op den 1 Maart des jaars 1677. onder den Hertog van *Luxenburg* en *Montal*. Op den 4 kwam de Koning daar zelve voor; en tusschen den 9 en 10 de Trenchen geopend, en vervolgens eenige kleine Posten ingenomen, en de Franschen op den 15 zonder groot verlies dicht aan de voet van een gekroond Hoornwerk gekomen zynde, besluit Zijn Majesteit, om met het gewoonlijk werken geentyd te verliezen, het gezeide Hoornwerk van vier kanten te gelijk aan te tasten. De Contrescarp wierd met kleinen arbeid vermeesterd, dewyl 'er weinig Verweerders in waren, en dezen de wyk na het gekroonde Hoornwerk namen, daar zy in de zelve drift ook uitgedreeven wierden, alsmede uit een Halvemaan daar ze zich in hadden begeeven. Een gedeelte van de Bevelhebbers en Soldaaten der Belegerden, begaven zich voorts in de ruimte van een Ravelyn, *de Pastey* genaamd; maar aldaar mede van de schrik gevolgd, hielden geen stand, en vlooden na de Stad: onder welk onordentelyk vluchten de Franschen, onder hen vermengd, ook binnen geraakten, welke zich aanstonds meester van het winket maakten, langs de wallen liepen, zich aldaar beschansten, en het geschut na de Stad keerden, waar door die van binnen gedwongen wierden zich op discretie over te geeven. En aldus wierd de Koning meester van deze treffelyke Stad, zonder noch

344 REIS-BOEK door de
eenig Buitenwerk daar van gewonnen te heb-
ben.

LOGEMENTEN

In Ons Lievrouw.

Au duc d'Orleans.

Au Prince de Condé.

Met de Wagen op *S. Amandt* en *Condé*.

H A L L E.

Word ook genoemd *Nôtre Dame de Haux*; is ge-
sticht op de Vloed de *Seine*, die 'er door heen loopt
en gelegen drie mylen van *Brussel*, op d'uiteerste
paalen van *Braband* en *Henegouwe*. 't Heeft een zeer
schoone Kerk, ter eere van de *Maaget Maria* ge-
wyd, daar men zegt dat veele Mirakelen geschied
zyn; waar over de Plaats niet alleen uit deze Lan-
den, maar ook uit *Vrankrijk* en andere Gewesten
veel bezoek krijgt.

LOGEMENTEN.

Den Engel.

De Roos.

LUTSENBURG.

De Hoofdstad van het Landschap, geeft den
naam aan het zelve. Zy is zeer wel gelegen, groot,
sterk, en redelyk wel betimmerd. De *Hoofdkerk*
is na *S. Nicolaas* genoemd. Daarenboven is 'er een
treffelyk *Klooster*, 't geen, zo men zegt, en als de
Geschriften in de muur getuigen, een der eersten
van *S. Franciscus* Order is, gesticht ten tyde van zyn
leven. In de Kerk van dit *Klooster* legt begraven
Johan van Lutsenburg, Koning van *Bohemen*, Zoon van
Keizer Hendrik de VII. en Vader van Keizer Karel de

N A M E N.

IV. welke *Johan* in den oorlog met den *Koning van Frankryk* tegens d'Engelschen in het jaar 1348. verlaagen wierd.

De Stad *Lutsenburg* heeft in oude tyden veel tegenspoeds geleeden , als weezende een spiegel van oorlogsveranderingen : maar de voorgaande rampen achter wege latende, zullen wy alleenlijk zeggen, dat ze in den jaare 1684. na een korte belegering, door den *Koning van Frankryk* veroverd wierd, onder wiens heerschappy zy tegenwoordig behoort.

LOGEMENT.

Auduc de Luxembourg.

N A M E N.

Deze Stad, de Hoofdstad van het Landschap, en met de Bisschoplijke waardigheid verciert, is gelegen tusschen twee Bergen, op de slinker zyde van de kant der *Maas*, acht mylen van *Leuven* en *Luik*, en tien van *Brussel*, en word bewaterd door de Rivier de *Sambre*, die 'er door heen loopt. Zy is zeer fraay, heeft een sterk *Kasteel*, en een schoone *Hoofdkerk*, gewyd aan *S. Albin*. 't Was van oudts een *Graaffschap*, met heerlijk wyd en breed gebied. Hier word ook gehouden de *Koninglyke Raad* van dit Land, die te *Mechelen* appelleert.

LOGEMENT.

De Koningin van Spanjen.

Voornaamste Steden van Vrankryk.

P A R Y S.

D'Oude en wydvermaarde Stad *Parys* legt aan de Rivier de *Seine*, en is onder alle de Steden in *Vrankryk*, ja in geheel *Christenryk*, d'oudste, de grootste, en volkrykste. Zy is gebouwd seventig jaar voor d'eerste slichting van *Troyen*, vier honderd acht-en-negentig jaar voor d'opbouwning der Stad *Romen*, en duizend vier honderd zeventien jaar voor de geboorte van onzen Zaligmaaker *Jesus Christus*.

De Stad legt in 't rond als een appel, heeft veertien Poorten, en rondom Grachten, Wallen en Muuren, daar haar eenen *Philippus Augustus*, gebynaamd *Dieu-donné*, nevens een Provoost en Schepens, in het jaar 1190. mee voorzien heeft. Zy word gemeenlijk afgedeeld in drie deelen, te wecten 1. *la Cité*, zijnde het middelste deel, 't welk van de *Seine* als een Eiland omringd is, hoewel 'er noch meer Eilanden in de *Seine* lagen, die nu al meest bebouwd, en met bruggen aan de Stad zijn gehegt. 2. *d'Universiteit*, tegen 't Zuiden, aan de welke vyf Voorsteden zijn; als *S. Germain*, onder alle de Voorsteden van *Parys* de voornaamste, *S. Michel*, *S. Jacques*, *S. Victor*, en *S. Marceau*: 3. *la Ville*, tegen 't Noorden 't geen het grootste deel van de Stad is, daar de rykste en voornaamste hieden in wonen, en waar aan men ook vyf Voorsteden heeft, naamentlijk *du Temple*, *S. Martin*, *S. Denis*, *Montmartre*, en *S. Honoré*. Nu willen wy, op dat wy de Stad *Parys* te ordentlijker

lijker mogen beschryven, deze drie voornoemde deelen der Stad voor ons neemen, en de voornaamste Timmerazien, Paleizen, plaatsen en oorden, welke in ieder der zelve te zien zijn, verhaalen.

La Cité, gelijk gezegt is, is het middelste deel der Stad, in een Eiland, 't welk de *Seine* maakt, gelegen. Alhier is te zien I. *l'Eglise de nôtre Dame* (Onze Lievrouw Kerk) die voor de grootste van geheel *Vrankryk* gehouden word. II. *het Paleis*, door *Philips den Schoonen* gebouwd, zijnde een groot en ruim Gesticht, eertydts der Koningen woning, maar naderhand tot het Parlement verordend, 't voornaamste van gantsch *Vrankryk*, voor het welk zich de Vorsten des Ryks, ja de Koningen zelve moeten stellen. Voor dit Paleis ziet men een Hof, *la Court S. Eloi*, of *la Court du Change* genaamd, daar de Kooplieden alle dagen 's morgens en 's avonds ten tien en vyf uuren te samen komen. In den ingang van het gemelde Paleis, by de trappen, staat het Beeld van een Graaf, die den schat van den Konigs *Philips den Schoonen* beroofd zou hebben. Vervolgens komt men aan een groote Zaal, *la Salle du Palais* genaamd, alwaar, gelijk ook voor de Zaal en in alle de Galderyen, als mede op het Voorhof van het Paleis, allerhande Winkels of Kassen zijn, daar men koopen kan 't geen men van nooden heeft. In dezelve Zaal staan alle d'Afbeeldsels der Koningen van *Vrankryk* van *Pharamond* tot *Hendrik den III.* Voorts zyn 'er veele onderscheidentlijke kamers, in welke ieder byzondere Rechtszaaken verhandeld worden.

Wyders heeft men in dit deel der Stad noch vyf Bruggen aan te merken, die altemaal over de *Seine* leggen, en, even als de Straaten aan beide de zyden

den met Huizen betimmerd zyn. De drie eerſter dezer Bruggen gaan van *la Cité* in *la Ville*, en de twee anderen van *la Cité* in *d'Univerſiteit*. Noch is 'er een zesde, zynde een lange breede Brug van ſteen, tegen over d'*Auguſtyner Kerk* gebouwd, langs de welke men van *d'Univerſiteit* en der zelve Voorſteden niet alleen na de Stad, maar ook na de Voorſtad gaan kan, en werd *le Pont Neuf*, *le Pont Henry*, of *le Pont des Auguſtins* genoemd, door Koning *Hendrik den III.* in den jaare 1578. aangevangen te bouwen, en door zyn Nazaat *Hendrik den IV.* voleindigd, die daar van koper op 't midden der Brug zeer treffelyk te paart geſteld is. Deze Brug is zo breed, dat 'er drie Karoffen nevens malkanderen kunnen ryden; en zijn aan beide de zyden ook verhevene wandelplaatſen, zo breed dat op iederzes perſoonen nevens den anderen gaan kunnen. Sedert zijn 'er noch verſcheidene nieuwe Bruggen gemaakt, zulks dat deze Stad om haar dagelykſche verandering naauwelyks te beſchryven is.

Noch zyn 'er in dit gedeelte der Stad verſcheidene Kerken, Klooſters, en andere Geestelyke Geſtichten, waar onder, om ſtilſwygens over d'anderen heen te ſtappen, de voornaamſte is *l'Egliſe Notre Dame*, een ſchoon, groot en heerlyk Gebouw, ſtaande meeftendeel op paalen in 't water aan de *Seine*, ter lengte van honderd vier-en-seventig, en ter breedte van ſestig treden, hebbende honderd en twintig pilaaren en vyf omgangen, ter beide zyde vyf-en-veertig Kapellen, en elf Deuren, waar af de voornaamſte driedubbeld is, boven met acht-en-twintig Koningen in ſteen gehouwen, onder de welke Koning *Pepijn* op een Leeuw zit. Deze Kerk is voorzien met vier Toorns, waar onder twee zeer ſchoon, hoog en vierkantig zijn, en,

be-

Behalven d'anderen, twee geweldige groote Klokken hebben, welker eene, *S. Maria* genaamd, met twintig, en d'andere met twaalf of zeffien mannen geluid moet worden; zulks dat men 'er het geklank by nacht, of stil weer, by de zeven Fransche mylen af hooren kan.

l'Université, het tweede deel der Stad, is tegen t Zuiden gelegen, en word alzo genoemd om dat de *Parysche Academie*, benevens de Collegien, aldaar is, en dat 'er de Professoren en Studenten, met de Boekverkoopers, meestendeel hun wooning hebben. d'*Universiteit* is eerst gefondeerd door *Karel den Grooten*, in den jaare 796. daar toe aangemaand door den geleerden *Alcuinus*, zyn Leermeeester: maar Koning *Robert*, de Zoon van *Hugo Capet*, dien men zegt een goed en geleerd Heer geweest te zyn, heeft de eerste de *Rectores* en *Procuratores* aldaar ingezet, en hen, gelyk ook de gantsche *Academie*, met heerlyke Privilegien begiftigd. Alle drie maanden word 'er een nieuwe *Rector* gekoozen. Hy gaat in *Actis publicis* boven Vorsten, Kardinaalen, Bisschoppen, en Vorstelyke Ambassadeurs; en als de *Koningen van Vrankrijk* begraaven worden, naast aan 't Lyk. Nevens den *Rector* zyn 'er noch vier *Procuratores*, welke uit vier Natien, daar d'*Universiteit* uit bestaat, verkoozen worden; als een *François*, waar onder zyn de *Spanjaarden*, *Italiaanen*, *Grieken*, en andere *Oostersche Natien*; een *Duitscher*, die onder zich heeft de *Noordsche Natien*, als die van *Polen*, *Deenmarken*, *Sweden*, *Engeland*, *Schotland*, enz. mitsgaders een uit *Picardyen*, en een uit *Normandyen*. De menigte der Studenten alhier is den enen tyd grooter als den anderen; maar dik wils zyn 'er over de tien, twintig, en dertig duizend beyonden.

Wat de Collegien belangt, die maaken een getal uit van over de vyftig, en hebben meest altemaal hun eigene Kerken en Kapellen: behalven noch meer andere Kerken en Geestelyke Gestichten welke in dit gedeelte der Stad gelegen zyn.

Onder de Wereldlyke Gebouwen alhier heeft men *le Palais des Termes* (*Palatium Thermanum*, of 't *Palais der Badstoven*) 't geen de Keizer *Julianus den Apostaat* gebouwd en bewoond heeft, doende het water van het Dorp *Arcueil na Gentille* in zyn Baden leiden; welke Baden hier als noch te zien zyn.

De Voorsteden van dit gedeelte zyn vyf in 't getal I. *S. Victor*, voerende den naam van 't treffelyk Klooster, daar in gelegen, welkers Abt een der vier voornaamsten van *Parys* is, die hun eigene Jurisdiccie of gebied hebben, en den Bisschop niet onderworpen zyn. De Monniken zyn van *S. Augustyns* Order. Dit Klooster zegt men een rykdom te hebben, die met *S. Denys* vergeleeken mag worden; mitsgaders een der treffelykste Bibliotheecken van *Vrankryk*. II. De Voorstad *S. Marceau*, die wegens haar grootte in Stad en Voorstad verdeeld is. Daar ziet men voor eerst het Klooster der *Cordeliers* of *Franciskaanen*, genaamd *les Cordelieres S. Marcel*, welke daar ingevoerd zyn door de Huisvrouw van den Koning *S. Louis*. By deze Nonnen zyn ook Monniken, die op hun kap een graauwen hoed draagen. Wat meer inwaarts ziet men de *Parochie-Kerk van S. Hypolitus*, en dicht by 't Klooster die van *S. Marcellus*, daar deze Voorstad haar naam van heeft, welke de beroemden Held *Roeland*, Graaf van *Blaye*, Zusters Zoon van *Karel den Grooten*, aangevangen heeft te bouwen. Niet wyd van 't Klooster is *S. Martens Kerk*, en by de Stadts Poort de groote *Parochie Kerk van S. Madard*. In deze Voorstad maaken de Nederlanders schoon Tapytwerk.

P A R Y S.

II. Van hier voortgaande, komt men in de Voorstad *S. Jacques*, daar men een *Kapucynen Klooster* ind, gelijk ook het *Klooster en Gasthuis van S. Jacques du haut pas*, of *S. Jacobi de alto passu*, mitsgaders at van *nôtre Dame des Camps*, 't geen eertydts een Tempel van *Ceres* en *Mercurius* geweest is. Hier icht by ziet men een verheven werk, zynde een *Waterleiding*; waar door het water drie mylen veegs gebragt word tot in 't *Hôtel de Luxembourg*, et heerlijk Paleis van *Maria de Medicis*, Moeder an *Lodewyk den XIII.* staande in de Voorstad. V. *S. Germain*, 't geen ver over de twee honderd uizend kroonen van bouwen gekost heeft. Ook icht men by *S. Michiels-Poort* twee zeer oude *Geelichten* in de Stadts Grachten uitkomen, welken nen zegt twee Sloten te wezen die over de twaalf onderd jaaren gebouwd zijn. In deze Voorstad is het *Klooster der Karthuizer Monniken*, (*les Charreux*) zynde een zeer groot begryp, met een schoonen Hof daar achter. Aan een van de Poorten dez zes Kloosters knielt de *Koning Hendrik de III.* nevens een menigte *Geestelyke* lieden voor een *Marien-Beeld*. Eindelyk volgt ten V. *le Faubourg de S. Germain* (de Voorstad *S. Germain*) de schoonste en grootste van allen, hebbende een gezonde lucht, in de welke d'Engelsche, Hollandsche, en andere *Gezanten*, nevens veele treffelyke *Heeren* hun wooningen hebben. De *Hoogduitsche*, *Nederlandsche*, en andere *Natien*, die te *Parys* een wyl meenen te vertoeven, verkiezen gemeenlyk alhier hun woonsteden, en zulks wegens de bekwaame gelegenheid, schoone huizen, en goede exercitien welke aldaar gehanteerd worden. Deze Voorstad voert haar naam van dat treffelyk *Klooster S. Germain des Prez*, 't geen mede buiten de *Jurisdic tie*

352 R E I S - B O E K door de
van *Parys* is , en het gebied over deze Voorst-
heeft.

La Ville , zynde het darde gedeelte van *Parys* , le
in 't Noord-Oosten , is het grootste , en dicht m
heerlyke huizen doorbouwd ; zulks dat het allec
wel onder de grootste Steden van *Frankryk* gereket
zou mogen worden. Men telt'er twee honder
tachtig Straaten , een-en-dartig Kerken , tien Kloo-
sters , vier Gasthuizen , en zes Kapellen. I. by d
Poort *S. Antoine* ziet men het *Celestiner Klooster*
vertoonende boven de poort het Beeltenis van K
ning *Karel den V.* In de Kerk is een Kapel , alwaar d
Grasschriften van eenige Vorstelyke Persoonen , z
van den Huize van *Bourbon* als *Orleans* , te leeze
zyn. Ook leggen , behalven meer anderen , alhie
begraaven de Herten van *Koning Hendrik den II*
en den Konnestabel *Anne Montmoranci*. II. *à la Ru*
de S. Antoine (in *S. Antonis*-straat) een *Jesuiten Colle-*
gie , te vooren de Kapel van *S. Louis* geweest , staan-
de recht over de *Fontein de Birague*. III. *S. Jean de*
Greve , een voornaame Parochie-Kerk met een groot
Kerkhof. IV. by de Poort *du Temple* een Kerk en
grootte plaats , zynde in de rondte bykans als een
klein Stedetje , die wel eer den *Tempeliers* toebe-
hoord heeft , welke zo om hun Kettery , als snood
Sodomitisch leven , in het jaar 1310. onder *Koning*
Philips den Schoonen , met menigte te *Parys* verbrand
zyn , wordende den overigen het Rijk ontzegt , en
hun goederen aan de *Johanniten* , of *Ridders van Rhod-*
es , (nu van *Malta*) gegeven. V. by de Poort
S. Martyn het aanzienlyk *Klooster van S. Martinus* ,
een groot begryp , met een muur omvangen , en
een der vier Geestelyke Gestichten welke den *Bis-*
schop van Parijs niet onderworpen zyn , maar hun
eigen gebied hebben. In den omgang van dit Kloo-
ster ziet men een zo konstig geschilderd Vrouwen-
beeld ,

beeld, dat geen Schilders uit *Duitschland*, *Nederland*, *Italien*, of elders onderneemen durven een diergelijk te maaken. VI. niet ver van daar de *Parochie-Kerk S. Nicolas de Champs*, welke zeer schoone Kapellen heeft, waar onder de treffelijkste is die van *Montmorency*, zijnde deze Kerk-op acht-en-negentig pilaaren gebouwd. Noch zijn 'er in dit gedeelte der Stad, behalven veele andere Gesichten van weinig belang daar wy stillwygens over heen stappen, VII. het *Klooster des Filles Penitentes* of *repenties*, de *S. Magliore* genaamd, daar de bekeerde Hoeren zich in begeeven. Men zegt, dat op die plaats wel eer de Parysche Galg gestaan heeft. VIII. *l'Hospital du S. Sepulchre* ('t Gasthuis van het H. Graf) daar eenige Kanonniken zyn; en kunnen de geenen, die van 't Heilig Graf komen, hier een tyd lang blyven, en gespylt worden. IX. De *Kerk* en 't *Kerkhof des Innocens* of *S. Innocens*, zijnde het grootste Kerkhof van *Parys*, en hebbende veele schoone Grafschritten, onder anderen een van een Vrouw, *Jolande Bailly* genaamd, gestorven 1514. ter ouderdom van acht-en-tachtig, en na een Weduwlijken staat van twee-en-veertig jaaren, welke twee honderd vyf-en-negentig Kinderen en Kindtskinderen uit haar ligchaam voortgeteeld gezien heeft. Dicht aan dit Kerkhof, in een klein straatje, *la rue de fer* genaamd, is in den jaare 1610. de dapperen Held *Hendrik de IV.* in zyn karos na 't *Arsenaal* rydende, door den vervloekten Moordenaar *François Ravallac* omgebracht. Deze Kerk zou in het jaar 1183. van de goederen der uitgejaagde Jooden gebouwd, en na d'onnozele Christ-vermoorde Kinderen *des Innocens* genaamd weezen. X. de *Parochie Kerk van S. Eustachius*, de grootste *Parochie* van *Parys*, daar somtydts tegen Paasch wel veertig duizend

duizend menschen communiceeren. XI. de Kerk en 't Klooster der drie honderd Blinden, *l'Hospital des quinzevingt Aveugles* geheeten, gebouwd door den Koning *S. Louis*, ter gedachtenis van drie honderd blinde Ridders welken hy van de Barbaaren gekocht had. Doch dit zy genoeg van de Geestelijke Gebouwen.

Dit deel van *Parys* heeft zes Voorsteden en zeven Poorten. I. *Le Faubourg de S. Antoine* (de Voorstad van *S. Antonis*) nevens de Stadts Poort die den zelve naam voert, waar langs de *Seine* door de Stad vliet, zijnde een nieuw begrip, van tyd tot tyd met schoone huizen verciert, en onder de zelve het Klooster *S. Antoine de Champs*. II. De Poort en Voorstad *du Temple*, die niet heel groot is. Tusschen deze Poort en de Voorstad *S. Martin* legt dat wydlustig schoon Gast-of Lazarus-huis, *l'Hospital de S. Louis* genaamd, 't geen Koning *Hendrik de IV.* met onuitspreekelijke kosten voltimmerd heeft. De huizing is een groot, sterk en heerlijk getimmer, beter een Koninklijk Paleis als huisvesting der krankengelykende. Daar zou plaats voor tien duizend menschen weezen. In pestilentiaale tyden worden 'er, behalven twee duizend arme en gebrekkelijke lieden die men 'er dagelijks onderhoud, alle de geenen die met vuurige ziekten besmet zijn ingebracht. Haar Apotheek is waardig om te zien. III. De Poort *S. Martin*, nevens haar Voorstad, die groot is, en haar eigene Parochie Kerk heeft, *S. Laurens* genaamd. Buiten de zelve ziet men dat wydberoemde Hoofdgerecht *Montfaulcon*. IV. De Poort en Voorstad *S. Denys*, daar noch een andere Voorstad by legt, *la Ville neuve* (de nieuwe Stad) genaamd. Van hier komt men (V) aan de Poort en Voorstad *Montmartre*: op welken Berg tegenwoordig een Kapel staat, ter plaatse daar de drie Martelaar en

laaren *S. Dionysius*, *Eleutherius* en *Rusticus* onthald zouden zyn. Noch staat op den zelve Berge een *Nonnen-Klooster*, door de Huisvrouw van Koning *Lodewyk de IV.* ter eere van *S. Ursel* gebouwd.

VI. De *Poort* en *Voorstad S. Honoré*, in de welke de volgende Kerken en Geestelijke Gestichten te zien zijn: als eerstelijk ter rechter hand die van *S. Rochus*, daar meest alle Zondags namiddag in 't Hoogduitsch gepredikt word: 't *Klooster der Hervormde Jacobynen*, zijnde noch een nieuw gebouw: de *Capucynen*, welke vrouwen na den Regel van *S. Franciscus* leven, volgende de *Capucynen* na in leven en kleeding, gesticht door *Ludovica Lotharingia*, Huisvrouw van Koning *Hendrik de III.* de *Kapucynen*, door den voornoemden *Hendrik de III.* ingevoerd; doch deze Monniken laaten zich niet met dat Klooster niet vernoegen, maar hebben over eenige jaaren een veel grooter in de *Voorstad S. Jacques* gebouwd: *Les Feuillans*, of *Geesselaars*, zijnde van d'Order van *S. Benedictus*, welchen de gemelde Koning *Hendrik de III.* In den jaare 1587. mede ingesteld heeft. Die in dit Klooster wonen, zijn meestendeel van Adel. Eindelijk zo staat de *zevende Poort* aan de *Seine*, by de *Louvre*, het Koninklijk Slot en Wooning.

Dit alles dan verhaald hebbende, zullen wy voortvaaren voor oogen te stellen 't geen, behalven de gedachte Geestelijke Gebouwen, in dit gedeelte van *Parys* noch te zien is. Beginnende dan van de *Poort S. Anthoni*, daar dit boven geschreeven staat, *un Dieu, une Foy, un Roy, une Loy* (een God, een Ge loof, een Koning, een Wet) komt men I. aan de *Bastille*, in welk Slot men niet als Prinsen en groote Heeren gevangen zet. 't Is een Gebouw van groote vierkante gehouwene steenen, met acht Toorns

en diepe Grachten, geflicht in de jaaren 1369 en 70: onder Koning *Karel den V.* en zeer bekwaam om de Stad in oproerige tyden te dwingen. De beruchte Maarschalk *de Biron*, van verraad tegens den Koning en het Ryk overtuigd, is in het jaar 1602. alhier onthald. II. vind men *la Greve*, een plaats daar men alle dagen de Misdaadigers recht, en een groot steene Kruis gezien word. Op deze plaats staat mede III. het Raadhuis, of *l'Hotel de la Ville*, in den jaare 1533. door Koning *François den I.* gebouwd, gelijk zulks met goude letteren aan de gevel te leezen is. Het Raadhuis onder door, of de Rivier langs gaande, komt men IV. aan 't *Arsenal*, of Geschut-huis, 't geen altyd groote voorraad van Krygsrusting in zich besluit, aan een der Grooten vertrouwd word, en ter zyde een treffelijke *Malie-baan* heeft. Van daar komt men V. à *la place Royale*, een zeer heerlijk werk, door *Hendrik den IV.* gebouwd, en in 't vierkant zodanig met huizen verciert, dat men 'er als onder een galdery om heen kan gaan, gemaakt tot Koninklijke Tournoy- of Steek-spellen, en wel eer *l'Hotel de Tournelles* geweest. Hier ter plaatse wierd Koning *Hendrik de II.* Anno 1559. op zijn Zusters Bruiloft in 't tournooijen door den Graaf *Montgomery* met de lancie onverziens, 't kasket niet wel gesloten zijnde, in zyn eene oog gekwetst, waar aan hy den tienden dag gestorven is: welk ongeluk *Vrankryk* niet weinig beweende. Niet wyd hier vandaan staat. VI. het *Hof van Vitry*; en van daar komt men aan twee *Kaatsbaanen*, de grootsten en treffelijksten van de vyf honderd welken men zegt binnen *Parys* te zyn. Vervolgens ontmoet men VII. 't *Hôtel de Guise*, een groot Gebouw, met schoone stallingen en lustige hoven. In de Zaal, aan de zoidering, ziet men over al de spreuk, welke die van *Guise*, ten tyde

van *Catharina de Medicis* en haar Zoonen, gevoerd hebben, *chacun a son tour* (ieder zijn beurt) meenende na d'aflyvigheid van Koning *Hendrik den III.* tot de Kroon te geraaken. VIII. Ziet men by de *Poort du Temple* veele nieuwe Gebouwen, daar te vooren ledige plaats was, genaamd *les Marais du Temple*. IX. Van de *Poort S. Denys* door de Straat *Bour-labbe* gaande, komt men aan *l'Hôtel de Bourgogne*, in oudet yde zeer beroemd geweest: tegenwoordig worden 'er de treffelijkste Comedien vertoond. X. De Straat *S. Denys* langs gaande, ontmoet men een oud Kasteel, *le grand Châtelet* genaamd, 't geen eenigen willen dat *Julius Cæsar* gebouwd zou hebben; hoewel het gelooflijker zy, dat het door den Keizer *Julianus den Apostaat* gesticht is. Hedendaags word 'er een Gerechtsbank gehouden. XI. Van dit *Châtelet* komt men by de *Boucherie*, of de groote Vleesch-hal, en van daar verder *à la Valle di Misere*, daar men de Christenen voor dezen in de *Seine* placht te werpen. Des Bisschops gevangenis heeft alhier haar achter-uitgang. XII. Van de *Poort Montmartre* komt men *aux Halles*, een plaats daar allerhande Waaren verkocht worden, en daar veele Vorstelijke Persoonen, en ten tyde van *Karel den VI.* wel drie honderd treffelijke Burgers op een schavot met den swaarde gerecht zijn. XIII. Niet ver van hier is het groot *Koornhuis*, daar men allerhande Graanen verkoopt: als mede XIV. *la Fripperie*, alwaar men allerley kleederen te koop heeft. Die hier wil gaan koopen, of zyn kleederen verruilen, moet wel toezien dat hy niet bedroogen en werd: want deze lieden zijn doortrapper als de Jooden. XV. Niet wyd van hier is *l'Hôtel de Sousson*, een vry Gebouw met muuren omvangen. XVI. In de Voorstad *S. Honoré* ziet men *l'Hotel de Merceure*; en dicht by

de zelve Poort de *Paarde-markt*, nevens een schoone *Malie-baan*. XVII. In de Stad, in de Straat *S. Honoré*, staat een Kruis, genaamd *la Croix de Tiroir*, by 't welk men zegt dat *Brunechildis*, Dochter van *Athanagildus*, der Gothen Koning in *Spanjen*, en Weduwe van *Sigebertus*, Koning van *Vrankryk*, door bevel van den Koning *Clotarius*, in het jaar 616. met vier paarden van malkander gescheurd zou zijn, en zulks wegens veele kwaade daaden die zy in het Ryk aangerecht had.

Behalven dit alles, zijn in dit Deel noch veele Prinsen en Heeren-huizen te zien, als des Hertogen van *Espernon*, des Cancelliers *Sillery*, dat van *Bellegarde*, dat van *Longueville* dicht by de *Louvre*, en anderen meer.

Eindelijk volgt de Koninglijke Woonstede, de *Louvre* genaamd, misschien voortkomende van 't woord *l'Oeuvre*, als willende zeggen *Chef d'Oeuvre*. (Meeſter-stuk.) Koning *Dagobert* zou het zelve aangevangen hebben te bouwen; hoewel anderen het aan den Koning *Philippus Augustus* toeschryven. *François de I.* en zijn Zoon *Hendrik de II.* hebben het zelve Gebouw zeer vermeerderd, gelijk zulks in een swarte Marmersteen, boven den ingang, met goude letteren te leezen is. *Hendrik de IV.* heeft daar na de geweldige Galderyen, eenige honderd treden lang, daar aaugetimmerd, en met schoone Schilderyen en anders vercierien laaten. Doch dit alles komt in geen vergelyking by 't gunt'er de tegenwoordige Koning *Lodewyk de XIV.* in en aan heeft laaten maaken. De gedaante is eer langwerpig als vierkant, vermits men'er het *Paleis des Tuilleries* mee vereenigd heeft, door een Galdery welkers gelyke men in gantsch *Europa* niet en ziet. De Kamers, de Vertrekken, de Hoven en Tuinen, de wonderlyke Bronnen, de raare Schilderyen en

curieuse stukken die in dit Koninglyk Huis zijn, wyzen wel aan dat'er niets met *Vrankryk* vergeleeken kan worden. Maar onder anderen blinkt de heerlijkheid des Konings inzonderheid uit in de Zaal daar hy op zijn Troon zit, welke uitstekend hoog, en verrijkt is met alles 't geen men het raarfst en kostelijkt in de natuur kan vinden. Eindelijk, alles wat men 'er af zeggen kan is, dat, gelyk *Parys* het kort begryp van het Heelal is, de *Louvre* het kort begryp van alle de Paleizen der Wereld is; 't geen men noch met meer reden zal kunnen zeggen, als het eens voltooid zal weezen. Doch eer ik van dit overtreffelijk Gebouw afscheid, moet ik noch zeggen, dat men 'er in een zekere Marmersteene Kamer, *la Chambre d'Antiquité* geheeten, vyf gedenkwaardige Beelden ziet, naamentlijk *Diana*, *Mercurius*, *Venus*; *Apollo*, en een *Æthiopische Koning*. Het Beeld van *Diana* zou het zelve zijn 't geen in den Tempel t'*Ephesen* gestaan, en door wiens mond de Duivel gesproken heeft. 't Is wit, of het van Albaster gemaakt was. Men zegt, dat het honderd duizend kroonen gekost zou hebben; 't geen byna ongeloofelijk is. *Mercurius*, *Venus*, en *Apollo*, zijn van Albast, doch zien 'er zeer oud uit. Het Beeltenis des Moorschen Konings is van swarte steen, met een Marmere Rok. 't Is zeer oud, en zou in oude tyden van de zynen aangebeden zijn.

Dit is dan wel 't voornaamste, 't geen in deze wydberoemde Stad *Parys* te zien is. Die zich daar een wyl meent op te houden, kan de navolgende Plaatsen, welke dicht om de Stad gelegen zijn, bezichtigen: *Bisestre*, *Montmartre*, *S. Denis*, *Chasteau de Madrid*, *Chasteau de Meridon*, *le Bois S. Vincent*, *S. Cloud*, *S. Germain en Laye*, *Fontaine-bleau*, *Melun*, *Corbeil*, *Gentille*, *Arcueil*, *Iffly*, *Vanves*,

360 REIS-BOEK door de
 Gonesse, Charenton, Conflans, Ruel, en S. Maur;
 hoewel ze niet alteinaal op een zyde leggen, zulks
 dat men van d'een tot d'andere kan komen zonder
 de Rivier te passeeren.

LOGEMENTEN.

Le grand Hôtel de Luine } Sur le Quay des Au-
 Le petit Hôtel de Luine } gustins.
 La Croix de Fer } Rue S. Denis.
 La Croix Blanche }
 Le petit Paris.
 Les bons Enfants.
 Les Six Perdris.

De Reizigers, die zich te *Parys* eenigen tyd wil-
 len ophouden, en niet veel onkosten in de groote
 Herbergen zoeken te maaken, moeten een Kamer
 huuren, *Chambre garnie* geheeten, die 'er by menigte
 te huur zyn, en in d'Ordinarissen gaan eten, hoeda-
 nigen men 'er by honderden vind, alwaar men zo
 veel en zo weinig verteert als een ieders gelegent-
 heid toelaat. De gemeene Ordinarissen worden
Gargottes genoemd. Hier tracteert men elk voor
 vier en een halve stuivers, te weeten op de volgende
 manier. In huis tredende, vind men altyd tafels
 gedekt; en ieder zet zich waar hy wil. Terstond krygt
 men een Mes, Vorket, Tafelbord, en een Kom,
 daar men zo veel broodts in snyd als men lust heeft;
 en hebbende het aan den Hospes toegereikt, scheidt
 'er die sop over, 't geen de Franschen *Soupe* noe-
 men. Vervolgens krygt men een teljoor met vlees
 en een half pint wyn, benevens zyn toebehooren:
 alles zeer netjes na de Fransche mode.

O R L E A N S.

De wydberoemde Stad *Orleans*, in 't Latyn *Aurelia*, is gelegen op de Rivier de *Loire*, aan de zyde van *Beaufse*. Zy word van Julius Cæsar *Genabum* geheeten. Eenigen meenen, dat de *Druides* haar eerst gebouwd, en hun voornaamste Zetel aldaar gehad hebben. *Jean le Maire* zegt, dat ze gesticht is door *Aurelianus*, den twee-en-dertigsten Keizer van *Romen*, die begonnen heeft te regeeren in het jaar na des Zaligmaakers geboorte 263. hoewel ze veel ouder zy, en het te gelooven staat dat hy haar vergrootende en verbeterende, na zyn naam *Aurelia* heeft doen noemen. Doch de naauwkeurigsten houden met *Sabellicus*, dat de Latynsche naam van het woord *aurum*, en de Fransche van *or*, beiden *goud* betekenende, gesprooten is; en zulks wegens den overvloed van het goud, en den rykdom daar de Kooplieden en Inwoonders mee gezegend waren, door hun kostelyke Wynen en andere Waaren die zy verzonden.

Deze Stad is het Hoofd van een Koningryk geweest; want de vier Zoonen van den Koning *Clovis* na hun Vaders dood het Koningryk onder malkander deelende, viel deze Stad den tweden Zoon *Clo domirus* ten deel, die 'er d'eerste Koning af wierd: doch by verloop van tyd is ze der Kroon weder ingelyfd, en tot een Erf-Hertogdom voor den tweeden Zoon der *Koningen van Vrankryk* verordend, waat at *Philips*, de Zoon van den Koning *Philips de Valois*, d'eerste Hertog was.

Orleans is een schoone welbebouwde Stad, langwerpig vierkant, omtrent twee mylen in 't begrip

voorzien met schoone wallen en grachten, en heeft een gezonde lucht, en schoone landsdouwen, vruchtbaar van goed Koorn en kostelyke Wynen, doch graveelig; weshalven des Konings Proever met eede verplicht is die van 's Konings tafel te weeren. d'Inwoonders dezer Stad zyn in omgang van natuure vriendelyk, maar in hun kleeding prachtig, stout en hovaardig.

Onder d'aanmerkelykste zaaken ziet men hier 1. d'*Universiteit*, door *Philips den Schoonen* in het jaar 1312. gefondeerd, en door den *Paus Clemens den V.* in het jaar 1367. met Bullen bevestigd. Deze Paus, een Frantchman, geboortig van *Bourdeaux*, word gezegt alhier zyn studien voltrokken te hebben.

2. De *Bibliotheek der Duitsehe Natie*, welke van goede Auteurs genoegzaam voorzien is, en waar uit men ter nood Boeken te leen kan krygen: maar ieder Duitsehman, die daar komt studeeren, moet sweeren, 'tgebruik 'er afgenooten hebbende, die met een Boek, ten minsten van dertig stuivers, te verryken. En zyn de Duitschers op deze *Universiteit* met zonderlinge Privilegien, even als te *Padua* in *Italien*, bevryd; hebbende hunne eigene Wetten, als ook een *Procurateur* en twee *Affesseurs*, waar toe gemeenlyk de voornaamste, en die zich heerlyk kan houden, verkooren word. Onder de Duitschers begeeven zich ook andere Natien, als Engelschen, Nederlanders, Deenen, Poolen, Sweeden, enz. op dat ze de zelve vryheden mogen genieten.

3. *l'Eglise S. Croix* (de Kerk van 't H. Kruis) welke in voortyden de voornaamste en sierlykste van gantsch *Vrankryk* geacht wierd, doch door den oorlog der Calvinisten zeer verstoord zynde, s ze naderhand weer heerlyk opgebouwd geworden,

O R L E A N S.

en, en zulks uit een jaarlykschen inkomst van tien uizend guldens daar de Koning haar mee beschon-
 en heeft. Op het Kerkhof, tegen over het H.
 Kruis, 't geen op alle vier de zyden gangen heeft,
 staan hier en daar by de Graven groote Vaten met
 Wywater, daar d'eenvoudige lieden de graven
 mee besprengen, in de meening dat zulks den afge-
 turvenen te goede komt, en dat hun zielen, die
 noch in 't Vagevuur zyn, daar door verkoeld wor-
 den.

In den omgang van *S. Stephaans Kerkhof*, onder
 een marmere zark, legt begraaven *Germanus. Aude-*
bertus Aurelianus, by zyn tyd een Prins der Poëeten,
 door Koning *Hendrik den III.* geadeld, en door de
 Venetiaan en Ridder van *S. Marcus* gemaakt: gelyk
 zulks het bystaande gedenkschrift getuigt.

Daar zyn noch veel meer andere Kerken en Kloos-
 ters t'*Orleans* te zien.

4. De *steene Brug over de Loire*, op de welke een
 steene Crucifix staat, en daar by ook het kopere
 Beeld der Maaget *Jeanne d'Arc*, gemeenlyk de
Maagd van Orleans geheeten, maar achtiën jaaren
 oud zynde, met hangend hair en een degen op de
 zyde; nevens het welk ook het Beeltenis van Ko-
 ning *Karel den VII.* te zien is. Want de Stad *Or-*
leans in den jaare 1428. onder dezen *Karel* van d'En-
 gelschen hard belegerd zynde, wierd ze door de
 voornoemde Maagd wonderbaarlyk van deze be-
 legering verlost, en d'Engelsche Krygsmacht ge-
 wapender hand weggedreeven. Hierom houd men
 ter geheugenis te *Orleans* alle jaaren op den tweden
 May een treffelyke Proceffie, om God te danken
 wegens dat de Stad op den zelve[n] dag van haar
 vyanden verlost is. Onder het gemelde steene Kruis
 staan deze woorden te leezen:

Mors Christi in cruce nos a contagione labis æternorum morborum sanavit. Clodovicus Rex in hoc signo hostes profligavit; & Johanna Virgo Aureliam obsidione, totamque Galliam servitute Britannica liberavit. Factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. In quorum memoriam hæc nostræ fidei insignia, non diu ab impiis diruta, restituta sunt, hoc anno MDLXXVIII.

Dat is :

Christi dood aan't kruis heeft ons van de besmettelijkheid der eeuwige ziekten geneezen. Koning Clodovicus heeft in dit teken de vyanden verslagen, en de Maagd Johanna Orleans van het beleg, en geheel Vrankryk van d'Engelsche slaaverny verlost. Dit is geschied, en het is wonderlyk in onze oogen. Tot welker gedachtenis men deze kentekenen van ons geloof, kort te vooren door de godloozen vernield, weder vernieuwd en hersteld heeft, in dit jaar 1578.

Men ziet hier ook een treffelijk Raadhuis, recht midden in de Stad gelegen, welkers Toorn een zeer lustige uitzicht over de zelve heett. In dit Raadhuis is de Maagd *Jeanne d'Arc* in haar habyt na 't leven afgeschilderd.

Die van de Gereformeerde Religie plachten 't gebruik van hun Godtsdienst twee mylen buiten de Stad in een plaats, *Byon* genaamd, te hebben: doch deze vryheid is nu door gantsch *Vrankryk* weggenomen.

LOGEMENTEN.

Le Sauvage.
Les trois Roys.

ROUAN.

R O U A N.

Deze Stad is de Hoofdstad van *Normandijen*, en een der grootften van het gantsche Koningryk. Zy heeft een *Aartsbiffchop*, een *Parlement*, en een *Zee-haven*, drie dingen die een Stad zeer aanmerkelijk maaken. Haar gelegenheid is in een fchoone Vlake, geboord aan d'eene kant met verfcheidene aangenaame Bergen bedekt met boomen; en aan d'andere word ze befproeid door de Rivier de *Seine*. Daar vloeijen noch andere Rivieren en Vloeden na en door de Stad, naamentlijk *Robée*, *Aubette*, en *Rynelle* tegen 't Oosten, welke daar Molens omdryven, en met vier bruggen overlegt zyn.

'k Zal hier niet alles ftellen 't geen deze treffelijke Koopftad aanmerkelijk maakt, vermits het alte veel papiers zou beftaan, en my derhalven vernoegen met alleenlijk te zeggen, dat ze zeer prachtige Kerken, doorluchtige en oude Abdyen, en een groot getal van Geestelijke Gefichten heeft.

Wat de heilige plaatsen belangt, onder de zelve verdient met recht de eerste rang de Hoofdkerk *Nôtre Dame*, die zeer treffelijk is, en drie geweldig hooge Toorns heeft, waar af de middelste de twee anderen in hoogte overtreft, en op de wys van een Pyramide spits toeloopt. d'Eerfte Toorn is zeer oud, en genaamd *la Tour S. Romain*. d'Andere heet *la Tour de Beurre* (de Boter-Toorn) ter oorzaak dat hy gebouwd is van het geld, 't geen men van de lieden verzameld had op dat ze in de Vasten Boter mochten eeten, voor welke toelating ieder mensch zes penningen moest geeven; vryheid voor hen van den Paus verkreegen door *George d'Amboise*, hun

Aarts.

Aartsbiffchop en Pauselijke Legaat. Deze Toorn is met lood bedekt, 't geen de tyd by na in de koleur van koper veranderd heeft, en 472. trappen hoog. In den zelven hangt de door gantsch *Vrankryk* vermaarde Klok *George d' Amboise*, die dartien voet hoog, en twee-en-dartig wyd is, weegende, na *P. Merulas* fchryven, 36000 pond, behalven de klepel die het gewicht van 710. pond ophaalt; welke Klok de voorschreeven Aartsbiffchop heeft doen gieten, en na zyn naam noemen, gelijk zulks uit deze navolgende Fransche Vaerzen te leezen is:

*Je suis nommé George d' Amboise,
Qui plus de trente six mil poise:
Et qui bien me poifera,
Quarante mil y trouvera.*

Dat's te zeggen.

Ik heet Foris van Amboise, en weeg meer als zes-en-dartig duizend pond: doch die my ter deeg weegt, zal myn gewicht veertig duizend bevinden.

De derde Toorn, de *Pyramide* genaamd, is ook zeer schoon van hout, en zo konstig gebouwd, dat diergelijke niet te zien is, zijnde 600. treden hoog, te weeten 400 van steen en 200 van hout. Wyders vind men voor eerst in deze Kerk te zien eenige treffelijke Graffteden, en onder de zelven dat van den voorgemelden *Legaat* en *Aartsbiffchop*, van wit en swart Marmer zeer konstig gemaakt, en rondom met de beelteniffen der Deugden vercierd. In het Koor is het hert van *Karel den V. Koning van Vrankryk* begraven, hoewel het ligchaam te *S. Denys* rust. Men ziet hier ook zyn afbeeldfel, van wit marmer gehouwen, hebbende het hert in beide zyn handen. Noch zyn 'er de Graffteden der *Her-*
togen

ogen van *Normandyen*, mitsgaders een ſchoon Graf des *Seneschaals* van die Provincie, van wit marmer. Noch ziet men alhier een treffelijk Koor, en een Orgel van ongemene grootte, gelijk ook een menigte van kostelijk Mis-gewaad, zo Mantels, Karzuifels, Biffchoplijke Myters, als ander diergelyk huisraad, en onder alle de over dierbaare Geestelijke Kleederen gegeven door *Willem, Koning van Engeland*, en den *Kardinaal d'Amboise*, zijnde meer als twee honderd jaaren oud, waaraan een Koninglijke ſchat van goud en kostelijke ſteenen te zien is. Dit alles bezichtigd hebbende, zo ſlaat uw oog op een Karzuifel, zeer konſtig met de naald geborduurd, vertoonende boven aan hoe *Chriſtus* ter ouderdom van twaalf jaaren in den Tempel leerde; in 't midden, hoe hy door *Joannes* gedoopt wierd; en beneden, zijn bezoeking in de *Woestyne*, de *Duivel* hem in een *Kapucynen* kap verſchynende. Men ziet 'er ook kostelijke Kandelaars, en menigte van Kruiſen, en verſcheidene andere Geestelijke Cieraaden; betoonende de Godvruchtigheid der Voorouderen, en de mildheid der Monarchen.

Eer ik uit een zo heilige en heerlijke plaats gaa, zal ik zeggen, dat 'er een Kapel is, *des Innocens* geheeten, waar in men *S. Romain*, met den Draak dien hy verwon, vertoonend heeft, en dat men als noch een aanmerkelijke zaak ter eere van dezen grooten Heilig onderhoud, te weten dat de *Kanonniken* alle jaaren de macht hebben van een *Misdaadiger*, die den dood verdiend heeft, te verloffen: en de gewoonte is, hem uit de gevangenis te gaan haalen, na zyn verzekering van een beter leven voor 't toekomende, en hem in ſtaatie alhier te brengen, ten einde hem vervolgens zyn genade en vryheid te geeven.

Boven het Poortaal van deze Kerk ziet men een Zegenboog, verbeeldende den Koning *Hendrik de IV.* die de Leeuwen en Wolven uit zyn kudde verdryft, en zyn Schaapen in zekerheid weid; terwy hy aan d'andere kant d'oogen slaat op de *Ligue*, knaagende aan de keten daar ze mee geboeid is, en op den *Koning van Spanjen* die gantsch treurig en kleinmoedig op een trommel zit.

Deze Kerk heeft behalven haar Aartsbiffchop, een goed getal van Diakenen, Onderdiakenen, en vyftig Kanonniken, benevens een groote fleep van minder Dienaaren.

De tweede aanmerkelyke Kerk is die der *Abdy van S. Ouen*, alwaar men zich wel moet wachten van met sporen in het Koor te treden, indien men niet gehoond wil worden. Deze Kerk is een Meesterstuk van de Bouwkonst, zulks dat men weinig haars gelyken in gantsch Christenryk zou kunnen vinden. Men ziet hier in de *Kapel van S. Agnes* het Graf van *Alexander de Bernesa*, en van zyn Discipel, die hem om 't leven bracht, en vervolgens zich zelve verwurgde met d'eigene koord daar hy zyn Meester mee had doen sterven; daar de jaloezy wegens twee uitsteekende werken de gelegenheid toegaf. 't Eerste is een dubbelde Roos, ter rechter hand, gemaakt door den Meester; en het andere een tweede Roos met een Star in 't midden, ter linker hand: welke alle beiden ongemeen zyn. In deze Abdy zyn vyf-en-veertig Monniken van *S. Benedictus* Order; en dient de zelve tot huisvesting der *Koningen van Frankryk* als ze in deze Stad komen.

Noch heeft men 'er l'*Eglise S. Adrien*, of de Kerk van *S. Adriaan*, die met groote devotie van de lieden bezocht word, voornaamentlyk in Pest-tyden; dewyl ze vastelyk gelooven, dat niemand, die in deze

Deze Kerk geweest is, met de Pest besmet kan worden: mitsgaders *la Chapelle S. Dun*, een groote Kerk als een Kerk aan te zien, met een Toorn die boven als een kroon gemaakt is: gelijk ook meer andere Kerken, Kapellen, en Kloosters, welke voortyds, zo in de Stad als in de Voorsteden, omtrent seventig waren, doch meerendeels in de laatste beroerten verwoest zyn.

't *Kerkhof van S. Maclou*, vierkantig van gedaante, is ook zeer aanmerkelijk, zijnde de Muuren, als mede een Kruis, altemaal van doodtsbeenderen gemaakt.

Eindelijk hebben de *Jesuiten* alhier mede hun *Collegie*, 't geen, zo wegens het Gebouw als schoone Bibliotheek, wel bezien mag worden.

De Geestelijke Gestichten dan doorwandeld hebbende, komen wy tot de *Wereldlijken*; en ziet men voor eerst *le Palais Royal*, 't Parlement 't geen de *Koning Lodewyk de XII.* in den jaare 1499. alhier opgericht heeft, daar dagelijks *à la chambree dorée* de *vergulde kamer*, alzo genaamd wegens het hout verguld verhemelte) vergadering gehouden word. Als men dit gaat bezichtigen, moet men geen spoeven aan hebben, gelyk in *Vrankryk* op veele plaatsen het gebruik is.

2. *Le vieil Palais*, aan de *Seine* gelegen, zijnde een vaste plaats met elf Toorns gesterkt, en redelijke Bezetting voorzien, voor het welk alle aankomende Schepen, die geschut voeren, drie erchooten moeten doen. Alhier ziet men een steene Beeld van den *Koning Hendrik den IV.* hebbende een *Herculesknods* in de hand. In dit Slot word het water om hoog getrokken, en met buizen door de Stad geleid.

3. *l'Hôtel de la Ville* ('t Raadhuis) zijnde van voor-

370 R E I S - B O E K door de
ren met een nieuwe gevel vercierd, en hebbend
boven den ingang het Beeltenis van *Hendrik den IV*
met deze letteren aan wederzyde:

Du Regne de Henry IV. tres-Chrestien, Roy de France & de Navarre, 1607.

4. *La Cobue*, daar de Schout in de Stad zijn Jurisdic tie oeffent.

5. *La Cour des Aides* ('t Hulp-Hof) daar men vat geld-hulp, oorlog, en diergelijke zaaken handelt.

6. *La porte de l'Estrade*, daar de Kooplieden te samen komen, en hun Beurs houden.

Eindelyk, om over d'andere dingen welke binnen en buiten de Stad te zien zijn heen te stappen daar is ook alhier noch aanmerkelijk een zekere Plaats alwaar d'Engelschen de heilige Dochter *Jeanne de Arc*, gebynaamd *de Maagd van Orleans*, leevendig deden verbranden; ter oorzaak dat ze van God was gezonden om *Vrankryk* te verdedigen, dat ze een rechte *Judith* was die de verbaasdheid in hun legers had gebracht; en eindelyk, dat ze een inblaazing van den Hemel had ontfangen om het schandelyk uit het Koningryk te verdryven. 't Is zeg ik, op deze plaats dat ze het marteldom edelmoediglijk leed, en lachte met alle de bedriegery en daar men haar mee beschuldigde, en voornamentlyk met dat men haar *Toveres* noemde, om dat ze mirakelen door de hand des Almachtigen gedaar had. *Karel de VII.* vercerde haar, om haar vroomigheid, in haar Wapen te voeren twee goude Lelien op een blaauw veld, met een zilver Swaard 'en tusschen; en op den Helm een Appel met een goud Kruis, en een goude Kroon daar boven: doch dit alles kon haar uit het vuur en der Engelschen handen niet verlossen.

N A N T E S.

LOGEMENT.

Le Quadran de Mer.

N A N T E S.

Deze Stad is de Hoofdstad van *Opper-Bretanje*, en anmerkelijk wegens verscheidene dingen, vooraamentlijk om dat ze ryk en van grooten handel is want daar zijn Kooplieden die door de gantsche wereld handelen) en dat ze prachtige Kerken, heerlijke Huizen, en zeer kloeke en yverige Inwooners heeft, die heel godvruchtig, en tot der dood toe Katholijk, doch wat te veel tot den wyn geneen zyn. De *Loire* bespoelt haar wallen; en een uitsteekend sterk Kasteel, aan een van d'einden der stad gelegen, verdedigt haar tegens haar vyanden, oewel ze bekwaam zy om zelve zich te verdedigen, zijnde wel met muuren, toorns, bolwerken, en grachten voorzien.

Haar langte strekt zich van de Poort *S. Nicolas* tot aan die van *S. Pierre*, en haar breedte van de *Zaligaanmakers*-tot aan de *Vijschers-Poort* (*la porte S. Sauveur* en *la porte des Pescheurs*) konnende ieder dezer Poorten wegens hun grootte en toorns voor een Kasteel verstreken.

De Stad *Nantes* is een Bisdóm, en de *Hoofdkerk* aan *S. Pieter* gewyd, hebbende twee dikke Toorns, met een zeer schoone Trap, van waar men de gantsche Stad kan overzien. In deze Kerk is een naamregister van alle haar Bisschoppen te zien, waar af de eerste geweest is *S. Clair*, de vyf-en-tachtig Na-

372 R E I S - B O E K door de
volgers gehad heeft, altemaal door de Pausen ge-
zonden.

De Kerk *Nôtre Dame* is door een *Hertog van Bretagne*, *Allain Barberotte* geheeten, gesticht.

Daar zijn noch meer anderen Kerken, en een menigte van Kloosters en Geestelijke Gestichten, zo van Mans-als Vrouwsperfoonen.

Onder andere aanmerkenswaardige dingen, vind men hier by de *Karmelyten*, de Grafs tee daar *François de II.* laatste *Hertog van Bretagne*, met zyn Huisvrouw *Anna*, in begraaven leggen, hebbende een zeer kostelyke marmere Tombe, alwaar ze beiden na't leven zeer aardig op uitgehouwen zyn, rondom met schoon Beeldwerk verciert.

Men kan ook noch buiten de Stad zien d' *Abdy van ville neufve*, een zeer prachtig Gebouw; mitsgaders een schoon *Karthuizer - Klooster*, verciert met braave Fonteynen.

In deze Stad, die wel eer de woonplaats van haar Hertogen was, wierd het *Edict van Pacificatie* tusschen de geenen der Katholyke en Gereformeerde Religie gemaakt.

Daar vloeit een klein Riviertje door, *l'Hodre* genaamd, geen vier mylen van daar zyn oorspronk hebbende, 't welk gelijk een staande water zonder loop is, doch echter Schepen vol Koopmanschap-
pen draagt.

LOGEMENTEN.

Au Prince Robert.

A la Ville d'Amsterdam.

l'Epée Royale.

R O C H E L.

Deze Stad was eertydts maar een Kasteel, daar eenige Huizen omtrent stonden; doch is door langheid van tyd, uit inzicht der bekwaame gelegenheid, tot een Stad geworden. Zy heeft aan d'eene zyde d'*Engelsche Zee*, die alle dagen twee maal vloeit en ebt; aan d'andere veele Maraffen en Broeklanden; en legt vlak en byna vierkant, hebbende vier schoone breede Straaten. d'Engelschen hebben haar eertydts bezeten tot den jaare 1226. doch zy geraakte alsnu weder onder den *Koning van Vrankryk*, dryvende de Burgers zelve d'Engelschen daar uit. Die van de Gereformeerde Religie hadden 'er naderhand hun Wapenplaats af gemaakt, en de Stad zodanig gesterkt, dat ze voor onwinne-lyk gehouden wierd, gelyk ze den *Koning Lodewijk den XIII.* ook moeite genoeg maakte eer hy haar kon veroveren. Hy benam haar haar Privilegien, welke eertydts zeer groot waren, en ver- noegde zich wyders met haar t'ontmantelen, be- toonende genade aan d'Inwoonders. Haar Haven word geslooten met een swaare Keten, gespannen tusschen twee Torens, van d'Engelichen gebouwd, tusschen de welken de Schepen, als ze in de Stad willen, daar ze hun Waaren in de Pakhuizen der Koopliden kunnen lossen, door moeten vaaren. In deze Haven leggen de Schepen in volkomene veiligheid voor storm en vyanden. Men ziet hier wyders een zeer prachtige *Domkerk*, gebouwd door de geenen van de Gereformeerde Religie, doch tegenwoordig, na het verdryven van dezen, tot het gebruik der Roomschen verordend; mitsgaders de *Muntery*, 't *Stadthuis*, centreffelyk *Geschuthuis*, en

R E I S - B O E K door de
meer andere voornaame Gebouwen : en de Koop-
handel bloeit 'er doorgaans zo sterk, als in eenige
Koopstad van *Frankryk*.

L O G E M E N T E N .

A la Ville de *Hambourg* . op de hock van de
Moelje.

Au Cheine Verd.

A la Table Royale.

B O U R D E A U X .

Deze Stad is gelegen op de *Garonne* , waar af het kanaal zo wyd en diep is , ter oorzaak van de vloed en eb des *Oceans* , dat de Schepen , hoe groot de zelve ook mogen weezen , tot in haar Haven konnen komen , welke men , uit reden van haar gedaante , *le Port de la Lune* (*de Maan-haven*) noemt , als strekkende zich in de forme van een halve-Maan. Zy is zeer oud , gelijk men zien kan uit de wit-mar- mere Beelden welke op het Stadhuis staan , en in den jaare 1594. gevonden wierden , mitsgaders uit verscheidene andere gedenktekenen der Oudheid : en ook niet minder vermaard , ter oorzaak van haar zeer berucht *Parlement* , van haar *Universiteit* alwaar men eertydts tot 1500. Studenten gezien heeft , van haar byzondere *Collegien* , van haar ryke *Gasthuizen* , van haar *Aartsbisdom* , van haar *Subalterne Hoven* , van haar schoone *Huizen* , van haar prachtige *Ker- ken* , heerlyke *Kloosters* , en haar doorluchtige *Ka- pittelten* , van haar *Fortressen* , van haar *Toorns* , en van haar *Rijkdommen* . Haar *Hoofkerk* , ge wyd aan *S. Andries* , is zeer schoon ; de *Kloktoorn* van *S. Mi- chiel* uitsteekend hoog ; en de *Klok* van het *Stadhuis* een der curieusten van 't *Koningryk* , ter oorzaak der harmonieuze klank die een soort van een ver-

wonderlyke Muziek maakt. De holle *Steenen* van *S. Severyns Kerkhof*, verheven op Pilaaren van de zelve stoffe, verdienen gezien te worden; vermits ze ledig of vol van water zyn, na dat de *Maan* in haar volheid of wasdom is. Om kort te gaan, men ziet hier veele treffelijke Gebouwen, en onder anderen het *Klooster der Observantynen*, gesticht door een *Koning van Engeland*; dat der *Recoletten*, dat der *Kathuizers*, en meer andere voornaame Gestichten. d'Inwoonders van deze Stad dryven grooten handel met hun *Wynen*. De vermaarde Poët *Ausonius* is hier geboren.

LOGEMENT,

Au Chapeau Rouge,

M A R S E I L L E.

Marseille is een zeer schoone, groote, machtige, vermaarde en ryke Stad, na de Stad *Aix* de voornaamste in *Provence*, gelegen in een vruchtbaare landtsdouwe aan de *Middellandsche Zee*, in een inbocht tusschen twee groote Steenbergén, welke een goede Haven maaken, strekkende zich ovaalswyze, zeer bekwaam tot den Koophandel en de Zeevaart op de gemelde *Middellandsche Zee*, doch den Turken en Zeeroovers vry onderworpen, weshalven zy met een swaare Keten geslooten word, en ook altyd ettelijke toegeruste Schepen en Galeyen daar in leggen. Hier placht eertydts een vermaarde *Academie* te weezen, daar de Romeinen hun kinderen ter studie stuurden; doch tegenwoordig is 'er de geheugenis byna af verlooren.

De voornaamste dingen, alhier te zien, zijn I. *le Château de nôtre Dame de la garde*, gelegen tegen over de Stad op een hoogen Berg, en voorzien met een menigte van grof Geschut. II. *l'Eglise de nôtre Dame de la garde*, na de welke veele Beëvaarden uit verre Landen gedaan worden, maar inzonderheid van die ter Zee vaaren willen, of gevaaren hebben. Van deze Kerk af tot aan de Haven heeft men op den heelen Berg heen en weder veele steene *Marien-Beelden*. III. *l'Eglise S. Victor*, welke onder aan den gemelden Berg legt. 't Zijn twee Kerken boven malkander. In d'onderste word gezien de *Kapel van S. Magdalena*. welke voor d'opbouwning der Kerken slechts een hol in een veld geweest is, alwaar de *Heilige Magdalena* zou gebedenen boete gedaan hebben; item *S. Andries Kruis*, en meer andere curieuze dingen. In de bovenste ziet men op een Pilaar een ronde steene *Urna*, of *Watervat*, 't geen voor dat Vat gehouden word waar in den Heer *Christus* zijn Discipelen de voeten gewasschen heeft; maar ettelijken houden 't voor zulk een Vat, 't geen den Romeinen diende om d'asche der verbrande ligchaamen in te bewaaren. IV. Een *Eiland en Vastigheid* in de Zee, op een Steenrots, omtrent een myl weegs van de Stad gelegen. Op deze Vastigheid is een *Gouverneur* met ettelijke *Soldaaten*. V. *l'Eglise S. Lazare*, in de Stad, zijnde de *Hoofdkerk*, waar in de voornoemde *S. Lazarus* begraven zou leggen; gelijk zijn *Priesterlijke cieraaden* daar ook getoond worden: mitsgaders noch meer andere voornaame *Gebouwen*, welken wy stilswygens voor by gaan.

LOGEMENT.

Aux armes de Hollande.

T O U L O N.

Toulon is ook een vermaarde Zee-stad, met een zeer schoone Haven, maar minder verzekerd als die van *Marseille*, hoewel 'er een Fortres zy die de zelve voor storm en vyanden tracht te beveiligen. De Koning houd 'er gemeenlijk zijn Oorlogsche pen, gelijk zijn Galeyen te *Marseille*. Wyders is de Stad ryk, en de Leeftochr goed koop, hoewel 'er het geld zeer wel van de hand schiet.

LOGEMENT.

La Tête noire, à la place S. Jean.

C A L A I S.

Is een vaste Stad, met goede wyde en diepe Grachten, welke altyd vol zee-water staan, gelegen in een schoone vlakke aan d'*Engelse* Zee, op de grenzen van *Vlaanderen*, zulks dat ze met recht de *Sleutel van Vrankryk*, en het *Bolwerk* van dien Staat tegens d'*Engelschen*, genoemd mag worden. Zy heeft een goede Haven, die als met een lange zandachtige Zee-bank beslooten word, op welkers eind een oud *Kasteel* legt, *Richebange*heeten, door

wiens verzuim de Franschen de Stad van d'Engelschen gewonnen, en aan de Spaanschen weder verlooren hebben. Behalven *Richeban*, ten einde der Stad, ziet men noch een groot sterk *Kasteel*, daar altyd een goede *Bezetting* op gehouden word. Zy is van binnen redelijk wel bebouwd, en legt zeer bekwaam om na *Engeland* over te scheepen, zijnde de Zee daar ter plaats niet wyder als zeven mylen, zulks dat men by helder weer met een *Verrekijker* d'Engelsche Vrouwen het Linnen op de strand te bleeken kan zien leggen.

Deze zo gewichtige Stad wierd in het jaar 1347 van d'Engelschen belegerd en gewonnen, welke haar sedert tot den jaare 1558. bezeten hebben, wanneer *Koning Hendrik de II.* haar onder het beleid des *Hertogs van Guise* heeft doen besluiten, zulks dat d'Engelschen gedwongen wierden haar over te geven.

LOGEMENTEN.

Au Prince d'Orange.
Le Pinas.

D I E P P E.

Dieppe is een vermaarde Stad, teroorzaak van haar Haven, van haar goed Bootsvolk, van haar braave *Werkbaazen* omtrent alles't geen de Zeevaart betreft, van de menigte der *Kooplieden*, en van den grooten handel dien deze Stad in alle de Gewesten van *Europa*, en zelfs van de gantsche Wereld, dryft. De Rivier d'*Arques*, die'er door heen loopt, maakt haar zeer aangenaam. Wat haar Haven belangt, die is wegens de Zanden ge-
vaar-

D I E P P E.

vaarlijk om in te komen, weshalven de Schepen door Lootsen binnengebracht moeten worden. Met de ebbe en vloed, die alle zes uren op en afloopt, legt deze Haven bloot, zulks dat men alsdan droogsvoets om de Schepen gaan kan. De Straaten van deze Stad zijn breed, en bezet met welgebouwde Huizen, doch niet heel hoog. Haar Vestingwerken zijn zeer schoon; en ziet men onder anderen tegen 't Noorden een vast Slot, over 't welk een Veld is daar Koning *Hendrik de IV.* tegens den *Hertog van Maine* en die van de *Ligue*, met omtrent 8000. tegens 60000. man., zijn eerste overwinning behaalde: en is alstoen deze Stad d'eerste in *Vrankryk* geweest welke hem voor Koning erkend heeft.

L O G E M E N T E N.

La Croffe.

Les Chinois.

Le Chariot.

La Bastille.

H A V R E D E G R A C E.

Havre de Grace is een Fortres welke *Françis de I.* heeft doen sichten om ze tegens d'Engelschen te stellen, en 'er een Zee-haven te maaken. De tegenwoordige Koning *Lodewyk de XIV.* kennende d'aangelegenheid die 'er was om de laatste hand aan dit werk te slaan, heeft niet alleenlyk deze Grensplaats een der regelmatigsten van dit Koningryk gemaakt, maar ook de Haven doen zuiveren, zulks datze tegenwoordig meer als 2000. Schepen kan bevatten. Haar gedaante is vierkantig, zo men de Stad maar alleen neemt; haar Voorstad, die tusschen de Stad

en

380 R E I S - B O E K door de
en het Kasteel legt, byna rond; en het Kasteel ge-
maakt volgens de gewoonlyke wys der Fortressen
Widder is zy van een lustig gezicht, en gantsch om-
ringd met Rivieren, Vlieten en Grachten; 'tgeen
d'oorzaak is dat men 'er beswaarlijk aan kan ko-
men. Haar Straaten zijn recht en breed, haar Hui-
zen welgebouwd, en haar Inwoonders rijk, minne-
lijk, beleefd, en liefhebbers van vrolijkheid; zulks
dat het 'er heel wel te leeven is.

LOGEMENTEN.

Au duc d'Orleans.
Au Prince de Condé.

S. M A L O.

Deze Stad is klein, maar rijk, schoon, sterk,
en zeer bekwaam tot den Koophandel; dewijl ze,
even als een Eiland, rondom van de Zee omringd,
en door een onverwinnelijk Kasteel, staande op het
vaste land, verdedigd word. Zy is verciert met
een *Bisschoplyken Stoel*; en haar *Bisschop* staat onder
den *Aartsbisschop van Tours*. 't Is aanmerkelyk,
dat deze Stad door Honden bewaard word, welke
niet zo haast los gelaaten zijn, of ze gaan de Wallen
bezichtigen: en ze zijn zo gevaarlijk, dat ze al wat
hen voorkomt zouden verflinden; weshalven 'er
een wyl te vooren een groote klok geluid word, om
de lieden te verwittigen dat ze zich aan kant zullen
maaken.

LOGEMENTEN.

La Harpe.
Le Chaval Blanc.

BREST.

B R E S T.

Deze Stad is zeer oud, dewyl ze eertijds de Biffchoplijke Stoel van *S. Lo* was; heeft een Kasteel, *S. Louis* geheeten, 't geen uitsteekend sterk is, en een der schoonste en bekwaamste Havens van den gantchen *Oceaan*. d'Inwoonders zijn zeer ervaren in alles 't geen de Zeevaart betreft; weshalven zijn Majesteit 'er gestadig Oorlogschepen doet bouwen.

LOGEMENTEN.

A la ville de Paris.
Aux Armes de France.

Voornaamste Steden en Havens van Engeland.

L O N D E N.

Deze zo vermaarde en aloude Stad is gelegen aan de *Teems*, in 't nedervallen dezer Rivier. Zy is de Zetel van het Britannisch Ryk, het Hof der Koningen, en een kort begryp van het geheele Eiland, op dat ik niet en zegge de Koopstad van de geheele Wereld. *Constantinus de Groot*e, de eerste Christen Keizer, heeft alhier eerst de Muuren gebouwd, op het verzoek van de Koningin *Helena*, zijn Moeder. De stoffe is geweest gehouwe steen. en den omvang drie Engelsche mylen. De gedaante was vierhoekig, maar niet even-zydig. Een gedeelte van deze Muur, daar de *Teems* tegen aan spoelt, is door het slaan van 't water om ver gevallen. In 't Noorden, nu onlangs herbouwd, vertoont zy een nieuw wezen. In 't Westen en Oosten legt ze meestendeel ongeslooten, zulks dat den Inwoonder meer op zijn krachten als muuren vertrouwt. Daar zyn *zeven* oude *Poorten*, als mede eenige nieuwen, door de welken men in de Stad kan gaan. Daar de Muuren aan de Rivier eindigen, ziet men dat twee Vastigheden zyn geweest, waar af d'eenen noch in wezen is, en gemeenlijk den *Tour van Londen* genoemd word, zijnde heden een deftig Kasteel, met geweldige muuren omringd, met hooge toorns verciert, en met een aarde wal en breede grachten verzorgd. Men ziet in het zelve een *Wapenhuis*, met zo veel gebouwen, dat het een gantsche Stad gelijk. Uit d'overblyf

blyffelen van d'andere Sterkte, die de West-zyde der Stad beschermde, is door *Ethelbert*, Koning van *Kent*, een groot gedeelte van *S. Paulus Kerk* opgebouwd. De Heidensche Priester verjaagd zijnde, is de Bisschoplijke Stoel alhier gevestigd, wiens eerste Bisschop geleezen word dat in den jaare 314. 't Concilie van *Arelat*, onder *Constantinus den Grootten* bygewoond heeft. Naderhand heeft deze Kerk zodanig gebloeid, dat ze Vermeerderesse genaamd is geworden. Zy leed in d'elfde eeuw groote schade door een geweldigen brand, doch wierd in den jaare 1086. door den Bisschop *Maurits* vernieuwd. Hier was ook een Toorn van een wonderbaarlijke hoogte, naamentlijk 354. voeten, met een spits met lood overdekt. Deze is in 't volgende jaar door 't Hemelsch vuur verbrand; en een andere in des zelfs plaats opgericht zijnde, heeft ze het zelve ongeluk getroffen: waar na men 'er de hand niet meer aan geslagen heeft, en de hooge Toorn maar alleen te zien is.

Veele hebben geloofd, dat de *Tempel van Diana* wel eer alhier geweest zoude zyn: en dat men het gelooven moet, betuigen de Offen-hoofden die men, ter eere van *Diana*, in de Stiere-gevechten placht te gebruiken.

Hoe groot de menigte der Burgers al voor lang geweest is, bewyft het getal der Kerken, welken *Fitz-Stephanus*, die kort na *Willem den Noorman* geleed heeft, tot 122. *Parochie-Kerken* telt, behalven noch 13 *Conventen*. Daar wierden veertig duizend te voet, en twintig duizend te paard gemonsterd.

In 't Westen van de Stad ziet men *twaalf* heerlijke *Gasthuizen*, den behoeftigen toegeëigend; en onder de zelve vier voornaamen in de welken de Jeugd in de Rechten geoëffend word. Onder de gemelde

gemelde Gasthuizen heeft ook *Hendrik de III.* het *Huis der Bekeerden* ingesteld, tot dienst der geenen welke zich van het Joodendom tot het Christendom kwamen te bekeeren. Heden word het gebruikt om de Handvesten, gemeenlijk *Rowles* genaamd, te bewaaren, door de wil van *Eduard den III.*

De Voorsteden, aan den *Teems* gelegen, zijn vol van heerlijke Gebouwen der Grooten, welke door hun menigte zo wel aan de Stad gevoegd zyn, dat men het voor een gedeelte van de zelve aan zou zien. Nochtans zijn ze afgescheiden, en hebben hun eigen recht. d'Eene wierd voor dezen, wegens de doornen, *Torney*, doch heden om haar Westersche gelegenheid *Westmunster* genoemd. Alhier is een zeer vermaarde *Kerk*, ter oorzaak dat 'er de Koningen gekroond en begraaven worden. Daar zyn 'er die staande houden, dat dit den *Tempel van Apollo* geweest is, uit wiens overblyffelen *Sibert*, Koning der Oost-Saxen, die heerlijke *Kerk van S. Pieter* gebouwd heeft, welke van de Deenen verwoest zynde, door den Bisschop *Dunstanus* vernieuwd wierd. Koning *Eduard de Belyder* heeft hier zijn Grafftede verkoozen, en ze den *Benedictynen* tot een Klooster geschonken. Dit Gebouw van *Eduard* heeft *Hendrik de III.* daar na vernietigd, makende een veel heerlyker als het voorgaande, met veele ryen marmere pilaaren, en een dak met loode platen overdekt; 't geen in den tyd van vyftig jaaren wierd voltooid. *Hendrik de VII.* heeft 'er een *Sacristie* bygevoegd, verordend tot zijn begraaffenis, van zodanig een heerlykheid, dat niemand de zelve met genoegsaame verwondering kan aanzien. De Monniken 'er uit verdreeven zijnde, heeft hy 'er plaats voor zyn Godtsdienst gemaakt, en inkomsten voor 12 *Proveniers*, zo veel *Soldaaten*, en 40 *Studenten* verschaft, welke des *Konings Voed-*
ster-

ster kinderen genoemd worden. Men ziet 'er veele schoone Graffteden van Koningen, als mede van Princen en Hertogen, mitsgaders ook dat van *Gulfredus Chaucer*, Prins der Engelsche Poëeten. Daar placht noch een *Collegie van Kanonniken* te zyn, 't geen *Eduard de III.* met zo groote kosten vernieuwd heeft, dat men meende, dat het een andere nieuwe Wooning voor den Koning zou wezen. Heden is het verouderd, en strekt tot een Zaal daar het *Parlement* zit-plaats houdt, gemeenlijk de *geschilde de Zaal van Eduard* genaamd.

Hieraan is *Aula Alba*, of *Wit hall*, gehegt, daarmede de *Verzoekschriften* ingeeft. De Zaal alhier, welke het *Rechthuis* van gantsch *Engeland* is, is de grootste van allen. De naaste plaats is *The-Mues*, wel eer voor de *Valkeniers* verordend, doch tegenwoordig des *Konings Paardestal*. Alhier word gezien het gedenkteken van *Eleonora*, een zeer godvruchtige *Princes*, door haar Man *Eduard den I.* opgerecht, om dat zy, zynde haar Man op den tocht van 't *Heilig Land* met een vergiftig swaard gekwetst, den zelve met een gantsch ongemeene liefde en zorgvuldigheid geneezen heeft. Want de wonden, niettegenstaande al de vlyt der *Heelmeesters*, eer verargerende als beterende, zoog zy 'er met haar mond het vergift uit; door welke daad de *Koning* gezond geworden zijnde, heeft ze zich een eeuwig naam hier door verworven.

De *Huizen*, in 't *Westen* gelegen, zijn van geen minder pracht, voornaamentlijk in de *Voorstad Holburn*. Alhier is mede een vry *Collegie*, den geenen die in de *Rechten* studeren toegeëigend, ende woonplaats der *Bischoppen van Ely*, 't geen zeer heerlijk is.

In 't *Noorden* zijn mede schoone *Burgers Huizen*,

zen, uit de welken somtydts verscheidene Roomsche Penningen en Graffteenen gegraven worden. Aan den oever is een ruime *Burg*, gemeenlijk *Soutwerk* genoemd, wiens overstaande deel wel eer met een houte Brug aan een wierd gehegt: maar onder de Regeering van *Johannes* uit leevende steen gebouwd, en geplaveid zijnde, draagt ze de huizen der bewoonders zodanig op haar boogen, dat men zou meenen door een straat te gaan; zulks dat de schoonheid van deze Brug met de heerlijkste Gebouwen mag twisten. In den *Burg van Soutwerk* is eerstelijk het *Gasthuis van S. Thomas*, tot onderhoud der zieke Burgers gesticht; de *Prioor-kerk van de Maaget Maria*; en de *Wooning des Bisschops van Winton*.

Van hier langs den oever der *Teems* volgt een lange streek huizen, ten tyde onzer voorouderen tot dienst der openbaare Hoeren gehouden, welken *Hendrik de VIII.* altemaal uitgerooid heeft. Daar zyn mede veele *Visch-vyvers*, in de welken Snoek en Zeelt van zulk een atgryselyke grootte gevonden word, dat de Verkoopers hen den buik opsnijden om de reuzel te laten zien. Indien iemand hier Zeelt op zyn wonden legt, gaan de zelyen zo dadelijk toe, en worden door haar lymachtige vochtigheid geneezen. Onder dit alles is hier mede een openbaare *Schouwplaats*, voornaamentlijk als men de Honden op de wilde Dieren hitst, tot welke jagt 'er veele in kooijen gevoed worden. Hun wreedheid en kracht is zo groot, dat drie een Beer, en vier een Leeuw afmaaken. Hier is ook de *Beurs* van de Koningin Elizabeth, *Excambium* genaamd, tot gebruik des Koophandels en cieraad der Stad gebouwd, zynde een treffelyk Gesticht.

Om kort te gaan, *Londen* is een Stad als een *W*ereld; en besluit zo veel treffelyke Gebouwen en

H A R W I T S.

aanmerkelyke dingen in zich, dat men'er een gantsch Boek mee zou kunnen vullen.

LOGEMENTEN.

't Schip.

Amsterdam.

't Galjoot.

't Schip, achter de Beurs.

De Vlißinger Pink.

De Dortsche Boeijer.

De Prins van Oranje.

En door de gantsche Stad *Gaarkeukens*, daar een iegelyk voor een civile prys geryfd kan worden.

} op S. Catrins.

H A R W I T S.

Harwits is een sterk Stedetje, gelegen in 't Noord-Ooster deel van 't Graaffschap *Essex*, by de grenzen van 't Landschap *Suffolk*, aan de mond van de Rivier *Stoure*. Het heeft een groote Haven aan een Inham van de *Noord-Zee*.

LOGEMENTEN.

De drie Koppen.

De Kroon.

De Lely.

Het Kanon.

Van *Harwits* ryd men met Koetsen op *Londen*: de vracht is 15 Engelsche Schellingen: met het Passagie-Boot 3 Schellingen.

D O U V R E S.

Deze Plaats is gelegen in 't Ooster deel van 't Graaffschap *Kent*, aan de naauwte tusschen 't Ca-

naal en de Noord-Zee, gemeenlyk de *Hoofden* genaamd; heeft een bekwaame Haven voor de Schepen, en een gemakkelijke overtocht in *Vrankrijk*, als leggende tegen over de Stad *Cales*. Haar macht is wel eer zo groot geweest, dat ze gehouden was een-en-twintig Oorlogschepen uit te rusten. Aan de rechter hand, op een Rots, ziet men een Kasteel, 't geen zeer vast is, en geloofd word een werk der Romeinen te wezen. Op d'andere Klip, daar tegen over, heeft men d'overblyffelen van een oud Gebouw, zynde weleer een Baak voor de Zeelieden geweest. Op deze Rots heeft *Hendrik de IV.* met onuitspreekelijke kosten een Gevaarte opgerecht, gemeenlyk *The Pere* genaamd, op dat de Schepen te veiliger aldaar ten anker zouden mogen leggen. Aan dit werk heeft de Koningin *Elizabeth* mede de hand geslagen, stellende Tol op de Koopmanschap.

L O G E M E M T.

De Stad Amsterdam.

J A R M U Y E N.

Deze Stad is gelegen in het Noord Ooster deel van 't Graafschap *Suffolk*, by de landscheiding van 't Landschap *Norfolk*, aan de mond van de Rivier *Yare*, zo als de zelve kort daar na in de *Noord-Zee* loopt; is met water rondom omringd, met muren gesterkt, en met veele toorns voorzien, vierhoekig doch langwerpig van gedaante; en heeft een treffelyke gesterkte Haven, en een Hoofd met geschut belegt, naauwelijks vyftig treden van het Strand. Hier word de Haring in zodanig een menigte gevangen, dat men in gantsch *Engeland* geen grooter markt daar afvind,

LOGEMENT.

De Prins van Oranje.

PLEIMUYEN.

Deze Stad, gelegen in 't Zuid-Wester deel van 't Graaffschap *Devon*, by de grenzen van het Landschap *Cornwall*, aan de mond der Rivier *Tamare*, daar de zelve in het *Canaal* of de *Britannische Zee* loopt, is uit een Visschers Dorp een groote sterke Stad geworden, voorzien met een zeer goede Haven, welke, des nood zynde, met een ketting afgeflooten word. Voor den mond legt het Eiland *S. Michiel*, 't geen mede met zyn vastigheden wel verzorgd is; en op den nabygelegen Heuvel heeft men een Kasteel.

LOGEMENT.

De Vergulde Romer.

PORTSMUYEN.

Portsmuyen is een Stad van weinig grootte, gelegen in 't Zuider deel van het Graaffschap *Southampton* of *Hant-shire*, met een groote en vermaarde Haven aan het *Canaal* of de *Britannische Zee*, tegen over het Eiland *Wicht*.

LOGEMENT.

De Wellekomst.

Voornaamste Steden van Duitschland en d'aangren- zende Landen.

W E E N E N .

Gelegen aan den *Donau*, is een zeer schoone , groote, en volkryke Koopstad ; doch heeft enge Straaten. Zy legt zeer wel in haar Wallen en Vessingwerken beslooten; zulks dat ze niet zonder reden genoemd, en gehouden word te zijn een sterke Voormuur tegens d'Erfvyanden de Turken.

't Aanmerkenswaardigste, 't geen hier gezien kan worden, is de *Keizerlijke Burgt*, de *Hoofd- en Bisschoplyke Kerk* vocrende den naam van *S. Sebastiaan*, nevens den treffelijken Toorn gehouden voor de sterkste van geheel *Duitschland*. In den zelve hangt een Klok van een ongemeene grootte.

LOGEMENTEN.

De Swarte Beer.

't Vergulde Hart.

De drie Haaken.

Het Steirhof.

De Wildeman.

De drie vergulde Haazen.

De Witte Swaan.

REGENSBURG.

Is een Ryks-en zeer oude Stad. 't Voornaamste, hier te zien, bestaat in de Bisschoplijke Kerk *S. Pieter*, 't Klooster *S. Emeran*, 't Over en *Neder-Klooster*, 't Collegie der *Jesuiten*, de *Nieuwe Parochie-Kerk*, 't *Raadhuis*, ende konstryke steene *Brug* over den *Donau*.

LOGEMENTEN.

Daar de *Neurenburgsche Boode* logeert.
De Vergulde Zon.

NEURENBERG.

Legt aan de *Vloed Pegnitz*, welke midden door deze Stad loopt, zijnde het midden van *Duitschland*, ja bykans van geheel *Europa*. Zy is overal beroemd wegens haar goede politie, grooten koophandel, zonderlinge sierlijkheid, en uitmuntende vernuftigheid der Inwoonders; heeft treffelijke sterke *Muuren*, altemaal van vierkantige steenen; en zeer diepe en wyde *Grachten*.

LOGEMENTEN.

De Gulde Gans.
De drie Koningen.
't Rood Paart.
't Bitter Hout.
De Swaan.

A U G S B U R G.

Een voortreffelijke , zeer schoone Ryksstad , gelegen tusschen beide de Rivieren *Lech* en *Wertha*.

Zy is boven veele andere Steden zeer beroemd wegens haar Koophandel , ziaaryke vindingen , verstandige Overigheid , mededoogen omtrent de arme en behoefligen , gemeene gebouwen enz. maar inzonderheid wegens den Ryksdag in den jaare 1530. alhier gehouden , waar op de Protesteerende Vorsten en Standen in *Duitschland* aan Keizer *Karel den V.* hun Geloofsbelydenis overgaven ; welke ter dier oorzaak naderhand den naam van *d' Augsburgsche Confessie* gevoerd heeft.

L O G E M E N T E N.

De Stad Breemen.

't Kasteel van Antwerpen.

S T R A A T S B U R G.

Deze Stad is de Hoofdstad in *Neder-Elzas*, en legt in de vlakte op een vruchtbaaren bodem , zulks dat geenige plaats van *Duitschland* hier in by de zelve vergelceken kan worden. Zy is zeer ruim en wyd uitgestrekt gebouwd , en heeft derhalven een zeer grooten omvang ; daar en boven veele groote Plaatsen ; Vorstelijke , Graafelijke , Adelijke , en andere Hoven en Hofhoudingen ; heerlijke Huizen , enz. Wyders is zy zeer beroemd wegens den zeer hoogen Toorn en 't staatlijk *Munster*.

SPIER, WORMS.

LOGEMENTEN.

De Swarte Raven.

Den Os.

Het Hart.

Den Engel.

S P I E R.

Leggende na den Ryn toe, wat verheven, doch anders in een vlak land, heett een zeer vruchtbaaren Koorn-bodem. Rondom heen wast een zeer heerlijke roode Wyn, die in groote waarde gehouden word. Daarenboven vind men hier uitstekend veel Amandelen. Voorts is deze Plaats allerwegen beroemd wegens 't Keizerlijk Kamer-Gerecht.

LOGEMENTEN.

De Koning van Engeland.

De Swaan.

W O R M S.

Is een zeer oude beroemde Ryksstad, leggende een weinig van den vollen Rijn aan een zeer lustige plaats. Rondom heen is een goed, vet Aardryk, geevende treffelijke Wyn en Koorn.

LOGEMENTEN.

Het Hart.

Het Wynvat.

Frankfoort aanden Mayn

Is een wydberoemde Keizerlijke vrye Ryks-Keur-en Koopstad, welkers gelijke men zeer beswaarlijk in *Duitschland* zou kunnen vinden. Zy heeft, uit kracht der *Goude Bulle*, opgerecht door Keizer *Karel den LV.* die een zonderlinge liefde tot deze Stad droeg, en welke *Bulle* ook hier bewaard word, dit hooge Voorrecht bekomen, dat de Roomsche Koningen alhier verkoozen moeten worden.

Daar en boven heeft dit *Frankfoort* ook twee zeer aanzienlijke *Jaar-Missen* of Markten, in de Lente en in den Herfst, waar toe uit byna alle de Christene Landen Kooplieden komen, om 'er hun handel te dryven met allerley Waaren die men zou kunnen bedenken.

De kleine Stad alhier word genoemd *Sachsenhausen*, en is met een steene Brug, over den *Mayn* gelegen, aan de groote Stad gehegt.

LOGEMENTEN.

't Rood Mannetje.

't Roode Huis.

De Vergulden Engel.

De Gerst.

Het Kraakbeen.

De Swarten Arend.

H A N A U.

Deze Stad en 't Slot, dicht aan de Rivier de *Mayn* gelegen, daar de Vloed de *Kinzig* zich in de elve uitstort, is een overoude Plaats, de Residentie der Graaven en Heeren van *Hanau-Muntzenberg*; y is zeer wel bebouwd, en benevens het Slot rondom met Muuren, Wallen, Watergrachten, en Bolwerken gesterkt; en word afgedeeld in d'Oude en Nieuwe Stad.

LOGEMENTEN.

De Gans.
De Kroon.

H E I D E L B E R G.

Deze Stad is gelegen aan de Rivier de *Nekker*, welke alhier *Frankenland* en *Swaabenland* van malkander deelt. 't Gewest rondom heeft een gezonde lucht. Aan beider zyds Gebergten heeft men goed Wynge-
was; tegen 't Westen en 't Zuiden bekwaame Akkergronden. De Boffchen geeven goed Wildbraad en Gevogelt; de *Nekkerstroom* allerley wel-
smaakende Visch. Alhier is een wydvermaarde *Hooge School*.

LOGEMENTEN.

Het Voeder Vat.
De Vette Gans.

BACHA

BACHARACH.

Is d'oudste Stad in den gantschen *Paltz*; ook zeer aanzienlijk en beroemd wegens twee treffelijke dingen: eerstelijk, ter oorzaak van 't *Wyn-gewas*, welke *Wynen* allerwege vermaard zijn, en na zeer verre *Gewesten* vervoerd worden: ten anderen, wegens den *Rijn-Tol*, die voor dezen aan de *Keurvorstelijke Rent-kamer* zeer veel geldts placht in te brengen.

LOGEMENTEN.

De Gulde Leeuw.

Het Rad.

M E N T Z.

Anders *Mayntz*, of *Meyntz*, een *Aartsbisschoplyke Stad* aan den *Rijn*, ter plaats daar de *Mayn* in den zelve loopt; is van een grooten ouderdom; wel lang, doch zeer smal: 't welk niet anders heeft kunnen zyn; want ter eener zyde heeft ze een eenigfins hoog oplopenden *Berg*, en aan d'andere zyde den *Rijn*. De *Straaten* zyn hier eng, behalven twee of drie welke wat breed leggen. 't *Getal der Poorten* is tien, d'eene tegen 't *Zuiden*, d'andere tegen 't *Westen*, de derde tegen 't *Noorden*; d'overige zeven gaan na den *Rijn* toe.

COBELENTS, TRIER.

LOGEMENTEN.

De gulde Kroon.

Het Anker.

Duurkoop.

COBELENTS.

Een Stad gelegen tusschen *Mentz* en *Keulen*, zijnde den *Aartsbisschop van Trier* onderworpen. De Rivier de *Moesel* valt hier met een zeer groote geswindheid in den *Rijn*, en met zo snel-aandringende kracht, dat men een lange streek ver beide deze wateren van een ongelyke koleur uit malkander kan onderscheiden. Vlak daar tegen over, ter rechter zyde des *Rijns*, legt op een zeer hoogen Berg 't Bisschoplyk Slot *Eerenbreitstein*, 'tgeen men gemeenlyk na den Aartsbisschop *Hermanus*, die het zelve vergroot heeft, *Hermanstein* noemt. 't Is gestrekt met geweldige Toornen en Rotsen, en zeer wel van Geschut en allerley Krijgsvoorraad voorzien.

LOGEMENT.

't Witte Kruis.

T R I E R.

Word gehouden voor d'oudste Stad van geheel *Duitschland*. Men vind hier veele heerlyke Kerken

398 · R E I S - B O E K door de
ken en Kloosters, onder de welken voornaamer
lyk beroemd is d'Aartsbiffchoplyke Hoofdkerk,
Pieter genaamd, wegens de zonderlinge groothei
der steenen daar de zelve af gebouwd is.

L O G E M E N T E N .

De Vergulde Swaan.
De Bonten Os.

K E U L E N .

Een treffelijke Ryksstad, zo oud dat ze zestien
jaaren voor des Heeren *Christi* geboorte gebouwd
is geworden. Zy is zeer vermaard wegens haar
schoonheid, welgelegenheid, en menigte van
Kerken.

L O G E M E N T E N .

De Vogelstruis.
Den Heiligen Geest.
De Stad Luik.
De Stad Amsterdam,
De Wildeman.
't Bolwerk aan den Ryn.
Tot de Brouwers op Romē.

B O N .

Een oude Stad, den *Keurvorst van Keulen* toebe-
hoorende, als weezende zijn Residentie, legt in een
lustige Vlakte, daar zich het *Rijn*-gebergte weer
van malkander deelt. Rondom deze Stad ziet
men

MUNSTER, GULIK.

nen Koornlanden, schoone Boomgaarden, Ho-
en, en allerley Vruchten, ook een goed Wyn-
ewas.

LOGEMENTEN.

Den Helm.

Den Heiligen Geest.

MUNSTER.

Deze Stad is schoon en groot, en in de voorgaand-
de Eeuw zeer berucht geweest wegens de dolle raa-
zerny der Wederdoopers.

LOGEMENTEN.

De Stad Amsterdam.

De Keizer.

GULIK.

Is gelegen aan de Vloed de Roer. Zy heeft een
zeer vast en wyd uitgebreid Slot, zodanig voorzien
en bewaard met dikke muuren, dat het byna on-
mogelijk word geoordeeld het zelve te beschieten
zulks dat het 'er schade door zou kunnen komen te
lyden.

LOGEMENT.

't Keizers Hof.

AKEN.

A K E N.

Is een braave Ryksstad, tegenwoordig omringd van twee Grachten en Muuren, en alzo een rond dubbelde Stad. Voortyds moest hier de Kroonin van den Keizer geschieden: doch indien de zelve om eeniger oorzaken wil, elders aangesteld wierd plachten de Keurvorsten 't Kapittel der Koninglyke Kerk van daar te beroepen, om de kleinodien alhier van wegen 't Ryk in bewaaring gelegd, te bestemde plaats te brengen.

Deze Stad is zeer vermaard wegens haar *warm Baden*, welke met heel groot toeloop bezocht worden. Binnen des zelfs Muuren ziet men 'er drie die zeer bekwaam zyn, te weten het *Keizers Bad*, het *kleine Bad*, en 't *Bad van S. Quirinus*. 't *Keizers Bad* heeft vyf vertrekken om te baaden; en 't *kleine Bad*, 't geen daar uit komt, drie. Men houdt, dat dezen uit Salpeter en Swavel bestaan; en ze komen zo heet voor den dag, dat men ze twaalf uren laat staan koelen eer men ze gebruikt.

Behalven dezen, heeft men by de binnen-Muur van de Stad *Baden* die zo heet niet en zyn, welken men oordeelt uit Swavel en Salpeter te bestaan. De reuk der zelve is wat onzangenaam. 't Eerste is 't *Bad van S. Cornelius*, 't geen twee Kommen of Bakken heeft: 't Twede 't *Rose-Bad*, zo genaamd na *Mr. Rose*, een Burger van *Aken*, die het heeft doen bouwen: en 't derde het *Compus Bad*, of 't *Bad van d'arme lieden*.

Van deze soort van warm Water is 'er ook een *Fontein*, mede zeer dienstig, en daar men alle morgens in den zomer af drinkt voor menigerley verdrietige en langduurige Zicktens.

Omtrent een stadie, of honderd vyf-en-twintig schreden van de Zuid Poort, is een Dorp, *Porcetum* of *Borset* geheeten, wegens het groot getal van wilde Varkens welke daar in voorige tyden waren. Hier heeft men veete *hette Springen* ter wederzyde van een klein Riviertje, die men in de Huizen laat loopen, alwaar ze in verscheidene *steene Baden* verdeeld worden. Daar zijn veertien van deze Huizen, en acht-en-twintig *Baden*. De *Baden* houden ieder in 't gemeen omtrent vyftig tonnen waters. 't Water is klaar en vermaakelyk, zonder eenige hinderlyke of tegenstaande reuk. De hette is boven maaten wanneer het eerst uit de grond opkomt, en heeter dan in de allerheetsten van *Aken*; weshalven men het omtrent achtien uren laat staan koelen eer men 'er zich in baad. Zy gebruiken ook een Instrument van hout, met veele gaten doorboord, om het te eerder te doen koud worden, of om het water te roeren als 'er iemand ingaat, waar door hy de hette zo zeer niet bemerkt of gewaar word. Men heeft omtrent deze heeten ook een menigte van *koude Springen*, waar door men de zelve kan maatigen.

L O G E M E N T E N.

De Peereboom, op de Markt.

De Klok, in de kleine Kolderstraat.

De Klosbaan, in de groote Kolderstraat.

De Gulde Poort, in de Wasserstraat.

K L E E F.

Is een goede welbebouwde Plaats, tamelijk hoog gelegen, inzonderheid het *Slot* staande op den rug eens Bergs. 't Is een oud, doch echter schoon Gebouw. Deze Stad legt zeer wel, en heeft een schoone uitzicht.

L O G E M E N T E N.

't Hof van Holland.

De vyf Ringen.

't Heeren Logement.

W E S E L.

Een Kleeffche Stad, is genoegzaam beroemd wegens haar Rykdom, Waardigheid, Gebouwen en Koophandel. Aan haar Muuren loopt de *Lippe* in den *Rijn*.

L O G E M E N T E N.

De Stad Rees.

De Swaan.

't Hof van Holland.

De Moriaan.

E M M E R I K.

Is een Plaats zeer wel en lustig gelegen tusschen *Rees* en *Kleef* aan den *Rijn*. Deze Stad heeft goede wel gebouwde Huizen, een heerlijk *Kanonnik-*

EMBDEN, OLDENBURG.

monnik-Sticht en Collegie, gelijk ook een taamelijk School.

LOGEMENTEN.

De Krab,
De Wynberg. } op de Markt.

E M B D E N.

Deze wydberoemde Stad, 't oog en cieraad van geheel *Oost-Vrieland*, heeft een zonderling goede gelegenheid, en rondom zich een lustigen vruchtbaren Bodem, aan d'eene zyde der *Eems*, welke Vloed in de lengte langs de Muuren heen loopt. Zy is in haar omvang wat kleinder als *Groeningen*, doch zeer volkryk.

LOGEMENTEN.

De Goude Swaan.

De Jaager.

De Koning van Engeland.

Den Haring.

OLDENBURG.

De Residentie-Stad der Heeren *Graaven van Oldenburg*, is met Wallen en Grachten zeer wél bewaard; daar en boven ook begaafd met een schipryk Water, de *Hunte* genaamd. Onder de Gebouwen is bezienswaardig 't *Graaflijk Slot*, 't *Raadhuis*, 't *Ammunitie-huis*, de *Paardestal*, en de *Bibliotheek* in 't *Kapittel-huis*.

LOGEMENTEN.

De Prins te Paard.

't Wapen van Engeland.

MAAGDENBURG.

Een Aartsbisschoplyke, en voor dezen zeer vaste machtige, volkrijke, en wydberoemde Stad; ook met Muuren, Bolwerken, Toorns en Grachten wel voorzien; daar en boven met heerlijke Huizen, lustige Straaten, en groote en schoone Kerken verciert geweest: doch in het jaar 1631. door den Keyzerlijken en Keur-Beyerschen Generaal, den Graaf van Tilly, stormenderhand veroverd zijnde, wierd ze t'eenemaal in d'asch gelegd. Echter is ze tegenwoordig weer taamelijk opgebouwd.

LOGEMENT.

De Witte Swaan.

B R E M E N.

Is gebouwd in een langwerpige rondte, aan beide de zyden der *Weser*, en word afgedeeld in vier *Kerspelen* of *Parochien*: als *S. Mariens*, *S. Martens*, *S. Ansgarions*; en *S. Stephani Kerspel*.

Voornaamste Steden van Duitschland. 405
STADEN, HALBERSTAD.

LOGEMENTEN.

De Swaan, daar de Post aankomt.
De Druif.

S T A D E N.

Gelegen aan de Vloed *Swingen*, niet ver van d'*Elve*, beneden *Hamburg*, in 't Aartssticht *Bremen*, word gehouden voor d'alleroudste Stad in geheel *Saxen*, als zijnde gebouwd zes honderd jaar voor *Christi* geboorte. Zy is wel gesterkt, en voorzien met Wallen, Grachten, Muuren, Bolwerken, en een Ammunitie-huis.

LOGEMENT.

St. Tonis von Spekelsen.

HALBERSTAD.

Een Bisschoplijke en *Hanse*-Stad, is zeer wel gelegen, op een zeer vruchtbaaren Bodem, zulks dat de Koorn-halmen hier een Ruiters waffen. Men ziet 'er goede, en met schoone Huizen wel bebouwde Straaten. De Stad is omringd met sterke Muuren en dubbelde Grachten, hebbende tusschen de zelven noch een Wal,

LOGEMENT.

't Hof van Holland.

HILDESHEIM.

Insgelijks een *Neder-Saxisch*-Bifschoplijke en *Hansee*-Stad; word voor grooter ais *Halberstad* gehouden; doch is, op d'oude wys, gantsch oneffen, en met zeer veel Boogen in de Straaten gebouwd. Zy word afgedeeld in d'Oude en *Nieuwe Stad*.

LOGEMENT.

't Witte Paard.

BRUNSWYK.

Is een Stad byna midden in *Neder-Saxen* gelegen; met Muuren, Grachten, Toorns en Bolwerken zeer wel bewaard; oock verciert met heerlijke Huizen, schoone Straaten, en treffelijke Kerken. Zy heeft een gelijke lengte en breedte, 't Water, genaamd den *Okker*, voortkomende uit 't *Hartzwald*, vliet 'er door heen, en verdeelt deze Plaats in twee groote Steden, d'eene de *Nieuwe*, en d'andere d'Oude *Stad* geheeten.

LOGEMENT.

't Kromhout.

WOLFFENBUTTEL.

Een zeer beroemde Stad en Vefling, voerende den naam van 't aldaar zijnde Vorftelijk *Residentie-Slot*. Zy legt meerendeel in een maraffige grond, waar door ze twee vrye verzekerd zyden heeft, zulks dat men de zelve door geen aannaderingen of loopgraaven kan genaaken; en is afgezonderd in drie verſcheidene deelen, te weten de *Citadel*, *Hendrik-Stad*, en *Augustus-Stad*. LO-

Voornaamste Steden van Duitschland. 407.

Hanover, Luneburg, Zell.

LOGEMENT.

De reizende Zon.

H A N O V E R.

Gelegen aan de *Leine*, in de Vlakte, heeft rondom zich heel schoone Beemden, en een zeer lustig Hout of Boffchazie, *d'Elmeroy* genaamd: en voor zich zelve hooge sterke Muuren, Wallen en Bolwerken, en diepe Watergrachten.

LOGEMENT.

De Swaan.

L U N E B U R G.

Is wat meer in de lengte, als in 't vierkant gebouwd. Deze Stad legt aan de Rivier *Elmenau*, heeft zes welgebouwde Poorten, en van binnen choone breede Straaten, Markten, en andere plaatsen.

LOGEMENT.

't Hart.

Z E L L.

Een Vorstelyke Luneburgsche Residentie-Stad. Alhier zyn bezienswaardig het Slot, en verscheidene Vorstelyke Graffteden.

LOGEMENT.

De looze Vos.

R O S T O K.

Een zeer beroemde Koopstad, gelegen aan de *Varne*, heeft een zeer veilige Zee-haven, en legt niet meer als anderhalve myl van de *Baltische Zee*.

408 REIS-BOEK door de
Zy is ook wyders vermaard wegens haar *Hooge
School*.

LOGEMENT.

De Swaan.

W I S M A R.

Deze beroemde Stad legt aan de *Belt*, of d'*Oost-
Zee*; is zeer vast; heett luchtige Huizen, en een
Vorstelyk Slot.

LOGEMENTEN.

't Klein Schippers Gezelschap.

't Groot Schippers Gezelschap.

H A M B U R G.

Een zeer schoone aanzienlyke Stad, afgedeeld
in d'*Oude* en de *Nieuwe*, beiden zeer wel gesterkt,
en wegens de hooge Toorns maar een Stad schy-
nende. Zy is door de geheele wereld beroemd
wegens den grooten Koophandel, die alhier ge-
dreeven word.

LOGEMENTEN.

De Diergaarde, aan de hooge Brug.

Den Adelaar, aan de Molenbrug.

De Druif, by de Paardemarkt.

De Bremer Sleutel, of Koning van Deenmar-
ken.

De Koning van Sweden.

De Koning van Vrankryk.

De Stad Revel.

De Gulden Arm.

L U B E K.

Is gelegen twee mylen wegs van de Zee. De
Vloed

Voornaamste Steden van Duitſchlan. 1409
LEIPSIG en DRESDEN.

Vloed of Rivier *Drave* maakt hier de Haven; en derhalven kunnen de Schepen over de zelve van de Stad at in de Zee toopen, en zo wederom van uit de Zee aan de Stad. Deze Plaats is zeer vermaard wegens den ſterken Koophandel, en de welgeielde Regeering.

LOGEMENTEN.

't Wapen van Hamburg.
Den Engel.

L E I P S I G.

Gelegen aan de *Elſter* en *Pleuſz*, is een wel niet groote, maar echter zodanig een Stad die veele groote Steden te boven gaat. Zy is zeer beroemd wegens haar drie *Miſſen* of Jaarmarkten, en haar voortreffelijke *Hooge School*.

LOGEMENT.

De Graauwe Wolf.

D R E S D E N.

Is van een zeer luſtige aanschouwing wegens haar goede gelegenheid; zeer wel verzorgd met omgaande Muuren, Grachten, en Borſtweeringen; en derhalven bekwaam om d'aannaderende Vyanden te wederſtaan, en hen 't hoofd te konnen bieden: ook zoodanig vercierd met gemeene en byzondere

410 R E I S - B O E K door de
Huizen, goede Toornen, enz. datze met de voor-
naamste Steden in *Meiffen* om den prys mag ftryden.
Daar en boven is ze de Keurvorfteijke Residentie
en Hofhoudings-Stad.

L O G E M E N T.

De Swarte Wolf.

B E R L Y N.

Word door de *Spree* in twee deelen afgedeeld, maa-
kende zo veel als twee Steden. d'Eene, leggende op
d'andere zyde dezer Vloed, word genoemd *Collen*
aan de Spree, waar in het prachtig Keurvorfteijk
Slot staat. De Stad is zeer groot, en heeft flichte
Gebouwen. De Straaten zyn breed en net, en
voor de Deuren der Huizen banken gemaakt.

L O G E M E N T.

't Bonte Paard.

Frankfoort aan den Oder.

Deze Stad legt in de langte aan de Vloed den O-
der, daar een houte Brug over geflagen is. Na de
land-zyde is ze gefterkt met Muuren, Toorns, en
dubbelde Grachten; heeft fraaije wyde Straaten;
een fchoone groote Markt; treffelyke welgebouw-
de Huizen; en is zeer beroemd wegens haar *Uni-*
verfiteit.

L O G E M E N T.

't Swynshoofd.

S T E T T I N.

Deze Plaats is gelegen aan den *Oder*, aan een
eenig-

Voornaamste Steden van Duitschland. 411

Straalsond, Praag en Breslaw.

eenigfins verhevenen Heuvel, in een zeer lustig en heerlyk gewest.

LOGEMENT.

De Kardinaalshoed.

STRAALSOND.

Is de Hoofdstad onder de *Wendische* Steden in *Pommeren*, en behoort tot het *Hanseatisch Verbond*. In den geheelen kreits der *Baltische* of *Oost-Zee* is nergens een zo vaste Plaats te vinden, als deze Stad *Straalsond*.

LOGEMENT.

De Krygsman.

P R A A G.

Word verdeeld of afgezonderd in drie Steden, genaamd *d'oude*, de *nieuwe Stad*, en de *kleine Zijde*, en is in de Historien zeer vermaard wegens verscheidene zaaken welke daar in tyden van Oorlog en Vrede voorgevallen zyn.

LOGEMENTEN.

De groote Stad.

't Konings Hof.

De Tuin.

Anderfins heeft men zich maar te richten aan de Voerlieden, welke gewoon zyn de Passagiers in de bekwaamste Herbergen te brengen.

B R E S L A W.

Deze Stad is aan den *Oder* gelegen, en overal vermaard zo om haar byzondere, als om haar geme-

mee-

meene prachtige Gebouwen, tot welke laaften be-
hooren haar schoone Kerken, Toorns, Kloosters,
Gasthuizen, Kanonniken-Stigt, School, Keizer-
lijke Burgt, Koornhuizen, Ammunitie-huis, Raad-
huis, Markten, Water-konsten, enz. Daar en boven
wegens haar Geleerde Lieden, Bibliotheecken, heer-
lijke Straaten, allerley Koopmans-Waaren, en het
Bier genaamd *Schops*. Ook is deze Plaats zeer wel
gesterkt.

LOGEMENT.

De Bonte Os.

D A N T S I G.

Deze Stad is als de sleutel van 't geheele Koning-
ryk *Polen* Zy legt aan drie Wateren, de *Weixel*,
Moldaw en *Rodan*.

LOGEMENTEN.

De Witte Leeuw, in de Houtstraat.

De Goude Kroon.

De drie Kroonen.

De Breslawfche Herberg.

KONINGSBERG.

Word, behalven de Voorsteden, verdeeld in
drie deelen, zijnde het eerste genaamd d'*Oude Stad*,
't tweede de *Kniphof*, en 't derde en laatste *Lebenicht*.
Zy is zeer beroemd wegens haar *Hooge School*, en
goede *Haven*.

LOGEMENTEN.

De Paauw.

De Windhond.

KOPPEN.

K O P P E N H A G E N.

Deze Stad is de Hoofdstad van 't Koningryk *Deenmarken*, ende Koninglijke Residentie-plaats, gelegen op d'Oostkust van 't Eiland *Zeeland*, tegen over 't Landschap *Schoonen* en de Stad *Mallmuyjen*, aen een zeer schoone en lustige plaats. 't *Kasteel*, of *Slot*, dicht op de Zee, is bovenmaaten heerlijk en vermaakelijk, doch eenigfins op d'oude wys gebouwd, gelijk ook de Stad, om de welke, aan het Slot, des Konings voornaamste Schepen leggen, die zeer groot en sterk zijn, konnende een der zelve duizend en meer lasten, en over de honderd stukken geschut voeren.

De Stad *Koppenhagen* heeft een treffelijke *Academie* of Hooge School, en een goede veilige Haven door het tegen over gelegen Eilandtje *Amag*, 't geen 'er met een houte Brug aan gehegt is.

L O G E M E N T E N.

d'Oranjeboom.

De drie *Kemphaanen*, by de Slots plaats.

Bergen in Noorwegen.

De Noordsche Leeuw.

L A N D S K R O O N.

Deze Zee-stad legt in *Schoonen*, en heeft omtrent een halve myl wegs van haar, tegen 't Oosten, een
Ri-

Rivier welke na 't Zuiden loopt, vervolgens zich eenigfins na 't Noorden wend, en, zich met de Zee vermengd hebbende, voor by Landskroon heenen fchiet, maakende een goede Haven, waar in ook zelfs de grootfte Schepen kunnen leggen. Deze bekwaame gelegenheid fchynt voornaamentlijk oorzaak gegeven te hebben tot de bouwing der Stad, welke voorzien is met zes Poorten, drie na de zee en even zoo veel landwaarts, mitfgaders met goede Wallen en Grachten. Wyders heeft men 'er een zeer ruime Markt, een prachtig Raadhuis, een fchoone en heel groote Kerk, en braave Burgerhuizen.

LOGEMENTEN.

't Wapen van Deenmarken.

De Stad Amfterdam.

E L S E N E U R.

Deze Stad is gelegen op de Noordkust ten Ooften van 't Eiland *Zeeland*, dicht by de *Zund* en het Kasteel *Kroonenburg*, en heeft een groote Haven tegen over 't Landschap *Schoonen* en de Stad *Elzenburg*. Zy is vermaard wegens den Tol, die hier betaald moet worden; weshalven men 'er byna dagelijks tuffchen de vier en vyf honderd zo groote als kleine Schepen ziet.

LOGEMENT.

't Wapen van Embden.

M A L M O E.

By de Hollanders *Ellebogen* of *Malmuijen* genaamd, is een aanzienlijke en voornaame Koopstad, met een oud en sterk Kasteel, gelegen op de Westkust ten Zuiden des Landschaps *Schoonen* aan de *Zond*, by na ten Oosten en tegen over de Stad *Kopenhagen*. Zy is zeer wel voorzien van alles wat tot het gemak en cieraad van een Stad kan dienen, en heeft een Haven welke wel niet zeer onbekwaam, maar ook niet zeer wel verzekerd is, inzonderheid wanneer de Wind Noord-Noord-West waait.

LOGEMENTEN.

't Wapen van Sweden.
De Kroon.

B E R G E N.

Is een zeer oude Stad in 't Zuider deel van *Noorwegen*, door geheel *Europa* bekend. Zy word gehouden voor de Spyskamer dezès Koningryks; legt aan de groote bochtige Zee-boezem of *Inham Carmesond*; en is rondom met Bergen omringd, weshalven haer Haven zeer bekwaam is tot den Koophandel, dewyl 'er de Schepen t'eenemaal in zekerheid kunnen leggen.

De Kooplieden der *Hanze-Steden* hebben hier

416 REIS-BOEK door de
voor zich de geheele lange streek of zyde der Stad
gemeenlijk *de Wange* genaamd, gelijk ook hun *Beur*
en *Kantoor*; en ieder der gemelde Steden haar *Pak*
huizen, by de welken der zelve Schepen d'aange-
brachte Waaren lossen, of weer anderen inneemen
om na *Duitschland* te voeren.

In deze Stad is de *residentie* des Bisschops. De
Kerken, en een gedeelte der Huizen, zijn aanzien-
lijk gebouwd. De Koninglijke Hoofdman woont in
het Slot, *Bergershuiizen* geheeten.

LOGEMENTEN.

Op de Markt by Tryntje Luit.

't Posthuis.

De Wynkelder.

't Duitche Comptoir.

Altena.

De Fortuin.

De Mooriaan.

Emaus.

D R O N T H E M.

Deze eertydts zeer machtige, Aartsbisschoplij-
ke Hoofd-en Koninglijke Residentie-stad van
Noorwegen, is noch hedensdaags zeer beroemd we-
gens den aanzienlijken Koophandel die'er zo van
Inlanders als Vreemdelingen gedreeven word; doch
nu niet meer als een opene Plaats, een Vlek gelijk.
't *Koninglijk Paleis* vervalt dagelijks meer en meer.
Wyders is zy gebouwd op d'oude manier, en heeft
een groote Haven, bekwaam om een menigte van
Schepen te bergen.

LOGEMENTEN.

De Welkomst,

't Fluitschip.

R O M E N.

Deze is een der beroemdste Steden die ooit op Aarde zijn geweest. Voortyds wierd zegenoomd de *Beheerschter der Wereld*; over welkers schoonheid en grootte zich alle Volkeren verwonderden, en ook noch verwonderen, hoewel haar grootste heerlijkheid door de woeste Gotthen in de asch gelegd zy.

Eertyts is ze geweest de Zetel der grootmachtigste Wereld-Monarchen; maar hedendaags de Residentie der Pausen, en der zelve voornaamste Leden.

Onaangezien dit tegenwoordige *Romen* in luister, uitsteekendheid en grootte op ver na by het *Oude Romen* niet te gelyken is; heeft deze Stad echter noch zodanig een ruimte, dat ze met haar Paleizen zich in den omvang tot over de vyf-en-twintig Italiaansche mylen wegs uitstrekt.

Zy is gelegen aan de Rivier de *Tyber*, in 't gedeelte van *Italiën* 't geen d'Ouden *Latium* genoemd hebben. De lucht is hier ongezonder en swaar, zo dat ook zelfs de Romeinen, hoe veel meer dan d'Uitlanders, zich daar voor wel in acht hebbente nemen, inzonderheid 's morgens en 's avondts in de schemering, wanneer het, volgens den raad der Geneesmeesters, best is zich in huiste houden.

Tegenwoordig worden 'er *elf Bergen* in geteld, waar onder de *Vatikaan* de beroemdste is, wegens de Pauselijke Wooning, en de treffelijke Bibliotheek welke alhier bewaard word.

't Getal der *Kerken* is over de *drie honderd*, en onder de zelve munt uit die van *S. Pieter*, in de welke het oude Gebouw, in vergelyking van 't nieu-

we, een slecht en onaanzienlijk ding is. Evenwel ziet men 'er eenige zeer schoone Altaaren, en twee Metaale Poorten, welke van *Jerusalem* derwaars gebacht zouden zijn. 't Nieuwe Gebouw, tot vergroo- ting aan deze Kerk gemaakt, is een zo bovenmaa- ten groot, schoon en voortreffelijk werk, dat alle d'aanschouwers zich daar over moeten verwon- deren.

't *Paleis van den Paus*, staande nevens de *S. Pieters Kerk*, is ook een zeer uitstekend Gebouw, voor zien met een menigte van treffelijke Zaal en Ka- mers, en een zeer sierlijke Kapel, waar in, nevens meer andere konstryke Schilderyen, ook gezien kan worden het *laatste Oordeel*, gedaan door den ver- maarden *Michaël Angelus*. In dit zelve *Paleis* heeft men ook de zo beroemde *Pauselijke Bibliotheek* vervuld met een menigte van uitstekende raare Boe- ken, waar onder zeer veele met de hand ge- schreeven.

Op de groote Plaats, voor *S. Pieters Kerk* en het *Pauselijk Paleis*, staat een zeer swaare *Obeliscus* of *Pronknaald* van een eenig stuk, welkers hoogte een- en-tachtig voeten bereikt. Deze Steen, die, na des Werkmeesters rekening, over de 9560. cen- tenaars, of meer als 956000. ponden zou wee- gen, is in het jaar 1586. door bevel van Paus *Sixtus de IV.* met uitstekend groote onkosten, door der Konstryken Meester *Dominicus Fontana* uit de Ka- mer-Heerlijkheid van *Campo Sancto* derwaars ge- voerd, en weder opgerecht.

't *Kasteel S. Angelo*, of in onze Taal *Engelenburg*, word gehouden voor een zeer sterke Vesting. De Paus kan 'er uit zijn *Paleis* door een zeer lange gang heimelijk inkomen. Deze Vesting heeft in 't mid- den een hoogen, sterken, ronden Toorn, welke eenige schreden van daar met noch vier achthoeki- ge

ge Toorns , zijnde wat laager, en met vier Muuren omringd is.

Eertydts wierd dit Kasteel gehouden voor een geweldige Sterkre: maar om in dezen tyd genoegsaame tegenstand te kunnen doen, heeft men voor eenige jaaren het zelve omvangen met een nieuwe Gracht, en met vyf Bolwerken en Wallen, doch niet zeer hoog: dewyl men het al te swak oordeelde om de hedendaagsche krygsinventien te kunnen wederstaan. Nu is het bekwaam genoeg om een sterken Vyand een langen tyd te kunnen opnouden,

't *Paleis van Paus Gregorius de XIII.* is ook een heerlijk Gebouw, 't geen de gemelde Paus had aangevangen, zijnde van voorneemen het zelve te bewoonen: doch hy heeft 'er de voltoojing niet af beleefd. In dit Paleis ziet men zeer schoone Kamers, met kostelijke Tapyten verciert; en in zekere Kapel een Altaar, welkers Tafereel men zegt dat den Heiligen *Lucas* zelve geschilderd zou hebben; mitsgaders aan het zelve een lustigen Hof, beplant met vreemde Gewassen, Boomen, Kruiden, Bloemen, enz. en verciert met zo veel zeldsaame Water-konsten, dat men 'er het tiende deel niet af zou kunnen vertellen.

Bezichtigenswaardig is ook het *Paleis* en den Lusthof des *Groot-Hertogs van Florencen*, gelegen op den *Berg Trinitatis*, of van de *H. Drievuldigheid*; behelzende, onder andere kostelikheden, zo veel konstryke Antiquiteiten en Marmersteene Beelden, dat niet lichtelijk diergelyken, en in zo grooten getal, elders gevonden zouden kunnen worden. In den Hof is een kleine Berg gemaakt, daar men langs anderhalf honderd trappen opklimt, hebbende op zijn top een zeer lustig Zomer-huis van enkele groene Gewassen. De Hertogen doen hier

in de grootste hitte des zomers hnn maaltyd, inzonderheid dewyl de Kamer by de tafel een koele Pypbron heeft, en dat men ook van daar de gantsche Stad *Romen* kan overzien.

Behalven de gemelde Paleizen munten ook in heerlijkheid uit dat van den Kardinaal *di Cesis*, van de *Farnèzers*, van de Kardinalen *Capoferto* en *Borgese*, van *Carpi*, van d'*Ursiners*, van *Columnesen*, en veel meer anderen.

't *Kapitool* is voor dezen geweest der Romeinen Raadhuis, doch door d'oorlogen geweldig verwoest geworden. Nadcrhand evenwel heeft Paus *Gregorius de XIII.* 't zelve weer laten opbouwen en verbeteren. 't Legt op een hoogen Berg, daar men langs een steene trap opklimt. Boven aan ieder zyde staan de Beeltenissen van een Man en een Paard, van een geweldige grootte, gehouwen uit witte Marmersteen. Men ziet hier ook op een wit Postament het Beeld van den Roomschen Keizer *Marcus Aurelius Antonius*, zittende te paard, insgelijks van een uitstekende grootte, gegooten van koper, en in 't vuur verguld. Midden op dit Paleis staat een taamelijk hooge Kloktoren, waar toe men tot op den bovensten omgang opklimt met twee honderd en veertig trappen. Nergens kan men de Stad *Romen* met alle haar gelegenheden beter overzien, als van dezen Toorn.

Nevens het gemelde Paleis is noch een ander, waar in veel heerlijke en uitstekend konstige Beelden opgerecht zijn. Tegen over het zelve ziet men een zeer wel vercierde Kerk, noch eenigfins hooger als 't Raadhuis gelegen, voerende den naam van *S. Maria in Ara Celi*.

De zeer heerlijke *Columna Trajani*, of Zuil van *Trajanus*, staat by de Kerk *S. Maria de Lauretto* op een konstig gehouwen Postament, wel twee mans lengte diep

diep onder d'aarde: doch daar is een groef rondom met trappen na beneden gemaakt, zulks dat men alles noch wel zien kan. Binnen in deze Zuil gaat een Wendeltrap van honderd twee-en-negentig treden tot boven toe op. De Zuil zelve is, zooveel het oog kan bemerken, gemaakt uit vier-en-twintig geheele stukken Steen, ieder van acht trappen hoogte. Rondom de zelve, buitenwaarts, van onder af tot boven toe, zyn'er in gegraveerd of gehouwen alle d'Oorlogsdaaden van den gedachten Keizer *Trajanus*. Boven op het Kapiteel is een Omgang met yzere leuningën. Van hier kan men een goed gedeelte der Stad *Romen* overzien.

De Zuil, *Columna Antonia* geheeten, is de voorige byna gelijkvormig. Keizer *Antonius* heeft de zelve tot een eeuwige gedachtenis laten oprichten. Z' is zo hoog als d'andere, en vertoont in treffelyke verhevene figuren d'afbeeldingen van alle de Veldslagen, by dezen Keizer gehouden, zeer lustig van onder af tot boven toe in een rechte orde gesteld.

Daar zijn veel meer andere zodanige Zuilen binnen *Romen* te zien; doch geenën der zelve by de gemelde twee te vergelijken.

't *Amphitheatrum Titi*, tegenwoordig 't *Colosseum* genaamd, heeft *Titus*, de Zoon van *Vespasianus*, na de verwoesting der Stad *Jerusalem* doen bouwen. Dartig duizend lijfeigene Knechten hebben'er elf geheele jaaren aangearbeid. 't Is een bovenmaaten groot en geweldig Gebouw, doch hedendaags zeer vervallen. Men ziet echter noch de form en grootte, zijnde ovaal of langwerpig rond. De lengte midden door was van twee honderd en dartig schreeden; de hoogte zeer uitsteekend: alles gebouwd van gehouwene vierkante steenen. Vyf-en-tachtig duizend menschen konden in dit *Aphi-*

theatrum plaats hebben, om de Spellen, die daar gehouden wierden, t'aanschouwen. 't Geen men 'er te dezer tyd noch van ziet, is het overblyffel des halven deels. 't Ander is vernietigd geworden door vuur, staal, en de moedwilligheid der Barbaarsche Volkeren. Zelfs 't geen noch staande is gebleeven, is allerwegen geschonden en verbroken.

Wyders, de Stad *Romen* word verdeeld in veertien Wyken of Quartieren. De Straaten zijn taame-lijk wyd en lang, sommigen van meer als een half uur gaans, doch niet overal bebouwd. De meeste Huizen vind men by den *Tyber*, daar de Stad ook aldersterkst is.

Men ziet hier veele *Nationaale Gasthuizen*, in de welken d'Uitlanders ontfangen worden.

Onder de voornaamste Markten worden geteld de *Bakkers-markt*, d'*Osse-markt*, de *Varken-markt*, de *Visch-markt*, de *Kruid-markt*; en op *Campo Agenio* (of *Martis*) de *Markt van allerley Waaren*.

De Burgers-huizen zyn schoon, en veele der zelve verciert met treffelyke Antiquiteiten, marmere Gedenktenen en Afbeeldingen.

LOGEMENTEN.

- Al Scudo di Francia. (*'t Schild van Frankrijk*)
- Al Leon d'oro. (*de Goude Leeuw.*)
- Al Londere. (*in Londen.*)

V E N E T I E N.

Is een zeer machtige, groote, schoone, en door de geheele Christenheid op 't hoogst beroemde Koopstad, gelegen in d'*Adriatische Zee*, welke
aller-

allerwege door de zelve heen spoelt, en alhier met een ontelbaare menigte van Gondels bevaaren word, om van d'eene na d'andere plaatsgevoerd te werden, dewyl veele der Eilanden, daar de Stad uit bestaat, met geen Bruggen aan malkander gehegt zyn.

Alhoewel deze Stad noch met Poorten noch met Muuren bewaard zy, is ze echter vast en sterk genoeg, zelfs tegenseen geweldigen Vyand.

De *Kerk van S. Marcus* is waarlijk bezienswaardig, steunende op zeer treffelyke Zuilen, welke allerhande koleuren vertoonen, en wordende geslooten met swaare metaale Deuren. In de zelve zyn veele uitsteekende raariteiten te zien; en word hier ook bewaard de Schat der Venetiaanen, zynde verzekerd met vier yzere Poorten.

Nevens deze *S. Marcus Kerk* staat het geweldig en aanzienlijk *Paleis des Hertogs*, een Gebouw daar alle Vreemdelingen over verwonderd moeten staan: want werwaarts men zyn oogen slaat, ziet men niet als een Koninglyke heerlijkheid. Kort om, 't is een Gesticht de voortreffelykheid van dien aanzienlyken Raad waardig, welke, als ze volkomen is, tot 1600. oude aanzienlyke Edellieden uitbrengt, met hun Hertog boven aan, die aan ieder zyde vier-en-twintig *Signori Clarissimi* heeft, gekleed met hun lange roode fluweele Rokken, uit welk getal altyd een Hertog verkoozen word, 't geen by looting geschied. Deze groote menigte van Edellieden word den *Grooten Raad* geheeten.

Geen minder verwondering verdient ook het wydluftig *Arsenaal*, in het welk men alles gereed maakt en in voorraad heeft 't geen tot den Oorlog vereischt word, in zulk een overgroote menigte dat men 'er over verstomd moet staan. Dit *Arsenaal* heeft twaalf Wacht-torens, daar alle nachten

schildwacht op gehouden word; en alle uuren doet 'er een Edelman de ronde. Het begrijp zou zo groot zyn, na het zeggen van sommigen, als geheel *Nieuw-megen*; zynde ook gelijk een volkome Stad met zyn wallen en muuren beslooten.

Wyders heeft men tot *Venetien*, zeventien rijke Gasthuizen, zeven-en-seftig Parochie-Kerken, behalven een menigte van anderen, honderd veertien Kloktorens, achtiën Bede-huizen, zes groote Confraryen; en in alles vind men honderd endriën-veertig Orgels: alle welke Gebouwen genoegzaam de byzondere heerlijkheid van deze Stad be-
tuigen.

L O G E M E N T.

Al Lion Bianco. (*de Witte Leeuw.*)

G E N U A.

De Hoofdstad van *Liguriën*, is een zeer oude, wel gebouwde, vaste Stad, hebbende vyf Italiaansche mylen in haar omvang, en leggende dicht aan de Zee.

Belangende haar Regeering, zy heeft ook éenen uit haar Raad verkoorenen Hertog, even gelijk *Venetien*, doch met dit onderscheid dat hy niet voor al den tyd zijns levens die aanzienlijke Bediening bekleed: want na't verloop van twee jaaren word 'er t'elkens een nieuwen Hertog verkooren. Zyn kleeding is van Karmozijn of violet Fluweel, of ook wel van eenige andere zyde Stof, en de Hoed rood. By hem zitten in den Raad vier-en-twintig Edelen van de welken d'eerste twaalf gekleed zijn in swart Fluweel of Felp, en d'andere twaalf in swarte zyde Rokken.

Deze

Deze Stad heeft een zeer geweldige Zee-haven, en zo grooten Koophandel als eenige Plaats in gantsch *Italiën* uitgezondert alleen *Venetien*. Als men hier van de Water-by de Stadts-Poort komt, ziet men dezelve ter rechter en linker hand zeer wel voorzien met sterke Bolwerken en bedekte Borstweeringen, altemaal van steen gehouwen. Onder de gedachte Poort hebben Duitsche en Italiaansche Soldaaten de wacht, welke d'Aankomelingen op 't aldernaauwst ondervraagen van waar ze komen, en wat ze by zich hebben.

L O G E M E N T.

't Wapen van Amsterdam.

L I V O R N O.

Is een zeer schoone Stad, en geweldige Vesting, aan de Zee gelegen, behoorende aan den *Groot-Hertog van Floreencen*. Zy heeft een zeer oud, doch vast Kasteel, zodanig van de Zee omringd dat men 'er niet als met Schepen aan kan komen. Hier in legt een Bezetting; en op de Zee worden geduurig vier Galeyen tegens de Turken, en andere Zeeroovers, op des *Groot-Hertogs* kosten onderhouden waar toe zich ook dapper laten gebruiken de *Ridders van S. Stephanus Order*, hebbende hun residentie in de Stad *Pisa*.

Alle de Huizen der nieuwe Stad heeft de *Groot-Hertog* zeer heerlijk en lustig laten opbouwen, zijnde gezamentlijk malkander gelijkvormig. Dezen worden aan de *Burgers* voor een jaarlijkschen penning verhuurd, of ook in eigendom verkocht, na eens ieders begeerte.

LOGEMENTEN.

- Al Monte d'oro. (de goude Berg.)
 Al Croce roffo. ('t roode Kruis.)
 Al Croce Bianco. ('t witte Kruis.)

N A P E L S.

Word genoemd de Hoofdstad van 't Koningryk, voerende dien zelve naam. Onder veel meer andere voortreffelijke dingen kan men hier zien 't *Paleis van den Onderkoning*, voor het welk altyd een *Compagnie Spanjaarden* dag en nacht de wacht waarneemt. Honderd Trauwanten, altemaal *Switfers*, passen op den gedachten *Onderkoning* in zijn *Paleis*.

In deze zeer schoone, groote, en wydvermaarde Stad vind men de Gebouwen heel treffelijk. 't *Arsenaal*, de *Kasteelen*, en honderderley andere dingen zyn meer als bezichtigens waardig.

LOGEMENTEN.

- Alla tré Ré. (de drie Koningen.)
 Al Croce d'oro. ('t Goude Kruis.)

M A D R I D.

De plaats der Spaansche Koninglijke Hofhouding, is gelegen in *Nieuw-Castilien*, 't geen te dezer tyd voor het beste Landschap van geheel *Spanjen* gehouden word. Deze Stad word van sommigen
 maar

maar voor een Dorp geacht, ter oorzaak dat ze onbemuurd is.

Zy legt wat hoog, aan een zeer lustige plaats, meereendeel na 't Noorden. Daar beneden loopt een kleine Vloed, *Guadarama* geheeten, over de welke een steene Brug geslagen is. Rondom heeft ze taamelijk vruchtbaare Velden, alhoewel ook veele Steen-groeven, daar Kezel- en Vuur-steenen uit gehaald worden. Deze Plaats word zeer geroemd wegens de gezonde lucht. Zy is een der volkrykste Steden van geheel *Spanjen*, zulks dat iemand, uitgaande, altyd ten minsten honderd Karossen zullen bejegenen, behalven de Muilezels en treffelijke Paarden. Men zegt, dat hier by de drie maal honderd duizend Menschen wonen. Rondom de Stad worden honderd acht-en-twintig Toorns geteld.

LOGEMENT.

In S. Pieter.

NA aldus de voornaamste Steden van *Europa* kortelyk beschreeven te hebben, zullen wy nu wyders laten volgen

De principaalste Jaarmarkten van de voornaamste Steden van Holland, neffens der zelve Leermarkten.

Dordrecht heeft drie Markten.

DE eerste den 29 April. De tweede den 12 May.
De derde den 28 October.

Haarlem heeft negen Markten.

De eerste Sondag voor Palmen-Sondag. De tweede Sondag na S. Jan Baptist, of ten waar dat S. Jan Baptist op een Sondag quam, zo ist altyd op den zelve dag Kermis. De derde, op den een-en-twintigsten October. De eerste Paardemarkt op den eersten Maandag in Maart. De tweede Paardemarkt op den eersten Maandag na Marie Hemelvaart. De Verckemarkt is de eerste Maandag na den 14 October. De Koemarkt den 20. De Offemarkt den 24. En de Suyvelmarkt den 27 October: doch zo 't gebeurde dat den 20, 24 of 27 October op een Sondag quam, is 't daags daar aan Markt.

Delft heeft vyf Markten.

De eerste, Sondags voor Palm-Sondag. De tweede Pincxter-avond. De derde, daags na S. Bonifaas. De vierde, den 2 September Paardemarkt. De vyfde, den 22 December.

Leiden heeft ses Markten.

De eerste, na Hemelvaartsdag, Kermis. De tweede, den 10 July. De derde, den 3 October, Leyden ontset. De eerste Leer-markt den vierden Maandag in de Vasten. De tweede daags na S. Margriet. De derde, Maandag na S. Lambert.

Amsterdam heeft vier Markten.

De eerste, is de tweede Woensdag in de Maart, Lootdag van de Kraamen. De tweede Donderdag na Pincxter Lootdag van de Kraamen. De derde, de eerste Sondag na S. Lambert, Kermis. De eerste Maandag na Lætare, en de leste Maandag in Augusti is 't Paardemarkt, alles Nieuwe-styl.

Gouda heeft vier Markten.

De eerste, de tweede Maart. De tweede als S.

Jacob in de voorweek komt , dan ist Sondags voor,
maar anders Sondags daar na. De derde den 22 Sep-
tember. De vierde , daags na S. Matthys.

Rotterdam heeft acht Markten.

De eerste Palm-avond. De tweede den 12 May.
De derde den 11 July. De vierde , Sondags na Ma-
ria Hemelvaart , Kermis. De eerste Leermarkt is
den 2 Maart. De tweede Woensdag na Pincxster.
De derde Woensdag voor Sint Laurens. De vierde
op den 8 November , zijnde yder reys daags te voor-
ren Markt van Ruyg Leer.

Gorkom , den 5 October.

Schiedam , daags na Remigius.

Schoonhoven heeft drie Markten.

De eerste , Woensdag voor Pincxteren. De
tweede den 4 July. De derde Woensdag den 9
October.

Den Briel heeft twee Markten.

De eerste , veertien dagen na Pincxteren. De
tweede, Sondags voor S. Catharina.

Alkmaar heeft vier Markten.

De eerste , donderdags na Paaschen. De tweede
op S. Pieters-avond. De derde , den 22 Augusti. De
vierde den 23 September.

Hoorn heeft seven Markten.

De eerste, op Palm-avond. De tweede, Pincxster-
avond. De derde , Sint Laurens-avond. De eerste
Leermarkt daags na groote Vasten-avond : De
tweede , Donderdags na Pincxster : de derde daags
na S. Jacob : de vierde , daags na Alderheiligen.

Enkhuizen heeft twee Markten.

De eerste den 10 Iuny: de tweede den 8 October.

Edam heeft twee Markten.

De eerste, Maandag voor Palm-Sondag: de tweede, op S. Michiels-dag.

Monnikendam heeft twee Markten.

De eerste, Woensdag voor May, Beeste-markt: de tweede, Sondags na S. Jans onthoofding.

Medenblick, Sondag voor Odolphi.

Purmerend, den 2 May.

Onbemuurde Steden en Dorpen.

's Gravenhage heeft twee Markten.

De eerste, Sondags na den 3 May: de tweede, Sondag na S. Matthys.

Beverwyk heeft vier Markten

De eerste Leer-markt Maandag na beloocken Paasschen, en de tweede den 2 October. Den 14 dito is 't daar Kermis en Varkemarkt: En den 15 dito Paardemarkt.

Schoorel, daags na Palm-Sondag: En de eerste Beeste-markt den 10 November: de tweede op den 24 November.

Voorschoten, donderdag na Paesschen.

Santvoort en Schevelingen Pincxter Maandag.

Fisp, Sondags na Pincxter.

Lekkerkerk en Reyensburg 14 dagen na Pincxter.

Juny, Wormer, Sondag na S. Odolf.

July, Katwijk, Sondags na Maria Visentatie.

Rijswijk, Sondags na S. Margriet.

Nieuwerveen, Sondags na S. Anna den 30 July, Beemster Biddag, en den 31 dito Kermis.

Augusti. Heemskerk, Sondags na S. Laurens.

Noortwijk binnen, Sondags na Maria Hemelvaart.

De eerste Maandag na Maria Hemelvaart Hartjesdag.

Voorschooten, Sondags na S. Bartholomeus.

Aalsmeer, Sondags na S. Jans onthoofding.

September, Sondag na Maria geboorte is het Kermis tot *Heemstede*: Ook in alle Veenen, als tot *Korendijk*, *Soetermeer*, *Zegwaard*, *Zevenhuisen*, *Leyerdorp*, *Kouwkerk*, *Nieuwkoop*, *Noorden*, *Aarlander-Veen*, *Langeraar*, *Korteraar*, *Kuydelsteert*, *Kalslagen*, *Lenmyten*, *Ouwetering*, *Nieuwetering*, *Rijpwetering*, *Houma*, en op den *Horn* buiten *Delft*.

Abkoude Paardemarkt, den tweeden September nieuwe, ofte daags voor Sint Bartholomeus den 23 Augusti, oude stijl.

Valkenburg Paardemarkt den 13. zijnde daags voor het Kruisverheffing.

October, *Bloemendaal* en *Lis*, de eerste Sondag.

Texel, den 4 October Beestemarkt, 5 dito Paardemarkt, 6 dito Schape markt: ende den 15 November Schapemarkt.

Castricum 14 dagen na oude Amsterdamse Kermis.

Ooffanen den tweden Sondag in October.

Ouderkerk Sondag na Bamis.

Voorburg Sondag daar naar.

Heemskerk Sondag na Wyker Verkemarkt.

Akersloot Sondag voor Zymon en Jude.

November. *Heyloo* Sondag voor St. Marten.

Affendelft, *Sparendam*, *Uitgeest*, *Sardam*, *Krommeny* ende *Noortwijk op-Zee*, Sondag naer Sint Maarten.

Eenige Markten van sommige voornaame Steden in de Provintien gelegen.

Middelburg. Den 9 January Beestemarkt. De tweede 3 weken na Pincxster, Kermis. De derde op Maria Magdalena. *Vlis-*

Vlissingen. Vier weken na Pincxster. De tweden 26 November.

Weeck-markten van verscheyde Steden.

Maandag.

Haarlem. Amsterdam. Gornichem. Schoonhoven. Briel. Hage. Middelburg. Dockum.

Dingsdag.

Rotterdam. Purmerent. Heusden. Amesfoort. Sneek. Vlissingen. Beverwyk.

Woensdag.

Dordrecht. Woerden. Monnikendam. Wykte Duerste. Noortwyk. Harlingen. Ter Veere. Enkhuizen.

Donderdag.

Delft. Gouda. Edam. Middelburg. Franiker. Medenblik. Enkhuizen. Schagen.

Vrydag.

Dordrecht. Amsterdam. Schiedam. Hage. Alkmaar. Vlissingen. Hoorn.

Saturdag.

Leiden. Gouda. Alkmaar. Hoorn. Enkhuizen. Utrecht. Ter Vere. Leeuwarden. Bolzwaart.

Leer-Markten.

Rotterdam.

Leermarkt , de tweede Woensdag in Maart ,
de tweede Woensdag in Juny , de tweede Woensdag
in Augusty , en de tweede Woensdag in November.

Leyden.

Leermarkt Maandags na Lætare , daags naar St.
Margriet , en Maandags na S. Lambert.

Haarlem.

Leermarkt , Donderdags voor Palmsondag ,
Woensdags na de Kermis , Dingsdag na de Verke-
markt.

Hoorn.

Leermarkt , Maansdags na groote Vastelavondt.
Donderdags na Pincxter. Den 26 July. En den
2 November.

Beverwyk.

Leermarkt , Dingsdag voor Palmsondag. Don-
derdag voor Pincxter. Den 11 Augustus , 15 Sep-
tember , en 25 October.

Aarnhem.

Leermarkt , den 12. Juny , en den 3 November

Deventer.

Leermarkt , Dond erdag na Lætare , Dond er-
dag voor S. Jan. Den 29 Augusty. En den 10 No-
vember.

Tafel, hoe vroeg dat de Son, 't geheele
 Jaar door, op en onder gaat; Gecalculeerd naar
 de Nieuwe-stijl, op de Pools hoogte van 52 gra-
 den, 24 Minuten.

Het langen der
 dagen.

Het korten der
 dagen.

Dagen der Maand,	fm. op ur. m.	sa. op. ur. m.	Dagen der Maand,	fm. op ur. m.	sa. on ur. m.
Januar. } 15 25	8--0	4--0	Julus. } 18 28	3--45	8--15
	7--45	4--15		4--0	8--0
Februar } 2 10 18 26	7--30	4--30	August. } 7 15 23 31	4--30	7--30
	7--15	4--45		4--45	7--15
	7--0	5--0		5--0	7--0
	6--45	5--15		5--15	6--45
Maart. } 5 12 19 27	6--30	5--30	Septem. } 7 15 22 29	5--30	6--30
	6--15	5--45		5--45	6--15
	6--0	6--0		6--0	6--0
	5--45	6--15		6--15	5--45
Aprilis. } 3 10 18 26	5--30	6--30	Oftob. } 7 14 22 29	6--30	5--30
	5--15	6--45		6--45	5--15
	5--0	7--0		7--0	5--0
	4--45	7--15		7--15	4--45
Mayus. } 4 14 24	4--30	7--30	Novem. } 6 15 25	7--30	4--30
	4--15	7--45		7--45	4--15
	4--0	8--0		8--0	4--0
Junius. } 10 20	3--45	8--15	Decemb. } 11 21 30	8--15	3--45
	3--45	8--18		8--18	3--42
				8--15	3--45

Decker

Wa

Water-Getyden.

ALs de Maan Nieuw ofte Vol is, zoo isf hoog water des morgens en savonds op de tijdt en plaats en alhier geteekent.

Texel op, oft *Marsdiep*, *Antwerpen*, *Gouda*, *Be-erwyk*, *Bremen* en *Hamburg*, te ses uren.

Texel op de *Ree*, de *Brusselse* nieuwe *Vaart* te se- en uren. *Wieringen*, *Mechelen*, *Baserode*, ten

acht uren. Voor 't *Vlie*, *Kolhorn*, de *Vriesche* kusten, voor de *Ooster* en *Wester Eems*, ten negen uren.

Zalis, *Eertswoudt*, *Medenblik*, ten tien uren. *Duynkerken*, *Nieuwpoort*, *Defzyl*, ten elf uren.

Dostende, *Enkhuisen*, *Urek*, *Embden*, *Groeningen*, voor de *Weser* en *Elve*, ten twaalf uren. *Vlis-*

ingen, *Ter Veer*, *Sluis*, *Hoorn*, *Edam*, ten een uur. Voor de *Maas*, *Middelburg*, *Biervliet*, voor 't *Y*, op

Pampus, *Munnikendam* ten twee uren. De kusten van *Biscayen*, *Galisen*, *Portugaal*, *Spanjen*, in de

Sorlis, de *West-kusten* van *Ierland*, *Hitland*, *Fairhil*, *Tergoes*, *Zierikzee*, *Rotterdam*. *Katwyk*, *Noort-*

wyken *Amsterdam*, ten 3 uren. *Bergen op Zoom*, *Wykop Zee* en *Sardam*, ten vier uren. *Lillo*, *Dor-*

recht, *Sparendam* ten 5 uren. Alle *Quartier* *Maans* isf op de selve uren en plaatsen laag water.

't Hoog water komt elken dag 48 Minuten, of ruim drie quartier uurs later.

Correct

S P E C I B O E K.

Ducatonnen, tot 3 Gulden 3 Stuivers.

Duc.	gl.	flu.		Duc.	gl.	flu.
1	3	3		26	81	18
2	6	6		27	85	1
3	9	9		28	88	4
4	12	12		29	91	7
5	15	15		30	94	10
6	18	18		31	97	13
7	22	1		32	100	16
8	25	4		33	103	19
9	28	7		34	107	2
10	31	10		35	110	5
11	34	13		36	113	8
12	37	16		37	116	11
13	40	19		38	119	14
14	44	2		39	122	17
15	47	5		40	126	0
16	50	8		41	129	3
17	53	11		42	132	6
18	56	14		43	135	9
19	59	17		44	138	12
20	63	0		45	141	15
21	66	3		46	144	18
22	69	6		47	148	1
23	72	9		48	151	4
24	75	12		49	154	7
25	78	15		50	157	10

Ryxdaalders, tot 2 guld. 10 stuiv.

Ryxd.	gl.	stu.		Ryxd.	gl.	stu.
1	2	10	❦	26	65	0
2	5	0		27	67	10
3	7	10		28	70	0
4	10	0		29	72	10
5	12	10		30	75	0
6	15	0		31	77	10
7	17	10		32	80	0
8	20	0		33	82	10
9	22	10		34	85	0
10	25	0		35	87	10
11	27	10		36	90	0
12	30	0		37	92	10
13	32	10		38	95	0
14	35	0		39	97	10
15	37	10		40	100	0
16	40	0		41	102	10
17	42	10		42	105	0
18	45	0		43	107	10
19	47	10		44	110	0
20	50	0		45	112	10
21	52	10		46	115	0
22	55	0		47	117	10
23	57	10		48	120	0
24	60	0		49	122	10
25	62	10		50	125	0

Acht-en-twintigen.

28 fluv.	gl.	flu.		28 fluv.	gl.	flu.
1	1	8		26	36	8
2	2	16		27	37	16
3	4	4		28	39	4
4	5	12		29	40	12
5	7	0		30	42	0
6	8	8		31	43	8
7	9	16		32	44	16
8	11	4		33	46	4
9	12	12		34	47	12
10	14	0		35	49	0
11	15	8		36	50	8
12	16	16		37	51	16
13	18	4		38	53	4
14	19	12		39	54	12
15	21	0		40	56	0
16	22	8		41	57	8
17	23	16		42	58	16
18	25	4		43	60	4
19	26	12		44	61	12
20	28	0		45	63	0
21	29	8		46	64	8
22	30	16		47	65	16
23	32	4		48	67	4
24	33	12		49	68	12
25	35			50	70	0

Schellingen, 5 in een Worp.

Worp.	gl.	flu.		Worp.	gl.	
1	1	10	●●●●●	26	39	0
2	3	0		27	40	10
3	4	10		28	42	0
4	6	0		29	43	10
5	7	10		30	45	0
6	9	0		31	46	10
7	10	10		32	48	0
8	12	0		33	49	10
9	13	10		34	51	0
10	15	0		35	52	10
11	16	10		36	54	0
12	18	0		37	55	10
13	19	10		38	57	0
14	21	0		39	58	10
15	22	10		40	60	0
16	24	0		41	61	10
17	25	10		42	63	0
18	27	0		43	64	10
19	28	10		44	66	0
20	30	0		45	67	10
21	31	10		46	69	0
22	33	0		47	70	10
23	34	10		48	72	0
24	36	0		49	73	10
25	37	10		50	75	0

Dubbelde Stuivers, vyf in een Worp.

Worp.	gl.	flu.		Worp.	gl.	flu.
1	0	10	S S	26	13	0
2	1	0		27	13	10
3	1	10		28	14	0
4	2	0		29	14	10
5	2	10		30	15	0
6	3	0		31	15	10
7	3	10		32	16	0
8	4	0		33	16	10
9	4	10		34	17	0
10	5	0		35	17	10
11	5	10		36	18	0
12	6	0		37	18	10
13	6	10		38	19	0
14	7	0		39	19	10
15	7	10		40	20	0
16	8	0		41	20	10
17	8	10		42	21	0
18	9	0		43	21	10
19	9	10		44	22	0
20	10	0		45	22	10
21	10	10		46	23	0
22	11	0		47	23	10
23	11	10		48	24	0
24	12	0		49	24	10
25	12	10		50	25	0

't Verschil van de Gewichten der voornaamste Steden.

Antwerpen	100	Gouda	100
Amsterdam	95	Hage	130
Augsburg	98	Hoorn	100
Ancona	143	Haarlem	100
Brugge	103	Hamburg	97
Basel	94	Yrland in 't geheel	95
Bern	94	Londen	104
Barcelona	112	Luyk	120
Bordeaux	115	Lubek	98
Bajone	115	Lypfig	100
Bolonia	130	Lisbona	102
Ceulen	100	Liöns	110
Crakou	118	Luca	130
Conincxberg	120	Limburg	112
Canaria	102	Leyden	100
Calis Malis	102	Middelburg	100
Cartagena	102	Marfielje	117
Castilia	102	Milanen groot gewigt	62
Calis	106	Mantua	144
Dantzik	120	Modena	141
Deenmarken	104	Messina	155
Diepe	91	Neurenburg	92
Delft	100	Nantes	95
Enkhuizen	100	Napels	147
Embden	86	Negroponte	121
Frankfort	92	Overyffel	100
Florentia	143	Parys	95
Genua	145	Praag	88
Gelderland	100	Palermo	115
Geneven	92	Rotterdam	95
Groeningerland	95	Rouaan	131

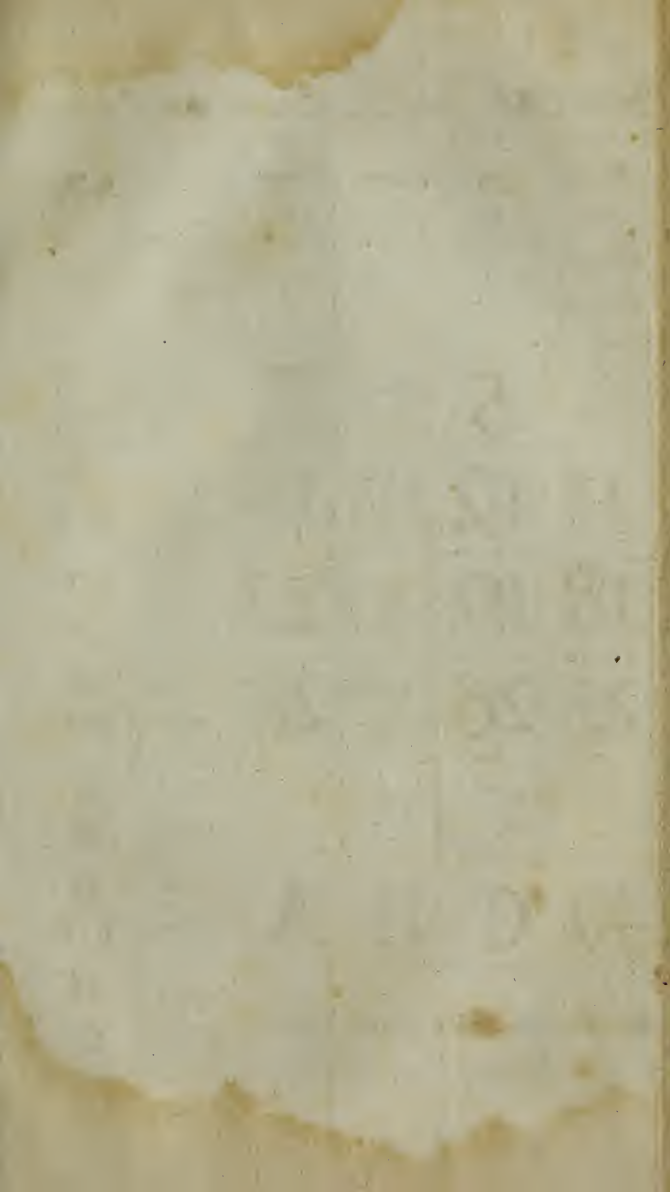
Riga	111	Turin	145
Revel	97	Vriessland	95
Rochel	92	Verona	141
Ryffel	109	Venetia klein gewigt	156
Rigo	138	Valonna	118
Sivilien	102	Udena	63
Schotland	88	Uytregt	100
Staden	96	Weenen	83
Straatsburg	95	Zeeland	100
Sweden	97	Zn	73
Saragoffa	149		

Verklaring van den Eeuwig- duurenden

A L M A N A C H.

Desen Eeuwig-duurenden Almanach kan zo veel jaaren gebruikt worden, als men begeerd; en om den zelve te verstaan, zullen wy hier een korte, doch klaare uitlegging doen, niet twyfelende; of een iegelijk zal zig, na dit schrift eenmaal of twee gelezen te hebben, daar van behoorlijk weten te dienen.

Indien iemand begeerd te weten den hoeveelsten dag van de Maand het is, zo diend hy voor eerst wel te weten wat dag het van de week is; ten anderen wat jaar, ten derden wat Maand, en ten vierde hoe ver hy daar omtrent ingekomen is: want het is noodzaakelyk dat men dit ten alderuittersten op 5 a 6 dagen na weet. Zoekt dan voor eerst het jaar, zynde tegenwoordig 1689. dat gedaan hebbende, zult gy daar nevens een B geteekent zien; welke de Zondags letter van dat jaar is. Ziet dan onder in de Zondags-letters wat dag onder de voor-
noem;

Eeuwigh *en* Durende ALMANACH, na de Nieuwe Steyl fol 413

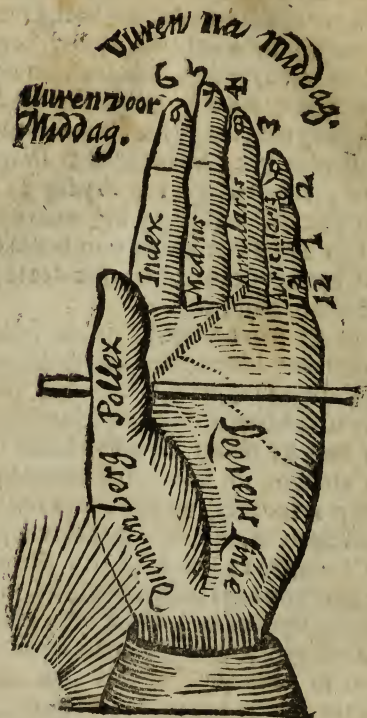
Sondaghs		April 30	Septemb: 30	Junius 30	Martius 31	Augusti 31	Majus 31	Januari 31	Sondags	
Letter	Jaren	Julius 31	Decemb: 31		Novemb: 30 Februari 28 29			October 31	Jaren	Letter
	A	1679	J	2	3	4	5	6	7	
G F	1680								1694	C
E	1681	8	9	10	11	12	13	14	1695	B
D	1682								1696	B A
C	1683	15	16	17	18	19	20	21	1697	G
B A	1684								1698	F
G	1685	22	23	24	25	26	27	28	1699	E
F	1686								1700	D C
E	1687	29	30	31					1701	B
D C	1688								1702	A
B	1689	G	F	E	D	C	B	A	1703	G
A	1690								1704	F E
G	1691								1705	D
F E	1692	Sondagh	Maenda	Dingsda	Woensda	Donderda	Vrydagh	Saterda	1706	C

noemde *A* staat, en gy zult bevinden *Vrydag*. Neemt nu dat het in de Maand van *May* is, en zoekt onder wat linie de Maand van *May* staat. Overdenkt nu wat dag het is; by voorbeeld, *Vrydag*, begint dan te tellen van de selve *Vrydag*, zonder hem nochtans *Vrydag* te noemen; maar gy moet hem *Vrydag* noemen; tot die dag toe, die gy begeert te weteen, als *Vrydag 6*; *Sondag 7*; *Maandag 8*; *Dingsdag 9*; *Woensdag 10*; *Donderdag 11*; *Vrydag 12*; hier hebt gy dan 't getal, 't geen gy begeert te weteen. Wy zullen hier noch een ander voorbeeld by voegen, om den Leezer deze verklaring dest te gemakkelijker te doen begriipen.

Neemt dat gy tegenwoordig in de Maand van *Juny* zyt, omtrent het midden van de Maand, en dat den dag, die gy begeert te weteen, *Donderdag* is. Zoekt nu onder wat Linie de Maand van *Juny* staat; daar zult gy onder de zelve Linie *Dingsdag* geschreven vinden, en boven die *Dingsdag* in het tweede parkje, 10: zegt, nu in plaats van *Dingsdag*, *Vrydag*, en begint van die *Vrydag* af te tellen, aldus *Vrydag 10*; *Saterdag 11*; *Sondag 12*; *Maandag 13*; *Dingsdag 14*; *Woensdag 15*; *Donderdag 16*. 't geen 't getal van desen *Donderdag* is. Doet even eens met alle de andere dagen, veranderende altyd der zelve naamen in *Saterdag*, en telt dan also voort tot den dag toe, die gy begeert te weteen.

Voor eenige jaaren zult gy twee letters vinden, gelijk als voor het jaar 1680. 't welk een Schrikkeljaar betekend. Gy zult dan lichtelijk uyt de gemeene Almanakken kunnen zien, hoe lang de eerste letter duurd, daar gy u dan na schikken kunt, vermits wy desen Almanach hier maar in gesteld hebben, om van den Reyziger, by gebrek van een andere, gebruikt te kunnen worden.

Hoedanig men aan de Hand,
door de schaduw eens Stroo-
halms, d'uurendes daags kan le-
ren kennen: volgens aanwysing
deser Figuer hier by staande.

Dit is wel een tamelyk bekend en oud, doch te
gelijk ook gantsch aardig Konst-stukje: alleen
ge;

gebreeker dit aan, dat weinige de regte handeling daar van hebben, om de uren des daags te vinden. Op dat nu de Reizende Perfoonen te beter bericht hier van mochten hebben, zo staat te weten, datze op de volgende manier moeten te werk gaan.

Die aan de Hand de uren des daags wil weten, die neem I. een regte Stroo-halm, Riet of wisje van Hout, in de lengte der hele voorste Vinger, van den top af tot den aanvang van d'eerste linie der Hand toe, genoemd de Disch-linie.

II. Als nu de Son schynt, zo strekt men de linker Hand uit, op zulk een wys dat de vlakke des zelve legt gewend tegens de regter Hand, en steekt men de Stroo-halm tusschen de Duim en voorste Vinger, regt over de linie des levens; welkers vooruitstekende deel na de vlakke Hand, sig vergelykt met de lengte des voorsten Vingers, en over al een regten hoek met de Hand maakt.

III. Dit gedaan zynde, zo wend het gantsche lichaam vande Zon af, met d'uitgestrekte Hand gintsch en herwaarts na de Zon toe, tot dat 't uytterste der schaduw, 't welk de weg des Duims in de vlakke hand werpt, met de levens linie gelijk komt, en van de zelve gelijk als vervuld werd.

IV. Ziet dan toe, aan welke Vinger de schaduw des Stroo-halms komt te vallen, zo hebt gy de begeerde Uur, als gy maar alleen te vooren weet, ter welkeruur de Zon voor dien dag opgaat. Want zo de schaduw des voormiddags valt op 't uitterste des voorsten Vingers, zo is 't de naaste uur na Sonnen opgang, als hier 7 valtse op 't uitterste des Ringvingers (of des derden in ordre) zo is 't 8 uren: of op 't uitterste des kleinen Vingers, zo is 't 9 uren. Op 't eerste lid des gedagten kleinen Vingers, van boven af te rekenen, zo is 't 10 uren. Op 't middelstlid, is 't 11. Op 't derde is 't 12 uren.

V. 's Namiddags. Zo de schaduw wederom valt op 't tweede Lid des kleinste Vingers, zo is 't d'eerste uur. Indien op 't eerste, zo is 't de tweede. Indien op 't uitterste des kleinste Vingers, zo is 't de derde. Indien op 't uitterste des Ringvingers, zo is 't de vierde uur, en zo al voorts.

VI. Gaat de Son ten 5. of ten 7 uuren op, zo werden d'uuren op de zelve wys ordentlijk na mal-kander getelt: en dan valt de Middag, of de 12 uur, alsze ten 5 uuren opgaat, op d'eerste Linie welke na de kleine Vinger in de vlakke hand staat; of de Eysch-linie. Maar gaatze ten 7 uuren op, zo valt de schaduwe op 't derde Lid des gedachten Vingers. Dusdanig kan men d'Astronomische uuren, op alle tyden des daags, wanneer de Son maar schynt, leeren kennen.

Reys Medicyn - Boek.

O F

Eenige korte geapprobeerde Remedien,
dienstig voor alle Perzoonen die
eenige ongemak op de Rey-
se overkoomen.

DEwyl het dikwils gebeurd, dat men in 't ryfen van de Koorts, Buykpyn, de Loop, Hoofdpyn, en andere ongemakken meer, overvallen word, en dat men niet altijd en over al tot zijn gemak gerieft kan worden, hebben wy het zeer dienstig geoordeelt hier eenige korte geapprobeerde Re-
me-

medien by te voegen, die een ieder Reisiger voor weynig gelt bekomen, en daar hy naast God, zich zelven mee helpen kan.

't Gebeurt menigmaals dat men door de koude lugt te Scheep, in Schuiten of op Wagens het Koud of Winden komt te krygen, zoo laat aan de eerste Herberg daar gy aankomt, wat France Wyn met Notemuscaat en wat Oranje schellen op het vuur zetten, en drinkt dat warm in. Of haalt een vicrendeel-loots *Philonium Romanum*, by een Barbier, drink dit in met wat Anyswater: gy sult verlichting krygen.

Door de heete Son, en het hotsen van Wagens, komt dikmaals te gebeuren dat u de neus aan 't bloeden geraakt: neemt dan allenig een stuk kryts in u handen: of drukt een Duyt, of een Boon tegen het voorhoofd aan; of neemt het affschraapsel van een kopere Ketel, steekt dat met wat pluksel van linnen in de Neus; sommigen laten het bloet wel op een gloeijent Yser druppen; of men giet wel een kopje kout water achter in den hals onversiens; dusdanig wert het bloeden der Neus gestilt.

Door de koude Lucht of schrale winde, krijgt men dikmaals een ruiffinge en suiffinge in het oor: Hier voor neemt een Ajuin, braad die met wat Comijnzaadt gevult onder de Asschen, drukt dan het sap uyt, en giet dat in het Oor. Of neemt uw eygen water, maaktet heet, en bevogtigt daar mede een heet witte brood, en legt dat op het oor. Of legter een Sakje met heet Sant aan: 't sal u dadelijk helpen.

Is 't dat iemand verkout en snotterig is, laat hem eenige Nagelen roken, en houden daar de Neus over; verdrijft de verkoutheyt. Door de verkoutheyt krygt men ook wel een Hoest, zoo neemt dan goede Brandewyn, brandt die uyt, doet daar zoo

veel

veel zuiker by, tot dat het byna een Syroop gelijk is, mengt daar een weinig Gember in, slik het dan alles op, en gaat 'er op te bedde leggen; 't verligt u van de Hoest.

Krygt iemand een quade Keel, zoo moet hy ten eersten wat Raaptop, Koolsop, of Wortelsop gebruiken, om daar mee te gorgelen: doet snachts het platte van de kous tegen uw hals aan, en bind deselve vast. Soo dat niet en succedeert, neemt dan gekapte Rapen, met wat Koemis, stampt die onder een, kookt deselve in dun Bier, dat versch is, en bind dat om den hals: dit is altyd goet bevonden.

Tegen de Huig kont gy gebruiken, een weinig gestoten Peper, of Zout, neemt wat op een platte steel van een lepel, en laat het iemand anders daar aan sryken. Of laat eenige Hayren boven uyt de kruine van u Hoofst trekken, daar dan gemeenelyk eenige Hairen over ende staan: is heel goet.

Indien iemand sterk gegaan of gewerkt heeft, dat hy verhit en zweeterig is, zoo moet hy zich wach-ten van terstont bier te drinken, maar laat hy liever een halfmutsje Brandewyn drinken, of anders een teugje France Wyn; dit zal hem beter bekomen als Bier.

Het gebeurt ook dat iemand heet zijnde gedronken heeft, het Pleuris komt te krijgen, welk uit de pijn in de zyde, Kuchen, moeilijke Adem, en geduurige Koorts gekent word; zo doet u l. terstond laten, en neemt een vierendeel loots Kreeftoogen in, met zo veel Diascordium, 't welk by de Barbiers op de Dorpen wel te vinden is: by aldien de Patient noch geen verligting voelt, moet hy uit de naast gelegen Stad een Doctoor ontbieden, of zou lichtelyk een overval bekomen.

Zomtyds is de lucht besmet met Pestilentiële giften, tot welker bevryding gy niet beter kont doen,

als

als nemen 's morgens een lepel Afijns met een weinig Wynruite, eet daar een Beschuit by. Ookker-
nooten gegeten zyn ook zeer goet.

Wanneer gy ter Zee vaart, en bevreeszt zyt tegen de Scheeps- of Zee-ziekte en het overgeven of braaken, zo drinkt een goede teuge Zee-waters; of zommige nemen wel half Wyn, half Zee-water; dit beneemt de Zee-ziekten.

Ook nemen zommige Lieden de Schippers Puts vol Zee-water, en steeken daar beide de handen in, tot dat het water over haar Pols komt: dit werd ook voor de Zee-ziekte goet bevonden.

Is 't dat gy de Loop krijgt, en nootzaakelyk uit de Stad moet zyn, zo neemt tien of twaalf Pillekens van *Laudanum Opiatum* by'u, uit den Apotheek, op de Reis zynde neemt 'er smorgens en 's avonds een in: onderwyle kont gy wel een weinig Amandelen eten: die ook goet zyn om het graveel te ontgaan, maar de Haselnooten zyn daar vry beter toe.

Sommige zyn met flaute onderworpen, dan zo knaaut wat Notemuscaat. Bestrijkt het aanzigt met kout water. Neemt een teugje Brandewyn of wat Rinsche wyn, Kaneel- of Nagelwater.

Het komt ook menigmaals te gebeuren dat iemand met een flaute of qualijkheid werd overvallen. gelijk het veelmaal aan Vrouluy komt te gebeuren: dewelke aanstonds dient losgereegen te worden, om voor eerst wat Adem te geven, dit niet helpende, zo neemt een Schorteldoeksband, brand die, en houd die de zieke onder de Neus. Of neemt *Spiritus Salis Armoniaci*, of Olye van Barnsteen. Bind een band om de Patient zyn lyf, zet een Klyfsteer van Olie, Zout, en vers Bier, hangt op de Borst wat Duivelsdrek, met wat Beverzwyn, en Barnsteen-Olie. Kittelt in de Neus met een Paarts hairtje, of steekt wat Tabak daar in.

Als iemand gevallen heeft en van binnen gewond is, dan is dit volgende teer bequaam: Laat hem voor twee stuivers Kreeften oogen gebruiken met zo veel Driakel in wat Jopenbier gemengt, of Wyn.

Voor eenige quetsuren aan de Hand of elders neemt het sap van stinkende Gouwe en druipt het zelve in de wond. Of neemt Oly van Sevengetyden, of Olie van Hipericum, bind dan de wond sterk toc.

Is 't dat iemand een Arm of Been komt te verstuiken, of te breeken: Laat daar terstond een doek omslaan, die met Azyn en Water bevochtigt is; onderwylen moeder een Barbier gehaalt worden, die het lid of de Breuke weder hersteld.

Recept. Om een Salf te bereiden, waar van men Plaisters smeert, die heel goet zyn voor gestooken of gehouden wonden, verzweeringen, Tantpyn, Flerezijn, Jicht, Maagpyn, Kanker, Miltpyn. &c.

Neemt anderhalf pont Olie van Olyven een vierendeel Spaansche Seep, Lootwit en Meni van elks een half pont, een half loot Campher, Aluin een loot dit zamen gemengt, maakt een Salve die goet is, voor hier boven genoemt; welke zeer dienstig is voor de gene die op de Reize gaat.

Wanneer iemand op een plaats geslapen heeft, daar hy meent dat het *Morbum Gallicum* of zo men zegt de Spaansche pokken geregneerd heeft, ofte by dusdanige Perzoonen die daar mede besmet zijn, geslapen heeft, die zal tot zijn gerustheid, en ook de vreeze die by hem mocht zijn wegens dit voornoemde quaat; laten toemaken hoe eer hoe beter, dit volgende *Rec: Pill. Exter. Cathol. Mercur. Dulc. aa. Scrü. Sem. Misc. F. Pill. V.* welk recept u 1. twee a drie weken dient achter den ande-

ren in te neemen, te wecten, alle weeken eens.

Ook gebeurt het dat wanneer men wat veel komt te Reyzen, dat men bywylen op bedtteden komt te slapen, die fomtyds met Luizen bezaeyt zijn: soo zalmen hier toe gebruiken een Band van Zeem-leer gemaakt, tusschen dewelke gy zult naaijen eenig Quikzilver, en dragen die op u lijf; 't bevrijdt u l. van dit boven genoemde geselschap, en is ook goet voor Schurfttheyt.

Ook gebeurt het dat meenige Persoon, wegens het ongemak door het Reizen veroorzaakt, met een Koors bevangen wort: zoo zal hy voor het gereetste dat men vinden kan, neimen een Spinnekop, bryzelt hem, en doet hem in een doekje, bind hem dan op u l. voorhoofd, of slaapen des Hoofsis. Of doet hem tusschen twee Nootedoppen in, en hangt hem op de Kolk van u l. hart; wort Probatum bevonden. Of neemt een vierendeel loots gestooten Eyserschalen, met wat Azyn t'zamen gemengt in. Of een half mutsje Brandewyn, met een vierendeel loots Gember, is meede heel goet voor de Koors.

Wy souden hier noch veel kunnen seggen, maar dewijle wy een Reisboek en geen Medicyn-boek onder handen hebben, zoo zijn wy genootzaakt ons na onze Reise te begeven, en het dunkt ons niet ongeraden alle Reizigers te recommanderen tot dese navolgende Reis-waarschouwingen.

Waarschouwingen , dien- stig voor Reisende Lieden.

Al eer wy den Reiziger aenwyzen , op wat voor manieren hy het bequaamste zal Reizen , dient voor af hem noch tot Waarschouwing , vermaent te zijn , dat is dat hy hem voor al heeft te wachten van dese volgende vier swarigheeden , als voor valsche *Speelders* , *Roovers* , *Dieven* , en *Hoeren* , waar voor zich iemand in 't Reizen voorzichtig dragen moet.

Behalven veele andere zaaken , welken men in het reisen waar te nemen heeft , zijn 'er vier dingen waar voor een Reiziger zich voor al wachten moet ; zoo hy anders een gelukkigen uitkomst van al zijn arbejd en moeite te gemoet wil zien. Voor eerst dan , wie gy ook zijn moogt , 't zy dat uw gelegentheid en Koophandel u tot reizen dringt , of dat het vermaak van vreemde Landen te zien , en uw verstand door andere taalen en zeden te scherpen , u daar toe nodigd , zoo moet gy u zorgvuldig wachten voor Dobbelaars en valsche Speelders , en wat 'er meer van diergelyk volk mag zijn. Het zal u een onvermydelijk bederf aanbrenghen , zoo gy u met hen inlaat. De armoede staat u sekerlyk te volgen , en uit de zelve alle ongemakken , die oyt die rampzalige , doch vruchtbaare Moeder ter wereld gebracht heeft.

heeft. Slaat dan voor al wel acht, met wie gy onder wege kennis maakt: wacht u voor die geenen, die onder schijn van een groote beleefdheid zich uw kennis zoeken in te dringen, en zeer naauwkeurig vragen waar uw reis na toe strekt; waar gy van daan zyt; hoe lange gy meend uit te blijven; of gy op deze of gene plaats noodige zaaken te verrichten hebt; en nergens anders toe strekken, dan om te weten te komen, of gy ook wel van geld voorzien zyt. Zijt verzekerd, zo ze maar eenigzints de lucht hier van krijgen, dat ze u daatelijk wijs zullen maaken, dat ze mee op de zelve plaats moeten weezen, dat ze daar deze of gene dingen te bestellen hebben; en zy zullen u ongetwyffeld met de grootste beleefdheid des werlds verzoeken het geluk te mogen hebben, van in een herberg te gaan t'huys leggen voorwendende, dat ze ten uitersten verheugd zijn zo goed gezelschap aangetroffen te hebben. Zogy dan zo onnozel zyt, en dat gy hun geveinsde beleefdheid voor een teken van vriendschap aanneemt, zult gy wel haast tot uw schaade gewaar worden, dat het grijpende wolven onder lammere vellen zijn, en dat al de vriendschap, en aanbieding van dienst, die zy u zullen gedaän hebben, tot geen ander einde gestrekt heeft, dan om u van het uwe te ontblooten: want zo haast zult gy niet in de herberg gekomen zijn, of men zal onder andere redenen met een geestigheid weten te pas te brengen, dat men hier of daar op een zeer wonderlijke en ongeloofelijke manier met de kaart, of eenig ander spel, zulk een zomme gelds verlooren heeft, Hier op word terstond om een kaart geklopt, en men begint u dan wat vreesde grillen te maaken, tot dat gy kwanzuis om tijdverdryf, gelijk het genoemd word, met deze Roof-vogels aan het spelen geraakt. In 't eerst zullen zy u meer laten win-

nen, als verliezen; maar wanneer gy op het spel heet begint te worden, en dat hen het verlies schijnt te smerten, zal het inzetten verdubbeld, ja dikwils tien maal grooter gemaakt worden, dan het in het begin geweest was. Hier is het, daar zy op loeren: want dan begint het spel allengskens te draaijen, en zo gy niet in tyds aarzeld (dat evenwel zeer zelden geschied, want men hoopt altijd zijn verloren geld te zullen wjerwinnen) zult gy u wel haast van alles ontbloot bevinden: zelfs deze vrienden, die voor heen zo gedienschtig waren, nu bekomen hebbende 't geen daar zy op loerden, zullen u met de nek aansien, en wel haast een andere verblijfplaats zoeken. Duizentderley zijn de manieren, waar op deze bedriegers u zullen zoeken te verleiden; maar echter altemaal dit tot hun grondvest hebbende, dat ze groote genegenheid toonen zullen om met u in de praat en vorders ter herberg te geraaken. Gebeurd het nu, dat u een alleen op zodanig een wijs ontmoet heeft, en met u ter herberg geraakt is, zo zult gy naauwelijks een oogenblik met hem daar geweest zijn, of daar zullen van zijn Makkers komen, zonder evenwel cenige schijn te tonen van malkanderen te kennen. Dezen zullen u met beleefdheid vragen, of zy u ook verveelen, en 't in 't kort zo ver weten te brengen, dat ze met u in de praat, en aan het speelen geraaken; maar wacht u, zo veel u mogelyk zal zyn, voor al diergelyke streeken. Vlied hun gezelschap, en veinsd iets nodigs te doen te hebben, om alzo uit hun klauwen te geraaken; doch zo gy zo ongelukkig of onvoorzichtig geweest zyt, dat gy met hen aan het speelen zyt geraakt, zo bedwingt uw herte. Lijd liever uw verlies, 't geen gy alreede gedaan hebt, geduldig, dan dat gy het overige van u geld daar mee by op zoud zetten. Staakt het speelen, wanneer gy begint te merken,

dat

dat de kans draaid, en dat zelfs de alderbeste spellen u uw geld doen verliezen; en voorkomt door deeze eenige middel uw volkomen bederf.

Niet minder hebt gy u voor Roovers en Dieven te wachten, welker listen en strikken zoo veelerhanden zijn, dat het niet wel mogelijk is u van die allen te onderrechten. Ik zal u derhalven dan alleenlijk leeren, hoe gy u voor hun voornaamste aanslagen te wachten zult hebben.

Indien gy met gezelschap te landewaard zyt, zult gy mogelijk twee of drie mannen eerst in het gesicht krygen, welke als vervaard zich by u zullen voegen. Van stonden aan zullen zy u verhaalen, datze eeven te vooren van een troep Roovers besprongen zijn geweest, doch datze de zelve met een groote kloekmoedigheid afgeslagen hebben: om welk haar zeggen te bevestigen, zy niet weinig eeden voor den dag zullen brengen. Dit geschied alleenlijk om uit uw antwoord te bespeuren, of gy kloekmoedig genoeg zoudt zijn om u zelve te verdedigen; zoo zy bevinden dat gy flauwhertig zyt, zullen ze haar gelegenheid waarnemen om u schielijk te overvallen, en van al uw byhebbende goederen en geld-middelen te berooven. Maar zoo gy begeerd te weeten of de vreemdelingen, die zich onderweege by u voegen, en die gy voor of achter u in 't gezicht krygt, eerlijke lieden zijn, zoo let wel op hun bewegingen, wacht hen in, zoo ze achter u zijn, en volgd hen stoutmoedig na, zoo ze voor u ryden: maer zoo ze haar tred zodanig vertragen, dat gy hen noodzaakelyk voor by ryden moet, zyt dan op uw hoede, en ziet liever om een goed heen komen; want daar zijn geen teekenen, daar men de Roovers wissel aan kend, dan aan diergelyke willemoedze vertragen. De andere kentekenen zijn deezen: zy zullen zich doorgaans vertoonen met lange lichte mantels

om de oorengeslagen, om alzo hun aangezichten te bedekken: of zy zullen zich zeer zichtbaarlijk op een andere manier vermommen. Indien gy echter eenigen gemoet, die geen dezer kenteykens hebben, zoo ziet hen sel in 't gezicht, zoo haast zy u maar beginnen te naderen, en let aandachtelijk op hun bedryf. - Zoo gy ziet dat sy hun hoofd wenden, of windig herwaarts en derwaarts kyken, zoo vlied met alle mogelijke spoed van hen af, om uw nood- of dood-lot te ontvluchten: maar zoo uw ongeluk wil dat gy door eenige dezer Roof-vogels overvallen word, zoo zyt voorzichtig dat gy gedurende uw verdere wegvordering uw ongeluk aan niemand van het zelve gebroederschap te kennengeeft, want die godlooze schelmen achten zich noyt zeker, voor datze, met u van het leeven te berouven, u het klappen beneemen. Neemt wel acht of het hair van haar hoofd, en dat van haar baard van een koleur, en niet vervalscht en is. Wacht u voor die dikwils luisteren, en ook voor de geenen, die veel loopjes en kwakkjes te voorschijn brengen, om zich by u aangenaam te maaken, 't welk nergens om geschied, dan om bekwaame gelegenheid te vinden, en u het pistool op het hert te zetten, om u aanstonds al te doen overgeeven wat gy van waarde by u hebt. Doch om eenigzins voor diergelijke laagen bevryd te zijn, zoo reist liever in by-weegen, dan op de gemeene weg; want het is voor de Struik-Roovers en dieven een vaste regel, zich op algemeene en dagelijks bereedene wegen te onthouden, vermits daar de meeste en beste roof valt. Let hier ook voornaamentlijk op; zoo gy in vrees ryd, zoo ryd ten minsten een steenswerp van malkanderen.

Op deze manier zullen de Rovers u wel van 't lijf blyven, vermits zy vervaard zullen weezen, dat; indienze op u aanvielen, en u altermaal, door dien

gy zo verre van malkander rijd , niet bezetten konden , een van uw gefelschap het ontsnappen , ende naaft-gelegene land-lieden , tot hun vervolging , op de been helpen mocht. Zo gy echter zo ongelukkig zijt , dat gy van hen overvallen word , en dat zy u gebieden te ftaan , zo fiet niet om aan alle kanten op hoop van onzet ; want dat moedigt hen te meer aan tot het uytvoeren van hun heyloos voornemen , en dit doet hen te fterker gedachten krygen , dat gy wel van geld voorfien zijt ; maar fiet hen ftout in 't geficht , als of gy geen vrees ter wereld had ; valt kloekmoedig op hen in ; dit is de naafte en zekerfte weg om beyde uw geld en faam te behouden ; want Rovers vechten met een overtuigd gemoed , tegens Vaderland , Wet , en Recht. Zijt verfekerd , indien uw partyen eeniger maten gelijk zijn , en dat gy dappere tegenftand bied , dat de alderftoudfte en onverzaagdfte van hun allen de moed zal laten zakken : maar indien de party te ongelijk , en dat het u niet mogelijk is hen te ontkomen , zo geeft hen de fchoonfte woorden die gy geleerd hebt. Verwerpt alle onwil , en misnoeging uwes gefichts , en geeft hen een gedeelte van uw geld : dreigense u voor een tweede maal om meer , houd u flecht en onnofel ; mogelijk datse u daarom te harder fullen aantaffen , doch legt daarom u hand niet omtrent de plaats daar u geld verborgen is , en toond ondertuffchen zo veel u mogelijk is , een onvervaard wezen , 't welk een middel zal zijn om hun gedachten , van dat gy noch geld verborgen hebt , te doen verdwynen.

Eer ik hier van affcheyde , zo moet ik u noch dit feggen , waar door gy dikwils uw onheilen fult kunnen voorkomen.

Voor eerft dan , zo gy eenige merkelijke zommen gelds by u hebt , maakt het niemand bekend , gelijk

ook niet den tijd van uw vertrek: want eenige gebruiken deze gemene en zotte gewoonte van aan hun vrienden en goede bekenden, ja dikwils zelfs in 't algemeen in de Herbergen, als door hooghartigheyd, bekend te maken, wat tijd zy hier of daar heen vertrekken, en wat wegen zy gebruiken sullen, van gelyken hoe veel gelds zy denken mee te nemen, waar door het dikwils komt te gebeuren, dat den eene vriend den anderen verklikt en verraad, op hoop van een gedeelte van de buyt te hebben. Wacht u mede voor de Stalknecht, Kamer-dienaar, of Waard van 't huys, daar gy pleisteren of vernachten zult: want door de twee eersten word den Dief verzekerd dat hy steelen zal; en de laatste op hoop van deelgenoot te zullen wezen, of dat het meeste gedeelte van het veroverde in zijn huys overdadig verteerd zal worden, 't geeft hen aanwysing waarden roof verborgen is. Wacht u derhalven van niet te los van tong te zijn, en denkt dat het zwygen in diergelijke gelegentheden tot geen schade verstreken kan.

Het laatste, daar ik u in dit Hoofdstuk voor te waarschouwen heb, dat is voor Hoeren. Dezen zullen u alleen alzo veel schade kunnen toevoegen, als de valsche Speelders, de Rovers en Dieven te gelyk doen: want verzekerd u vryelyk, zo gy oyt in hun netten geraakt, dat gy daar niet uit zult komen, ten zy gy zo kaal en vederloos zyt, dat gy te naauwer nood een hembd zult hebben om uw lichaam mee te bedekken. Het voorbeeld van den verloren Zoon is bekend genoeg, en noch duyfend benevens dat die u tot genoegsame getuigenissen verstreken kunnen van de onheylen, die daar gemenelyk uit ontstaan. Boven dit verlies van geld en faam, zult gy qualijk vermyden kunnen een ander ongeluk onderhevig te zijn, 't geen u door zweeren, puisten en quade

quade gesteldheid van uw lichaam te laat van uw onkuisheid berou zal doen hebben, daar en boven kunnen u de Godlijke dreigementen wegens deze zonde niet onbewust wezen, die alleen machtig genoeg behoorden te zijn, om alle Christenen daar een afschrik van te doen hebben: maar om niet onwetende in de bedriegelyke strikken der Hoeren te vallen, zo wacht u, gelijk als voor de pest, voor aanlokkende woorden, die sy nergens anders toe gebryken, dan om u het net over het hoofd te krygen. Wacht u ook voor het lonken van hun oogen: de straalen, die zy daar uit schieten, zijn alzo vergiftig voor uw ziel, als het fenijn van de aldervergiftigste beesten schadelijk voor uw lichaam kan zijn. Hun vleesch, 'tgeen zich van buiten zo schoon opdoet, en daar uw oogen op verlieven, is van binnen niet dan met etter en vuiligheid vervuld. Al de kleur, die gy op hun aangezichten, borsten, en andere deelen des lichaams, die sy voor het oog bloot stellen, ziet, zijn sy het blanketsel schuldig. In 't kort, daar is niets in hun geheele Lichaem, 'tgeen u op hen sou kunnen doen verlieven, indien uw oogen sterck genoeg waren om door dit Blanketsel te kunnen heen dringen; en sterk genoeg zouden zy daer toe zijn, indien gy hun inwendige leclikheydt, en de onvermydelijke, en rampfalyge gevolgen van de hoerery gestadig in uw geest overdagt. Hier toe moet gy niet op uw eigen wysheid vertrouwen; maer God vyerig bidden, dat hy kuissche en godvruchtige gedachten in uw hert wil lieren, op dat gy deese gevaerlyke klippen, sonder aenstoot, voor by moogt zeilen, en alsoo behouden in een gewenschte Haven ankeren.

WEG-

W E G - W Y Z E R

Hoc men door al de voornaamste
Steden van geheel

D U I T S C H L A N D

Moet Reizen.

De Lezer zal tot zijn bericht, gelieven te weten,
dat de Letter S. (staande voor de linie) beteekend
Stad. De Letter K. Klooster, C. Casteel, of
Slot. M. Marktvlek. D. Dorp.

Van Hamburg na Neurenburg.

S	Hamburg	mijl.
S	Bergdorf	2
	Zollenspieker	1
	Hier vaart men over de Elve.	
S	Winsen	1
S	Lunneburg	3
	<i>Hier vind men goede Herberg in de Roos, of in de Witte Swaan.</i>	
	Sauerburg (Suerburg)	5
	Efingen	4
S	Gifhorn	3
S	Brunswijk	4
	<i>Logement in 't Bruine Hart.</i>	
S	Wolffenbuttcl	1
S	Hornburg	2
S	Oostenwijk, of	
		Stet-

Duitschland.

461

	Stetterling	1
S	Weringeroda	2
S	Elbingeroda	1
S	Hafelveld	2
S	Stolberg	2
	Kalbern (of	
S	Segen	2
S	Frankenhuizen	2
S	Wittensée (Weyffensée)	2
S	Erffurt	3
	<i>Logementen in de grooten Christoffel. In de Propheet &c.</i>	
S	Arnstad	2
S	Ilmenauw	2
S	Vrouwenwald (Frauwenwald)	2
S	Eisfeld	2
S	Coburg	3
	<i>Logement in de Kroon.</i>	
	Kaltenhorn	2
	Ratelsdorf	2
S	Bamberg	2
	<i>Logement in de grootē Kop.</i>	
S	Forcheim	4
M	Beyersdort	1
S	Erlang	1
	Tonnelo	1
	Buch	1
S	Neurenberg	1

komt 69 myl.

Van Neurenburg na Regensburg.

S	Feucht	1
D	Ferriden	1
	Paspaur	2
		2

Neu-

S	Neumark	I
	Theining	I
D	Parsberg	2
M	Britzhuizen	I
	Labor	I
D	Etershuizen	I
S	Regensburg	I
	Logement, in de Gulde Zon. Wildeman.	I I myl

Van hier neemt men de 'Reis na Weenen te water: welke Water-reis bedraagt 60 mylen. Voor elke myl varens geeft men eene Krutzer: En 90 der zelve Krutzers doen een Rijxdaalder.

		mijl.
M	Stauf	I
M	Pradtc	2
	Motzen	2
S	Straubingen	I
S	Deckendorf	4
	Hofkerken	I
S	Vilshoven	I
S	Passauw	4
M	Haffners (of Pottebackers) zell	2
M	Engers zell	I
	Wesen oever	I
	Schlegel	I
M	Aschau	3
M	Ottensheim	8
S	Lintz	I
	Stewerk	I
	Spilberg	I ^r ₂
M	Mathuyfen	I ^r ₂
M	Nederwalsce	2
M	Artacker	I
S	Grein	I

Strom

Strom.

(Let wel) hier zijn twee gevaarlijke Plaatsen en water-drayingen.

	Iſper		1
S	Ibs		2
M	Marbach		1
	Bachlingen		1
K	Melck		1
M	Ackspach		1
M	Spits		1
M	Weiffenkirchen (Witkerken.)		1
S	Stein	} dese beide leggen } } digt by een. }	1
	Krents		1
M	Hollenburgh		4
S	Tulm		1 ¹
K	Greiffenstein		1 ²
S	Klooster Nieuburgh		1
	Nufz-dorf		1
S	Weenen		1

komt 54¹/₂ mijl.

Van Weenen na Presburg en Caschauw.

S	Vischamind	4
S	Heinburg	4
S	Presburg	2

komt 10 mijl

Van Presburg na Cascha.

Wartenberg	3
Neustadtel	3
Ritna	3
Costolisch	3

Fet.

	Fetzenitz	3
	Pribitz	3
	Randen	3
	Theutfchenburg (Duytfchenburg)	6
	Geib	3
	Landsberg	3
	Kloosterdorf	5
	Leutfch	3
	Schnicka	3
	Eperies	3
	Vakra	3
S	Cafcha	3

komt 53 mijl.

Van Weenen na Saltzburg en Infpruk.

		mijl.
	Kalenberg	1
S	Klooster Nieuwburg	1
	Trasmuer	4
S	Hertogsburg	2
	S. Poltin	1
	Pleitenmark	2
	Struberg	4
	Leupen aanden Ens	2
	Lebersberg	2
S	Wels	4
	Limbach	2
	Schwanez	1
	Boelabruk	1
	Franckenmark	2
	Straatwalchen	2
	Andorf	1
	Aan de Straat	1
S	Saltzburg	1

komt 34 mijl.

Van Saltzburg na Inspruk.

				mijl.
S	Reichenhal	2	Rundel	3
	Lozer	3	Schwaaz	3
	S. Johan	3	S Hal	2
	Elmau	1	S Inspruk	1
				18 mijl.

De Reis van Hamburg na Venetien, over Augsburg.

Van Hamburg tot Neurenberg, 70 mylen.

				mijl.
S	Neurenberg		S Papenheim	1
	Enbach	1	S Monheim	2
S	Schwabach	1	K Keyfersheim	1
	Riddersbach	2	S Donauwaard	1
	Gmind	1	Mardingén	1
M	Pleienveld	1	Westendorf	1
M	Ellingen	1	Langeweert	1
S	Weiffenburg (Wit-	2	Gersthoven	1
	burg)	1	Oosterhuizen na	1
		2	S Augsburg	1
				18 myl.

Van hier Rijstmen over 't Legvelt na

				mijl.
S	Landsberg	5	Schendnitz	2
S	Schongauw	6	K Seefeld	1
	Bayerich Soya	1	Zirle	1
K	Ettla	1	S Inspruk	2
		12	MMateren	2
M	Partenkirchen	1	MSteinach	1
		12		
M	Mittenwald	3	Gris	1
				12

Van hier trektmen over 't Gebergte
genoemt Brenner, na

	Sterfingen		11
	Mau		12
	Sack		2
		<i>Is maar een Waartshuis.</i>	
	Beiffer		1
		<i>Is ook een goede Herberg.</i>	
S	Brixen		1
	Clausen		12
	Startz		3
		<i>Een zeer goede Herberg.</i>	1
	Koolman		2
		<i>Een Tolhuis, mede goede Herberg,</i>	
S	Botzen		3
	Frantzuol		11
M	Nieumark		2
	aluren		11
	Michiels Klooster		2
S	Treter		1
			2

Van hier Reiftmen over een hooge, lange en ge-
vaarlijken steeg of Voetweg na

M	Percone (Pertzene)	1	Grim	2
M	Levegno	1	MRimonano	2
	Burgou	1	Klooster; of Cavalo	1
			<i>Een seer sterke Pas.</i>	
	Zismund	1	S Treviso	3
	Karpenedo	2	S Mestret	2
M	Castel France	21		
		2		

Van hier vaart men te Water na

S	Venetien	1 ¹ / ₂ 6 ¹ / ₂ myl.
---	----------	---

Van Augsburg op Munchen.

Kiffung	2 ¹ / ₂	Aubing	1 ¹ / ₂
Middelveld en Pruk	3	Pafing	1 ¹ / ₂
Auchenstein	1 ¹ / ₂	Munchen	1
			komt 8 mijl.

Van Munchen op Saltzburg.

			mijl.
Truchteting	1	Obing	2
Fortfaling	1	Altmarck (Oudt-	
Ebersberg	2	mark)	1
Pfoffig	1 ¹ / ₂	Perchtenstein	1 ¹ / ₂
Waterburg (Waffer-	1 ¹ / ₂	Waging	2
burg)	1 ¹ / ₂		
Mitting	1 ¹ / ₂	Een Herberg.	
Pothmyfen	1	S Leffering	1 ¹ / ₂
		S Saltzburg	1
			17 ¹ / ₂ mijl.

Van Saltzburg na Gratz in Stiermark, fijn 24 mylen.

Van Augsburg na Geneve.

			mijl.
Augsburg na Pobin-	2	S Memmingen	3
gen	2	M Wurtzbach	1
Angelberg	2	S Ravensberg	3
Mindelheim	3	S Buchorn	2
Westerheim	1	S Marseburg	2

Van hier over Bodensee, na

S	Constans (Cónstantz of Costniz.)	$\begin{matrix} 1 \\ 2 \end{matrix}$	S Nieuwkerk	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 2 \end{matrix}$
S	Stekhorn	2	S Tungen	2
S	Stein	2	S Wals hüt	1
S	Ifferhoven	2	S Lauffenburg	2
S	Schafhuizen	1	S Seckingen	2
D	Lauffen, hier is de groote Rhijn-val,	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 2 \end{matrix}$	S Reinfelden	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 2 \end{matrix}$
	onvalbal		S Basel.	$\begin{matrix} 1 \\ 2 \end{matrix}$

komt $37\frac{1}{2}$ myl.

Van Basel na Geneve.

S	Leichtal	2	S Fryburg	mijl. 4
S	Wallenburg	$\begin{matrix} 1 \\ 3 \\ 2 \end{matrix}$	S Murten	$\begin{matrix} 1 \\ 2 \\ 2 \end{matrix}$
S	Baltal	1	S Dislisburg	1
S	Claus	$\begin{matrix} 1 \\ 2 \end{matrix}$	S Peterling	1
S	Witlesdag	1	S Milden	2
S	Solothurn	$\begin{matrix} 1 \\ 4 \end{matrix}$	S Lozanna	2
S	Buren	1	S Meyges	$\begin{matrix} 1 \\ 2 \end{matrix}$
S	Arberg	1	M Roste	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 4 \end{matrix}$
S	Murten	$\begin{matrix} 1 \\ 2 \end{matrix}$	S Noyn	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 4 \end{matrix}$
S	Frauenbrun (Vrou- wenbron)	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 2 \end{matrix}$	M Coper	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 4 \end{matrix}$
S	Bern	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 2 \end{matrix}$	M Verfoy	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 1 \\ 1 \end{matrix}$
			S Geneve.	$\begin{matrix} 1 \\ 1 \\ 2 \end{matrix}$

72 $\frac{1}{4}$ mijl*Van Neurenberg na Ulm.*

S	Schwabach	2	S Guntzenhuizen	mijl 1
S	Wassar-monheim	2	D Knoza	1
	Elbach	1	S Oetingen	1

Kessi

Duitschland.

469

D	Kessin	1	S	Langenauw	2
	Oietingen	2	S	Ulm	2
S	Giengen	2			17 myl.

Van Neurenburg na Praag.

					mijl.
S	Lauf	2	D	Sinthutta	1
	Herschbuk	2		Witschau	1
D	Hartmanshof	1		Fohndrus	1 1/2
S	Sultzbach	2		Bleyensteyn	1 1/2
		1		Weithuizen	1 1/2
M	Hanbak	2		DoorBohemer woud.	
S	Hirschbau	1 1/2			
		1			
M	Schnettelbuch	2			
D	Frauwenbergh	2	M	ZurMaul(Termaul)	1
S	Dornbau	2	D	Zerwitz	1
S	Kladra	1	S	Schedrach	1
D	Klotzen	2	S	Beraun	2
S	Pilzen	1	D	Glodentz	1
	Rockisam	2	S	Praag	2

32 myl

Van Praag na Regensburg.

					mijl.
S	Beraun	3		Arnstein	1
	Schebrak	2		Rets	1
	Zerwitz	1 1/2	S	Nieuwkercken	2
	Rockizan (of Rock-			Pruk	1
	isam)	1 1/2		Nittast	1
		1		Tauchanstein	1
S	Pilzen	2		Regenstau	1
	Klodko	2		Zilan	2
	Waldmuntzen	4	S	Regenburg	1

29 mijl.

Wegwyzer door
Van Praag na Breslauw.

S	Dauffin	5	S	Braun	5	mijl.
	Lunebnrg	3		Schwenitz	4	
	Bifchowe	4		Kant	3	
S	Konigingratz	3	S	Breslauw	2 ¹ / ₂	
	Nahod	2 ¹ / ₂				komt 30 mijl.

Van Straatsburg na Neurenburg.

D	Buschen zum hohen Steeg	3	S	Kandstat	5	mijl.
S	Lichtenauw	2		Schorendorf	4	
M	Rahstat	2		Gemund	4	
S	Eitlingen , langen		S	Elwangen	2	
	Stainbach , Eme-			S Dunckelspul	2	
	lingen Beeitfing	2		Eichenbech	2	
S	Pforsheim	3	S	Schwabach	3	
				S Neurenberg	2	
						34 myl.

Van Straatsburg d' Postwagen op Spiers en Heydel-
berg na Frankfort. uren.

F	d'Tolschans	} Over de Rynbrugh van hout, lang 3002 voeten.	0
F	d'Ryntchans		0
F	d'Kellerschans		1
D	Kell , L.in de Kroon		1
D	Patterswylen		1
D	Lings, over wáter		2
M	Busom zum Hochem-steegh		2
D	Ausgerrit verby		0
M	Rencheuloch , daar d'Marschal d'Turen- ne doot is geschooten verby		0
D	Schárts verby Holtslingh		1
S	Lichtenaw, L.Cron in de Voorstat		1
D	Swartzack verby		2
			Stol.

S	Stolhoffen L. den Arent	3
F	Louis, by d'Franssen in den Ryn gebout	0
D	Hugelsheim	0
M	Rastatt, over een water L. Leew, de grootste wynmaat R. Ryk	3
D	Mörs, Otting over een water Rinau.	
F	Mulberg, over een water	3
D	Dosseheim	2
D	Neraet Eksteynd Schrök	2
D	Linckenheim aen d'Ryn L. d'Guldskroon	3
D	Graben	2
D	Philipsburg verby, op Neudoop	2
D	Groshausen, Rynhausen, aen 't Posthuis	2
	Hier van daen gaen d'Passagiers op Spiers, en Wormbs, en op Heydelbergh.	I

24 uren.

Van Rynhuysen dwars over Spier, een uur van 't Posthuys.

D	Op Hockenheim, Kets, Suetlingh	2
D	Bierstatt	2
S	Heydelberg	I
D	Van Heydelberg de Postwagen op Frankf.	2
D	Newenheim, Heutsbusilcheim	I
D	Leutershauß, Schriesheim	I
D	Gros Saxen, Luttel Saxen	0
M	Weinheim	I
D	Heutsbach, Laudebach	I
S	Heppenheim en Slott Starkenburg	2
S	Bensheim	2
D	Zeel, Anerbach	2
S	Zwingenburg en Slott	2
	Alspach, Jugenheim	I

D	Schein, Maschen	I
D	Slot Frankenstein	2
D	Eberstatt	O
D	Bessingen	O
S	Darmstatt, Vorstelijke Hessise Darmst. Residents plaats, L. in Frankfort.	I
D	Allerheylig, Egelsheim, Langen	3
D	Sprengelingh, Kalkkopff	4
H	Wart	I
S	Saxenhaussen	4
S	Frankfort am Main.	I
		4
		I
		2
		10
		2

mylen 10²

*Veerschip gaande alle dagen van Mentz op
Frankfort en wederom.*

S	Van Mentz en Cassel	O
Cl	Kartaus	O
D	Weyflenaw	I
F	Gustanusborg	2
M	Costum	I
M	Hochom	2
D	Buffom	I
F	Ruffelsheim	2
	Vleersheim	I
D	Ocrestel, Munikhoff	2
H	Kelterbach, Sulingen	I
S	Hoegst	2
D	Swaenheim, Nidda, Grisesheim	I
D	Nideraet, Gutleuthoff	I
M	d'Santhoff	2
S	Frankfort	I

t'Water mylen 5²

Post-

*Postwagen van Mentz door Oppenheim
op Worms.*

uren.

	Van Mentz	0
Cl	d'Cortaus	0 1
D	Weyfs nauw verby Laubenheim	4 1
D	Verby Bodenheim	4
D	Na Kenum, Neerstheim	1
S	Oppenheim in d'Swarten Arent L.	1
D	Dinem in d'Spiegel,	1 4
	't Rechthuys aen den Berg Conters-	
M	blom	1 2
H	Laushutt, d'Santhoff, over een Water	1 2
D	Rijnturkheim	1 2
H	Veerhuys, Tyhelhoff	1 2
H	Tolhuys	1 2
S	Wormbs	1 2

10 uren.

Van Wormbs op Frankendaal.

Alle dagen 's Middags ten 1 uer een Posthaar. myl.

	Bobenheim, verby Roxsum	1 2
	Franckendaal	1 2
S	Van Wormbs, gaat Saterdags ook een Post-	
	wagen door Frankendaal op Spier myl.	1
D	Door Studernheim, Ogersheim,	0
S	De Reschutt, d'Hiersprong, Spier	3
		mylen 4

*De Postwagen des Zondags en Donderdags
van Wormbs op Frankfort.*

's Middags ten een uer door mylen.

D	Reinturkein, Hubertomerhoff	1 1
D	Ham, S. Gernsheim over Rijn	1 2

D	Heegen, Effelburgh, t'samen		I
D	Griesheim, 's nachts blyven slapen		2
M	Oorfelden		2
M	Meerfelden, door 't Frankforder Bos		2
S	Saxenhauſs en Frankfort		2

8 mylen.

Gaet des Maen, endes Vrydags ten 1 uer weer
van Frankfort op Wormbs alsboven.

*Van Frankendal op Frankfort door Wormbs,
met de Postwagen.*

Alle Zondag ochtent ten 9 uuren. myl.

D	Bubenheim		I
S	Wormbs		2

9 mylen.

Dan ſoo als hier boven door de aengeteykende
plaatsen over Worms op Frankfort, en ook van
Frankfort weer op Frankendal, des Maen en Vry-
dag ten een uur weer wegh gaat, weer alsboven.

Van Straatsburg naer Baſel, met de Postwagen.

	Van Strasburg tot		myl.
M	Op Erſtein		2 ^I
S	Bentfelt		1
M	Ebersheim		I
S	Sletſtatt		I
S	Gemar		I
S	Colmar		2
M	Enſſicheim		2 ^I
D	Battenheim, Höpfing, Zierets		2 ^I
D	Myhefelt Hofinger Bos		2
S	Baſel		2

16 mylen.

Te

Te water van Basel op Straatsburg.

S	Kleiben		myl.
V	Groot Hunningh een Starke Vesting door de Franfen gebout		
D	Merk, kleyn Hunning, Itstein		1 4
D	Reynweylen		
S	Newenburg		
D	Arckelsheim		
V	Brisach, een Franse Vesting, seer Stark en seer Groot op een Berg		
D	ponk, asbach, Limpurg Weil, wilingh		
D	Hufen, Rinauw, Ottenheim, Huntsfelt in den arm van den Rijn, aen den linker hant in 't slaan, boven de Brug naar		
V	Straesburgh.		

14 mylen.

Maer te water gaet eerder over als in 20 uuren.

Van Augsburg na Straatsburg.

myl.

	Augsburg na	6	S	Minsingen	
S	Ginsburg	3	S	Reitlingen	
S	Ulm	3	S	Tubingen	
S	Blabeijeren	2			

Tubingen is wel ter linckerhand uyt den wegh, doch wegens de Univerfiteyt wel waardig te besien.

S	Stutgaart	3	S	Porsheim	5
S	Kannstad	2	S	Dutlach	3
Niet verr' van hier is de bekende Badstoof.					
S	Baden	3	S	Lichtenauw	1
S	Stolhoven	1	S	Straatsburg	3

komt 38 mijl.

Van Straatsburg op Ulm.

myl.

S	Wilstad	2	S	Roitlingen	1
S	Oberkirchen	2		Gochlingen	1
S	Nopenau	2	D	Minsingen	1

Niebis

S	Nicbis	1	Einbeijeren	1
	Freydenstad	1	Blabeijeren (of Blau-	
	Rodenburg	1	beijeren	1
	Dereding	1	S Ulm	2

komt 17 myl.

*Van Hamburg na Frankfort aan den Mayn,
en Spier.*

S	Hamburg	1	S Munden	5
	<i>Men Logeerd in de vol-</i>		S Caffel	2
	<i>gende Plaatzen in de</i>		S Wildingen	6
	<i>Posthuizen</i>		<i>Suerbron,</i>	
S	Harburg	1	S Marburg	3
S	Zell	12	<i>By Michiel Weymar.</i>	
S	Hannover	5	S Gieffen	3
S	Hildesheim (in den		<i>Log. in de Wildeman-</i>	
	Engel)	3	S Butzbach	2
K	Lamspring	3	<i>Logement, in't Hart.</i>	
S	Ganderenheim	1	S Friedb. (in de Swaan)	1
S	Nordheim	2	S Frankfurt	3

komt 52 myl.

*Van hier na den Rhijn legt Wisbaden 4. en
Swalbach 6 mylen.*

*Van Frankfurt neemt men den Weg op Worms en
Frankendaal op Spier, op twederley wys; als na*

S	Höchst	1	S Oppenheim	3
S	Rudelsheim	3	S Worms	3
S	Ments	2	S Franckendaal	1
	Dit geschiet te water		S Spier	3
	Van hier Reistmen			
	te Land langhs den			
	Rhyn op, na			

komt 14 myl.

Van Spier na Basel.

S		Landauw	4		S	Schletslad	2
S		Wiffenburg	3		S	Colmar	3
S		Hagenauw	4		S	Pardenau	3
S		Straatsburg	4		S	Basel	4
S		Benfeld	4			komt 3 I myl.	

*Van Frankfurt aan den Mayn na Amsterdam,
vaart men in een Veerschip op Mentz, &c.
en soo voorts na Amsterdam te Water.*

D		Ments, Cassel.					
D		Lasthuys, Ceerstin, Biberich, Walff.					
S		Elvelt, Oesterich.					
D		V Vinckelmittlem, Geiffenheim, Rudescheim.					
V		Bingen, Ehrentfels,					
		<i>Daar de beroemde Muizen-Toorn in den Rijn staet.</i>					
V		Asmanshaufe, Dryeekhuysen, Hainbach.					
M		Lorighausen Diebach.					
S		Bacharach.					
		<i>Hier zijn goede Wynen, in't Rat, in de Leeuw.</i>					
S		Kaub, 't Huys t'Palts ober VVesel.					
S		St. Gewerthausen, St. Goars Bank.					
		<i>Hier werdmen gehensfeld, of men moet aan 't Hals yser staan.</i>					
S		Welmenach 't slot Hirsnacht, Salfig, S. Boppart,					
		<i>S Braubach. Oberlanstein, 't slot Cappel,</i>					
		<i>Niderlansheim, Poffendorp, Horgom,</i>					
		<i>Normewerdt en Millem im Thall.</i>					
S		Coblentz.					
		<i>Hier loopt de Moesel in den Rijn.</i>					

Hier by legt ook de wydberoemde Vesting Eerenbreytstein.

S		Engers. M Niewit, Frederikstein, am Faar.					
S		Andernacht, Ludesdorp, Hamersteyn.					
		<i>Brisigh, Hunningh, Argensfels, Argendorp.</i>					
S		Lintz.					

- S | Rinmag, Unkelnonneveert, d'7 Bergen, Koninxwinter. Bon.
S | Keulen.

Hier tegens over legt het Oude Duitsch of Tuisch, 't welk de Naam van Teuto zou voeren.

- S | Zons.
S | Nuys.
S | Duffeldorp.
S | Keizerswaard.
S | Ording,
S | Roerort.

Digt hier by Landwaart in legt.

- S | Duisburg.

Aan den Rbyn.

- S | Orsoy.

Hier is 't eerste Hollandsche Guarnizoen,

- S | Rynberk, (Rijnberg) Burick
S | Wezel.

Linkerhand legt.

- S | Zanten aen de Beek.
S | Rees, Griet.
S | Emmerik, Griethuyten.

Digt hier by legt Calkar, in't land; en nu komt men na

- V | Schenkenschans.

Zijnde een destige Vesting.

Digt daar by in 't Land legt

- S | Kleef, Slot, Etenberg op.

By Schenkenschans deelt sig den Ryn in drie deelen. Ter Rechterhand, krijgtze hier den naam van den Yffel: en aan deze stroom leggende bekende Plaatzen Zutphen, Deventer, Hattem, Kampen; daar de Yffel in de Zuider Zee loopt.

De middelste stroom behoud den naam van den Ryn. Hier aan leggen

- S | Arnhem, Douweertslot
- S | VVageningen.
- VVat van den Rhyn af
- S | Rheenen.
- S | Ammerongen.
- S | Cuylenburg.
- S | Vianen.

Over Cuylenburg kan men ook te water na Uitrecht komen, en van Uitrecht t' Amsterdam in 8 uren.

Ook rijdmen met de wagen van Aarnhem op Uitrecht, door Hefom, VVagening, Reenen door Seyft, Bilt, Uytregt.

Dederde Stroom ter Linkerhand draagt den naam van de VVaal, en van Schenkenschans koomt men dan eerst na 't Huys te Bylant.

- S | Nieuweegen, voorts te
- S | Thiel.

VVeinig uren hier van daan legt

S	's Hertogenbosch	S	Gorckum
S	Schans Voren en St. Andries	S	Hartigsvelt slot, en slot van de Merwe
S	Bommel	S	Dordrecht
S	Loevesteyn	S	Yffelmonde
S	VVorckum	S	Rotterdam

Van daar kan men ook te water komen door

S	Overschie.	S	Leiden
S	Delft	S	Haarlem
S	's Gravenhage	S	Amsterdam

Gantsch gemakkelijk sonder tydversuim, en met de Veerschuyten en weinige onkosten, in 11 uren.

Van Hamburg na Hannover en Cassel.

Harburg (te water)	1	S	Aller	4
Sarendorf	4		Hannover	5
Dchl	1		Platesen	1
VVitzendorf	2		Else	1
	3 ¹ ₂		Gronauw	3
VVinsen aan den			Alsfeld (Aalsfeld)	2

	Immerhuyzen	1	Munden	1
	Amdassel	2	Gaat over 't ge-	
	Moringon	2	bergte Luturberg en	
	Adelshuizen	1	Munterhotz, na	
S	Hilvershuizen	2	Sickartshuizen	2
		1	S Cassel	1

Van Hamburg na Parijs.

Tot Frankfurt aan den Mayn zijn 52 mylen.

Van Frankfurt tot Parys.

Tweemaal 's weeks met de V Vormse of Franckendaal, of Heydelberger Postwagen, dan met de Spierse Postwagen op Spiers.

S	Mentz	4	Mattongo	2
S	Oppenheim	3	Gallou	1
S	V Vormbs	4	Espernay	2
S	Boebenheim		Mardeu	1
S	Stoedenheim		Pourselet sur Boursaus	
S	Franckendaal	3	Lasandel Ligni	1
S	Ogesheim, Rechut	2	Le ort à Ptsmon	1
	Spier	2	Dormaus	2
S	Landau	4	Savigne sur marne	1
	V Veiffenburg	3	Pacy	1
S	Hagenauw	4	Tierre	2
S	Straatsburg	4	Effcaulong Abdy	1 ¹
S	Zabern	3	Mont de Bonnay	1 ²
	Rapperswijn	6	Charley sur marne	1
S	Naney (Hoofdstad in Lotteringen)	7	Laverte au ooldit sous so varre	1
	Toul	5	Fay aen de marne	1
	Fer	4		2
S	Vaucoleur	4	S. Jean de Meavi over de Marne	1
S	Lignin Barrois	4		2
	Bar	6	Trilli bertibas	1
	Foy	4	Meaux	1
	Nofte Dame de espin	2	Claye	4
	Chalons sur marne	2	Paris	6
	Pluyos	2		

11 52 myl.

Van Hamburg op Keulen, Brussel en Antwerpen.

Van Hanover na

S | Hamelen

Drie uren van hier leyd Pymond, en daar by de
seer vermaarde Suer-Bron.

S	Bloembergh	2	S	Soyst (Soufi)	2
S	Horn	1	S	Unna	4
S	Nieuwenhuysen	3	S	Swellem	6
	Niet ver van hier leit		S	Pienburg	3
	Paderborn		S	Keulen	8
S	Lipstad	4			komt 38 myl.

Van hier na Brussel, en voorts na Antwerpen, sijn
allerley wegen te nemen; dog die geerne groote
Steden wil sien, ga dese volgende niet voorby.

S	Berchhein	3		men ter linker-	
S	Gulich	5		hand wel laten	
S	Altenhoven (Ou-			leggen.	
	denhoven)	1	S	Leuven	1
S	Aaken	5		Logem. inde gulde Leeu.	
	Daar de heerlyke		S	Brussel	4
	Baden sijn.			Log. in de 4 Romeynen	
S	Maastricht	4		Van hier na	
S	Luyck	3	S	Mechelen	3
S	Hoye	5	S	Antwerpen	3
S	Namen	5		Logement in de Beer.	
	Deze Steden kan			47 myl.	

Van Hamburg over Bremen na Amsterdam.

S	Hamburg		D	Oberfom	1 uer
V	Altena verby		D	Kamerbos.	1 half
D	Ottenzen verby		D	Arentsbos	1
D	Mersborg		D	Wangersem	1 half
D	D. Krans		D	Helmthorn. Sted.	1 h.
	't Posthuis.		D	d'Uytsom	1
S	Boxtehoede 6 uren		D	Heesling	1 half

Hh

	Glooster Seven	1	't Posthuis.
D	Bremerhof	1	S Bremer 2 en 1 quart
D	Stenvelt	2	Wartwarthoorn 1 h.
D	Boekholt	1 en 1 h.	't Posthuis.
	't Posthuis.		S Delmerhorst
	Vissershousen	2	D Petehuylen
D	Overnielant	2 en 1 h.	D Valkenburg.
D	Op 't Water op		D Yperom
	't Posthuis.		't Posthuis.
D	Haesten	1 quart	S Oldenburg

*Aen op Emds of Nieuwschans met de Wagen op
Sivol, of de Schuyt op Groeningen.*

D	Merkracht	1 en 1 h.	t'VWater op Emden
D	Broekmanshuysen	1 h.	of met d'wagen op
D	Bleesbuyse	1 half	D Oldersom 1 hal
D	Mangier	2	D Gandersom
D	Lindes	2	D Pertecom 1 hal
	't Posthuis.		D Onder som 1 quart
S	Castel Aep	1 q.	D Middelsweert 1 q
	't Posthuis.		D Jassom 1 hal
D	Deeteren	1 en 1 half	D Grottebos
D	Stichuyfen	1 half	D Bosse
D	VVyfen	1 half	ClBosse
D	Loge	2	Te water op Delfsziel.
	Posthuis of Schip.		S Emden 1 ha
D	Lier	6	S Delfziel

Van Delfziel.

S	Groeningen	5	S Op Franiken 4 rn 1 h.
	Op Strobos	4 en 1 h.	S Op Harlingen
S	Op Dockum	5	Van daer met d.
S	Op Leeuwerden	6	Veerman op Amst. 1.

Van Bremen op Munster.

S	Delmenhoott	1	Drekturde
	V Vilshuizen	3	D Engeren
	Vecht	2	S Ofenburg

Düitschland.

483

	Ostenberg		1
	Lengerik		1
	Heembergen		2
	Greve		1
S	Munster		1
			komt 18 myl.

Van Hamburg op Sleeswijk.

	Otlzeburg		4
	Bramstade		2
S	Niemunster		2
	Nordorp		2
	Rendsburg		3
	Gottorp. Vorstel. Residentie		3
S	Sleeswijk		3
			komt 16 myl.

	Van Sleeswijk tot		
	Flensburg		4

Van Hamburg na Kiel.

	Van Hamburg tot Niemunster gelijk		8
	hier boven te zien is		4
	Tot Kiel		4
			komt 12 myl.

Van Hamburg na Koppenhagen, Helsingneur en Gottenburg.

S	Hamburg		
S	Pinnenberg		3
S	Itzecho		4
	Reymen		3
S	Rentsburg		3
	Dennewaart		4

S	Flensburg	3
	Tolsten	3
S	Hardersleben	3
	Affens fahr	2

Hier vaart men omtrent twee mylen verr' over de
kleine Belt na

S	Affens	2
	In Funen.	
S	Oden-zee	4
S	Nieburg	4

Hier vaart men over de Groote Belt vier mylen
breet na

S	Caffor (Casseur)	4
	In Zeeland	
S	Schlagels	2
S	Ringstad	4
K	Rotschilt	4
S	Koppenhagen	4
	Cronenburg	
	Een groote Vefting by	
S	Helfigneur	5

Men Logeert gemeenlijk daar de Posten Herbergen.
komt 62 mijl.

Van hier na Gottenburg.

Van Helfigneur vaart men over de Sont na

S	Helsingburg	1
	Van hier na	
M	Engelholm	3
	Laholm	4
S	Halmstad	3
	Falkenberg	4
S	Waarburg	3
	Rachelin	3

Duitschland.

485

Hier is een goede Herberg.

M | Koningsbach

| 3

Hier wert men by den Heer Burgermeester Jacob Erlanson seer wel getraecteert.

S | Gottenburg

By Georg Voltzer.

| 3

komt 27 myl.

De Land-reis van Hamburg na Stokholm.

Nota: Hier neemt men de voorige Weg, tot Hel-
finbrug toe, en dan wend men sich ter
Rechter hand na

	Ruy	4
	Onolzbe	4
	Aby	7
S	Ienkooping	11
	Grene	4
S	Linkoping	8
S	Suderkoping	5
S	Nordkoping	1
	Burling	3
S	Niekoping	3
S	Stregnes	7
S	Stokholm	7

Men rekend dese Reys op 60 mylen, doch dezelve zijn zeer groot: zoo dat men dikmaal aan 4. zoo lang te Reizen heeft als anderwegen aan 8 mylen.

Doch die uyt Duytschland te water na Stokholm wil, 't welk in de Somer gemakkelijk te doen valt, die diend sich van de daar henen varende Scheepen van Lubek, Wismar, Rostok, en Staalzond. Dus kan men na Coppenhagen, en van daar na Straalzont komen.

*De Land-reis van Hamburg na Riga, over
Dantzik en Koningsbergen.*

S	Hamburg	
	Bramfeld	I
	Brachstad	I
	Heusbuttel	I
	Timmerhorn	I
	Bartheyl	2
	Fischbek	2
	Oldeschlo	I
S	Lubek	I

komt 7 mijl.

Anders kan men ook dese weg, na Lubek nemen.

	Van Hamburg op	
	Wansbek	I
	Rahelstet	2
	Sick	I
	Schoneberg	I
	Sansleben	I
	Castolf	I
	Cromes	I
S	Lubek	I

*In de Herbergen der Hamburgers, de Goude Engel, de
Leeuw; of in de Herberg der Bremers, in de
Koning van Sweden.*

	Schlukup	I
	Dassau	2
S	Greversmuhlen	2
	Grossau	I
S	Wismar	I

*Der Herbergen der Hamburgers en Lubekkers
en in de Posthoorn.*

	Nieburg	I
	Oldenbuckauw	I
	Nienbuckauw	I
S	Kroplin	I
K	Dobran	I
	Barkentin	I
S	Rostok	I
<i>Logement in 't Palemans Huis aan de Markt.</i>		
	Pitschau	I ¹ I ²
	Tessin	I ¹ I ²
	Basse	I
S	Brodersdorf	I ¹ I ²
	Gnoyen	I ¹ I ²
S	Bestland	I ¹ I ²
	Demmin	2 ²
	Felschauw	I ¹ I ²
S	Lippe	I ¹ I ²
	Anklam	I ¹ I ²
S	Bukwitz	I ¹ I ²
	Uckerminde	2
	Manckeberg	I
	Muselborg	2
	Falckenwolde	2
S	Stettin	2
S	Dam	I
S	Goldenauw	4
	Krywitz	I
	Hinnenborg	2

	Saba	I
	Plarc	I ²
	Muzelmauw	I ²
	Pinnauw	I
	Waterkrog	I
	Danis	I ²
	Justin	I
	Korlin	I
	Dauskrog	I ²
S	Bey Zicker	I
	Koslin	I ²
S	Malgau	I
	Schlage	I ²
	Preft	I
	Troplin	I ²
S	Stolpe	I ²
	Sageris	I ²
	Rufchenwater	I
	Rifchenekrog	I
	Lange Borle	I
S	Lauenburg	I
	Landwitz	I
	Ankerholt	I
	Offenberg	I ²
	Geschentin	2
	Reeden	I ²
	Sagris	I
	Killan	2
	Kalipke	I ²
	Zoppot	I
	Nieuw Schotlandt	I ⁴
S	Dant fik	I ²

Hier by zyn ook wel te zien Weixelmunde en 't Klooster Oliva.

Wil ook ymand de beroemde Vesting Straalfond en d'Universiteyt Greipswald bezoeken, die Reyze van Rostok na Rebnitz, Damgard, en alzoo verby Bark na Straalfond, zyn 9 mylen. Van hier zyn noch 4 mylen tot Greipswald.

Van Dantzik kan men op den Weixel na Elbing, van hier af op den Haf na Koningsbergen komen.

Maar te Land reift men van Dantzik verder na

S	Groot Lichtenauw	5
	Marienburg	1
	Drie mylen van hier legd Marienwaard.	
S	Elbing	3
	Koningsdorf	1 ¹ ₂
	Vrouwenburg.	3
	Eengrooten Dom.	
S	Bruinsberg	1
S	Heiligen Bett	1
	Schila	3 ¹ ₂
S	Brandenburg	1 ¹ ₂

Niet veer van hier leyd de Vesting d'Invaart uit de Zee in 't haff Pillauw.

S	Koningsbergen	2 ¹
S	Labian	6 ²
S	Memmel, Vesting	2
	Wauzau	6
	Halfshof	6
	Badarn	5
S	Vrouwenberg	7
S	Doblen	7
S	Mittau	3
S	Riga	7

Die van hier wil na Revel, Dorpt, of geheel na Narva, vint goede gelegenheid. De Reis na Dantzik, Koningsbergen, Riga, Revel en Narva geschied in den Zomer veel te water, waar toe men van Lubek gemeenlijk Schepen heeft.

Van Hamburg na Breslauw, over Berlyn.

S	Hamburg	
S	Bergedorf	2
	Esscheburg	1
S	Lauwenburg	3
S	Boitzenburg	1
	Tripkau	4
S	Lentzen	3
S	Perlenberg	3
S	Kiritz	5
S	Wusterhuizen	1
	Fherbillin	3
	Koreban	3
S	Apaudau	2
S	Berlin	2
	Dasdorf	3
	Posthute	3
S	Frankfurt aan den Oder	4
S	Krossen	6

Niet verr' hier van leid de Stad Groot Glockauw.

S	Groenberg	4
S	Neustadt	3
S	Bolkewitz	4
S	Luben	3
S	Balckewitz	4
S	Neumarkt	3
S	Breslauw	4

Van Hamburg na Praag over Leypzig.

S		Hamburg		
S		Bergedorf		2
		Zoilenfplicker		1

Hier vaart men over de Elve,

S		Winfen		1
S		Luneburg		3
		Binnenbattel		2
S		Oldeftad		3

Digr hier by legt Ultzen.

		Gibern		5
S		Gardeleben		5
S		Wolmerftad		5
S		Maagdenburg		2

Logementen in den Gouden Arm. In den Witten Engel.

S		Saltze		2
S		Calbe		2
S		Kothen		3
S		Zolbig		2
S		Landsberg		2

Twee mylen van hier legd de fchoone Stad Hal.

S	;	Leipfig	;	3
---	---	---------	---	---

Hier zyn verfcheidene Herbergen, in een lange straat; genoemd in den Briel: voorname Perfoonen werden ook by voorname wel ontfangen, als in den Pellikaan, en andere plaatzen.

S		Borne		3
M		Penik		3
S		Chemnitz		2
M		Tzschopa		2
S		Marienburg		1

S	Commoda	4
M	Postelberg	3
S	Deinitz	2
S	Slan	2
S	Praag	4

*Logementen in den Gulden Eenhoorn, op de kleine zijde.
In 't Konings-hof, in de Oude Stad, en meer andere.*

Die nu ook meê sien willen de beroemde Stad Dresden, nevens andere goede Steden, die wende zich van Leipzig ter linkerhand af na

S	Wurtzen	3
S	Oſchatz	4
S	Meiffen	3
S	Dresden	3

Seer goede Logementen by den Heèr Liborius, en andere.

Vier mylen hier van daan legd de Stad Freiburg.

S	Pirna	2
M	Gifzbubel	1

Niet verr' van hier is de beroemde Vefling Koningſtein.

S	Peters-wald	3
	Aufzich	2
	Labefchutz	2
S	Leutmeritz	1
S	Budin	2
	Wolwern	1
	Minckewitz	1
S	Praag	2

Die van hier gantschelijk na Weenen willen, Reizen van Praag na

S	Bohemifch Brod	4
S	Colin	3

Digt hier by legd ook de beroemde Stad Kutttenberg, vermaard om der Bergwerken wil.

M	Tzachlach	2
M	Jankau	2
M	Hahern	1
S	Duitschen Brod	2

Deze 3. mylen mogen wel op 4 gerekend worden.

M	Stecken	1 ^x 2
S	Iglau	1 ^x 2
M	Pernitz	1 ^x 1
M	Budewitz	4 ²
S	Zuam	3
M	Gundersdorf	3
M	Holbrum	1
M	Steltzendorf	1
M	Grafendorf	2

Digt hier by legd de Stad Stockerau.

M	:	Entzersdorf	ten half
---	---	-------------	----------

Digt hier by legd de Stad Kroonenburg:

S	:	Weenen	1 ^x 2
---	---	--------	---------------------

Van Dresden door Laufznitz na Breslauw.

S	Biffchopsweerd	4
S	Bautzen	3
S	Gorlits	3
S	Neustadtel	2
S	Buntslau	2
S	Ten haan	5
S	Lignitz, Vesting	4
S	Neumark	4
S	Breslauw	4

Die

Die van Leypsig na Neurenberg wil, die Reife na

S	Lutzen	2
S	Weiffenfels	2

Niet verr' van hier legd de ftadt Marsburg.

S	Naumburg	2
S	Dornburg	2
S	Jena	1

3 mylen van hier legd de Vorftl: Refid: Weymar.

S	Kala	2
S	Rudelftat	2
S	Sahlveld	1
S	Grafenthal	1
	Iudenbach	3
S	Neuftatlein	3
S	Coburg	2

En zoo voorts gelijk in de eerfte Reis te sien is

Wil yemand van Leipfig over Erfurt na Frankfutt aan den Meyn trekken, die reize, gelijk voor heenen is aangewezen, tot op Naumburg, en voorts na

	Eckersberg	2
S	Budelftat	2
S	Erfurt	3
S	Gotha	3
S	Eifenach	3
M	Fach	3
	Hirfchveld	1
S	Fulda	3
S	Schlichteren	1 ¹
	Steinach	1 ¹
	Salmunfter	2 ²
S	Gelenhauzen	2
S	Hanau	3
	Frankfurt aan de Meyn.	2

Wil yemand van Leipfig door Voigtland na Neurenberg ryfen , die ga van Leipzig op

S	Borne	3
S	Altenburg	3
S	Zwickauw	3
S	Plauen	4
S	Hof	3
S	Barreyt	6
S	Neutenberg	10

Wil iemand den weg van Leipfig over Ege derwaarts nemen , die Reize van Leipfig na

S	Kennitz	7
S	Anneberg	4
S	Jochims Thal	4
	Karelstad	4

Daar 't wytberoemde warme Bad is.

S	Elnbogen	1
S	Falckenau	2
S	Eger	5
S	Neurenberg	16

43 mijl.

Van Brunswijk op Lubek.

S	Gifhorn	4
D	Oezing	3 ^I
	Suerborg	3 ²
	Ebsdorf	2 ^I
S	Luneburg	3 ²
S	Lauwenburg over de Elve.	3
S	Molln (Mollem)	3
	<i>Uilenspiegels graf.</i>	
S	Lubek	4

26 mijl.

Van

Van Brunswijk op Hamburg.

S	Gifhorn	4
D	Oezing	3 ¹ ₂
	Suerborg	3 ¹ ₂
	Ebsdorf	2 ²
S	Luneberg	3 ¹ ₂
	Bardewiek	2 ²
	Winzen	2 ¹ ₂
S	Hamburg	4
		23 mijl.

Van Heidelberg op Frankfurt.

D	Langen Sasa	1 ²
S	Weinheim	1 ²
	Bentzheim	2
	Zwingenberg	1
	Darmstad	2 ¹ ₂
D	Langen	1 ²
S	Frankfurt	1 ¹ ₂
		9 myl.

Van Brunswijk na Bremen.

D	Mohof	3
	Broe	1
S	Zel	2
	Winfen aan den Aller	1 ¹ ₂
	Hudemolen	3 ¹
	Kampe	1 ²
		Verden

Duitschland.

497

S		Verden		2
		Davern		2
		Achen		1 ^r
S		Breemen		3
				18 myl.

Van Leipzig na Maagdenburg.

		Landsberg		4
		Zerbik, of zippeizerbst		2
		Roten		2
S		Kalbe		2
		Saltz		2
S		Maagdenburg		2
				14 myl.

Wegwyzer of Reizen

Door

V R A N K R Y K.

Reis van Straatsburg na Dyon.

Motzenheim.		3
Kolmar		6
Afchbach		4
Montpliard		5
Clerveaux		5
Befanzon		5
Orchamps		5
Jeaulien		7
Dyon		3
		43 mylen.

Van Dyon na Sancerre.

Chaleur		7
Semur		7
Espoire	} doent'zaamen	7
Ragni		
Afvallon		5
Clemosy		7
Dounsi		8
Sancerre		5

46 mylen.

Van Sancerre na Poictiers.

Bourges		10
Iffoudum		3
Casteau Roux		6
Blanc en Berry		12

Hier na moet men over de twee Wateren de Creuse en Languerne vaaren , en aankomende op

S Savin		5
Poictiers.		9

45 mylen

Van Poictiers na Toulouse.

Lusignan		5
S. Mauxent		5
Rochelle		5
Chastillailon	} Saamen	5
Soubise		
Xainctes	} Saamen	11
Ponts		
Choilliers		7
Blaye	} Saamen	10
Bordeaux		

Castres

Vrankryk.

499

Castres		5
Langon	} Saamen	9
Castellaloux		
Nerac		6
Agen		4
Moyzac	} Saamen	9
Montauban		
Fronten	} Saamen	7
Tholoufe		

88 myl.

Van Tholoufe na Montpelier.

Ville Nouvelle	} Saamen	7
Castelnau d'Arii		
Carcasene		7
Lezignau	} Saamen	7
Narbonne		
Beziers	} Saamen	7
S. Tuberi		
Chigeas	} Saamen	8
Montpeliers		

36 mijl.

Van Montpeliers na Marseille.

Arles		7
S. Thomas		7
La Labone de Berre	}	6
Marseille		

20 myl.

Van Marseille na Avignon.

Aux		5
Salon	} Saamen	9
Mas de Brau		

Tarascon	} Saamen	9
Nismes		
Le pont du Gard	} Saamen	8
Avignon		

Van Avignon na Valence.

Aurenge of Orang	} Saamen	8
S. Fspirit		
Pierve latte		3
Montlimart		3
La Sauffe		3
Loirot		1
Lioron 4	Valence	4
		23 myl.

Van Valence na Geneve.

Thain		
La Maison de pilate	} Saamen	9
S. Vallier		
Perge		
Perge de Rouffillon		
Vienn e 4	Lym	5
Montuel		4
Nantua		8

Voorts moet men tuffchen 't Gebergte door trekken, tot dat men eindelijk na veel reizens te Geneve komt

Van Geneve na Lions.

Chastillan		5
Sordon	} Saamen	9
Cormon		
Monluet	} Saamen	7
Lions		

21 myl.

Van

Van Lions na Orleans.

Tarare		
Rouane	} Samen	9
Pacandire		
La Palliffe	} Saamen	8
Varenes		
Moulin		5
Bourbon l'Archambaut		5
Pont de Large		
Dun le Roy		3
Bourges		4
Nepny		6
Vouzons		6
Orleans		10
		64 myl.

Van Orleans na Parijs.

Thoury	} Saamen	14
Angerville		
Estampes	} Samen	13
Estrechy		
Chertres		
Parijs		7
		34 myl.

Van Parijs na Tours.

Orleans		34
Mehun sur Loire		3
Bogency		4
Blois		10
Amboise		10
Tours		7
		68 myl.

Wegwyzer door

Van Tours na Nantes.

Saumur		9
Angers		10
Ingrande		4
Ancenis		6
Nantes		6
		35 mylen.

Van Diepe na Parijs.

Bologne		9
Cales		7
Abbeveile		11
Amiens		9
Brettoeul		7
Clarimont		7
Gre		7
Gouvieux		4
Lufarche		2
S. Denis		2
Parys		4
		2
		64 myl.

Van Parijs na Rouan.

Argentueil		7
Pontoise		4
Efcovy		7
Frenil		3
Rouan		2
		23 myl.

Van Parijs na Nancy.

Galye	} Saamen		10
Madux			
			La

La ferte	} Saamen		9
Espernay			
Chasteau Thierry			
Chalons			7
La Mauvon Rouge			12
Nedancourt	} Saamen		9
Barleduc			
Toul	} Saamen		14
Nancy			

61 myl

Van Nancy na Straatsburg.

Le Pont a Mouffon			6
Mets			5
Chasteau Salins			6
Marial	} Saamen		4
Langenbert			
Saltsburg	} Saamen		5
Paltsburg			
Elzaffabern			
Straatsburg			4

30 mylen.

De geheele Staat van Vrankryk word verdceld in twaalf Generaale Gouvernemenen, als

Vier aan geene zyde de Revier de Loire.

1 Picardien.	3 Isle de France, of't gebied omtrent Parys.
2 Normandien.	4 Champagne.

Vier omtrent de Loire.

5 Bretagne.	7 Bourgondien.
6't Orleanscher Gever.	8't Lyonscher Gever.

Vier aan geene zyde de Loire.

9 Guyenne en Guascogne.   11 Dauphiné.
 10 Languedoc.   12 Provence.

Tot welken men heden byvoegen kan.

Lotharingen.

nevens

Eenige kleine Prinsdommen en Staaten.

1 *Picardien.*

Hoog

't Rechte Picardien.
 Vermandois.

Amiens.
 S. Quintin.

en Laag.

Ponthieu.
 Boulenois.

Abbeville.
 Calis.

2 *Normandien.*

Hoog

Vexin
 Caux.
 Normandien.

Rouaan.
 Havre de Grace.
 Lisieux.

en Laag.

Auge.
 Bessi
 Coutantin.

} Caen.
 } Alencon.
 Payeux.
 Contance.

3 *Isle de France.*

Isle de France.
 Beauvaisis.
 Valois.

Parys.
 Beauvais.
 Senlis.

Soisso-

Soiffonois,
Brie.

Soiffons.
Meaux.

4 *Champagne.*

Remois.
Champagne.
Bassigny.
Senoynois.

Reims.
} Troyes.
} Chalons op de Marne.
Langres.
Sens.

5 *Britagne.*

Hoog.
Rennes.
S. Malo.

Middel.
Nantes.
Vennes.

Laag.
Morlaix.
Brest.

6 *t Orleanscher Geveer.*

Aan dees zyde de Loire.
Le Mans.
Chartres.

Maine.
Beauce.

Boven de Loire.

Nivernois.
Orleanois.
Blayfor.
Touraine.
Anjou.

Nevers.
Orleans.
Blois.
Tours.
Angres.

Aan geen zyde de Loire.

Poictou.
Aunis.
Angoumois.
Berry.

Poictiers.
Rochel.
Angoulesme.
Bourges.

7 *Bourgondien.*

Bourgondien.

Bourgongne

}	Dyon.
	Autun.
	Beaune.

En byleggende Landen.

Challonnois.

Challon sur Saone.

Auxerrois.

Auxerre.

Bresse.

Bourg en Bresse.

8 't Lyonscher Geveer.

't Lyonnais.

Lyonnois-

Lyon.

Forez.

Monbrizon.

Auvergne.

Bourbonnois.

Moulins.

Auvergne.

Clermont en Auvergne.

La Marche.

Gueret.

9 Guyenne en Guascogne.

Guyenne.

Guyenne.

Bordeaux.

Saintonge.

Saintes.

Perigord.

Perigneux.

Limosin.

Limoges.

Rovergue.

Rodez.

Querry

Cahors.

Agenois.

Agen.

Guascogne.

Bafadois.

Basas.

Albret.

Nerac.

Condemois.

Condom.

Armaignac.

Aux.

Guascogne.

Ayre.

Les Landes.

Dax.

Basque

Basque
Laag Navarre.
Bearn.
Bigorre,
Comminges

Bajonne.
S. Palais.
} Pau.
} Lescar.
Tarbe.
S. Bertrand.

10 *Languedoc.*

Hoog

Toulzan.
Carcassez.
Foix.
Albigeois.

Tholouze.
Carcassone.
Pamiers.
Alby.

Laag.

Narbonne.
Beziers.

Montpellier.
Nismes.

en les Sevenes.

Givaudan.
Velay.
Vivarais.

Mende.
Le Puy.
Viviers.

11 *Dauphiné.*

Laag

en

Hoog.

Vienne.
Valence.

Grenoble.
Embrun.

Nevens een gedeelte van Piemonten.
Pignerol.

12 *Provence.*

Aux.
Arles.
Marseille.

Forcalquier.
Tolon.

In Lotharingen zijn

Le Barrois.

Lotharingen.

Barleduc.
S. Michel.

Mets.
Toul.
Verdun
Nancy.

Eenige kleine Prinsdommen, en Staaten.

Tusschen Dauphiné en Provence 't Graaffchap
van Avignon.

In 't Graaffchap van Avignon 't Prinsdom
van Orange.

In La Bresse de Souverainiteyt van Dom-
bes Trevoux

Op de Nederlandsche Grensen.

't Prinsdom van
't Prinsdom d'Arches

Sedan.
Charleville.

Weg-

Wegwyzer of Reizen

Door

SPANJEN, en PORTUGAAL.

Van Barcelona na Saragoffa.

S. Filio.	2	Lerida	2
Martorel	2	Caras	4
Mosqueffa	2	Fraga	4
Piera	2	Candasmó	3
Igolada	2	Brugellados	3
S. Marie del Canun	3	St. Lucie	3
Hoftelettes	3	Olfera	3
Tailla dello	3	La Puebla	4
Belpucci	2	Saragoffa.	3
Beglioc	2		mylen 52

Van Belpucci hier boven na Monzon, daar zich de
Staaten van Arragon houden.

Villa nova della Barca	4	Torrizon	3
Allogarie	3	Monzon.	4
			mylen 14

Van Monzon na Saragoffa.

Castel Flori	4	Perdigera	3
Sarignena	3	Saragoffa	4
Corbiere alcobirre	3		mylen. 17

Van Valence na Toledo.

Quiba	5	Passagio	6
Siettaquas	4	Campillo	5
Requegna	3	Bocaca	4
			Puente

Puente Talavelas	3	Francon	3
Villa de Cognos	5	Occagna	3
Salires	4	La venta Jeyes	
Honribua	3	Toledo.	4

mylen. 56

Van Valence na Cordoua en Sevilje.

Volgd den weg hier tot aan Muxente, daar wy omtrent tellen. 13

La venta del porto	3	La venta de Tolaville	3
Almanza	2	Andugiar	3
La Venta	2	La Venta de S. Julian	2
Taponet	2	Alden de Rio	2
Elvillar	3	Calpojo	3
Configlia	3	La puente de Areoda	3
Las Ventas de S. Pedro	2	La venta del Monton de	
S. Anna	2	la terra	1
Balazotta	2	Cordoua	1
La Venta de Segovia	3	La Venta de Romanas	2
Les Fuentezillas	2	La Venta de S. Andre	1
Viveros	3	Las Posadas	3
Villa nova de Alcaras	2	La Venta	2
La Puebla	3	Pegna Flor	2
La Venta de Baranco	2	Lorra	2
La Venta de los Santos	3	Villa nova	3
St. Stefan del porto	5	Tossine	2
La Venta de los Arquillos	4	Bodegon	2
Limares	3	Sevilje	3

mylen. 103

Van Grenade na Cordoua.

La Venta del Fresno	1	Alcaly Real	1 ¹ ₂
Pinos	2	Aravita	2
Puertolope	2	Caichena	1
Sequia	1 ¹ ₂	Elmorion	1

El

El portasgo del Duc	1	La Venta himistosa	2
Baena	1	La Venta del Carascal	2
Castrorio	2	Cordoua	2
		mylen	22

Van Murcia na Grenade

Canearilla	3	Aillar	4
Librilla	4	La Venta de Baul	1
Venta Cattana	4	La Venta de Gaur	1
L'Orca	3	Guadix	3
La Venta la matta	3	Los Bagnos de la Picea	2
Velis el rubio	3	Aguas Blancas	3
La Venta del Marque	2	La Venta Chimada	2
La Venta del Alamo	2	Yveas	2
Baca	3	Grenade.	2
		mylen.	47

Van Sevilje na Mallaga, Haven van de Middellandsche Zee.

Mairera	4	Venta de las Yeguas	3 ²
La Vento Odino	2 ²	Venta de las Salinas	1 ²
La Venta de LaHuerta	1 ²	Venta de las Penayas	1
Marchena	2 ²	Venta del rio.	1
La Venta	2 ¹	Lora	1
Osuna	2 ¹	Venta	1
	2 ²	Venta	2
Venta del Rio Blanco	1 ¹	Vena Catama	1
	1 ²	Malaga	2
		mylen.	31

Van Sevilje na Lisbon, Hoofdstad van het Koningrijk van Portugaal.

Castilegia	1	Aspartines	1
Las Ventas de Giner	1	S. Lucar del Perin	2
	2		La

La Venta de Hunal	1	Serpa	6
El Castilejo	1	Gubba	5
Manzanilla	1	Bottaran	5
Villa Alua	1	Alcazar de Sal	5
Villa Rosa	1	Parma	3
La Parma	1	Marteca	2
Niebla	1	Galba	1
Triguexos	3	Palmella	3
Aveas	2	Cubba	2
Portalguello	3	Almada	3
Alqueria	5	Lisbon	1
Poremogo	3		

mylen 6 $\frac{1}{2}$ *Van Sevilje na Toledo met de Post.*

Coffina	4	Mondoval del Campos	4
Pignafior	4	Canalvaches	4
Las Posadas	4	Ciudadreal	3
Cordoua	3	Malagon	4
Adamos	5	La Venta de Rosatan	4
La Venta de los loces da-		Jevanes	4
mes	3	La Venta de Esma	3
La Venta del Reogal	4	Toledo	3
La Venta del Arcaire	3		

mylen. 59

Van Saragossa na Bilboa.

Balgon	5	Viasteri	3
Nucerim	2	Villafria	2
Malens	4	Alvania	3
Cortes	2	Trevino	2
Tudela	3	La Puebla	1
Alfaro	4	Namlares	1
La Venta	2	Huetto	1
Calorra	2	Accuya	2
La Venta	2	Horosso	4
Montaguto	1	Retta	1
Gonzillo	3	Miravales	2
Logrogne	2	Bilboa	1

mylen 55

Van Saragoffana Segovia.

La Mollo	4	Los Molinos	I
Alla Romera	2	Butialaro	2
L'almogna	3	Miralrio	I
El Fraxino	3	La Casa	I
Calalajub	2	Padilla	I
Terrer	I	Hitta	I
Tocca	I	Tortolla	I ¹ 2 ²
Ubierca	I	Guadalagiara	2
S. Lama	I	Alcala de Enares	4
Luna	I	Torrenzuncillos	I
Hariza	I	La Venta de Biberos	3 ¹ 1
Mon Real	i	Madrid	3 ²
Huerta	I	Fucencarrar	2
Arcos	2	El Colmenas	4
Medina celi	2	Iofas	2
Foncaliente	1	Segovia	5
Siguenza	3		
Veides	2		mylen 66

Van Saragoffana Salamanca moet men de bovenstaande wegh van Segovia houden tot Hariza, daar wy tellen 20

Montagulo, daar Castili- en begint	2	Vainas	I ²
Lentesque	3	Valdi Nebro	I
Almassas	2	El borgo dosma	2
Centenare	2	S. Stefano	2
Andalus	1 ¹ 2	Castril	2
Tasvecho	1	Oradera	I
		David	2
	K k		Fres-

Fresmillo	1	La Goloza	1
La Tour a unqueospe-	1	La Vena del Campo	1
ze	1	El Calpio	1
Ogiales	2	Fresno de los Ajos	1
Navadi Rova	2	Morlorido	2
La Parilla	2	Petroso	3
Hogiales	3	Pitiqua	1
Alchazares	2	La Venta de Vellacos	2
Poffal de Gallinas	2	Movisco	1
Medina del Campo	1	Salamanca	1

mylen 73

Van Valladolid na Toledo.

Ponte de Duero	3	La venta de fonte Frigi-	
Ventosa	2	da	3
Medina del Campo	3	Libreos	4
Tacchinas	4	Caarto	3
A Revalo	3	Socalona	4
Pasciars	3 ¹ ₂	Nuenes	3
St. Domingo	4	La Venta Guarda Ran-	
Medina	4	ne	3
La venta el marches	3	Toledo	4

mylen 53

Van Valladolid na Madrid.

Men houd de weg van Valladolid na Toledo, gelyk hier boven, tot aan Passaires, daar wy omtrent gesteld hebben

Alavagos	2	Allatorre dilodones	4
Viglia Castin	3	La Mosas	2
Crespinal	3	Madrid	2
Agoalda Ramos	3		

18¹₂
mylen 37¹₂

Van Madrid na Toledo.

Axitaraf	2	Viglia luonga	3
Torrenxoneiglias de la calzada	12	Oriel	3
	3	Toledo	3
		mylen	14

Van Madrid na Guadalagiara en Torregios.

La Venta de Biveros	2 ^I	La Puente de Zarsule	3
	2	El Alamo	I
Torrenxoncillos	I	Casa ruvios	I
	2	Camarena	2
Alcala de Enares	2	Fundateda	I
Guadalagiara	4	Torregios	I
Al Coreon	2		
		mylen	2 ^I

Wegwyzer of Reizen

Door

I T A L I E N.

Van Turin na Rome.

Chiras	10	Ponte Nut	5
Cilian	9	Firenzuola	9
S. Germain	9	Bourg S. donnin	10
Vercel	8	Guert	6
Novarre	9	Parme	6
Bustalore	10	Regio	15
Melan	16	Robiera	7
Marignan	10	Modena	8
Lodi	4	Castelfranc	I
Plaizance	12	Samogia	10
	K k	2	Bou-

Bouloigne la grasse	10	Florence	2
S. Raphael	2	S. Caffan	8
Pianora	6	Tavernelle	8
<i>'s Apenninifche Gebergte.</i>		Staggia	10
Lavergnan	3	Siene	10
La garde	1	Lufignan	8
Anconelle	1	Boncouvent	4
Legian	2	St. Quirico	7
Scarga l' Afino	4	La Paille	13
Pietra mala	5	Aqua Pendente	12
Elgiogo	1	S. Laurens	4
Fiorenzuola	3	Bolfena	2
La Poste	4	Monte Flafcon	8
La Scarperie	5	Viterbo	8
La Pont	3	Rouffilion	9
Taille fer	2	Monteroffo	6
Vaille	2	Bacan Bois	15
Lucellatojo	2	Tre Capanne.	5
Le Laftre	3	Rome	5
		Italiaanfche mylen	377

Van Niffa na Genua.

Turbi	7	Albenge	5
Menton	5	Cerial	5
Vintimiglia	5	Borgher	2
Bordilla	5	Lovo	3
S. Remo	5	Kria of Preia	5
Tapgia	5	Final	5
S. Laurens	7	Vofe	3
Porto Mauritio	8	Spictorns	3
Onelia	2	Avay of Vadei	5
Dian	5	Savone	7
Au Cerf	5	Varaffe	4
Lengelia	6	Coguretto	4
Arafte	2	Renzavi	5

Italien.

517

Votri	3	Sestri di Ponente	5
Pegli	2	Genua	3
			mylen 136

Van Genua na Luca.

Boillasc	6	Borgetto	6
Necco	6	S. Rimedio	8
Rapalle	6	Sereffana	8
Chiaveri	6	Massa	7
Sestri de Lavant	6	Pietra Santa	7
Bracca	6	Massagrogria	8
Matarana	6	Luca	8
			mylen 94

Van Luca na Florence.

Borgo a Bajano	10	Roggio a Cajano	10
Pistora	10	Florence	10
			mylen 40

Van Luca na Siene.

Verzeggi	17	Poggibonfi	10
La Scala	8	Siene	13
Castel Florentino	8		mylen 50

Van Genua na Milanen.

Ponto Decimo	7	Vogera	10
Bargo	8	La Bastia	8
Ifola	5	Pavi	8
Arqua	5	Binasco	10
Bottola	7	Milanen	10
Portone	8		mylen 89

Van Genua na Venetien.

Men reist tot Vogera hier boven, en van daar op

Stiatiffo	6	Zorlesco	7
Stradella	6	Biffigton	7
			Kk 2
			Cre-

Cremonc	10	Bevilagua	0
Bronavaille	10	Montagnana	9
S. Jacomo	8	Padua	18
Marcheria	8	Liffa Fufina	5
Costelluccio	9	Venetien	
Mantone	10	En van Genua tot	
Stella	10	Vogera teltmen om-	
Sangoneo	15	trent	50
			mylen 198

Van Milanen na Venetien door Mantua.

Mourignan	10	Cafa della buana Vog	10
Lodi	10	S. Jacomo a l'oppio	9
Zorlesco	10	Mercaric	12
Piffigiton	10	Castelluccio	8
Cremonc	12	Mantua	10
			mylen 101

Volgt van daar de bovenstaande weg van Genua na Venetien.

Van Milanen na Ferrare.

Neemt den weg van Mantua, gelijk hier boven, en gaat van daar op

Gouverno	9	Spalenton	9
Ostia	10	Ferrare	10
Massa	12		mylen 50

Van Ferrare na Ravenne.

S. Nicol	10	Fufignaro	12
Argento	12	Ravenne	10
Cafade Copi	10		mylen 54

Van Milanen na Trente.

La Caffina Bianca	8	Coccai	10
Caffiano	12	Bresse	10
Martinengo	10	Pont St. Marc	10
			Ri.

	Italien.		519
Rivoltella	8	Vo, of Bo	10
Castelnovo	8	Rovere	10
Volarni	16	Trente	10
			mylen 122

Van Venetien na Trente.

Margera	5	Hospital	10
Treviso	12	Borgo	10
Quer	10	Porcei	15
Feltre	7	Trente	5
La Scala	10		mylen 94

Van Venetien na Rome.

Over de Zee tot Chioffa, en van daar op

Fornace	16	Cesenatico	15
Goro	16	Belacre	10
Voloni	15	Rimine	9
Magne Vacca	15	Coriano	10
Primaro porto	15	Montefio	5
Ravenne	9	Foglia	7
Cervia	12	Urbino	7
			mylen 159

Van Venetien na Ancona.

Men reist op Ravenne, gelyk hier boven,
en van daar op

Alfavo	10	Fano	5
Cesenadego	10	Sinigaglia	15
Rimini	15	Casa bruciata	10
La Catholique	15	Ancona	10
Pezaro	10		mylen 100

De geen en die uyt Duitschland over Trente komen,
en na Rome willen gaan, nemen deze weg.

Rovere	12	Volarin	10
Bo	10	Castelnovo	9
			Ro-

Roversbelle	9	St. Martin	9
Mantua	12	Bon port	8
St. Benedict	10	La Crofette	9
Po	12	Ravin	10
La Concordo	9	Boulogne	9

mylen 138

Van daar volgen sy den weg na Rome door Toskanen, of door Romanien.

Van Rome na Napels.

La Torre a Meffa	8	Fondi	10
Marin	6	Mola	9
Velletrit	8	Garillan bac	9
Cisterno	6	Li bagni	8
Sermoneta	7	Castello	9
La Cafe nove	8	Patria	9
La Badia	8	Poffuolo	7
Terracina	9	Napels	6

mylen 127

Van Napels na Messina in Sicilien.

La Tour du Grec	6	Val St. Martin	6
Barbazon	7	Castrovilla	9
Salerno	9	Ezaro	7
Taverne	10	La Regina	10
Bevole	8	Cozenza	12
La ducheffe	9	Chaprocedo	7
La Colette	10	Martorana	9
La Sale	7	S. Biafcio	6
Cafal Neuf	9	L'aqua della Fica	7
Royerenego	7	Monte lionc	9
Piria a Lauria	12	S. Pietro	8
Castelluccio	9	Roga	7

S. An-

Italien.

521

S. Anne	9	of ook wel Regio	10
Fonogo	9	en passeert de Far.	
Fiumara de Mori,		Messina	12
			mylen 240

Van Amsterdam na Parijs.

Van Amsterdam op		Op S. Quintin	7
Gouda	8	Op Han	3
Op Dort	5	Op Noyon	4
Op de Moerdijk	4	Op Compiegne	4
Op Antwerpen	8	Op Senlis	6
Op Mechelen	5	Op Dampmartin	4
Op Brussel	4	Op S. Denis	1 ¹ / ₂
Op Bergen	9	Op Parys	2
Op Chambrise	8		
			82 ¹ / ₂ mylen

Reis of Weg na het

S P A A :

En de manier van leven aldaar.

Mitsgaders de kragt van de

W A T E R E N ,

En hoe men die gebruiken moet.

OM uit *Holland* te Lande naar het *Spaa* te reifen, neemt men, naar de gereetste gelegenheid, over *Gorrichem* ofte *Utrecht* te lande; over *Rotterdam* te water, zijn reis naar 's *Hertogenbos*. De Vrucht van *Utrecht* op den *Bosch* is een Rijckxdaalder. Onderweeg peiftert men te *Geldermalsen*, daer goede Vis uit de *Linge*, ende Drank te bekomen is. Van den *Bos* bestect men sich op de Karre naar *Maastricht*, voor anderhalf ofte twee Ryckxdaalders; Doch met een Uiterse Wagen is veel spoediger en gemakkelijker. Men moet met de Karlieden bedingen, om d'eerste dag tot *Hamont*, ofte met de Wagenlieden tot *Quabré* gebragt te worden, alzo in de Dorpen niet wel te eeten of te vernagten is. Onderweeg pleiftert men tot *Eindhoven*, daar goet tractement is in *de Sterre*, ende byzonder in *Keulen*, daar men altijd Vleis vind. Tot *Maastricht* den tweeden dach gekomen zijnde, soo heeft men 't beste, reinelikeste ende goekoopste tractement in

in de *Wint-meulen*. Van daar gaat men na *Luik* met de *Bark* die ten negen uren af-vaarr: Ende wert men aldaar best getracteert in 't *Tommelet*. Van *Luik* op *Spaa* is een kleine dach reise. Men heeft om twee Rykxdalers een *Karre* alleen: Men neemt wat Spijs mee, den *Drank* vint men onderweeg. Te *Spaa* gekomen zijnde, huurt men een *Kamer* daareen gemak dicht by der hant is, item, een *Bedt* en *Lakens* om twee *Schellingen* daags, zomtijts meer ofte min, na datter veel *Volcx* is, ende men dicht aan de *Markt* wil zijn: die wat sachter wil leggen, neemt een *Slaapkuffen* met grauw *Laken* overkleet, 't welk ook voor een *Zit-kuffen* versterkt: Item, een *Matras* mede: men bedingt verders bekookt te werden, doch men gaat meest in een *Kokx* huis te eeten, die daar veel zijn.

Die *Water* wil drinken moet hem eerst zuiveren met een lichte *purgatie*, als dese navolgende, *Rec. Syr. è flor. Persicor 3 iij. ofte v. Aq. Cichor. 4. s. adde Aq. cinna 3. s.* Des anderen daags hem doen *Laten*, des uchtens vroech, ende als dan drinken drie glazen waters van thien onzen elk, uit de *Fontein* beneden in 't *Spaa*, genaamt de *Pouhon*: tot dien einde hem verliende van sulc een glas met een stroo *Mandetje* om in te dragen, een doosje met *Suikkeranys*, ende een *Spa-stokje* om na de *Fontein* te gaan, de welke vier in 't getal zijn, de *Pouhon*, de *Savoniere* op een *Berg* oostwaarts, de *Gesons* zuidwaart, en het *Tonnelet* noort-oost-waart, alle drie een uur van 't *Spaa* gelegen. Den tweeden dag neemt men drie glazen uit de *Pouhon*, ende twee ofte drie uit een van de andere *Fontein*en, na dat elk sijn natuur ofte *accident* vereischt: altijd de volgende daghen soo veel verhoogende tot twaalf glazen toe, ofte soo veel meer ofte min als elk voelt dat hy verduwen kan. Tusschen elk glas neemt men

wat Anys-zuikker, om de koude van het water weg te nemen. Na de Fontein gaat men als de Zon een uur of twee op is geweest, 't zy te voet of te paart, 't welk het gesontste is, want men moet sich wachten om besweet zijnde het Water te nemen, maar eerst hem droogen voor 't Vuur, dat tot dien einde daar is aanghesteeken. Na elk glaesje gaat men wat wandelen, of huppelen, om de Maag te verwarmen, ende 't Water te beter quijt te raaken; Maar men moet niet in 't sweeten komen. Men kan het water t' huis op sijn Bedt, ofte ook voor een heet Vuur wel drinken. Ingevalle het water niet wel schieten in een dagh of twee, oft dat gy geen afgang hebt, soo neemt de groote van een Hase-noot van 't volgende conserf, ofte de helft van een Tafel-koekje. *Recip. Rad. scorson. cond. Rad. Enul. cond. cort. citr. cond. an ʒ s. Conser. rosar, pallid. ʒ ij Cass. rec. extr. Tamarind. extr. An ʒ iij. Radic. Ialapp. ʒ iij. s. Rad. Mechaoc. ʒ ij. s. Crem. tart ʒ j. confect. Alkerm. ʒ ij. ol. vitr. gut. vij. syr. de cort. citr. 4. i. mise. f. cond. Rec. specie. diacumi. rosaræ novell. an. ʒ macis ʒ. sachariag. cinnam. soluti. 4. s. f. tabell*

De medikamenten kan men best halen tot Mr. Martin Apoteker, daar ook de Brieven van *Amsterdam* en elders met de Post aankomen, des Donderdaags en Sondaags, die 's anderendaags weder vertrect. Als 't voorz. konserf niet opereert, is 't goet een Doctor te ghebruiken; de principaalste zijn Dr. *Graau* en Dr. *Ostier*, die ook duits spreekt. Men gaat eten ten elfuren, en gebruikt men kost die niet vet, en light om te verteren is, sonder kruidige saucen toe gemaakt. als een Sopje of Franse pottagic, jonge Hoenderen, Patrijfen, Duiven, Faizanten, Kor-hoenderen, Korretten, Schaapen Kalfs vleis, jonge Hasen, Konynen, een jong Geitje en Ree, mits datse een dagh van te vooren gedood zijn. Het
laat-

laatste geregt laat zijn geconfyete schillen van Citroenen en Orangien, suiker Annijs, Spabiskuit, Rasyne, Pistacien, een gestooft Peertjen met Suiker en Wyn en een weinig Kaneel, item Aalbessen en Bramboisen voor die heet Bloet hebben, maar niet veel teffens. Men moet hem wagten van verscheidenheit van Spijsen daar d'een eerder van verteert is als d'ander, 't welk een quaat gijl in de Maag maakt; ook niet lang te tafelen. Tot drank gebruyktmen oude Moetel Wijn, die daar puik en goet koop is, item Wijn van *Ay* en *Beaune*. Die geen Wijn alleen kunnen verdragen, sieden een once Kaneel, drie oncen sijne Suiker in vier pinten putwaters, tot op drie vierendeelen, 't welk door een doek gedaan heelaangenaam is onder de Wyn te mengen. Naden eeten moet men niet slapen, insonderheit als men 't water noch niet geheel quijt is, maar den tijdt door brengen met wandelen, speelen, en alderhande lichte exercitien, daar mede men niet aan 't sweeten geraakt. In den Tuin van de *Capucijnen* sijn bequame wandelpaden, Klosbaan en dichte Prieelen voor de hette van de Son. Des avonts moet men voor den Dau uit het velt na huis gaan; Ook niet in 't velt neer sitten gedurende dit speelen. Dese Wateren zijn best in de maanden van Mey, Junius, Julius, Augustus, ook September als 't niet en regent, item als 't hart vriest, konnen mede in glase Kruiken by moy weer gevult, ende wel gepekt zijnde, bequaamelijk vervoert werden sonder haar kragt te verliezen. Aangaande de aardt van dese Fonteynen, soo ist dat de *Pouhon* loopt door Mijnen van Yser, Loot, Vitriol, Swavel, Aluin, Salpeter, en Ceruis: De *Savoniere* door Yser-aarde, Koper, Salpeter, Sulphur en Vitriol: De *Geronster*, behalven de voorsz. Myneralen, heeft sijn meeste kragt van 't Staal, sulks dat veele daar

van een fuiselinge krijgen van een quartier-tuur lang, als of sy dronken waren, ook braken en afganck krygen. Het *Tonnelet* heeft minder Vitriol en Sulphur, maar meerder Salpeter als d'ander, is ook eerder bedorven als 't regent. Dese wateren zijn koudt en vogtig in 't innemen, maar in haar werkingen verwarmende, opdrogende, ook afvegende, nemen weg de taaije vogtigheden ende Fluimen, item verstooppingen van Lever, Milt, Aderen, ende al de Ingewanden: de ontstekingen ende roodigheid daar uit voort-komende: Verstreken ende verfrissen de Maag sodanig, dat elk een daar van drinkende en 't water konnende losen, bekennen moeten diergelijke aangename gesontheit ende honger noit gehad te hebben: Ende werden de menschen in 't Spaa gemeenlijk 70. 80. 90. ja over de hondert Jaren oudt, sonder datse van Water-sucht, Hooft-pijn, Draaijingen, ofte andere Siekten weten, en dat vermidts zy niet als dese wateren drinken. Zy versterken ook de Zenuwen, suiveren het *Bloet*, dryven uit de *Gal*, *Catharren*, *Melankolye* door meer als een weg. Dese drinken zijnder sommige die veel Water losen, andere die meest *swart* ook *groen*, *geel* en *blauwen* afgang in overvloed hebben, en sy verwekken ook de *stonden* en *verstopp*en die overvloedigheid; zijn goet tegens *duiselingen*, *vallende Siekten*, *trillingen*, *roode Oogen*, *puijsten*, *overgeven*, *hoesten*, *water-sugt*, *alderhande koortsen*, *graveel*, *geluw*, *bleek koleur*: Zy verminderen de *Steen*, genesen de *Pokken*, *ruidigheid*, *Lazernijeen Colijk*. Hoe het Water eerder (sonder ongemak nochtans) wert ingenomen, hoe het beter is, sulcx binnen den tijdt van een half uur, of een weinig langet. De Tabak, voor dese drinken, is goet om 't water eerder te losen, bysonder wat lang in de mondt gehouden. Men gebruikt dese wateren

2. 3. tot 8. 10. oft meer weken , na dat yders conditie ende siekte vereyft. Die groote Accidenten hebben is 't goet altijd een Doctoor te gebruiken. Die de Maag t'eenemaal bedorven is , sulks dat hy de Wateren noch te door natuurlijke hette , noch door de medikamenten kan verwarmen : Die de levende deelen meest zijn uitgebluft : Die van overlang qualijk haar Aaffem hebben kunnen scheppen : Dien de *Watersucht* en *Long* soo heeft opgeblasen , datse de Ademtocht als toe-sluit : Die volwassen zijnde , geentachtigh oncen Waters , of daar omtrent kan verdragen , moeten haar van dese Fonteynen houden , ofte drinken de Doodt in haar Lijf.

't Gelt dat te *Luiken* in *Spaa* gankbaar is, zijn Goude Souvereinen , welke doen 24. gulden 't stuk : Dukaten tot acht gulden ieder Luiks oft licht gelt : Een Dukaton vijf gulden , dat is 10. Brabantse schellingen : Een Kruis-daalder , diese Patakons noemen , vier gulden ofte acht schellingen : Een brabantse Schelling doet tien stuivers ofte patars , Luikx : De halven , diese Blamufers noemen , half soo veel : De Luikte halve Rijkx-daalderen , een guld. en vijf stuivers , gelijk in *Holland* : sulcx dat op de Brabantse schellingen , en Luikse daalders gewonnen wert , in plaatse van op ander gelt verlooren. Voorts zijnder Akkerklommen welke doen drie stuivers en een half. Dan volgen de Brabantse of Luikse Liards, ofte Oortjens , vier in een Stuiver : ook somtijds Duiten.

Uit het *Spaa* vertrekkende , kan men gaan over *Limborch* na *Aken* in de Badt-stoven , dat een dach reizens is. Onderwegen ontmoet men dikwils partyen van de Spaansche Soldaten , die men met een halve of heele schelling affet ; Maar als 'er Franse ofte Lottringse zijn , is 't geraten met Convoy te gaan Op saterdach gaat men vry van *Limborg* op *Aken* ,

door dien al de Boeren in 't geweer zijn om de Markt-dach. Van *Aken* kan men gaan over *Gulik* na *Keulen*, en soo voorts den Rhijn af-drijven, ofte weder gaan op *Maastricht*, en van daar de Maas af-drijven, met het Veerschip dat Vrydaags op *Mook* gaat, ende dan twee myl over Landt na *Nimwegen*, ryden, voorts de Waal afgaan. Andersints Reistmen van 't *Spaa* op *Frupon*, een Dorp drie uurtjes ver, 't welk de beste wech is, uitgenomen dat men een uurtje van 't Dorp zijnde te voet moet gaan, alloo het ongemakkelijk is den Berg af te ryden. Van *Frupon* vaart men met een lange Aak na *Luik* langs een nauw Riviertjen, aan beide kanten belet met seer hooge en steile Bergen, sommige met Bomen, andere met Granen, Wyn en Hoppe beplant: Andere puirsteen van verscheyde Koleuren. Hier siet men Kool, daar Yser, ginder Leien Marmer Bergen, 't welk seer vermakelijk is: Maar insonderheid-daar dit Riviertjen opgestopt is met een plank, welke met een haak opgehaalt zijnde, vliegt den Aak met een groot gedruis en snelheid over de Keiselachtige gront, die andersints droog soude leggen; ende dit gebeurt dikmaals onderweeg. Men neemt uit het *Spaa* wat Wyn en Gebraad, om in den Aak te gebruiken; men huurt deselve om thien oftwaalf schellingen in 't geheel, en komt men te vijf uuren te *Luik*. Van daar gaat men op *Tongeren*, *Truynen*, *Tienen*, *Leuven*, *Brussel*, *Mechelen* tot *Antwerpen*, ofte hooger. Van *Luik* over *Hoey*, *Namen*, *Judoigne*, *Leuven*, &c. Van *Antwerpen* gaat men na *Hollant* te Water: Ofte over *Bergen* en *Breda* na *Gorkum* te Lande. Edoch moet men sich wel versien van Gelt ofte Wissel op *Maastricht*, *Luik*, *Aken*, en *Antwerpen*, anders zou deze Reis verdrietig zyn.

NAUKEURIGE R E Y S

O F

WEGWYZER,

Den Rijn op en af aan beyde
de zyden.

Van Amsterdam op Uytrecht en Arnhem.

Van Amsterdam met de Uytrechtse Schuyt op

	uuren.
Hr. kostverloren en Mylpaal	1
D. Ouderkerk	een quart.
Ho. De Voetangel, Tol en Pleisterplaats	1
D Abkoude	een half
Hr. 't Slot Abkoude langsheen	een quart
D Bambrugh, en al d'omleggende heerlijke Hofsteeden	een half
Hr. Loendersloot en Huys	drie quart
Ho. De Sluys en Moolen ter Aar	een quart
V Nieuwersluys Schans, Tol en Pleysterplaats	1
V Sternschans	1 achtste quart.
Hr. Weeresteyn, dese 3 laatste Plaatsen heb- ben 1672. de Fransen tegengehouden	0
Hr. Breukelen, 't Huys te Guntersteyn Al de omleggende schoone Hofsteeden.	een half
Hr. 't Huys te Nieuwerooden	een quart.
D Hr. Maarsen en 't Slot, dat 1674. door de Fransen is verdestruereert	een half
D Hr. Zuylen en Slot	een half.

530 Naukeurige Reys of Wegwyzer,

Cl.	Catuyfer Clooster verdestruceert	een quart.
D	De Roobrug	een quart.
S	Uytrecht	een quart.
	Van Amsterdam tot Uytrecht uren 8 en half	quart.

LOGEMENTEN:

	De Toelast. 't Kasteel van Antwerpen.
	De Witte Poort.
	De Hulk, buyten de Stolksteeg Poort.
	't Veerscheepjen, buyten de Weerd Poort.
	De Witte Swaan, buyten de Witte Vrouwe Poort.

Van Uytrecht door Reenen op Arnhem, en ook wel op Nimwegen.

D	De Bilt	drie quart.
D	Seyst, waer de Koning van Frankrijk 1672. in de Schout sijn Huys en Tuyn logeerden	1
D	en Hr. Dryberg, zeer vermakelijke Boffchagien	3 quart.
D	Ht. Doorn	drie quart.
	De Hasepaal, in 't Gat van den Berg	een half.
D	Verby Helsing	een half.
M	Ht. Amerongen en Huys	een half.
D	Eest	een half.
D	Remmerden	een half.
S	Reenen, pleysterplaats in de Koning van <i>Bohemen</i>	een half. 6 uren.

NB. Somers gaan hier de Wagens over den Ryn op Veerhuysen, en soo op Heusden, dwars door de Betuw naar de Waaldijk op Nimwegen.

Van Uytrecht alle Morgens Wagens van voor de Witte Vrouwe Poort op Nimwegen, des Somers in een dag en des Winters in anderhalve dag over.

Tot Reenen dan aen 't Veer overgevaren

	Op Veerhuysen	een quart.
	Den Dijk langs op	
D	Heusden	1 en een half.
	De Betuw dwars door op	

den Reyn op en af aan beyde de zyden. 531

- D Appenburg en Doyweert, *Logement in de Swaan aan den Dijk* 2
- D Lent en het Fort Knotzenburg over Outvoren op Nimwegen 2 en een half.
- Van Reenen tot Nimwegen 6 uren.
- En van Uytrecht tot Reenen 7 uren.
- tsamen 13 uren.
- Van Reenen verby de Greberberg, daer men de Koning van Bohemen zijn Tafel ziet, en wel 14 Steeden en 30 of 40 Dorpen een half.
- Ho. Door Greb, Pleysterplaats een quart.
- S Wagening en Slot 1 en een half.
- D Renkom een half.
- D Heelsom een half.
- Doreweerder Bos
- S Arnhem 2 en een half.

Van Reenen tot Arnhem 6 uren:

En van Uytrecht tot Arnhem 12 uren.

Logementen de Paauw, de Toelast, de Constapel, het Frankforder Posthuys.

Op Nimwegen tweemaal daags de Schuyt en savonts de Postwagen.

Op Uytrecht alle morgen Wagens.

Op Amsterdam om den anderen dag de Postwagen:

Op Cassel in Hessen in 4 dagen.

Op Frankfort am Main in 6 dagen.

Op Ceulen over Emmerik, Rees, Wesel, Duysburg, Elbervelt en Solingen in 4 dagen.

Van Arnhem op Nimwegen.

De Rijnbrug over opwaarts na Cleef en Ceulen, op 't Veerhuys, 't praast langs heen, en verby 't Dorp Elden een stompen Toorn, verby 't Dorp Elst, heeft een hoogen spitsen Toorn, tot Kent een Dorp aan den hoogen dijk, uyt Verden op 't Veerhuys, vaart men de Gierbrug over de Waal op Nimwegen, sijnde twee uurtjes Rydens.

NB. Men kan des smorgens ten 9 uren met een Trekschuyt van Arnhem op Nimwegen, ook van Nimwegen

532 Naukeurige Reys of Wegwyzer,

op dat uur op Arnhem varen, als mede met de Postwagen des avonds op Nimwegen.

Van Nimwegen varen alle morgens vroeg Veerscheeden op den Haag, Rotterdam, Dort en Gorkom, soo dat men altyt weg kan komen.

Van Nimwegen alle morgens een Postwagen ten 6 uren op Arnhem.

Van Arnhem rijden alle morgens Wagensop Uytrecht, in een dag over Somers, maar de Wintermaanden blijven een nacht onderweeg.

De Postwagen en Posthaar van Nimwegen op Ceulen. D. Van Nimwegen naar Cleef, rijtmen verby 't dorp Beek, heeft een Toren met een Kerk, 't dorp Wyler heeft een Toren met een Kerk.

S Van Wyler reytmen een hooge weg heen, daar naer langs een Beek tot aan Cranenburg een Stad, is een half.

Van Nimwegen tot Cranenburg, is 2 en een half.

Van Cranenburg reytmen al meest neven het Bos, latende het dan aan de rechterhant leggen, al over een Hey heen, tot aan de Herberg de Raaff ofte Raffebuert genaamt, sijnde 2 a 3 huysen, waar onder een Herberg daar de Raaff uythangt, sijnde van Cranenburg 1

Van de Raaff komt men voort te Reyden door het Cleeffe Bos, dat een heel uur lang is eer dat men daar door komt.

Verby een wintmoolen aan de rechterhant, reydende nevens de Diergaarde aan de linkerhant heen, tot aan de Lindeboom van, of door de Diergaarde

S Cleeff, is van Cranenburg 1 en een half.

Hier aen de Lindeboom sijn wel 2 a 3 goede Herbergen.

S Tot Cleeff is te sien het Slot en de Kerken, de Diergaerde en Monderberg.

Van Nimwegen tot Cleeff r'samen 5 uren.
Logementen in 't Hof van Hollant, en in de Lindeboom.

Van Rijnberk naar Cleef afwaarts.

S Rijnberk, een Stad behoorende onder Cheur-Ceulen, is een sterke Vesting met seer dikke Wallen, Muuren en Bolwerken, leggende aan den Rijn, meest in Moras.

Logement in 's Groens Wout.

Offen

D Offenbergh naaft aan den Rijn, een dorp of Buert, toe-
 behorende de Hr. Wevert, is noch Gereformeert een half.
 D Bort een dorp met Kerk en Toren, is Ceuls, rydende
 langsheen

D Millinge een Hr. huys en dorp, Kerk en Toren, Ceuls,
 L. Herberg op de Hey, maar een huys, is Ceuls.

L. Druypsteen, een huys sijnde een Hertberg daar den
 Druypsteen uythangt, en komt men hier in een diepe moe-
 rige wegt aan een Beekjen, is van Rijnberk 2 uren, is
 Ceuls

Hr. Loo, een heeren huys langsheen, is Ceuls.

2 a 3 huysen sijnde Herbergen by de Lantweer en Slag-
 boom, by de Redut van de Lantscheyding van Ceulen en
 Cleeflant, sijnde van de Druypsteen 1 uur, meest Hey.

3 Herbergen op de weg langsheen gestrooyt.

V Vorstenberg, sijnde 2 Torens van een vervallen Ro-
 meins Casteel op den Berg een halfuur.

S Santen een redelijke groote Stad met Muuren gelegen,
 daar is te besien de Schoone Kerk, Kruys en Outaar, be-
 hoort aan Cleeff, en is van Vorstenberg een halfuur

Logement in de Witte Swaan.

Hr. Tackenhuis een Hr. huys.

Herberg alleen, Tolplaats en Jagershuys, een hal' uur.

Cl. Clooster Marienboom, leyt schoon beplant met Muu-
 ren omvangen, als mede rontom in hooge Boomen, hoort
 onder Cleeff, is met Geestelijke Papen en Nonnen beset,

Logement in de Witte Swaan.

Hier is een goede herberg om des nagts ook wel te kon-
 nen logeeren, en word wel geaccommodeert een half uur.

NB. Van Rijnberk tot Marienboom is 5 en een half uur
 t'samen.

Hier van daan rydende, reyt over een Brug, door
 moerige wegen, meest door struyken en Boomen heen, tot
 aan de Monderberg, een out Romeins Casteel, dat achter
 de Bomen leyt, en wegens 't Kalkerse Bos niet gesien kan
 werden, was van Duyffsteen opgemetselt en nu afge-
 brooken.

Herberg op de Kruysweg 't Klaverblat. 1 en een quart.

534 Naukeurige Reys of Wegwyzer,

Reydende al voort door het Bos, nevens Aldekalker en pok de Stad Kalker heen, kan door de Berg ende de hooge Bomen niet wel gezien worden.

Kalker is anders een redelijk Stedetjen, bewalt met Mu- ren ende aerde Wallen, leyt aen een water dat tot in den Rijn loopt, waar door haar Scheepvaart is, daar sijn ook schoone Schilderyen te sien, in de Kerk, en in 't Koor van Jan van Kalker, daar geboren, en inkomende aan een Brug, waar van men Italiën vergaan en begroef.

Herberg op de kruysweg, 't huys te Moylant verby 1 uur.

Tot het Clooster Bebbertoe, in 't Kalkers en Cleeffse Bos bent, reydende wel verby eenige Heere huysen en ee nige herbergen heen.

Clooster Bebbertoe, is een Clooster met Muuren om beset als Marienboom, waar in sijn Gereformeerde Adelijke Juffers, is van Aldekalker 1 uur.

Verby den Nieuwe Diergarden, en Fonteynen.

Waar de Bellevedere is, ende Vorst Maurits is begra- ven een half uur.

Tot Cleeff aan de Lindeboom en aan de herbergen is drie quartiers.

Van Rijnberk t'samen en van Marienboom tot Cleeff 10 uuren.

Tot Cleeff is te sien het Hof, de Swanentooren, de Kerk, de Lindeboom, de Spring Fonteyn, aan de Nimweegse zyde, naer de kalkerse zyde, den Vreugdenberg, heeft schoone gesichten, als mede een Berg als een slaken huys met handen gemaakt, de Oude rare Diergaerde, de Stern, en de Botterbergse Steden en Dorpen.

Van Ceulen naer Rijnberk neerwaarts.

Van Ceulen reytmen den Eychelsteuns Poort uyt, door schoon Bouwland, door op

Mippes, een dorp met een Kerk.

Meeren, een dorp met een Toorn en Kerk een uur.

Verby de twee Galgen.

Vulheim, dorp, Tooren en Kerk een uur.

Woringen een groot dorp, waar de Ceulse Burgers eens tegens haren Ceury. hebben slaggelevert en gewonnen 1

Dorp

Dormagen een Vlek

een uur.

De hey over, latende

De Stad Zoensleggen, een halfuur van de weg.

Tot in de Boomen en Struyken van 't Stuytjen, daar het al wat prykeleus is te ryden, soo komt gy voort te Grinnelingxhausen een groot dorp, aan den Rijn gelegen, waar de Vorstin van Nieuburg heeft in de kraam gelegen. Ao. 1665. in Aprille van de jegenwoordig Coningin van Portugaal, waar ook een seer oude brug, van de Romeinen gebout, over 't VVater de Erp leyt, daar over Rydende, komt gy door een breede siraat heen, met boomtjes beset, en over noch een Brug tot

S Nuys, van Ceulen tot hier is

een uur.

Nuys leyt aan een gegraven arm des Rijns, behoort aan de Cheurvorst van Ceulen, is voor dese een fraye Stad geweest, maar nu door de Spaanse Oorlog meest geruineert en 1672. door de Franse Oorlogen weer versterkt met Bolvverken, hier is de Kerk op de Markt noch vveert te besien:

L. Op de Markt is de beste herberg in 't Scheepje.

t'samen van Ceulen tot Nuys 7 uuren:

Van Nuys neervvaarts gaande, rijtmen langsheen, tusschen een hooge Lantvveer aan een kant, en den arm des Rijns aan d'andere kant door, tot aan de Lantvveer ende Slagboom van 't Heerder ofte Huyserbos sijnde.

Rijdende door 't Bos daar veel Wilt Voorn, VVilde Varkens by menigte in sijn, 24 stuks gesien.

L. Tenbrul een herberg, sijnde een buert van omtrent 8 huysen, sonder Kerk of Tooren

een uur.

L. Clooster Meer, hier recht over leyt een goede herberg

1 en een halfuur.

L. Strump een buert en herberg, sonder kerk of Toorn, een half uur. Loochem, een Dorp.

De Vegetas een holle vveg tusschen bomen.

Ordnigen een Stad aan den Rijn gelegen, toebehoorende den Cheurvorst van Ceulen, is met Muuren omvangen, maar van binnen is sy seer verdorven en geruineert door den Oorlog

1 en een half.

Van Ceulen tot Ordnigen 11 en een halfuur.

536 Naukeurige Reys of Wegwyzer,

Tuffchen de dorpen Dreu en Bodberg heen.

't Huys te Kulff, een herberg, zijnde een ſchoon groot huys als een Heeren huys, midden in een watergragt gelegen; met een optrekbrug en Slagboom over 't water verſien, aan een Beek leggende in boomen en Struyken

drie quart,

Asberg alias Romelen, een buert van 8 a 10 huysen in goet Akerlant gelegen

drie quart.

Durende tot op de Hey van *Jan van Dorstems* toe 1 uur.

L. *Jan van Dorstems* een goede herberg om te blijven.

een half uur.

Van Ordnigen tot *Jan van Dorstems* t'samen derdehalfuur.

L. *Jan van Dorstems* een herberg op de weg gelegen, alleen tegens de Hey aan, waar van daan een weg op Duysburg loopt, is een goede herberg tot noch toe altijd geweest.

Hier van daan Rijtmen door een holle weg, over de heyden heen, tot by een Heeren huys te Westbrouch, dat een ſchoon Luſthuys is, leyt op de heyde, maar ſchoon beplant met boomen.

Voort Rijdende, komt men aan de herberg 't Dorſtige Hert, leyt op de kruyswegt, loopende van Meurs op Orſoy en Homberg naer de Roer.

Bornem een buert ſonder Kerk ofte Tooren, aan de linckerhant naar Rijnberk te rijden, waar van aan weerkanten van de buert een Slagboom ſtaat, en is een vuyle diepe weg, in Moeras gelegen

een halfuur.

Stroo Meurs, den Abt van Camp ſijn huys, aan de linckerhant naer Rijnberk, leyt rontom in 't water; hier rijtmen door een diepe Moerige weg, genaamt de Ganſe weg

een halfuur.

Daar van daan komt men dan tot Rijnberk, wel een quartier om de Fortificatie en Wallen rijdende, eermen aan de Poort komt

een halfuur.

Van Ordningen tot Rijnberk zijn t'samen 5 uren.

Van Arnhem op weſel.

Van Arnhem, langs den dijk, den Rijn en Yſſel overge-

den Ryn op en af aan beyde de zyden. 537

varen over den Yffel op een dorp met een Toorn, Westervoort 1 en een quart.

De Somerweg van Westervoort op 't dorp Duyven aan de rechterhant laten leggen 1 en een half uur.

Van Duyven op Seventer 1 en een half uur.

Van Seventer op Oukerk alias Outseventer, aan den dijk uytkomende een half uur.

Van Outseventer op Halsaff een quartier.

Hier is een Voetpad dat komt aan de herberg de Swaan aan den dijk uyt, leyt een quartier van Halsaff.

L. De Ryweg komt maar een steenworp van de herberg de Swaan aan den dijk uyt, van Seventer af. 1 quart.

N.B. De weg langs den dijk, by winterdag of nat vuyl weer loopt al op dijk nevens

Looweert, een dorp in de Weert, van de weg af aan de rechterhant een uur.

Verby eenige Heere huysen en L. hertergen.

Op Oukerk alias Outseventer een uur.

L. Op de herberg de aan den dijk.

Op Halsaff een quartier.

Van Halsaff langs den Dijk heen rydende.

Verby Halsaff aan den dijk, daar een groot Jonkers huys is leggende, een uur van Outseventer.

L. Van Halsaf op Neer-Elten, een dorp met een stompe dikke Tooren, Pleysterplaats aan de rechterhant by den dijk, Waardin op de hoek 1 uur.

Langs Hoog-Elten heen, waar op den berg een Adelijk Clooster, toekomende de Graven van den Berg, leyt, waar men onder aan de voet langs den berg heen rijt, tot aan de beek die daar onder langs heen loopt, waarmen door heen rijt, en by een herberg komt genaamt Huysberden, nevens eenige huysen, Sellen huysen genaamt 1 uur.

Latende het dorp Lobet aan de rechterhant leggen, een quartier van de weg.

L. Rijdende verby de herberg Spanjaards huys genaamt een halfuur.

538 Naukeurige Reys of Wegwyser,

Rijdende aan de rechterhant verby 't Pannenhuis een
 quartier.

Verby de Wint-Moolens aan de linkerhant op Emme-
 rick een quartier.

Logeerende op de Markt in de Wijnberg.

NB. Men kan by de Wint-Moolens wel nevens Emme-
 rick om Rijden, tot de andere kant van Emmerick, verby
 de Poort, alwaar aan de weg een goede herberg is, om
 des nachts te kunnen logeeren.

Van Emmerik door Rees op Weesel.

L. Een herberg, Leeuwenburg een quartier uur.

L. Een herberg, de Redut.

't Dorp Doornik doorheen een quartier uur.

Verby 't Heeren huys te Willik, op 't Veer aan den Ou-
 den Rijn, overvaren over den Ouden Rijn

L. Aan de herberg, 't Veerhuys, en de Redut, een half uur.

L. 't Huys de Kivit, een herberg tusschen de Oude en
 Nieuwe Rijn.

Dit Lant word genaamt 't Grieter-bos, niet tegenstaen-
 de daar maar eenige weinige Willige boomen staan, een
 halfuur.

Verby 't Heerenhuys, Rosou, Jakkentroy een herberg.

De Stad Rees i en een halfuur.

Op de Markt is de rare overdekte Put met Emmers, de
 Kerken, *Logement de Stad Nimwegen, op de Markt.*

L. Drie herbergen, de Panooven.

L. Nevevelt aan de Trense herberg.

L. Haffen, een groot dorp aan den Rijn gelegen, nevens
 de Ker heen een halfuur.

L. 't Dorp Meer, daar men midden door moet rijden,
 alsoo men met geen Wagen, ofte Kar, geen andere weg
 kan nemen, en gaan van den Rijn gants de linkerhant af.

NB. Maar naar Bisselijk loopt een Voetpat daar men
 ook met een Paart kan door komen, en ook de naaste
 weg is een uur.

Verby 't Water ter Meer door de Slagboom, en de
 Meulen aan de linkerhant, een quartier uur.

den Ryn op en af aan beyde de zyden. 539

L: In 't Bos een herberg genaamt Bergervoort een uur,
Verby 't huys te Dirstort, doot 't Bos, genaamt 't Hof-
meestersholt een uur.

Dan over een hey, by de Capel, 't Siekenhuys aan de
linkerhant en aan de rechterhant langs de Grauen Weert.
't Pannenhuis, een Pannebakkery, een uur.

L: Herberg voor de Poort, genaamt de Rode Haan.
VVeefel de Stadt en Citadel.

L: De Swaan, de Moriaan, het Hof van Hollant, de
Kruypin aen de Rhyne, aen de Kraen. een half.

*Van weefel door Doesburg, verby de Roer,
verby Keyferswaardt, door Dusseldorp
op Keulen.*

Alle Dingsdagen en Vrydagen een Postkar,
smorgens ten 7 uren, door

Overvaren over de Lip.

L: Sprokheuvel, een herberg aan de Roer een quartier.
't Dorp Spellen van de weg af een quartier uur.

Stokom een buert van drie huysen, geen Kerk, een
quartier uur van de weg af, is van Sprokheuvel drie quar-
tier uurs.

Een Water en Wint-Moolen.

Een Heerenhuys, genaamt Fuert, een Pistoolschoot
van de weg 1 uur,

Een VWatermoolen; door 't water moet men heen ry-
den. een half uur.

't Huys t'Anderwoning, een quartier van de weg af,
is van Fuert een half uur

't Huys am Ent. een quartier uur.

De herbergen genaamt Betlehem en Jerusalem.

't Dorp Eppichonen, heeft een Toorn, een quartier uur.

De Stad Dinslaken, een quartier uurs van de weg af.

Twee herbergen, genaamt 't Groenenhuys en 't Moria-
nenhuys, is van Eppichoyen een quartier uur.

Door 't dorp Aldenrayt, sonder Kerk ofte Tooren

340 Naukeurige Reys of Wegwyzer,

- is van 't Groenehuys een halfuur;
 't Clooster Hameren, met een Tooren, een half quar-
 tier van de weg af, leyt van Aldenrat drie quartier uur.
 Nieuwmoelen een VVatermolen, daar men mer een hou-
 te brug over de Revier den Emser ryt 1 uur.
 't Dorp Meyderick, heeft een Tooren, maar leyt een
 half quartier van de weg af, is van de Molen een quartier.
 't Aker Veerhuys, aan 't Veer overvaren over de Roer,
 maar kaen geen huysen als alleenig een strooverges huys-
 jen een halfuur,
 De Stad Duysborg aan de Roer gemaakt, maar leyt
 van 't Veer af een halfuur.
 't Clooster Duyseren, in 't Duy Bergerbos, van de weg
 wel een quartier uur.
 De Slagboom aan de Lantweer vooraan in 't Duysbor-
 gerbos.
 't huys Surbullen van de weg een quartier uur.
 Angerhusen, diepe morassige wegen 1
 't Dorp Huckom een halfuur.
 't huys te VVinkel, een quartier van de weg.
 VVitlerbach over de Brug.
 Kruysberg en eenige huysen 1 uur.
 St. Joris Capel een halfuur.
 Ceyferswaart, een quartier van de weg.
 't Dorp Golsom een quartier uur.
 't Dorp Nidderait een quartier uur.
 Derendorp een quartier uur.
 Een kerkhof met schoone boomen beset.
 V Dusseldorp d'Vorstelyke Bergse Residents-stat 1 uur.
 't Dorp Pampelfort. L.
 't Dorp Billik een quartier van de wagen weg.
 De Flingerbuert een halfuur.
 't Dorp Burgel, van de weg een quartier uur.
 VVesenberger hof een quartier uur.
 't Vlek Ordenbach aan den Rijn 1 uur.
 * Dorp Bommerich een halfuur.
 't Vlek Monheim aan den Rijn een halfuur.
 't Dorp hittorp drie quartier.
 't dorp

den Ryn op en af aan beyde de zyden. 541

't Dorp Rindorpff	een uur,
't Dorp VVestdorpff aan den Rijn	een halfuur,
't Dorp Fletter van de weg	
't Dorp Stammulen aan den Rijn	een uur:
't Vlek Mulheim aan den Rijn	een halfuur,
Een wintmoolen.	
Duyts een Schans	drie quartier uur,
Ceulen, te besien schoone kerken en Cloosters.	

*Van Andernach gaet men wel de korsste weg over
't Mainfelt op Kern naar de Moesel,
volgt voorige Postlijst F. . . staat.*

Van Andernach te Water den Rijn op.

D Am Faar, <i>Logement Harman Roos</i>	uuren.
Hr. Frederichstein, de Erlich, de Heresdorp	een half.
V.M. Nieuwenwit, daar de Graaf van Wit zijn Residentsplaats hout	1
hier word schoon Geneverwater gemaakt. by de hr. Roep.	
HO. De Moolen op der Net	0
HO. VVintentooren, L. im hirs	een half.
HO. Sichen, D Reilen, D Ormels	1
S Engers, D kalden Engers	een half.
D Sebastiaan Engers	een half.
D kesselom, D warmshum	een half-
D N-wendorp, daar de hollanders seer veel hout-Vlotten maaken	een half.
V Lutze Coblens, de brug over de Moesel van 13 bogen van steen, uyt water opgehaalt, over e M esel lang 370 voeten	0
S Cobelens, L. de witte Swaan aan de Rijn Poort, en op de Markt	drie quart.
V De vermaarde Vesting Ehrenbretstein en den Nieuwenbou, daar onder den berg gelegen, over den Rijn, recht over de Moeselseem,	

542 Naukeurige Reys of Wegwyzer,
 en de hoek van de Stad Cobelens, zeer uyt-
 termaten stark en pleyfant.

t'Samen uuren 6.

NB hier van daen gaet men de voorfz. Postweg F. . .
 Zoo te lande als te water de Moefel op naar Trier.

Reys te Water van Coblents tot Alken.

Reekentmen lang te water 4 uuren.

Droererhoff, de Camp, de VVijs, de Gulfe drie quartier.	
De By, de VVinningen, Diebelich	1
S. Coberen en slot, Gunttorp, Meervel	een half.
Cur, Leimen, Oberfel, S. Alken	een half.
Leuff, Hateport, Bees, kern	2

*De Postweg met de Ceulfe Nagtruyters naar
 de Moefel en Trier, van Andernach af.*

Te Lande van Andernach op Plecht	uuren.
Van Plecht op Ochtingen.	
Van Ochtingen op Kolt.	
Van Kolt op Runeren	1
Van Runeren op Munster in Myensfelt	1
Van Munster op kern, op de Moefel	2
Van kern op Muyden	een half.
Van Muyden op kaerden	een half.
Van kaerden op Marsburg	een half.
Van Marsburg en Slofs op Pomereren	een half.
Van Pomereren op Clotten	een half.
Van Clotten op Cochem	een half.
Van Cochem de berg over de Capel aan de lin- kerhant op Itgerelle	1 en een half.
Ofte Bremt te Peert	2
Te voet anders van Itger op Petersberg tot Neef en overvaren	een half.
Op St. Algen	een quartier.
Van St. Algen op de Alf	een half.
	ook

den Ryn op en af aan beyde de zyden. 543

Ook wel van Neeff op Buley te voet, en soo over op de Alff anders op Meel, en is ook anderhalf uur.

Van Alff op Meel, is	1
En op Punderich	een half.
Van de Alff op Riel	1
Dan kanmen overvaren op Borgen	een half.
En soo op Eulinchen	1
Op Traenbach	1 een en half.
Ook van de Alff op Traben	2 en een half.
Ook op Keusenich of Kunen, en soo op Beencastel	5
Of door de Grosschapien	6
Van Trabach op Beencastel	2
Op Doesmont	2
VVinternich	1
Mainheim	drie quartier.
Op Pisspoort Feres	2
Anders op Ennel, Mistert en Renspoort op Troon	1 en half.
Numagen	drie quart.
En soo op Trier te Lande	
Clusert, Biscont, Zweig, Trier	7

*Van Ceulen den Rijn op met't Veerschip naar
Ments, Frankfort, Worms, de Palts,
Spier, Straatsburg en Basel.*

Van Ceulen op	uuren.
D Pol verby	
Sichem	een half.
D Roedekirchen	een quartier.
D VVesthaven verby	een half.
D Ents	een half.
D Ports verby	een half.
D VVijs	een half.
D Onder Suintdorpff verby	een quart.
D Ober Suintdorpff verby	een quart.
D Suert	een half.
D Langelt verby	een quart.
	God-

544 Naukeurige Reys of Wegwyzer,

D	Goddorpff	een half.
D	VVeßelingh, L.	een half.
D	Lulsdorpff verby	een half.
D	Urfelt	een half.
D	VViddigh L.	een quarta
D	Nidercassel	
D	Reydt verby	een quart.
D	Herfel L.	een quart.
D	Mondorpff	een quart:
D	Graen Rijndorpff	een quart.
D	Camper weerd, waar op de vermaarde Hol- lantse Schans, genaemt de Papen Muts, in de Spaansen Oorlog heeft gelegen. Achter dese weerd leyt de Vlek	
M	Berchem verby	0
D	Villich	een quart.
D	Swarts Rijndorpff	sen quarr.
Cl.	Klooster Ditkirchen	0
S	Bon, L.	een half.

t'Samen te water 8 uuren.

Van Bon den Rijn op

	Van Bon op	uuren.
Hr.	Groenou	0
D	verby Buyl, wieskirchen, Obercassel	0
D	Dollendorp verby	0
D	Plettersdorp, Roensdorp	0
V	Goedesbergen	een half.
M	Coninxwinter.	
	Drachenfels, en d'andere bygelegene 7 ber- gen met haar vervallen Casteelen, op haar Toppen, die men al van Rijnberk kan sien leggen, alsoo zeer hoog in de lucht uytsteken.	
D	Millem, verby Roensdorp	een half.
V	Roelants Eck, ende Nonnewerd, Cl.	1
Ho.	L. Nonnetret	2
M	Honnoff, Breitbach, Heisterdorp	0

Ober:

den Ryn op en af aan beyde de zyden. 545

D	Oberwinter	een half.
M	Unkel en dito steen in den Rijn gelegen ge- vaarlijk	een half.
S	Rijnmagen, en 't Slot St. Pernatesberg	een half.
M	Erpel, Kaetsbach, Hussen	een half.
S	Lints, aan de Rijnpoort 't Logement	een half.
F.S.	Zinzich, 't Slot Lanskroon	een quart.
D	Lubsdorp, Argendorp	een half.
Hr.S.	Hunningen, en 't Slot Argenvelt.	
S	Brifich, Logement in de Adelaar	drie quart.
Cl.	Zum Tempel vervallen	•
F	Rijneck, de Rijnbroek	een half.
D	Brolbach, Ho. Formich, Ho. Nambden.	
F.S.	Nider en Oberhammerstein	een half.
Cl.	de Capel zum	o
S	Lutersdorpf, Logement aan de Poort	r
S	Andernach, Logement in St. Joris	een half.

Hier achter twee uren van daan leyt de ver-
maarde Clooster Tinnigerstein Zuurbrons
Put dat over alheen verstuurt wort.

t'Samen 8 uren:

Van Coblents den Rijn op naar Ments.

D	Millem im Thal verby	o
Cl.	Cartuser Clooster in den Ryn	een half.
D	Paffendorp, D Hochom verby	een half.
Ho.	De Galgenhof	
Ho.	het Zieken	een half.
D	Niderlanstein aen de Loon	een half.
V.S.	Capell en Stoltsfels.	
V.S.	Oberlanstein en Slot.	
Ho.	De Coninxstoel	een quart.
	Hier op kan men in 3 Heeren Landen sien.	
S	Rens	een quart.
V.S.	Broubach en Slot	een quart.
D	Kifelspey. D Mittelspey	r
D	Kerk St. Martin	een half.
D	Petersspey. D Oisterspey	een half.
	M m	Cl.

546 Naukeurige Reys of Wegwyzer ,

- Cl. Pedernach, vervallen aan de Bopperderberg
gelegen. een half.
- D Viltz verby een half.
- S Boppart een half.
- Cl. Camp. Ho. Sichen een half.
- V Cl. Bornem en de 2 Slooten Liebenstein een half.
- D Zalfich , D Kesten een half.
Een Moolen. o
- D Hirsnacht , L. hier word het beste Rynse
Geneverwater wel gemaakt I
- D Erenten een half.
- V.S. Welmenach een half.
- V.S. Sant Goor, en slot Rynfelden. I
Hier word men aan de kraans Toren aan een
kopere halsbant verhefselt , met Wyn of
Water , naar elx begeeren , en de namen
aangeteykent die der geweest hebben.
- V.S. St. Goarshausen en Slot de Kats een half.
Hier is de St. Goarsbank, ofte de gevaerlijke
wervel in den Ryn.
- t'Samen 12 uuren.
- Van St. Goor den Rijn op naar Mentz.*
- De hoek om boven de wervel is een drie dubbelde swa-
re Eho ofte Weergalm , in die hooge en sware overhan-
gende Bergen , genaemt de Loerley een half.
- V.S. Oberweefel en Slot I
- V.S. Caub , en 't huyste Palts midden in den Ryn
op een klip, daar in gelegen drie quart.
Bachuswerd en Lusthuys.
- V.S. Bacherach en Slot , hier om heen vallen de
leckere deelen ofte de gevuerde Wynen , L.
in 't Rat, in de Leeuw drie quart.
Bachusstein.
- D Lorichhausen , D Diebach een half.
- M Lorich , D Hainbach drie quart.
- M Dryeckshausen, hier vaart men over den Ryn naar de
overzyde om de schepen, op te Peerden, een half.
de Warme Spring-Fontein , op 't Eylandje in de Ryn
gelegen.

- Ho. Tolhuys, genaamt VViltberg 0
 V Falkenburg, S. Clementsoort 0
 S Astmanshauken, V Reynesteyn een half.
 V Bingerloch, en de vermaarde Muysentoorn,
 in den Ryn op een klip gelegen een half.
 V Ehrenfels Slot, Ho. Tolhuysjen een quart.
 V Bingen en Slot aan de Revier de na gelegen,
 met een fraaye steenen brug daar over ge-
 bout, en hier by 't vervallen Clooster Falk-
 burg een half.
 L. de Croon, 't witte Roslein aan de kraan.

t'samen van St Goar tot Bing 6 uuren en een half.

Men kan hier van daan wel te Paert op Ments gaan,
 door D. kempten, D. Galsom, S. Ober Engel om,
 Brentzenheim op Ments in 5 uuren.

Men kan hier ook te Land op in 4 uuren naer Kreutz-
 nacht komen, lang de Rivier de Naa te ryden.

Van Bingen den Ryn op naar Ments.

Van Bing op	uuren.
M Rudesheim	een half.
D kempten verby	een half.
D Galsom verby	0
M Geysenheim	een half.
Ho. Bartolomey	0
M Mitlem en VVinkel	een half.
D Osterich	een half.

Hier achter in 't Gebergten siet gy de Ceubin-
 gen, St. Joansberg Cl. en Nider en Ober
 Jansberg, 't Slot Vollers, Cl. Gotsthal en
 de Halgarten.

Ho. Reygeshauser hoff,	0
M Hattenem	I
D Erbach, Erbacherhooff,	I
S Elffelt en Slot	drie quart.
Ho. Jonkeren en Moeselhoff,	0
M VValff	I

Hier vaartmen weer met de Paarden over den Ryn,

548 Naukeurige Reys of Wegwyzer,

D	Pottenheim, Mombach	een half.
D	Biberich, Mosbach, Cherstein	0
Hr.	Mentsis Luffhuys	1 en een half.
Ho.	De Saffbruck en Molen	1
V.S.	Ments en Slot.	
M	Cassel daar over gelegen	een half.
	t'samen van Bing op Ments te water	9 uuren.
L,	in 't Anker, in 't Neurenburgerhof, im Cleeman,	
	tot de wed. van Anthony Vissers, seer goet.	

De Postweg na de Moesel, van Berncastel de Hontsrug over op Bingen aen den Rijn en soo op Ments.

Den berg op van		uuren.
S	Traerbach tot op den berg	1 en een half.
D	Irmenach	1
D	Lutsebueren	een half.
D	Luntsenhausen	een half.
D	Virich, kiebergerbos	1
D	En noch de stad kirbergh,	2
Ho.	Watermoolen de brug over	een half.
S	Simmeren Vorstelyke Sommerse Residents stat	1 en een half.
D	Veilbach	een half.
D	Valbach	een half.
D	Bingsweyber	1
D	Leipshausen	een half.
	Den berg aen de Rechterhant af op	
D	Breitscheit	1 en een quart.
D	Steegh	een half.
D	Naw	een half.
V.S.	Bacharach en slot	een half.
D	Diebach, Hainbach, Dryekshausen	1 en een half.
V	Wiltberger Tol, Falkenburg, Clinefoort	een half.
	Reynestein, de Muffsentooren	een half.
Cl.	Verby Clooster	een quart:
		Over

den Ryn op en af aan beyde de zyden. 549

Over de brug op

V.S. Bingen] een half.
Tot bing 17 uuren.

Van bing op

D Cempten een half.

D Galfom een half.

D verby Weinheim 0

S Ingelheim 2

D Bretzenheim 2

V.S. Ments en flot 1 en een half.

Van bing op Ments 6 uuren en een half.

De Postweg op Coblents.

D Op Gottorp uuren.
2

D Wesseling een half.

D Herfel 1 en een quart.

D Ryndorp een half.

Melatenhuys een half.

S Bon een half.

5 uuren en een quart.

Met een Nagtruyter in derdehalve dag over uuren.

Van bon op 9

V Goedesbergen een half.

D Millem een half.

S Nonneweert een quart.

D Overwinter een quart.

S Rinmagen een half.

S verby Zinsigh een half.

S Brifigh 1

V Rineck een quart.

D brolbach een quart.

D Formich Nanibden een half.

S Andernach 1 en een quart.

*De Postweg met de Keulse Nagtruyter
op Frankfort.*

Van Coblents den Ryn overvaren ueren.

D Op Millem in thal een quart.

550 Naukeurige Reys of Wegwyzer,

D	Pattendorp	een half.
D	Horchom	een half.
D	Niderlansteyn	een half.

Over de Laan te vaaren op

S. V.	Oberlanstein	een half.
S. V.	Broubach, en slot Maexburg	I

Op Ments.

Van broubach de berg aan de linkerhand op d'wageweg.

D	Doitshausen	I
D	Generich	I
Ho.	Roepershoven	I
S	Nasfede	I
D	Eychenroot	een en een half.
D	Kemell	I
M	Langen Swalbach	I

Hier is de vermaarde Suerbrons Put, die over al gevonden werd, en in de Mey Maant veel besocht wert.

Hier van daan gaende de Passagiers den berg op en door 't bos den berg weeraf, tot aan 't vervallen Clooster genaemt Nauklooster

een en een half.

Dan nemen sy de weg

Op Frankfort.

De linkerhand de weg op nevens de muren heen uuren:

M	Op VViesbaden	een en een half.
D	Deilheim	een en een half.
M	Hoffheim	een en een half.
D	Newenheim	I
S	Frankfort	2

Of op Ments.

De rechterhand op van 't Clooster nevens de muren.

Op	Mosbach	2
D	Chersteyn	een half.
D	Cassel	een half.

Over de Rynbrug heen lang 1300 passen.

't slot nieu Louis, in den Ryn door d'Fransen 1689. gebout

S	Ments,	een quart.
---	--------	------------

Eynde deses Reysboeks,

Ca-

*Catalogus van Boeken die gedrukt en te bekomen zyn by
Jan ten Hoorn.*

Historien van Saken van staat en Oorlog, voorgevallen in de Vereenigde Nederlanden, en andere Gewesten des VVerelds, beginnende met het Jaar 1669. daar het de Hr. *L. van Aytzema* heeft gelaten, en eindigende met 't Jaar 1679. Vervolg van Saken van Staat en Oorlog, in en omtrent de Vereenigde Nederlanden, en geheel Europa voorgevallen, beginnende met het Jaar 1679. en eyndigende met 't Jaar 1686.

Alle de Philosophische, Medicinale en Ghimsche Werken van de Hr. *C. Bontekoe*, 2 voll. Leven en Daden der Doorlugtige Zee-Helden. *Burnet* Historie der Reformatie van de Kerke in Engeland, met Figuren, 2 voll. *D. de Toicht* Hollands Heyl en Rampen. Naukeurige Beschryving van het Nieugevonden Land, genaamt Louis land, in West-Indien. Historien van Barbaryen, en des selfs Zee-Rovers. *S. de Vries* Wonderen op en in de Zeen, Revieren, &c. De volmaakte Koopman. d'Amerikaanse Zee-Rover. Beroerten in Engeland onder de Regèring van Jacobus II. tot de Kroning van de Prins van Orangie, tot Koning van Engeland. Beschryving van Oud en Nieuw Groenland. *Jacob Spon* Reys door Italië, Dalmatien, Griekenland, en de Levant. Manier der Papier-snykonst. Leven van den Konink van Polen, en Turckse Oorlog. Beschryving hoe soet water binnen Amsterdamsal kunnen gebracht werden. Historie van Lapland, Finland en der zelve Toveryen.

Alle de Werken van *Francois Rabelais*, 2 voll. *I Barklay d'Argenis*, met Figuren. -- 't Vervolg, of continuatie, - Statyricon, of Heekelschrieten, Het naukeurige Reysboek door de seventien Provincien, en door Duytslant Vrankrijk, Engeland, neffens een korte beschryving van alle de Steeden, en de voornaemste Herbergen in de selve.

F. Heermans Gulde Annotatiën. *Salomon van Rustings* Volgeestige Werken. *P. Rabens* en *S. Hoogstratens* Rym-oeffeningen. *Fockenburgs* Afrikaansch Thalia. *Overboeks* Geestige Rymwerken. *Ludolf Smids* Roomsche Keyfers. -- Roomsche Keyserinnen. -- Postularia of Debusiant. *Stephanus Blankaart*, Nieu-Lichtende Praktyk der Medicynen. -- Konstkamer der Chirurgie ofte Heelkonst

konst. -- De Nieuw hervormde Antomie. - Lexicon Medicum: - Collectanea, of Hollants Jaer-Register, drie stucken. - Institutie der Medicynen. - Idea Praxeos Medicæ. - Verhandeling van de Scheurbnik en Jigt. - Verhandeling van het Podagra. - Kinder Siekten. - Van de Ruspen, Wormen, Maaden, en vliegende Dierkens. *Heydenrijk Overkamp*, Nieuwe beginsel tot de Genees- en heekonst. - Nieuw Opbouw der Chirurgie. - over't tweede Boek der beginselen van Cartesius. *Halma* noodige aanmerking over de hedendaagse Apoteeker. *Johannes Verbrugge* Zee- en Land Chirurgie. *Gnilmeau* CXIII, Gebreeken der Oogen. *L. Lemery* Chimiste Stookhuys.

Lansilot Brandende Salmander. *P. Berbette* Medicinale VVerken met de Praxis. *Vienus* Twaalf Handgreepen der Genees en heekonst. *Hornis* Ontleed en Heekonst. *Salpert* hondert Aanmerkingen der Genees en Heekonst. Nieuw Licht des Apothekers en Distilleer-konst. *C. Bontekge* Algemeene Twyfeling. - Verscheyde Tractaten. *Stokhoven* Bereyde-oosten. *Van Dijks* Geraamt-beschryving. *Tb. Willis* van de Koors, en VVateren. Het Natuurlijk Toverboek, of Speeltooneel der Konsten. *S. de Vries* Vrankrijks Kerkelyke en wereldlyke staat. - Goudene Spreuken der Martelaren. *A. Wiele* Noags Propheetien. *A. van Wenigem* ryke en zalige Erfenisse. De Fransse Tiranny, gepleegt in Nederland. *K. Verloven* Gesangen des Ouden en Nieuwen Verbonds. - *Stephanus* eerste Christen, bloed getuygen Treurspel. *W. Deurhof* Beginselen van Waarheid en Deugd. - Voorleering van de H. Godgeleertheyt. - tegen *Duckeri* overtuygende kracht. *Plinius* van de Dieren. *Lusthof* der Goddelijke Historien. Geslagt Register der Princen van Orangie. Het Nieuw Tooneel der Vuurwerken, Het afgerukte Momaangesigt der Jufuiten.

Alle de Geestige Werken van *L. de Samosatenser*, 2 voll. *Cleopatra* 6 voll. Satyrische Wondergesichten, *Magirus* Almanaks Heyligen. *Laurenberg* 600 Historien. De Persiaanschen Bogaart. Den Persiaanschen Secretaris. *De Valse Cleli*, De Vryagie van Princes van Kleef. Nieuwe verhandeling van Hoosse welgemaniertheyt. Praktijk der hedendaegse valsche Kaertspeelders. *J. Hennin* Historische van de vyf zinnen. - Dwalende Liefde. Staatkunde van Vrankryk. Turkse Slaverny. Amsterdamsche Apotheek.

